

MARTIRIUL EVREILOR DIN ROMANIA

ECOROI
1-VII-1940

EUCURES'II
21-23-1
1941

IASI
28-VI-6-VII
1941

IASANA
BUCOV
VII-2
1941

TRANENISTRA
1941-1944

ARDEALUL
DE NORE
III-V-1944

ADSCHWITZ
1944-1945

SARM
18-17-
1944

50
de ani de la
martiriul evreilor
din România

THE CENTRE FOR
THE STUDY OF THE HISTORY
OF ROMANIAN JEWRY

The Martyrdom of the Jews
in Romania
1940 – 1944
Documents and Testimonies

Foreword :
Dr. MOSES ROSEN

EDITURA

HASEFER

BUCHAREST, 1991

CENTRUL PENTRU STUDIUL
ISTORIEI EVREILOR DIN
ROMÂNIA

Martiriul evreilor
din România
1940 – 1944
Documente și mărturii

Cuvînt înainte :
Dr. MOSES ROSEN

EDITURA

HASEFER

BUCUREȘTI, 1991

VOLUM INTOCMIT DE :

**J. Alexandru, L. Benjamin, D. Brumfeld, A. Florea, P. Litman,
S. Stanciu (redactor responsabil)**

COPERTA : Valeriu Giodăc

COPERTA I : Descărcarea cadavrelor din „Trenul morții“ (Roman, iulie 1941); COPERTA II : Ruinele Templului evreilor sefarzi devastat în timpul rebeliunii legionare (București, ianuarie 1941); COPERTA III : Profanarea „Sinagogii mari“ de către legionari. Sul sfânt rămas suspendat între brațele candelabrului central (București, ianuarie 1941); COPERTA IV : Cimitirul victimelor masacrului de la Sărmaș (septembrie 1944).

I.S.B.N. 973-95006-4-1

S U M A R

Dr. MOSES ROSEN — Cuvînt înainte (în limbile română și engleză) . . .	VII, XIII
Introducere	XIX
Notă asupra ediției (în limbile română și engleză)	XXIX
Surse și abrevieri	XXXII
I. Legi rasiale	1
II. Inceputul masacrelor. Pogromul de la Dorohoi și alte crime (iulie-septembrie 1940)	23
III. Rebeliunea legionară (21—23 ianuarie 1941) Crime și jafuri	41
IV. Iașul pătat de sînge în „acea duminică” de 29 iunie 1941	85
V. Exterminarea evreilor din Basarabia și Bucovina. Iadul numit Transnistria (1941—1944)	137
VI. Trimiși în camerele de gazare. Soarta evreilor din Transilvania de nord aflată sub dominația horthystă (mai—iunie 1944)	245
VII. „Am pipăit cele 126 de cadavre”. În Sărmașul cotropit de trupele horthyste (septembrie 1944)	291
Cetățeni români distinși de Statul Israel cu Medalia „Yad Vashem” de „Drepți ai popoarelor”	317
Reproduceri	

C O N T E N T S

Foreword by Dr. MOSES ROSEN (in Romanian and English)	VII, XIII
Introduction	XIX
Note on the Edition (in Romanian and English)	XXIX
Sources and Abbreviations	XXXII
I. Racial Laws	1
II. Beginning of Massacres. The Dorohoi Pogrom and Other Crimes. (July—September 1940)	23
III. The Legionaire Rebellion (January, 21—23, 1941). Crimes and Robberies	41
IV. Yassy in Blood During “that Sunday” of June 29, 1941	85
V. The Extermination of the Jews in Bessarabia and Bucovina. The Hell Called Transnistria (1941—1944).	137
VI. Sent to the Gas Chambers. The Fate of the Northern Transylvanian Jewry under Horthyst Domination (Mai—June 1944)	245
VII. “I Touched the 126 Corps”. In Sărmaş, Invaded by the Horthyst Troups (September 1944)	291
Romanian Citizens Awarded the “Yad Vashem” Medal by the State of Israel as “Right Men of the Peoples”	317
Reproductions	

CUVÎNT ÎNAINTE

S-a scurs o jumătate de veac. Mai supraviețuiesc văduve, orfani. Mai există martori oculari care pot relata. Care pot depune mărturie despre exterminarea a șase milioane de evrei : ciuruiți de gloanțe, gazați, mistuiți în flăcări de cuptoare născocite de minți bolnave, înecați, mutilați, umiliți, striviți ca niște viermi.

Volumul de față cuprinde fapte, cifre și statistici edificatoare asupra unor zguduitoare evenimente petrecute pe meleagurile noastre sau dincoio de Nistru. Ele rezultă din documente certe, inatacabile, din concluzii trase de istorici, evrei și neevrei, de notorietate internațională. Și totuși, nu asupra lor dorim să insistăm. Mai cu seamă, nu înțelegem să ne lăsăm antrenaji într-o macabră dispută asupra dimensiunilor cantitative ale unor circumstanțe evocate, așa cum ar vrea s-o facă unii — și cum a făcut-o, de altminteri, înaintea lor Rudolf Höss, sinistrul torționar de la Auschwitz, care — după război — în fața anchetatorilor săi, a încercat să-și creeze circumstanțe atenuante afirmând că acolo n-ar fi fost uciși patru milioane, ci „numai“ două milioane de evrei.

Căci ce impietate mai mare față de memoria victimelor pogromului de la Iași din 29 iunie—6 iulie 1941, de pildă, poate fi decît aceea de a polemiza asupra împrejurării dacă în zilele de groază de atunci au fost asasinați 10 000—12 000 de oameni, fără nici o altă vină decît că au fost evrei, sau „numai“ 8 000, 5 000 ori chiar 3 300, cum încearcă să demonstreze cîte unii, socotind că în felul acesta ar putea diminua, eventual, vina călăilor. Ca să nu mai stărui asupra faptului că ultima cifră este în totală contradicție cu documente prevăzute cu semnături olografe și ștampile, care atestă că a fost vorba de 8 000 de victime, cum a stabilit ancheta judiciară.

Dacă în curtea Chesturii Poliției din Iași ar fi fost sfirtecați de baionete, ziua în amiaza mare — în „duminica aceea“ (29 iunie 1941) — și în prezența unor ofițeri superiori, adică tocmai a acelor care trebuiau să răspundă de viața cetățenilor orașului, doar o sută de evrei, vina ar fi scuzabilă ?

Sau dacă, în loc de cîteva mii, numai o sută de oameni ar fi sucombat, striviți și înăbușiți, în arșita lui iulie, înghesuți cîte 150 în vagoane de vite, cu gemulețele zăbrelite bătute în scînduri, bîndu-și propria urină, sfișiindu-și trupurile chinuite de sete, purtați zile și nopți de-a rîndul în „trenurile morții“, n-ar fi fost tot o tragedie ?

Iar dacă în cumplitele măceluri din Basarabia n-ar fi pierit aproape 200 000, ci numai 2 000 de evrei, această ultimă cifră ar fi diminuat grozăvia faptei ?

Și dacă nu 150 000 de bărbați și femei, bătrâni și copii din Bucovina de nord, regiunea Herței, Dorohoi și Basarabia, ci iarăși „numai“ 1 000 ar fi fost smulși din casele lor și duși, cei mai mulți pe jos, în stepele înghețate și pustii ale Transnistriei, unde foamea, frigul, tifosul exantematic i-au secerat în masă și necruțător, fărădelegea ar putea fi justificată ?

Or, iată, utilizând tot soiul de macabre jocuri cu cifre, unii încearcă acum cu tot dinadinsul să escamoteze adevărul, glasuri mieroase și ipocrite îi întreabă cu prefăcută naivitate pe urmașii victimelor : „De ce nu lăsați să se aștearnă colbul peste trecut, de ce mai zgîndăriți rănila ?“

Cine zgîndărește rănila ? Să fie clar. În nici un caz noi. Căci la ce ne-ar folosi ? Am învia martirii ? Ne-ar seca lacrimile ? Nu. Trecutul e zgîndărit doar de cei care vor să-l nege, să-l distorsioneze și nu să-l lase așa cum a fost : trist, dureros, înfricoșător !

Așadar, noi zgîndărim ? Sau cei care au întreprins o campanie de negare, pe de o parte, de justificare, pe de altă parte, a martiriului evreilor din România ? Cei care, după 50 de ani, vor să-i mai asasineze o dată pe sfinții noștri mucenici uită însă că noi mai trăim, uită că arhivele europene și americane sînt pline cu mii și mii de documente care vorbesc de la sine.

E adevărat, fascismul și comunismul au împiedicat orice încercare de a relata, de a studia martiriul și, în felul acesta, au crescut două generații în totală ignoranță a acestei drame unice în istoria omenirii. Sigur, istoria cunoaște numeroase cazuri cînd asasinii au încercat să-și ascundă crimele. Cînd Napoleon l-a ucis pe ducele d'Enghien și a inventat un pretext falacios spre a o justifica, Talleyrand a remarcat, cu spiritul lui acid : „E mai rău decît o crimă. E o prostie“. Și, într-adevăr, Napoleon va rămîne pentru totdeauna în istorie cu vina acestui asasinat premeditat. Căci, pînă la urmă, adevărul iese întotdeauna la iveală.

Nimeni nu ne poate cere să ne uităm mucenicii, cum ne recomandă iarăși alții. Căci, dacă am face-o, ar însemna să păcătuim nepermis față de Cel Atotputernic, care nu l-a creat pe om pentru crimă. Ar însemna să terfelim memoria martirilor și propria noastră conștiință. De altminteri, credem că nici un om de bună credință, nici un om cu simțul dreptății și al onoarei nu are dreptul să uite ce a semnificat și ce a săpăruit fascismul, căci numai astfel poate fi împiedicată repetarea fărădelegilor, ororilor sale. Pentru că, începînd cu evreii și cu alte rase declarate — imbecil și cu de la sine putere — „inferioare“, fascismul a dezlănțuit un cataclism căruia i-au căzut pînă la urmă victimă 40 000 000 de oameni ai noștri de toate rasele și din toate colțurile sîngerindei noastre planete.

Așadar, nu ne uităm martirii, ci îi pomenim în toate gîndurile noastre către Cel din ceruri. După cum nu avem nici dreptul de a ierta

în numele lor, cu atât mai mult cu cât se putea la fel de bine ca și noi să le fi împărtășit soarta.

Avem, însă, datoria, imprescriptibila datorie, de a spune — astăzi, cind o putem face — adevărul, doar adevărul, dar tot adevărul.

Este adevărat, dacă trăim noi, supraviețuitorii, această „favoare“ o datorăm ucigașilor celor 300 000 de frați și surori. Dar nu pentru că acest lucru intra în calculele lor. Încă din 1942, victoria Axei, a Reichului începuse să se clatine și trebuia pregătit un alibi. Așa se face că, din octombrie 1942, deportările masive spre Transnistria au fost oprite, în iarna 1943—1944 a fost tolerată aducerea în țară a orfanilor de ambii părinți, mai târziu a evreilor din Dorohoi, iar încă două mii de evrei din Ardealul ocupat de horthyști și-au putut găsi adăpost în vechea lor patrie.

Sintem, apoi, obligați să facem cunoscute desfășurarea și proporțiile martiriului, cu atât mai mult cu cât, exploatănd libertățile cucerite de democrația noastră incipientă, care abia își caută drumul, în publicații ivite parcă din abisurile unui trecut pe care-l credeam apus pentru vecie și care ne amintesc îngrijorător de presa fascistă de odinioară — „Porunca vremii“, „Sfarmă Piatră“, „Apărarea Națională“ sau altele din aceeași mucedă făină — regăsim noi calomniile, noi insulte, noi ațitări împotriva noastră.

În aceste condiții, ne vedem siliți să întrebăm o dată mai mult: cine zgîndărește ororile? Noi, cei care, chiar în pofida unor abominabile nedreptăți, nu i-am identificat nicicind pe făptași cu nobilul, generosul popor român, cu care ne simțim de veacuri solidari atât la bine, cât și la rău, sau cei care, dimpotrivă, pentru a justifica crimele, încearcă să le pună în seama acestuia și nu a asasinilor ca atare? Noi am știut întotdeauna să facem o netă, o categorică și firească deosebire între cei care au călcat în picioare demnitatea umană și au transformat fărădelegea în normă de conduită curentă și admirabilele figuri de români care și-au ridicat glasul în apărarea drepturilor elementare ale omului și a dreptății în genere. De aceea purtăm și vom purta de-a pururi în sufletele noastre amintirea unor mari români, ca: Viorica Agarici, care, în calitate de președintă a Crucii Roșii din Roman, a înfruntat literalmente pistoalele unor asasini, pentru a duce apă și un cuvînt de îmbărbătare celor care se stingeau de sete în fioroasele „trenuri ale morții“; Traian Popovici, primarul Cernăuțului, care și-a riscat viața pentru a o salva pe aceea a mii de evrei amenințați cu exterminarea; farmacistul Becanu, din Iași, care a scăpat de la măcel multe potențiale victime ce nu aveau altă vină decît aceea de a fi evrei — și mulți alții asemenea lor.

Iar dacă nu uităm și nu vom uita că fascistii maghiari au trimis la moarte peste 150 000 de evrei din Transilvania de nord, răpîtă României prin odiosul Dictat de la Viena, recunoștința noastră va fi, în schimb, mereu vie față de episcopul romano-catolic Marton Aron, care, la 18 mai 1944, de la amvonul Catedralei din Cluj, a osîndit fără șovăire și cu un splendid curaj deportarea concetățenilor săi evrei din capitala Ardealului.

Așa cum am fost profund zguduïți de măreția actului lui Willy Brandt, fostul cancelar al Republicii Federale Germania, care, în nu-

mele poporului german, a ingenunchiat în fața monumentului victimelor răscoalei Ghetoului din Varșovia, cerînd iertare în numele exterminatorilor, deși el însuși a fost, din cea mai fragedă tinerețe, un neîmpăcat adversar al extremismului de dreapta și, mai apoi, al ciumei cafenii.

După cum știm să cinstim și să prețuim gîndul cel bun și frumos care, în zilele noastre, a reunit, în ședință solemnă, cele două camere ale Parlamentului României pentru a comemora victimele pogromului legionar din ianuarie 1941 și a stigmatiza ucigașii. Căci e tocmai ceea ce ar fi fost de neimaginat sub regimul dictaturii ceaușiste, cînd orice comemorare a martirilor noștri era considerată ca un act de discreditare a prestigiului țării, iar fiecare asemenea încercare era însoțită de măsuri de reprimare ce ne puneau, uneori, în primejdie însăși viața.

„Legea Talionului“ — mi-a strigat, de pildă, în 1974, Emil Bodnaraș, pe atunci vicepreședintele Consiliului de Stat. A fost, îmi amintesc, de față și domnul Dumitru Dogaru, președintele Departamentului Cultelor, un distins intelectual și un om de o rară noblețe sufletească. Bodnaraș nu era antisemit și avea multă înțelegere pentru drama noastră. Prin glasul lui vorbea, însă, „his master's voice“, vocea tiranului Ceaușescu. I-am răspuns :

— Dacă e vorba de citate biblice, am să vă răspund și eu cu o întrebare : la dumneavoastră nu e cumva vorba despre complexul lui Cain ? Se știe, „Legea Talionului“ — „Dinte pentru dinte“ —, falsificată, ca multe altele, a fost adesea utilizată de antisemiți spre a ne calomnia că am fi răzbuunători. Dar cînd, oare, în istoria noastră, scrisă cu lacrimi și sînge, ne-am răzbunat ? Cain, ucigașul fratelui său Hevel, căuțînd să fugă de conștiința păcatului comis, a fost cel dintii care a săvîrșit refularea freudiană. În loc să-și mărturisească păcatul și astfel să se purifice, l-a ascuns mai rău în adîncurile conștiinței și astfel nu numai că nu a rezolvat nimic, ci a săpat mai adînc stigmatul ce-l purta.

Dacă nu ne gîndim, deci, în nici un fel la răzbuunare, nu putem rămîne nepăsători la încercările de falsificare a adevărului istoric. Acest volum se străduiește, de aceea, să le dea un răspuns, un răspuns cumpănit, nepolemic, rezemat exclusiv pe documente incontestabile, emenate de la autorități, ambasade, fețe bisericești etc.

Intr-adevăr, cititorii pot afla, bunăoară, în paginile acestui volum, un raport al însuși directorului general al Poliției și Siguranței Statului lui Antonescu, generalul Emanoil Leoveanu, care dezmente categoric că în vara anului 1941, la Iași, ar fi existat „teroriști“ evrei sau că măcar un singur ostaș român sau german ar fi avut ceva de suferit, deși măcelul care a urmat a fost dezlănțuit uzîndu-se tocmai de asemenea pretexte. Același lucru e valabil și pentru masacrul de la Dorohoi, unde copii de doi, patru, șase sau șapte ani ori bătrîni de 90 de ani au fost asasinați cu sînge rece sub cuvînt că ar fi tras asupra armatei române în retragere din Basarabia răpîtă de U.R.S.S., deși, iarăși, nici după jumătate de veac nu s-a dovedit că vreun soldat ar fi suferit măcar o zgîrietură. Și exemplele ar putea continua.

Dar să presupunem că ar fi adevărat că mai mulți comuniști — ucrainieni, români și evrei — au făcut-o ; un om cu un elementar simț

moral își poate însuși ideea, care a prezidat la masacrele de la Lidice sau de la Oradour sau Glane, că alții, mii și mii de bărbați, femei și copii, trebuie să plătească cu viața faptele pentru care ei nu au purtat nici o vină ?

Or, iată că în anul de grație 1991, într-o seamă de publicații se ventilează asemenea teorii inepte și otrăvite. În fața acestei situații, putem noi să nu strigăm adevărul ?

Și, în aceeași ordine de idei, întrebăm : facem un serviciu poporului român sau îl deservim prin publicarea acestor documente ?

Semnatarul acestor rinduri este un sincer și devotat patriot al României. Atunci când am pornit pe căile Diasporei, încă profetul Irmiahu ne-a îndemnat „să ne rugăm pentru pacea cetății în care vom găsi adăpost și să luptăm pentru binele ei“. De aceea, nu mă bat cu pumnul în piept pentru aceste sentimente pe care le-am dovedit, de nenumărate ori, nu în vorbe, ci în fapte. Era o datorie elementară și, ca atare, nu-mi arog nici un merit.

Dar, tocmai de aceea, sînt convins că am greși nepermis dacă am lasă poporul român, intelectualii săi, tineretul său, să fie din nou otrăvit de idei rasiste, de minciuni și calomnii, de teorii fasciste, anti-semite.

E nevoie de adevăr și numai de adevăr. Vremurile hitlerismului și stalinismului au apus. Nu ni se mai poate băga călușul în gură. Iar rostind adevărul, sîntem convinși că toți oamenii de bună credință și animați de o adevărată dragoste de țară ne vor înțelege și ne vor ajuta să închidem un zguduitor capitol de istorie și să pășim laolaltă spre înfăptuirea armoniei și înfrățirii între diversele etnii și religii din această țară.

Dr. MOSES ROSEN

**Șef Rabin al
Cultului Mozaic**

FOREWORD

Half a century has passed. Widows, orphans are still alive. Eyewitnesses that can talk still exist, people who can give evidence about the extermination of six million Jews: riddled by bullets, gassed, destroyed by flames in ovens invented by sick minds, drowned, mutilated, humiliated, crushed like worms.

This book includes evident facts, numbers and statistics about some terrible events that took place in this country or on the left side of the Nistru river. They come from doubtless, unquestionable documents, from conclusions drawn by both Jewish and non-Jewish historians, of international reputation. However, it is not on these we want to insist. Most especially we do not mean to get involved in a macabre dispute about the quantitative dimension of some of the circumstances recalled, as some people would like to do, as in fact it was done before them by Rudolf Höss, the horrible torturer from Auschwitz, who — after the war — in front of his prosecutors tried to create extenuating circumstances for himself by stating that there were not four millions, but "only" two millions Jews killed there.

What impiety would be greater towards the memory of the victims of the Iași pogrom on June 29 — July 6, 1941, than that of having a controversial discussion on the fact that in those awful days, there were killed 10,000 to 12,000 people guilty of nothing else but of being Jews or "only" 8,000, 5,000 or even 3,300, as some try to demonstrate, thinking that in this way they could, eventually, diminish the guilt of the executioners. We won't insist on the fact that the last figure is in total contradiction with documents bearing holograph signatures and seals proving that there were 8,000 victims as established by the judiciary investigation.

If in the courtyard of the Iași police station, in "that Sunday" (June 29, 1941) only one hundred Jews would have been stabbed to death by bayonets, in broad daylight, in front of high-ranking officers, that is precisely of those who were responsible for the life of the city people, could their guilt be pardonable?

Or if, instead of some thousands, only one hundred people would have died, crushed and suffocated in the heat of July, packed by 150 in cattle waggons, with small windows nailed down, drinking their own

urine, tearing their bodies tortured by thirst, carried days and nights in the "trains of death", would it not have still been a tragedy?

And if in the horrendous massacres in Bessarabia instead of almost 200,000 only 2,000 Jews had died, would the latter number diminish the awful deeds?

And if not a number of 150,000 men and women, children and old people from Northern Bucovina, the region of Herța, Dorohoi and Bessarabia but "only" 1,000 would have been obliged to leave their homes and were led, most of them had to walk, to the frozen and empty steppes of Transnistria, where hunger, cold and exanthematic typhus pitilessly provoked mass killing, could this crime be justified?

But now, by employing all kinds of macabre number games, there are some people who insistently try to elude truth, honeyed and deceitful voices ask with simulated naivety the heirs of the victims "Why don't you let dust cover the past, why do you rub salt on the wounds?"

Who does rub salt on the wounds? Let it be clear — certainly not us. Because to what would it serve? Would the martyrs return to life? Would our tears dry up? No. The past is stirred only by those who wish to deny it, to distort it and not leave it as it was: sad, distressing, frightful!

Therefore, is it us who stir up the past? Or is it those who have launched on the one hand a campaign of denial and on the other hand one of justification for the Jewish martyrs from Romania? Those, who after 50 years want to murder once again our sainted martyrs, but forget that we are still alive, forget that the European and American archives are full of many thousands of documents that are self-explanatory.

It is true that fascism and communism stopped any attempt to mention, to study the martyrdom and consequently two generations grew in complete ignorance of this unique tragedy in the history of mankind. Of course, history knows many cases when assassins tried to hide their crimes. When Napoleon ordered the death of the Duke d'Enghien and invented a fallacious reason to justify it, Talleyrand observed with his acid spirit: "It is worse than a crime. It's folly". And, in truth, Napoleon will stay forever in history as guilty of this premeditated crime. After all, truth always ends by appearing.

Nobody can ask us to forget our martyrs as some people recommend us to do. Because if we did do it we would commit a forbidden sin towards the Almighty, who did not create man for murder. It would mean to sully the memory of our martyrs and our own conscience. In any case, we believe that no person of good faith, no person with a sense of honor and justice has the right to forget what signified and what did fascism, because only in this way can be stopped the repetition of its crimes, its horrors. Fascism, stupidly and arbitrarily declaring "inferior" Jews and other races unleashed a cataclysm to which finally fell victim 40,000,000 people of all races and in all the corners of our bleeding planet.

Therefore we do not forget our martyrs but we remember them in all our thoughts to God in heaven. Also we don't have the right to par-

don on their behalf, the more so that we could as well have shared their fate.

We have, however, the duty, the imprescriptible duty to state, whenever we can, the truth, only the truth but all the truth.

Truly, if we live, we the survivors, we owe "this favor" to the killers of our 300,000 brothers and sisters. However, this did not enter into their calculations. Already in 1942, the victory of the Axis, of the Reich, had started to become shaky and an alibi had to be prepared. Consequently, starting with the month of October 1942, the massive deportations to Transnistria were stopped, in the 1943—1944 winter the return to the country of children who had lost both parents was permitted, later that of the Jews from Dorohoi and of Jews from Transylvania occupied by the Horthysts who could find shelter in their old country.

We are also obliged to speak about the development and the proportion of the martyrdom because, by exploiting the freedom conquered by our incipient democracy, still seeking its way, publications that seem to appear from the depth of a past that we thought to be buried for eternity and that disquietingly remind us of the former fascist press — „Porunca Vremii“, „Sfarmă Piatră“, „Apărarea Națională“ or others of the same musty mold — carry new calumnies, new insults, new incitations against us.

Under these conditions, we feel obliged to ask once more: who stirs these errors? We, who despite abominable injustices, never identified the culprits with the noble, the generous Romanian people with which we feel since centuries soundly together during good as well as bad times or those who, on the contrary, to justify the crimes try to throw the guilt on the Romanian people and not on the criminals as such? We have always known this and we make a clear-cut, categorical and natural difference between those who trampled over the dignity of man and transformed crime into norms of current behavior and the splendid figures of Romanians who raised their voices to defend human dignity and justice in general. That is why, we bear and will always bear in our souls the memory of great Romanians like Viorica Agarici who, in her quality of President of the Roman Red Cross, literally confronted the pistols of some criminals to bring water and an encouraging word to those who were dying of thirst in the horrible "trains of death"; Traian Popovici, the mayor of Cernăuți who risked his life to save thousands of Jews threatened with extermination; pharmacist Beceanu from Iași who saved from the massacre many potential victims for the only guilt of being Jewish and many others like them.

And if we don't forget and will never forget that Hungarian fascists sent to death more than 150,000 Jews from Northern Transylvania stolen from Romania by the loathsome Vienna Dictate, our gratitude will be always alive for Roman-Catholic Bishop Marton Aron who, on May 18 1944, from the pulpit of the Cluj cathedral church, unhesitatingly condemned with great courage the deportation of the Jewish citizens from the capital of Transylvania.

And we were deeply moved by the grand action of Willy Brandt, the former chancellor of the Federal Republic of Germany who, in the name of the German people, knelt down in front of the monument to the victims of the Warsaw ghetto revolt, requesting pardon on behalf of the exterminators although he himself had been since his early youth an implacable enemy of right-wing extremism and later of the brown plague.

Likewise we also know how to honor and value the good and beautiful thought that, in these days, joined in a solemn session the two houses of the Romanian Parliament to commemorate the victims of the legionaire pogrom in January 1941 and to blame its perpetrators. This is precisely something that could not be imagined under the regime of Ceaușescu's dictatorship, when any commemoration of our martyrs was considered an act of discrediting the prestige of the country and every such attempt was accompanied by measures of repression that, sometimes, threatened life itself.

"The Talion law", yelled to me, for instance, Emil Bodnaraș in 1974 who was then vicepresident of the Council of State. Also present was Mr. Dumitru Dogaru, president of the Department of Cults, a distinguished intellectual and a person of rare nobility. Bodnaraș was not antisemitic and understood well our plight. But, through his voice spoke "his master's voice", the voice of the tyrant Ceaușescu. I replied:

"If we deal with quotations from the Bible I shall reply also by a question: isn't this for you the complex of Cain? The fact is known that the 'Talion law' 'a tooth for a tooth', altered, like many other texts, was often used by antisemites to sustain that we are vengeful. But when did we ever take revenge in our history written with tears and blood? Cain, the murderer of his brother Abel, attempting to escape the realisation of his sin was the first man who accomplished Freudian suppression. Instead of confessing his sin and thus of becoming pure, he hid it in the depths of his conscience and thus not only did he solve nothing but deepened the mark of infamy".

Therefore even if we do not think in any way, of retaliation, we cannot remain impassible towards the attempts to falsify historic truth. This book strives therefore to give an answer, a non-polemical, balanced answer, exclusively based on uncontestable documents, signed by authorities, embassies, church dignitaries etc.

The readers may learn, for example, from the pages of this book, about a report of the General Director of the Police and State Security under the Antonescu regime, general Emanoil Leoveanu, that categorically denies that in the summer of 1941 there were Jewish "terrorists" at Iași or that even one Romanian or German soldier had anything to suffer, although the massacre that followed was started by using precisely this kind of pretexts. The same thing is valid for the massacre at Dorohoi where children aged two, four, six or seven years or old people over 90 were killed in cold blood on the pretence that they had gunned down Romanian soldiers when they withdrew from Bessarabia taken by the U.S.S.R. although, once more, after half a century it was

not proven that one soldier had suffered a scratch. Examples could go on and on.

However, let us suppose that it is true and that several Ukrainian, Romanian and Jewish communists carried out such actions ; can anybody with elementary moral sense adopt the idea, an idea that presided over the massacres at Lidice or at Oradour sur Glane, that other people, thousands and thousands of women, men and children have to pay with their life for deeds that were not of their making ?

Still, in the year of grace 1991, a number of publications carry such inept and poisoned theories. In view of this situation can we not call for truth ?

Also, in the same order of ideas, we are asking : do we do a service or an ill-turn to the Romanian people by publishing these documents ?

The signer of these words is a devoted and sincere Romanian patriot. When we took the roads of the Diaspora, the prophet Jeremiah himself told us "to pray for the peace of the city where we shall find shelter and to fight for its welfare". Therefore I don't beat my breast for these feelings that I proved many times not by words but by actions. It was an elementary duty and, as such, I do not assume any merit.

But, precisely for these reasons, I am convinced that it would be an absolute error to let the Romanian people, its intellectuals, its young people, become again poisoned by racist ideas, lies and calumnies, fascist, antisemitic theories.

Truth and only truth is needed. The age of Hitlerism and Stalinism has ended. Nobody can put now a gag in our mouth. Also, by telling the truth, we are convinced that all the people of good faith with true love for their country will understand us and help to close a terrible chapter of history and to start over together for accomplishing harmony and fraternity between the different religion and the people of different ethnic background in this country.

Dr MOSES ROSEN

**Chief Rabbi of the
Mosaic Cult**

INTRODUCERE

Includem ca Introducere la prezenta culegere de documente rezumatul unor paragrafe din lucrarea The Destruction of the European Jews, datorată cercetătorului american Raul Hilberg, profesor de poli-tologie, fost membru al Comisiei prezidențiale pentru studiul Holo-caustului și membru fondator al Consiliului american pentru perpe-tuarea memoriei victimelor Holocaustului.

Raul Hilberg și-a început investigațiile sale asupra Holocaustu-lui, în toată extensiunea europeană a acestuia, în anul 1948. După cercetări minuțioase, de peste un deceniu, autorul încredințează tiparului monumentală sa monografie despre exterminarea evreilor europeni, care a apărut, în prima ei ediție, în anul 1961, la Chicago și Londra.

Lucrarea, alcătuită din 12 capitole, cuprinde, în cel de-al 8-lea, o amplă descriere a destinului evreilor din România în anii celui de-al doilea război mondial.

La baza acestei cuprinzătoare lucrări se află un material docu-mentar extrem de bogat, provenit în principal din arhive germane, americane și evreiești, din presa de limbă germană apărută în țările ocupate, din culegeri de documente editate ș.a.

Informațiile privind evenimentele din România sînt extrase din aceleași surse arhivistice și din periodice sau lucrări publicate.

Raul Hilberg despoaie aceste izvoare cu o acribie deosebită, nutrind, în același timp, convingerea că epuizarea lor și exploatarea surselor locale de informații constituie o sarcină continuă pentru știința istorică din toate țările implicate în aceste tragice evenimente.

Autorul constată, cu regret, că o atare preocupare nu a căpătat încă drept de cetate în istoriografia postbelică, holocaustul evreilor nefiind o temă asimilată în medii academice și tratată cu convinge-rea că este vorba de un fenomen contemporan complex ce reclamă : o cercetare interdisciplinară luminată de concepte teoretice, despre rapoorturile sociale și relațiile dintre culturi, precum și o analiză a fen-omenului social global, care a generat aceste crime.

Distrugerea unor mari colectivități evreiești europene, căile care au condus spre aceasta și sociogeneza unor atari orori în plin ev modern și secol XX, sînt teme care trebuie să intre atît în domeniul preocupărilor științei istorice, cît și în sfera reflecțiunilor doctrinare.

Este rațiunea pentru care R. Hilberg consideră că modul de raportare la holocaust constituie un test și o piatră de încercare pen-tru multe teorii sociale și politice actuale.

Pentru rezumatul și abrevierile operate asupra textului acestei introduceri, vezi Raul Hilberg, The Destruction of the European Jews, W. H. Allen/London 1961, p. 199—200, 485—509, 520—521, 527—531, 535—537, 541—542, 547, 767.

România anului 1939 cuprindea o colectivitate evreiască ocupind, sub raport numeric, locul al treilea în Europa. După estimări provenite din surse evreiești, în România trăiau la acea vreme aproximativ 800 000 de evrei.

În anul 1940, această cifră se modifică. În provinciile ocupate de Rusia, în iunie 1940, existau aprox. 300 000 de evrei, iar în Transilvania de nord, intrată sub dominația Ungariei horthyste, circa 150 000. Astfel, pe teritoriul aflat sub administrație românească au rămas în anul 1940 în jur de 350 000 de evrei ¹.

Soarta evreilor în aceste provincii s-a dovedit a fi diferită. Comunitatea din Vechiul Regat (autorul folosește acest termen pentru teritoriul rămas sub administrație românească după cesiunile teritoriale din 1940 — *n.tr.*) a supraviețuit ca atare; cea din Transilvania de nord a fost nimicită prin deportare la Auschwitz de către administrația maghiară. În provinciile estice, pierdute de România în anul 1940 și recucerite în 1941, populația evreiască a fost victima genocidului pus la cale de administrația militară românească.

*

România a devenit aliatul Germaniei după pierderile teritoriale suferite în vara anului 1940. Rusia și Germania erau principalii vinovați pentru aceste modificări de frontieră. Cu toate acestea, guvernul Gigurtu (iulie-august 1940) a promovat o politică de apropiere tot mai accentuată față de Germania, exprimată și prin adoptarea unui șir de măsuri împotriva evreilor.

La 8 august 1940, au fost promulgate primele două legi, despre care se poate spune că au marcat începutul procesului de distrugere a comunităților evreiești din România. Guvernul român definea calitatea de evreu nu doar pe criteriul apartenenței la religia mozaică: în anumite situații erau considerați evrei și cei convertiți la creștinism prin botez (de pildă, copiii botezați ai căror părinți nu s-au botezat, evreicele măritate cu bărbați creștini și care s-au botezat după anul 1938 ș.a.). Evreii au fost scoși din armată, din administrația de stat, li s-au interzis îndeletniciri ca: editori, funcționari superiori, membri în consiliile de administrație, juriști ș.a. Erau oprți să achiziționeze proprietăți imobiliare, întreprinderi industriale ș.a. În legislația din 8 august 1940 au fost introduse și două măsuri de ghețozare: interzicerea căsătoriilor mixte și anularea numelor schimbate.

Legile respective au stabilit trei categorii de evrei: privilegiații, care obținuseră cetățenia română înainte de 1918, descendenții lor, cei care au luptat pe front în primul război mondial, descendenții lor, un total de aproximativ 10 mii de oameni; aceste persoane erau supuse doar în parte legilor discriminatorii; evreii-rezidenți, dar nu cetățeni ai României, înainte de 1916; în ultima categorie, supusă tuturor discriminărilor, erau cuprinși cei din provinciile anexate după primul război mondial, precum și cei recent imigrați. Trebuie să recunoaștem, însă, că, față de legislația hitleristă, măsurile guvernului Gigurtu pot fi apreciate ca fiind, încă, blinde.

La începutul lunii septembrie 1940, după intrarea trupelor maghiare în Transilvania, în România s-a instalat un regim de teroare, care s-a menținut la putere timp de patru ani. În fruntea acestui regim, s-a aflat un bărbat care s-a autoproclamat șeful statului: generalul, ulterior mareșalul, Ion Antonescu. Mai întâi, regimul s-a numit legionar, dată fiind participarea substanțială a legionarilor la primul guvern.

Evreii au reacționat cu îngrijorare față de noul regim. În 1940, ei au părăsit cu miile România, imbarcați pe nave precare, îndreptându-se spre Palestina. Unele dintre aceste nave, cu sute de pasageri, s-au scufundat pe drum. Sute de alți emigranți au fost amenințați cu deportarea când au debarcat în patria lor evreiască, aflată atunci sub mandat britanic.

În scurta perioadă a participării legionarilor la noua guvernare, au fost promulgate două măsuri antievreiești: un decret din 5 octombrie 1940, privind exproprierea proprietăților rurale ale evreilor și un decret din 16 noiembrie 1940, care prevedea concedierea treptată a evreilor angajați în unități comerciale și industriale particulare. Pentru transpunerea în fapt a acestor legiferări, a fost creat, în cadrul Ministerului Muncii, un Oficiu de românizare.

La 21 ianuarie 1941, Garda de Fier a declanșat o rebeliune pentru răsturnarea lui Antonescu. În București, se duc, timp de trei zile, lupte de stradă, care sînt curmate prin reprimarea puciului legionar. Înainte de acest sfîrșit, legionarii au extins însă acțiunea lor, dedîndu-se la un pogrom: au asaltat cartierele evreiești, incendiind sinagogi, distrugînd magazine și devastînd locuințe. În zonele din jurul Capitalei, au lăsat sinistre urme ale crimelor lor. În pădurea Băneasa au fost descoperite peste 100 de cadavre de evrei, iar în drum spre Giurgiu (pădurea Jilava — *n.tr.*) au fost descoperite altele. La abatorul municipal, cadavrele de evrei erau atîrnate de cîrlige, precum vitele.

Atașatul militar german raporta că la morga din București a văzut, în zilele pogromului, sute de cadavre, făcînd mențiunea că, în majoritatea lor, aceștia erau evrei (*doch handelt es sich meistens um Juden*)².

La două săptămîni după înăbușirea puciului, Horia Sima îi desemna pe evrei drept cauză a înfrîngerii legionare: el i s-a plîns lui Himmler că Antonescu este un prieten al englezilor. Relatarea n-a fost însă luată în seamă de germani, care erau tot mai incredințați de devotamentul crescînd al Conducătorului față de Reich. Antonescu s-a dovedit a fi un instrument important și util războiului.

În arierplanul puterii antonesciene, se afla o anume organizare germană, în frunte cu ministrul von Killinger, generalul-maior Hauffe, șeful misiunii armatei germane și Hauptsturmführer-ul G. Richter, consilierul în probleme evreiești.

În privința evreilor, la începutul anului 1941, Antonescu promova politica pașilor mici. A fost promulgată doar o singură lege, la 27 martie 1941, privind exproprierea bunurilor imobiliare urbane ale evreilor.

Trecerea bruscă la o politică de cruntă teroare antievreiască are loc în iunie 1941. Mobilul declanșator al acesteia a fost începerea războ-

ului împotriva Rusiei. Încă în ajunul războiului, ministrul de interne a ordonat, ca o măsură de „precauție împotriva sabotajului și a spionajului“, dislocarea evreilor din zonele de frontieră și mutarea lor în interiorul țării.

În orașul Iași, autoritățile militare românești pun la cale un pogrom, care, prin amploarea sa, lasă cu mult în umbră pogromul legionar de la București.

La Iași au murit aproximativ 4 000 de evrei³. La sfârșitul lunii iunie, vagoane destinate vitelor au fost ticsite cu evrei ieșeni, plumbuite și atașate unor locomotive, care le cărau fără destinație, pînă ce transportații mureau de sete și de foame. Descărcate apoi în anumite gări, cadavrele erau aruncate cu miile în gropi comune. Aceste orori s-au dovedit a fi o premoniție pentru ce avea să urmeze⁴.

În Bucovina și Basarabia, recucerite de la ruși în 1941, românii au întreprins cele mai drastice acțiuni represive posibile. În aceste provincii, autoritățile românești nu s-au călăuzit după „modelul“ obișnuit de concentrare a evreilor în locuri anume și apoi de predare a lor germanilor: evreii din Bucovina și Basarabia au fost transportați într-o zonă denumită Transnistria.

Pe acest teritoriu, autoritățile militare românești au organizat ghetouri și adevărate lagăre de exterminare.

Numeroase unități militare românești au luat parte, alături de germani, la operațiunile mobile de exterminare a evreilor. Acțiunile de acest fel îmbrăcau formele unor atrocități spontane, de o cruzime și debandadă ce contrastau cu asasinatele organizate „la un înalt nivel tehnic“ de unitățile germane. Nemții asistau uneori cu consternare la represaliile românilor, haotic dezlănțuite, încercînd să intervină pentru impunerea unor metode mai „tehnice“.

Astfel, dacă au fost momente cînd germanii se plîngeau că românii acționează exasperant de încet în soluționarea problemei evreiești, s-au ivit și situații în care nemții trebuiau să acționeze, ca să zicem așa, pentru frînarea unor excese și acte pripite.

Rapoartele germane de pe frontul de est, din iulie 1941, informau despre crimele și jafurile săvîrșite de militari români în localitățile basarabene. La Bălți, spre pildă, în seara zilei de 10 iulie, au fost adunați 400 de evrei, bărbați și femei, copii și bătrîni, pentru a fi împușcați, ca represalii la unele atacuri împotriva unor soldați români. Comandantul german a fost îngrozit de acest spectacol macabru, cerînd ca numărul celor pedepsiți să nu fie mai mare de cincisprezece. Un alt raport, din 29 iulie, se referea la uciderea în masă a evreilor din Bălți. Ceea ce n-a exclus ca la Cernăuți, peste numai două săptămîni, românii și germanii, laolaltă, să acționeze, sub comandă comună, pentru împușcarea a mii de evrei⁵.

Primul mare ghetou pe teritoriul Basarabiei s-a constituit la Chișinău, la 4 august 1941; un altul, cu trei zile mai tîrziu, la Tighina.

În prima săptămînă a lunii august, s-au petrecut noi evenimente care i-au luat prin surprindere pe germani. Administrația militară română nească a hotărît transportarea evreilor basarabeni dincolo de Nistru, zonă

care, la acea dată, se mai afla sub administrație militară germană (Deutsches Interessengebiet). Astfel, românii intenționau să se folosească de serviciile *Einsatzgruppe*-ului D în uciderea evreilor.

În momentul în care comandantul german a observat concentrarea evreilor pe malul vestic al Nistrului, a ordonat pe loc sistarea acestui exod : era însă tardiv, deoarece mii de evrei fuseseră deja trecuți în zona militară germană. La Moghilev-Podolsk, *Sonderkommando*-ul 10 B a adunat, atunci, în jur de 15 mii de evrei pentru a-i împinge înapoi în Basarabia. Întrucât colonelul român a avertizat că, dacă evreii vor reveni pe podul de pe Nistru, el va deschide foc împotriva lor, germanii i-au readus pe evrei în Basarabia, pe un alt pod, mai șubred și pe care și-au găsit moartea mulți dintre acești nenorociți.

La 30 august 1941, Hauffe și generalul Tătăranu au semnat, în clădirea primăriei orașului basarabean Tighina, un acord cu următoarele prevederi : 1. la terminarea operațiunilor militare în zonă, Transnistria trece sub administrație militară românească ; 2. nici un evreu nu va putea fi trecut dincolo de Bug pînă la terminarea operațiunilor militare în zonă ; 3. pe teritoriul Transnistriei evreii vor fi internați în lagăre.

La 17 octombrie 1941, un membru al Legației germane din București (probabil, *Hauptsturmführer*-ul Richter) scrie că este informat din partea directorului general Lecca, cum că, din ordinul mareșalului Antonescu, va începe în curînd evacuarea a 110 mii de evrei din Bucovina și Basarabia, în două păduri din preajma Bugului. Scopul acțiunii era lichidarea acestor evrei⁶.

Din acest moment, deportarea evreilor din Basarabia și Bucovina capătă un caracter organizat : masa celor concentrați în Transnistria — de la primii sosiți pînă la cei deportați pe parcursul anului 1942 — a atins cifra de 185 de mii⁷. Acești deportați proveneau din Dorohoiul României vechi, din Bucovina și Basarabia.

În octombrie 1941, dr. Filderman, președintele Comunităților Evreiești, s-a adresat cu o petiție⁸ mareșalului Antonescu. Șeful statului român îi răspunde (Hitler nu ar fi făcut niciodată așa ceva. Este adevărat că nimeni nu i-a trimis vreo petiție).

Antonescu considera că este necesar să-și justifice acțiunile, cerînd chiar ca petiționarul să-i înțeleagă măsurile întreprinse împotriva evreilor.

Astfel, mareșalul și-a asumat răspunderea pentru hotărîrea de a începe operațiunea de nimicire a evreilor basarabeni. Peste numai doi ani, după cum vom vedea, această răspundere asumată îl va înfricoșa pe conducătorul statului român.

Transnistria a fost un dezastru pentru evreii români. Cele 185 de mii de victime deportate aici au fost înghesuite în diferite lagăre și ghetouri aflate sub comanda unor ofițeri români (căpitani, maiori), subordonați prefectilor locali (colonei de armată). Deși prefectii trebuiau să raporteze guvernatorului Transnistriei (prof. Alexianu) toate acțiunile lor, în fapt aplicarea ordinelor lui Antonescu depindea și de „spiritul de inițiativă“ de care dădeau dovadă comandanții de lagăre.

Toate aceste lagăre par să fi avut o trăsătură comună : lipsa evasi- totală a alimentelor. Pentru a obține o hrană elementară, evreii trebuiau să vîndă tot ce aveau asupra lor. Conform relatărilor unor supraviețuitori, în lagărul de la Peciora, de pildă, internații și-au vîndut pînă și lenjeria de corp, rămînînd în pielea goală. În numeroase lagăre, evreii s-au hrănit cu iarbă. Cojile de cartofi erau folosite ca „desert“. Evreilor sosiți în lagărul de la Vertujeni li se spunea : „De intrat aici ați intrat pe două picioare, dacă nu vă săvîrșiți din viață, nu veți mai putea ieși decît în patru labe“⁹.

În județul Goltă, colonelul Modest Isopescu, care răspundea de trei lagăre (Bogdanovka, Dumanovka, Akmecetka), a promovat politica exterminării prin înfometare. De altfel, Bogdanovka a rămas în istorie drept cel mai mare lagăr românesc al morții. După ce evreilor li s-au luat toate bunurile, colonelul Isopescu a ordonat trecerea la asasinarea în masă : între 21—23 decembrie 1941, au fost închiși în patru grajduri și executați. Cînd grajdurile s-au umplut de cadavre, s-a trecut la incendierea lor. Evreii care n-au mai încăput în aceste grajduri au fost minați în grupuri de cîte 80—100 de persoane spre o rivă de lingă malul Bugului. Aici erau despuiați, li se tăiau degetele cu verighete, după care așteptau goi, la o temperatură de minus 40 de grade, să fie împușcați și aruncați în prăpastie. Acest masacru a durat pînă la 30 decembrie. Așa au fost uciși 48 000 de evrei. Două sute de supraviețuitori, selectați pentru arderea cadavrelor la sfîrșitul operațiunii, au fost și ei împușcați. Cu aceleași metode au fost exterminați la Dumanovka 18 000 de evrei, la Akmecetka 5 000. În total, în județul Goltă au fost uciși 70 000 de evrei¹⁰.

La începutul lui februarie 1942, ministerul german pentru teritoriile ocupate în răsărit informa Ministerul Afacerilor Externe al Reichului că românii au deportat dincolo de Bug 10 000 de evrei și că intenționează să mai deporteze 60 000. S-a cerut Ministerului Afacerilor Externe să-i îndemne pe români să renunțe, deocamdată, la aceste deportări, existînd pericolul unei epidemii de tifos.

Nemții considerau aceste deportări ca fiind premature și în afara planului.

Fiind stopată aruncarea evreilor dincolo de Bug, autoritățile militare române au concentrat un număr de 22 000 de evrei în fostele sate germane din Transnistria, unde au fost lichidați pe loc¹¹.

Aceste noi exterminări în masă n-au fost începutul unei astfel de operații, ci sfîrșitul etapei declanșate în 1941. Din acest moment, însă, românii vor începe să bată în retragere.

Pînă în mai 1942, aproximativ două treimi din totalul evreilor deportați în Transnistria fuseseră omoriți. Numărul victimelor era în mod cert de peste 100 de mii.

Destinul supraviețuitorilor depindea, desigur, și de cele ce se petreceau în țară.

În interiorul țării, procesul de distrugere a populației evreiești se afla „doar“ în etapa românizării, a concedierilor de salariați, a confiscării de proprietăți rurale și a proprietăților imobiliare urbane, a interzicerii căsătoriilor mixte, a muncii obligatorii ș.a.

La un moment dat, se părea că mareșalul urmărea să hărăzească și evreilor din România veche și din Transilvania de sud aceeași soartă cu a evreilor din provinciile răsăritene.

La intervenția Legației germane, acest plan al mareșalului n-a fost, însă, pus în practică. Nemții exercitau presiuni asupra guvernului român în vederea trecerii metodice la „soluția finală“, cerind ca evreii să fie deportați în Polonia.

În iarna anului 1941—1942, autoritățile românești s-au limitat la intensificarea măsurilor preliminare „soluției finale“. S-a accentuat românizarea pe tărîm economic. În decembrie 1941, președintele Federației Comunităților Evreiești, Filderman, a fost scos din funcție, iar Federația dizolvată. În locul ei a fost înființată Centrala Evreilor, în fruntea căreia a fost numit dr. Gingold, care primea ordine de la Radu Lecca, comisar român pentru problemele evreiești. Gingold s-a dovedit a fi o marionetă care aplica toate dispozițiile, fără cea mai mică opoziție.

Este semnificativ faptul că jurisdicția Centralei nu s-a limitat asupra evreilor „100%“, ci s-a extins și asupra persoanelor care aveau fie și numai un singur bunic evreu. Astfel, principiul legislației de la Nürnberg a început să fie aplicat și de către români.

Nemții continuau să exercite, însă, presiuni pentru deportarea evreilor în Polonia. La 26 iulie 1942, Eichmann informa, pe baza unui raport primit de la consilierul său din România, Richter, că la București s-a produs o „breșă“ în ce privește „soluția finală“ hărăzită evreilor români. Se planifică dislocarea acestora, printr-o serie de transporturi, care vor începe în jurul datei de 10 septembrie 1942, cu destinația Lublin, unde cei ațți vor fi puși să muncească, iar ceilalți vor fi supuși tratamentului „special“. În momentul trecerii peste graniță, evreii români urmau să-și piardă cetățenia ¹².

Hauptsturmführer-ul Richter declara că este în posesia unei scrisori personale de la Mihai Antonescu, în care se arată că totul este aranjat în vederea deportării evreilor.

Dar planurile germanilor au eșuat : evreii români nu au fost dislocați. Deși pregătită, trimiterea evreilor la Auschwitz a fost pe neașteptate oprită, guvernul schimbându-și brusc decizia și stopind, în fapt, procesul de nimicire a întregii obști evreiești din România. La finele anului 1942, autoritățile române nu se mai aflau pe culmile entuziasmului lor în ce privește mersul războiului, devenind mai puțin receptive la cerințele Reich-ului. Această schimbare în politica românească față de evrei nu a fost imediat vizibilă. Colectivitatea evreiască continua să fie obiectul unor noi măsuri restrictive. În septembrie 1942, are loc chiar o nouă deportare peste Nistru — ce-i drept, de mai mică amploare : un grup de 700 de evrei, ale căror nume au fost descoperite în arhiva fostei ambasade sovietice la București, petiționari care în 1940 făcuseră cereri de solicitare a dreptului de stabilire în Basarabia și Bucovina, pe atunci sovietice.

O nouă lovitură pentru populația evreiască a fost măsura guvernului de a o supune unui impozit colectiv de 4 miliarde de lei, sumă

exorbitantă și imposibil de onorat. Fostul lider al evreilor, Filderman, care a îndrăznit să protesteze împotriva acestui nou jaf, a fost deportat în Transnistria.

Acolo, evreii se aflau în continuare în lagăre și ghetouri. Totuși, situația lor a cunoscut o ușoară ameliorare, întrucât mareșalul acceptase ca familiile și organizațiile evreiești să poată trimite ajutoare în îmbrăcăminte, medicamente și bani. Cauza imediată a acestor acte de bunăvoință era ofensiva armatei sovietice și apropierea trupelor rusești de Transnistria.

La București, Antonescu se întrunește cu membrii cabinetului său pentru a discuta eventualitatea readucerii în țară a deportaților din lagărele de peste Nistru.

El tatonează, cu o vădită nervozitate, posibilitatea revenirii evreilor, pentru ca nu cumva nemții, în retragerea lor, să-i lichideze. Mareșalul ordonă chiar ca Serviciul Secret German să fie avertizat că el nu tolerează astfel de crime. Dintr-odată, el se arată neliniștit de soarta evreilor și nedumerit, chiar, de amploarea pierderilor de vieți în Transnistria, „uitînd“ pentru moment de responsabilitatea sa în această tragedie.

Iată în acest sens cîteva extrase, semnificative, din procesul verbal al unei consfătuiri, cu participarea mareșalului, a ministrului de interne, g-ralul Vasiliu, și a guvernatorului Bucovinei, g-ralul Dragalina. Mareșalul : o ultimă statistică efectuată indică existența în Transnistria a cca 50 de mii de evrei. G-ralul Vasiliu : trebuie adăugați la această cifră încă 10 mii, evreii aduși din Dorohoi. Mareșalul : înseamnă că toți ceilalți au pierit într-un timp extrem de scurt. Vasiliu : nu au rămas decît în jur de 60 de mii, printre ei și 435 de comuniști aflați în lagărul de la Vapniarka. Mareșalul : să fie readuși în țară, în primul rînd, cei care au rămas în viață din lotul Dorohoi și care au fost deportați în mod abuziv. Vasiliu : evreii ar dori ca readucerile în țară să înceapă cu copiii rămași orfani, cca 5 000. Antonescu : evreii ce vor fi readuși să fie cartiruiți la Vijnîța, de unde „nu admit să facă nici un pas mai departe spre interiorul țării“. Vasiliu : evreii nu au unde fi cazați în respectiva localitate. Antonescu : să fie readuși la locuințele lor doar cei din Dorohoi și din Vechiul Regat, care au fost deportați din eroare¹³.

Nu știm exact cum a fost pus în aplicare planul de readucere în țară a evreilor din Transnistria. Tot ce știm este că supraviețuitorii acestor lagăre au revenit în Basarabia și Bucovina, întorcîndu-se apoi în România.

Cu privire la soarta evreilor din Transilvania de nord, aflată sub dominația maghiară în anii 1940—1944, excerptăm următoarele considerații din lucrarea profesorului Raul Hilberg :

„Soluția finală“ hărăzită evreilor maghiari comportă o cronică îndelungată. Primul guvern maghiar, asupra căruia Germania nazistă exercită presiuni pentru „curățirea“ teritoriului și deportarea evreilor în „răsărit“ este guvernul Kállay (martie 1942—1944). La aceste presiuni, Kállay răspunde prin adoptarea unor măsuri șovăielnice, de eschivă :

s-a limitat să extindă doar politica de expropriere a bunurilor evreiești, să lărgească rețeaua detașamentelor de muncă forțată, dar a refuzat deportarea pină și a unui singur evreu.

Germanii au fost convinși că acest refuz maghiar de a coopera în problema evreiască nu s-a bazat în primul rind pe considerente umanitare. În acest refuz, ei au întrevăzut semn că Ungaria tinde să încheie o pace separată cu aliații.

Germanii au trecut, de aceea, la pregătiri fulger, în vederea răsturnării guvernului Kállay. La 19 martie 1944, Ungaria este ocupată de trupele germane și se formează un nou guvern, care nu numai că a fost o emanație nemească, dar și răspundea în fața Reichului pentru fiecare pas întreprins. Printre primele măsuri impuse noului guvern maghiar era aplicarea „soluției finale“ în problema evreiască. Se creează un Sonderinsatzkommando în frunte cu Eichmann, care acumulasese deja o vastă experiență în deportarea evreilor din diferite țări europene și care porcede la organizarea deportării din Ungaria.

După constituirea Judenrat-ului de la Budapesta, devenit o piesă importantă în acest demers de nimicire a evreilor, a doua măsură majoră a fost transformarea guvernului maghiar într-o unealtă a mașinării germane în aplicarea „soluției finale“. Sarcina nu s-a arătat prea dificilă, ea fiind chiar îndeplinită prompt și cu multă ușurință : cooperarea maghiară a fost asigurată printr-o înțelegere încheiată, în prezența lui Eichmann, între Veessenmayer, ambasadorul Germaniei în Ungaria și Sztojaj, primul ministru al guvernului maghiar. Stringerea evreilor în ghetouri urma să fie efectuată de poliția și jandarmeria ungară. Oamenii lui Eichmann urmau să acționeze doar din umbră, dînd sfaturi la nevoie.

Noul guvern a trecut, de îndată, la elaborarea unui șir întreg de legi antievreiești. La o singură „ședință-maraton“ a Cabinetului, ținută la 29 martie 1944, au și fost adoptate toate aceste legi. Veessenmayer putea astfel să raporteze la Berlin neobișnuită rapiditate cu care maghiarii se achitau de sarcinile ce le reveneau în legătură cu „soluția finală“.

În vederea ghetozării generale a evreilor, teritoriul Ungariei a fost împărțit în cinci zone, plus zona specială a Budapestei. În fiecare dintre acestea, după o ghetozare-fulger, trebuia să înceapă deportarea. Transilvania intra în cea de-a doua zonă : concentrarea sistematică în ghetou a început la 4 mai, iar deportarea a luat sfîrșit la 7 iunie.

Dispoziția cu privire la împărțirea în zonele amintite a fost determinată de trei considerente : înaintarea Armatei Roșii, care amenința să intre în Ungaria prin Carpați (zona carpatică a fost, de aceea, și prima în care a avut loc ghetozarea) ; convingerea potrivit căreia cooperarea maghiară în înfăptuirea deportării putea fi mult mai ușor asigurată în acele teritorii în care evreii, recent căzuți sub dominația maghiară, erau mai puțin identificați și asimilați cu populația ungară ; prin deportarea cu precădere a evreilor din zonele periferice, se putea insinua speranța celor din interiorul țării că ei nu vor avea aceeași soartă, acționîndu-se astfel după formula : „divide et impera“.

În Oradea și Sighet ghetourile au fost improvizate în anumite cartiere ale orașului, la Cluj în incinta fabricii de cărămidă. La Baia Mare, Tg. Mureș și Dej, victimele erau ținute sub cerul liber.

Ghetourile au fost constituite în orașele mari. Aici au fost aduși și cei din localitățile cu mai puțin de 10 000 de locuitori evrei.

În ghetouri domina un regim de teroare insuportabil, exercitat de autoritățile maghiare. La Oradea, spre pildă, evreii erau supuși de către jandarmii maghiari unor torturi permanente. Tortionarii voiau să afle unde și-au ascuns evreii obiectele de valoare.

Puținele tentative de evadare din ghetouri spre Slovacia, România sau Budapesta nu au fost, în general, încununete de succes, victimele neputându-se sustrage deportării spre camerele de gazare.

Din zonele I și II au fost deportate zilnic 12 000 de persoane, cifră depășită doar la 1 iunie, când au plecat 20 000.

O singură împrejurare deosebește cazul Ungariei de acela al celorlalte țări în privința aplicării „soluției finale”: în Ungaria evreii au supraviețuit pînă la mijlocul anului 1944. Exterminarea lor a început abia în ultimul an de dominație hitleristă, într-un moment când Axă se afla deja în plin declin. În nici una dintre țările europene „soluția finală” nu mai era aplicată în acel moment.

Deportările făcute de maghiari — și care nu mai puteau fi, ca celelalte, ascunse de ochii lumii — s-au desfășurat cu cinism, în văzul tuturor. Succesul operațiunii a fost asigurat, de data aceasta, și de neobișnuita operativitate a autorităților maghiare. Evenimentele tragice petrecute în Ungaria în vara anului 1944 au aruncat o anumită lumină și asupra Marilor Puteri, care le-au privit cu o relativă detașare.

Prezentare și traducere de Lya Benjamin

NOTE

¹ Vezi datele statistice oficiale în nota de la p. 15.

² R. Hilberg, *Destruction ...*, p. 489.

³ R. Hilberg preia această cifră dintr-o corespondență a lui von Killinger datată 1 septembrie 1941 (vezi doc. 48). Autorul trimite și la cifra de 8 000, preluată din M. Carp, *C.N.*, vol. II A, p. 13.

⁴ Relatarea despre trenurile morții nu apare la Hilberg ca o continuare a pogromului de la Iași.

⁵ Vezi trimiterile la R. Hilberg, *op. cit.*, p. 199—200.

⁶ Vezi documentul citat de R. Hilberg și în volumul de față (doc. 79).

⁷ Cifră preluată de R. Hilberg din „Donauzeitung”, 8 august 1942, p. 3.

⁸ Vezi cele două scrisori în volumul de față (doc. 78 și 80).

⁹ R. Hilberg, *op. cit.*, p. 496.

¹⁰ *Loc. cit.*

¹¹ *Loc. cit.*

¹² Vezi documentul citat de R. Hilberg și în volumul de față (doc. 98).

¹³ R. Hilberg, *op. cit.*, p. 506—507.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Volumul de față reunește documente și mărturii despre destinul evreilor din România în epoca Holocaustului (1940—1944). Încercăm în acest fel să aducem la lumină fapte și evenimente asupra cărora a stăruit tăcerea vreme de aproape o jumătate de secol, deși bibliografia domeniului nu este chiar „terra deserta“; să amintim aici doar lucrarea lui Matatias Carp, sumbru și sugestiv intitulată : **Cartea Neagră** (trei volume de documente, date și fapte, editate la București, în anii 1946-1948). Dar chiar și această lucrare de referință a devenit, cu timpul, inaccesibilă pentru cei interesați în materie. Inaccesibile au fost și sînt, pentru publicul românesc, și cele 12 volume de documente (**Documents Concerning the Fate of Romanian Jewry During the Holocaust**) editate de J. Ancel la Ierusalim.

În alcătuirea volumului de față au fost preluate, în primul rînd, documente publicate în lucrările mai sus menționate. Puține sînt materialele inedite. Ele provin, în principal, din fondurile Centrului pentru studiul istoriei evreilor din România și din unele arhive din țară.

Abia acum s-a deschis posibilitatea cercetării problemei evreiești în arhivele din România.

În selectarea documentelor și a mărturiilor am avut în vedere cuprinderea evenimentelor de cel mai înalt dramatism din viața obștii evreilor din România anilor 1940—1944 : pogromul de la Dorohoi (1 iulie 1940), întiitul din spațiul românesc în această perioadă, rebeliunea legionară (21—23 ianuarie 1941), masacrul de la Iași (29 iunie — 6 iulie 1941), exterminarea evreilor din Basarabia și Bucovina și crimele din Transnistria. Un capitol aparte privește destinul tragic al evreilor din Transilvania de nord, ocupată vremelnic de autoritățile horthyste, care, în mai 1944, au deportat întreaga colectivitate evreiască din acest teritoriu în lagărele germane de exterminare.

Editorii n-au ocolit documentele care vor să pună într-o lumină defavorabilă comportarea, în epocă, a unor evrei. Poate că au fost situații de acest fel, dar ele, cu siguranță, au fost acțiuni individuale, care nu justifică pogromurile din Dorohoi și Iași, deportarea și măcelărirea a aproape 200 000 de evrei proveniți din Basarabia și Bucovina. Cititorii volumului vor fi confrunțați cu documente în care etichetările la adresa evreilor, în totalitatea lor, ca popor, sînt folosite ca pretexte pentru acest dureros genocid.

Respectind adevărul istoric, am inclus și materiale care reflectă schimbarea intervenită în politica regimului antonescian față de populația evreiască la sfârșitul anului 1942, în contextul schimbării raportului de forțe în mersul războiului, în favoarea alianței antihitleriste. Legile rasiale au rămas în vigoare, dar deportările în masă în Transnistria au fost stopate și nu s-a cedat în fața insistențelor Germaniei hitleriste, în ceea ce privește deportarea întregii colectivități evreiești din România în lagărele germane de exterminare.

Au fost inserate și documente privind acceptarea de către autorități ca evreii din Transnistria să primească ajutoare în medicamente și îmbrăcăminte și acțiunea de readucere, din acest teritoriu, a unor supraviețuitori.

Prescurtările operate în documente (semnalate prin puncte de suspensie) nu afectează conținutul lor. Procedul a fost dictat de considerente de spațiu.

Am inclus mărturiile unor supraviețuitori deoarece ele completează, prin autenticitatea trăirii, informațiile arhivistice.

Redacția

NOTE ON THE EDITION

The present volume joins together documents and testimonies concerning the fate of Jews in Romania during the period of the Holocaust (1940—1944). We thus try to bring to light facts and events that have been passed over in silence for nearly half a century, although the bibliography in this field has not quite been “terra deserta”; suffice it to mention here the work of Matatias Carp, published under the sombre and suggestive title “The Black Book” (3 volumes of documents, data and facts, issued in Bucharest between 1946 and 1948). But, in course of time, even this reference work has become inaccessible to those who are interested in the subject. Equally inaccessible to the Romanian public have been the 12 volumes of documents (*Documents Concerning the Fate of Romanian Jewry During the Holocaust*), edited by J. Ancel in Jerusalem.

The present volume contains mainly documents published in the above-mentioned works. It includes very few unpublished ones. They come mostly from the fund of the Centre for the Study of the History of Romanian Jewry and from certain archives in this country.

It has only now become possible to do research work on the Jewish problem in Romania in the Romanian archives.

While selecting the documents, we had in view the most dramatic events in the life of the Jewish community in Romania between 1940

and 1944 : the Dorohoi pogrom (July 1, 1940), the first one in the Romanian area during that period, the Iron Guard rebellion (January 21—23, 1941), the extermination of the Jews in Bessarabia and Bucovina and the crimes in Transnistria. A separate chapter is devoted to the tragic fate of the Jews in Northern Transylvania, temporarily occupied by Horthy's authorities which, in May 1944, deported the entire Jewish population in the area to German extermination camps.

Documents aimed at presenting the behaviour of certain Jews in an unfavourable light have not been avoided. Situations of this kind may have existed, but they were certainly private actions, which did not justify the pogroms in Dorohoi and Iași, the deportation and slaughtering of nearly 200,000 Jews from Bessarabia and Bucovina. The readers of the volume will have before their eyes documents in which the labels attached to the Jews in their totality, as a people, are used as pretexts for this terrible genocide.

For the sake of historical truthfulness, we have included certain documents reflecting the change that appeared at the end of 1942 in the policy of the Antonescu regime concerning the Jewish population, in the context of the change in the balance of forces, in favour of the anti-Hitler alliance. The racial laws were still in force, but the mass deportations to Transnistria were stopped despite the insistence of Nazi Germany on the deportation of the entire Jewish population in Romania to the extermination camps.

We have also included documents referring to the fact that the authorities accepted that the Jews in Transnistria should receive assistance in medicines and clothing and that some of the people surviving there should be brought back.

Wherever passages in the documents have been left out, for the sake of brevity (indicated by dots), the substance has not been affected.

We have included the testimonies of some survivors, for the authenticity of personal experience supplements the information supplied by archives.

The Editors

SURSE **și abrevieri folosite în lucrare**

- [ANCEL, JEAN]. *Documents Concerning the Fate of Romanian Jewry During the Holocaust. (D.C.F.R.J.)*, vol. I—XII. Ierusalim, 1986.
- BRUNEA — FOX. *Orașul măcelului, jurnalul rebeliunii și crimelor legionare*, București, 1944.
- CARP, MATATIAS. *Cartea Neagră. Suferințele evreilor din România. (C.N.)*, vol. I—III, București, 1947.
- CARP, MATATIAS. *Sărmaș, una din cele mai oribile crime fasciste*. Cu o prefață de B. Brănișteanu. (*Sărmaș*).
- [LEVAI, JENŐ]. *Eichmann en Hongrie. Documents. (Eichmann en Hongrie)*, Budapesta, 1961.
- MIRCU, MARIUS. *Pogromurile din Bucovina și Dorohoi. (Pogromurile)*, București, Editura „Glob”, 1945.
- Pe marginea prăpastiei. 21—23 ianuarie 1941*, vol. I, București, 1941.
- Pinkas Hakehilot. “Yad Vashem”* (Institutul pentru studierea Holocaustului), Ierusalim, 1980, vol. II.
- Statutul juridic al evreilor și legislația românizării (St.J.E.)* Lucrare întocmită de avocat Gh. Dumitraș-Bițoaică. București, 1942.

SURSE ARHIVISTICE

- Biblioteca Academiei Române. Arhiva istorică (B.A.R., arh. ist.).
- Arhiva Federației Comunităților Evreiești din România (Arh. F.C.E.R.).
- Arhivele Statului, București (Arh. St. Buc.).
- Arhivele Statului, filiala Iași. (Arh. St. Iași).

I. LEGI RASIALE

SITUAȚIA JURIDICĂ A EVREILOR ÎN PERIOADA 1 IANUARIE 1938 - 15 OCTOMBRIE 1940*

GUVERNUL GOGA

GUVERNUL GIGURTU

GUVERNUL
GENERAL ANTONESCU

I

INVĂȚĂMÎNT
Corpul didactic.

1. Se decide să se modifice Legea învățămîntului secundar în sensul de a nu se mai admite în viitor decît candidații de origine etnică română la examenul de capacitate pentru limba, literatura și istoria românilor, **deci toți profesorii evrei aflați în învățămînt sînt lăsați mai departe profesori la stat la toate materiile, inclusiv cele naționale**, iar pentru viitor vor putea fi admise evrei la toate materiile, cu excluderea materiilor naționale și diriginților. Legea n-a fost însă modificată.

2. În școlile evreiești dascălii români pot profesa mai departe.

3. Accesul elevilor și studenților evrei în învățămîntul de stat primar, secundar, teoretic și practic și superior de toate gradele n-a fost îngăduit.

1. Decretul Lege din 9 august 1940 interzice evreilor din categoriile I-a și a III-a de a mai fi funcționari publici — adică profesori de stat — deci elimină din învățămîntul de stat pe toți evreii aparținînd acestor două categorii.

2. Școlile evreiești nu mai sînt obligate a angaja dascăli creștini la materiile naționale și au facultatea de a-i angaja și la orice alte materii.

3. D.L. din 9 august 1940 decide că dispozițiuni speciale vor reglementa regimul învățămîntului primar, secundar, profesional și superior al evreilor, **dar în limitele art. 10 din Constituție.**

1. **Au fost excluși din învățămîntul de stat toți profesorii evrei, adică și acei din categoria a II-a și invalizii, decorații etc.**

2. Se interzice școlilor evreiești a mai angaja dascăli creștini.

3. **Toți elevii evrei sînt excluși din învățămîntul de stat, cu mici rezerve în favoarea invalizilor, unora dintre decorați, iar orfanilor numai dacă sînt creștini.** Obligativitatea și gra-

Elevii

GUVERNUL GOGA
GUVERNUL GIGURTU
**GUVERNUL
GENERAL ANTONESCU**

care le garantează libertatea învățămîntului și a art. 21, care le garantează obligativitatea și gratuitatea învățămîntului primar, iar într-o decizie ministerială s-a redus la 6% accesul evreilor în învățămîntul de stat, de toate gradele și categoriile.

tuitatea învățămîntului este deci retrasă evreilor.

Cum în foarte numeroase localități nu există un număr suficient de elevi pentru a se putea deschide o școală evreiască, copiii sînt condamnați la analfabetism și la moarte prin foame, căci pentru a deveni ucenic sau a îmbrățișa orice carieră este necesar certificatul de absolvire a învățămîntului primar.

Evreii care au absolvit 6—7 clase de liceu își pierd tot viitorul, căci în cele mai multe orașe neputîndu-se înființa un liceu evreiesc, ei nu mai pot termina cursul secundar.

Studentii evrei nu se mai pot înscrie în școlile superioare. Cei ce au urmat anul școlar expirat sînt admiși numai să-și treacă un examen de lichidare, adică de absolvire a anului școlar expirat, fără dreptul de a urma restul anilor pentru a-și lua diploma, chiar dacă sînt în penultimul an de studii.

Nu s-a rezolvat încă problema subvenției de stat — căci evreii plătesc impozitele pentru învățămînt — și le va fi cu neputință, dată fiind pauperizarea continuă și masivă, să poată plăti aceleași impozite de două ori, așa că școlile înființate nu se știe cît timp vor putea rezista.

Dreptul de publicitate

4. Dreptul de publicitate al școlilor evreiești este respectat.

4. Dreptul de publicitate al școlilor evreiești este respectat.

4. Dreptul de publicitate a fost anulat tuturor școalelor evreiești, așa că elevii, care urmează în școlile evreiești n-au încă certitudinea că vor putea obține un certificat valabil care să le dea dreptul de a îmbrățișa vreo carieră.

Examene în particular

5. Dreptul elevilor pregătiți în familie a rămas neatins.

5. S-a redus la 6% dreptul de a se prezenta la examenul de învățământ în particular.

5. Regimul acestora n-a fost legiferat, așa că nu se știe dacă copiii din localitățile unde nu se pot înființa școli evreiești vor fi admiși la examenul particular.

Autori și editori de manuale didactice

6. Evreii pot fi autori și editori de cărți didactice românești.

6. D.L. din 9 august 1940 interzice numai evreilor din categoriile I-a și a III-a să alcătuiască și să editeze manuale didactice.

6. Se interzice tuturor evreilor, deci și evreilor din categoria a II-a, de a fi autori sau editori de manuale didactice.

Comerțul cu cărți didactice și rechizite școlare

7. Comerțul cu cărți didactice și rechizite școlare este liber pentru evrei.

7. D.L. din 9 august 1940 interzice numai evreilor din categoriile I-a și a III-a de a fi colportori de imprimare românești, acordându-li-se un termen de lichidare de 6 luni, cu alte cuvinte cei din categoria a II-a pot vinde și cărți și rechizite școlare, iar cei din categoria I-a și a III-a numai

7. Se interzice **tuturor** evreilor, inclusiv celor din categoria a II-a, atât dreptul de a fi colportori de imprimare, dreptul de a vinde cărți didactice, cât și dreptul de a vinde rechizite școlare și fără măcar a li se respecta termenul de 6 luni pentru lichidare,

GUVERNUL GOGA

GUVERNUL GIGURTU

GUVERNUL GENERAL ANTONESCU

rechizite școlare, avînd totuși 6 luni pentru a desface cărțile școlare cum-părate.

Mai mult, s-a intervenit la Ministerul Economiei Naționale ca să se ordone **schimbarea firmelor societăților de persoane sau anonime** care se ocupă cu edituri sau cu comerțul de librărie, în sensul ca să nu se menționeze în firmă decît numele și genul comercial al magazinului.

Furnituri la Minister

8. Firmele evreiești pot continua să furnizeze Ministerul Educației și instituțiile dependente.

8. D.L. din 9 august 1940 permite evreilor din toate categoriile să furnizeze Ministerul Educației și instituțiile dependente.

8. Se interzice Ministerului Educației Naționale și instituțiilor dependente să se aprovizioneze de la comercianții evrei. **Mai mult încă, contracte legal încheiate pentru care furnizorii au plătit taxele, au făcut la rîndul lor comenzi investind capitaluri, se anulează pur și simplu.**

II

CULTE ȘI ARTE

CULTE

Starea de drept

1. Cultul mozaic este neatins bucurîndu-se nestingherit de drepturile ce îi conferă Constituția și Legea pentru regimul cultelor.

1. D.L. din 9 august 1940 dispune că regimul Cultului mozaic rămîne sub protecția normelor constituționale și de aplicare, adică i se menține starea de drept, libertatea și egalitatea.

1. Cultul mozaic este scos și de sub protecția normelor constituționale și a Legii pentru regimul general al cultelor, și pare a deveni o stare de fapt în locul unei stări de drept.

O nouă lege n-a fost încă promulgată.

Respectul religiei

2. Nici o restricție.

2. Se interzice închiderea magazinelor evreiești în ziua de sîmbătă, dar

2. Nu s-a revenit asupra interzicerii închiderii magazinelor evreiești în

GUVERNUL GOGA

GUVERNUL GIGURTU

GUVERNUL GENERAL ANTONESCU

intr-o audiență acordată Domnului Șef Rabin s-a făgăduit a se reveni la 15 septembrie a.c.

ziua de sîmbătă, dimpotrivă, sub amenințări de devastare etc., s-a interzis închiderea în zilele celor mai mari sărbători evreiești, care au avut loc anul acesta în primele zile din octombrie.

3. Se menține interzicerea tăierii rituale.

4. În numeroase orașe din țară și chiar în București se iau măsuri pentru închiderea cimitirelor existente, deși se mențin neatînse cimitirele tuturor celorlalte culte.

În orașe nu se permit cimitire; iar la țară terenul se expropriează.

5. Se menține suprimarea subvenției Cultului. Cum însă peste două treimi din bugetul comunităților se alimenta din impozite indirecte provenite din tăierea rituală și din cimitire, interzicerea tăierii rituale și închiderea cimitirelor din oraș vor ruina comunitățile, care nu-și vor mai putea întreține așezămintele de cult, cultură și asistență.

6. Se interzice comercianților evrei vînzarea obiectelor de cult.

3. Primăria Vaslui interzice vînzarea la creștini a cărnii tăiate ritual, **deci se respectă tăierea rituală pentru evrei în toată țara și nu se oprește vînzarea cărnii tăiate ritual nici creștinilor în restul țării.**

4. Cimitirele sînt neatînse.

3. Se interzice tăierea rituală.

4. Cimitirele sînt neatînse.

Subvenția cultului

5. Subvenția Cultului mozaic se achită conform Bugetului.

5. O decizie ministerială a suprimat subvenția cultului.

Comerțul cu obiecte de cult

6. Comerțul cu articole bisericesti este neatînș.

6. D.L. din 9 august 1940 nu interzice evreilor vînzarea de obiecte de cult, dar o decizie ministerială a interzis evreilor vînzarea acestora.

2. ARTE

Artiști

1 Nu se răpește nici un drept artiștilor evrei.

1. D.L. din 9 august 1940 nu interzice evreilor de a fi artiști, cu excepția acelor care fiind funcționari publici (Teatrul Național etc.) trebuie — din această cauză — să fie concediați și acelor din categoriile I-a și a III-a.

1. Se îndepărtează toți artiștii — chiar și cei din categoria a II-a — și nu numai din teatrele de stat, dar și din cele subvenționate, și mai mult chiar și din teatrele particulare ne-subvenționate, neîngăduindu-li-se să joace decît în teatre cu firma „teatru evreiesc“.

Se elimină nu numai artiștii vocali, dar și cei instrumentiști și de varieteu și cărora nu li se permite să cînte **decît în localuri cu firma „local evreiesc“**.

Așadar, țigăanii au dreptul să cînte într-un restaurant evreiesc, dar evreii n-au acest drept, decît dacă restaurantul se decide să pună firma „local evreiesc“.

Societăți

2. Evreii rămîn membri ai Societății Scriitorilor Români, în societățile compozitorilor și în Sindicatul ziaristilor.

2. Evreii rămîn membri în toate societățile.

2. Evreii și românii de obîrșie evreiască sînt excluși din Societatea Scriitorilor Români, din Societatea compozitorilor și din Sindicatul artiștilor.

III

AGRICULTURA

1. D.L. din 9 august 1940 decide că evreii nu pot deține imobile rurale, dar autoriza vînzarea lor către români după normele legale în vigoare, rezervînd statului dreptul de preemp-

1. Decretul Lege din 5 octombrie 1940 modifică definiția evreului din D.L. din 9 august 1940 : interzice vînzarea către români ; ordonă expropriearea imediată a terenurilor și a averii

ține al statului — exproprierea — cu respectul art. 16 și 27 din Constituție și al normelor legale în vigoare, adică se oferă același preț și condițiuni și să plătească prețul în numerar, înainte de a lua proprietatea în stăpânire.

Recolta, care, potrivit art. 26 și 33 din Legea agrară, aparține proprietarului expropriat, ca și inventarul etc., deci nu se puteau expropria.

mobile și chiar a recoltelor neculese, care potrivit legilor aparțin expropriatului — din care cauză viile rămân neculese, astfel încît, după ce recolta anului acesta este redusă cu 80%, și puținul cit s-a mai produs se va irosi, căci dacă nu se termină culesul pînă la finele lunii, recolta se distruge; suprimă toate garanțiile legale cunoscute pînă astăzi atît în ceea ce privește evaluarea, cit și judecarea fondului dreptului. Introduce o clauză de pierdere a dreptului la indemnizații, dacă în 30 zile expropriatul n-a depus acte; anulează contractele de arendă, de asociație, de uzufruct etc.; nu plătește prețul în numerar, ci în obligații blocate, cu o dobîndă de 3%, cuantum necunoscut pînă astăzi la hîrțile de stat.

Prin abuz, evreii au fost alungați — fără a li se permite să-și ridice fructele și produsele recoltelor anterioare, la care se plătiseră, la timp taxe și impozite, nici recoltele culese, aflate în magazii, deși nu sînt necesare exploatării fondului; s-au expropriat cimitire, deși potrivit Legii Cultelor și Codului Civil, ele nefiind bunuri în comerț, nu se pot expropria.

S-au confiscat vite ai căror proprietari nu posedau terenuri rurale, și se ocupau numai cu creșterea lor, vitele păsînd pe izlazul comunal; s-au declarat expropriate locuri de casă care se aflau în orașe etc.

IV COMERȚ ȘI INDUSTRIE

1. D.L. din 9 august 1940 interzice evreilor din categoriile I-a și a III-a următoarele :

- a) de a fi membri în consiliile de administrație ;
- b) de a face comerț în comunele rurale ;
- c) de a face comerț de băuturi alcoolice și a fi deținători de monopoliuri cu orice titlu ;
- d) de a fi exploataori sau închirietori de cinematografe, editori de cărți, ziare și reviste românești, colportori de imprimate românești și deținătorii oricăror mijloace de propagandă românească.

Prin efectul aplicării acestor măsuri circa 80 000 suflete rămân muritoare de foame, din care 46 000 evrei agricultori și comercianți rurali, circa 13 000 prin eliminarea avocaților etc.

Pentru a evita consecințele unei asemenea catastrofe pentru economia generală, D.L. a autorizat Consiliul de Miniștri să amâne aplicarea unora dintre măsurile prevăzute de lege.

2. Se interzice evreilor de a mai ține oficii de cântărire publică.

1. Se interzice și evreilor din categoria a II-a să fie agenți oficiali de Bursă.

2. Se interzice evreilor din toate categoriile să fie remizieri la Bursă.

3. În numeroase localități comerțul este virtual desființat, comercianții evrei fiind obligați a lipi afișe : „magazin jidovesc“ ; intrarea românilor este riguros oprită, iar evreii nu îndrăznesc să intre ; mai mult, dacă se constată că un român a cumpărat, comerciantul este obligat să restituie prețul, iar marfa nu i se restituie, ci i se confiscă.

5. S-au blocat cerealele comercianților evrei.

6. Evreii nu mai pot avea compartimente în hale.

7. La interdicțiile mai sus menționate urmează a se adăuga cele hotărâte de celelalte departamente.

Prin aplicarea tuturor acestor măsuri numărul șomerilor evrei va atinge 100 000 până la 9 februarie 1941, iar Guvernul nu va mai putea întârzia aplicarea, căci toți vor fi fost dinainte distruși, termenul de lichidare, care e de 6 luni, fiind aproape pretutindeni respectat.

8. Se interzice evreilor din toate categoriile să fie furnizori ai Casei Regale.

V
MUNCĂ ȘI SĂNĂTATE

1. Sănătate

1. S-au înlocuit circa una sută medici de la Asigurările Sociale.

1. D.L. din 9 august 1940 interzice evreilor din categoriile I-a și a III-a de a fi funcționari publici, implicit toți medicii evrei funcționari la stat urmează a fi concediați.

1. Se concediază tot personalul evreiesc, inclusiv cel ce intră în categoria a II-a.

2. Se interzice arendarea farmaciilor către evrei, se desființează contractele de arendă existente; se interzice întrebuințarea farmaciștilor evrei în farmaciile evreiești și se ordonă înlocuirea în termen de o lună a evreilor diriginți și asistenți la farmacia.

3. S-au retras concesiuni unor proprietari de farmacia evrei.

4. Medicii evrei au fost excluși din asociația medicilor stomatologi, otorino-laringologi și urologi.

2. Muncă

1. Se interzice evreilor să angajeze personal casnic feminin sub vârsta de 40 ani.

1. Unii comisari au impus licențierea masivă a personalului evreiesc, așa că mii de oameni rămân muritori de foame, deși potrivit legii au dreptul să lucreze.

2. La cursurile de ucenici, nu se primesc decât ucenici creștini.

VI
JUSTIȚIE
Personal

1. D.L. interzice evreilor din categoriile I-a și a III-a de a fi funcționari publici, deci funcționari judecătorești.

1. Sînt eliminați din toate funcțiile toți evreii, inclusiv cei din categoria a II-a.

Avocați

Nici o restricție.

2. D.L. din 9 august 1940 interzice exercițiul profesiei avocaților din categoriile I-a și a III-a, cu dreptul de a-și lichida afacerile în termen de 6 luni.

2. Fără respectarea dreptului de lichidare, se interzice exercițiul profesiei tuturor avocaților din categoriile I-a și a III-a.

3. Se interzice și avocaților din categoria a II-a de a pleda, a da consultații și a redacta acte pentru alții decât pentru evreii persoane fizice, cu puține excepții în favoarea invalizilor, orfanilor de război și unora dintre decorați.

Toți avocații evrei din categoria a II-a sînt deci virtual eliminați din profesie.

VII APĂRAREA NAȚIONALĂ

1. D.L. a eliminat pe evreii din categoriile I-a și a III-a din armată, înlocuind serviciul militar cu o obligație fiscală sau de muncă, după capacitatea sau situația fiecăruia.

1. Evreii au fost îndepărtați din armată, dar, contrar Decretului Lege, au fost supuși la munci fără nici o deosebire, în ceea ce privește capacitatea fiecăruia.

VIII FINANȚE

Se retrage evreilor dreptul de a vinde băuturi spirtoase.

S-a urmat cu aplicarea aceleiași măsuri, numai la evreii din categoriile I-a și a III-a.

1. S-au retras brevetele văduvelor de război, orfanilor și invalizilor și nu numai pentru băuturi spirtoase, dar pentru toate produsele monopolizate : tutun, sare etc.

2. Importatorii evrei nu mai pot pătrunde în birourile vămilor spre a-și vândui marfa.

**IX
LUCRĂRI PUBLICE
ȘI COMUNICAȚII**

1. S-au eliminat funcționarii evrei de categoriile I-a și a III-a.

1. S-au concediat și funcționarii evrei din categoria a II-a.

2. S-a ordonat societății de telefoane să concedieze personalul evreiesc de toate categoriile, deși potrivit statutului toți evreii erau în drept să rămână la societatea de telefoane, ea fiind o societate particulară guvernată de dreptul privat.

3. A.G.I.R.-ul elimină pe toți inginerii evrei ; asociația instalatorilor și asociația întreprinzătorilor de lucrări publice exclude pe membrii evrei.

Arh. St. Buc., fond Ministerul Justiției. Direcția Judiciară, dosar 104/1940, vol. I, filele 158—164.

* Documentar al cărui autor nu este cunoscut.

1 a. EXPUNERE DE MOTIVE LA DECRETUL LEGE NR. 2650/1940 PRIVITOR LA REGLEMENTAREA SITUAȚIEI JURIDICE A EVREILOR DIN ROMÂNIA

(Monit. Oficial nr. 183 din 9 august 1940)

I. — Problema evreiască constituie o problemă politică, juridică și economică, în marginile Statului român autoritar și totalitar, care descifrează, prin conținutul și felul satisfacerii ei, însăși legea destinului Nației. Se poate spune că, prin rezolvarea acestei probleme, se statornicește dreptatea poporului român.

Statutul pe care vi-l infățișez reglementează, pe liniile poruncilor fundamentale ale dezvoltării Nației, situația juridică a evreilor din România.

Nu este un lucru fără folos să amintesc că acest statut încearcă, așezînd un punct de plecare într-o lucrare pe care timpul, cu diferitele lui impulsuri și răzvrătiri, urmează s-o desăvîrșească, o rezolvare a problemei prin mijloacele noastre lăuntrice. Nu este deasemeni lipsit de însemnătate că amintesc că, în stadiul de acuitate a problemei evreiești, acțiunea de înnoire a puterilor de viață românească, care cer să iasă în larg, trebuie să izvorască îndeosebi dintr-o ordine juridică nouă, sinceră, sprijinită pe realitățile românești.

Au fost timpuri, în țara noastră, chiar îndată după război, cînd problema aceasta, atît de gravă astăzi, putea să fie rezolvată, în cadrul legilor existente în acea vreme și prin măsuri administrative.

Ceea ce s-a întîmplat însă, începînd cu sfîrșitul anului 1918, la noi, amintește, în prim rînd, vremurile de odinioară a lui Mihai Vodă Sturza cînd „a trecut peste țară atîta nenorocire“, deschizîndu-se, „porțile Moldovei jidovilor“, cum se scrie în însemnările vremii; în al doilea rînd, dovedește că o vindecare numai pe calea măsurilor administrative este neîndestulătoare și o nouă ordine legală, făcînd parte dintr-un sistem, trebuie să așeze toate punctele organice pe sprijin de apărare, ale Nației.

Reglementarea unitară și hotărîtă a problemei evreiești

Fără îndoială că reglementarea situației juridice a evreilor trebuie să fie unitară și hotărîtă. Rezolvare unitară înseamnă statornicirea unor norme de drept sub porunca unor preocupări precise și sigure, înseamnă prezența unui singur scop în toată această lucrare; înseamnă

elaborarea unui sistem juridic izvorit din realitățile românești ; înseamnă încă să se cunoască din capul locului punctul de plecare și punctul de sfârșit al problemei. Prin rezolvare unitară, nu trebuie să se înțeleagă o rezolvare bruscă. Ea presupune, într-o politică temeinică și serioasă, pentru interesele mari ale țării, o succesiune de măsuri, poruncite de un singur scop : salvarea Nației.

Cine a urmărit frământările poporului român, în cursul secolului al XIX-lea, în perioada următoare domniilor regulamentare ; cine cunoaște-ofisele domnești izvorite din hotărîrea domnească de a apăra Nația își dă seama de toate silințele Domnilor noștri, în politica dusă împotriva primejdiei de înstrăinare. Este mai ales, în această vreme, un punct de plecare pentru o mișcare spirituală, la început, pur formală din punct de vedere juridic ; o mișcare spirituală care se adîncește cu vremea, desprinsă din această unică nevoie și care înseamnă, în aceste timpuri, nădejdea de așezare, a oricărei îndreptări, de-a lungul vremurilor de politicianism mărunț.

Realitatea românească, în materie, se rezumă într-un procent de 10% populație evreiască din populația națională totală*.

În fața acestei situațiuni, fiecare român, cu dragoste de Țară și Neam, trebuie să se pătrundă de adevărul că problema evreiască trebuie rezolvată nu prin măsuri de împrumut servil, ci în marginile realităților românești.

Fără îndoială că se poate proceda la adoptarea servilă a normelor de drept din țările stăpînite de un puternic spirit de înfăptuire a unei comunități naționale pure. Dar realitățile românești definesc porunci românești.

Aceste porunci pot fi mai incisive și ireductibile în unele materii. Jocul întîmplător la noi al expedientelor în opera de guvernare, al practicilor fără știință, fără siguranță și fără orientare, ne-ar împinge către un empirism plin de întunecare și de descurajare, care ar primejdui rezolvarea problemei însăși, interesul Nației însăși.

Constituția și statul național

II. — Constituția Română din 27 februarie 1938 statornicește, în art. 1, că România este un stat național. Constituțiunea din 1923 formula, în art. 1, același principiu. Din conținutul legiurilor constituționale arătate rezultă că formulele acestea, identice din punct de vedere literar, se deosebesc adînc. Statul național, în marginile formulei constituționale din 29 martie 1923, rezuma o formulă fără conținut. Statul național în marginile legii constituționale din 27 februarie 1938 rezumă o realitate, statul promotor al realităților românești, al forțelor lui au-

* Potrivit datelor statistice oficiale, la 6 septembrie 1940, la o populație totală de 13 299 185, numărul evreilor din teritoriile rămase după pierderea Basarabiei, a Bucovinei, a Transilvaniei de nord și a Dobrogei de sud era de 328 962, adică 2,4% (vezi Institutul Central de Statistică, Oficiul de studii, Memoriu asupra populației evreiești înainte și după detașările de teritorii din 1940, în D.C.F.R.J., vol. X, p. 50).

tohtone. Pină la această lege fundamentală, naționalismul a încercat înfringeri continue.

Naționalismul tradițional al lui Bălcescu și Kogălniceanu, pină la Unire, a fost învins de liberalism. Un naționalism importat și formal s-a substituit, printr-o anumită practică politică, naționalismului autohton. Statul național a fost în realitate statul liberal, desăvârșit după tipare străine de nevoile noastre și adoptate pe cale de împrumut. Nepotrivirea între formulele politice împrumutate și realitățile organice românești a făcut să izbucnească naționalismul ideologic, al cărui eminent reprezentant a fost Eminescu.

De aci, naționalismul evoluează către un înțeles romantic și sentimental, care se îndreaptă, foarte curînd, în afară de izbucnirile protestatere, către un naționalism organic.

Determinismele naționalismului, pentru România, nu se pot rezuma astăzi numai în afirmarea unui principiu spiritual, ci la organizarea lui în adîncurile Nației; la afirmarea originalității naționale în drumul realizărilor, la o alăturare vie și întreagă, a politicii constructive, de particularitățile organice ale Nației.

Organizarea națională — Legea singelui

Naționalismul trece acum, cu acest statut și în limitele legii fundamentale, de la o pură mișcare spirituală și de la un militantism protestatar, la perioada de organizare. Prolegomenele mișcării naționaliste capătă drumul organic al destinului român. O nouă ordine de stat se încheagă, în marginile constituționale, care impun legilor speciale organizarea priorității intereselor naționale; adică domnia Națiunii în forțele ei creatoare și în impulsurile ei morale. Națiunea în sensul legii constituționale a devenit mai puțin o comunitate juridică sau o colectivitate politică, mai mult o comunitate spirituală și organică, așezată pe legea singelui, din care izvorăște o ierarhie a drepturilor politice. În această lege a singelui sînt cuprinse toate „posibilitățile de suflet, de spirit, de etică“.

Apărarea singelui constituie baza morală a recunoașterii drepturilor politice supreme. Dealtfel, realitatea statului național, în formula legii constituționale din 27 februarie 1938, se precizează prin :

- a) proclamarea legii singelui ;
- b) proclamarea principiului că națiunea română este creatoare de stat ;
- c) promovarea categoriilor funcționale, naționale, ca realități politice de bază ;
- d) distincția juridică și politică între românii de sînge și cetățenii români.

Statul totalitar

III. Statul Român, autoritar în virtutea legii constituționale, devine prin legea din iulie 1940, privitoare la organizarea Partidului Națiunii, un stat totalitar, în sectorul politic. Evoluția aceasta nu este în

contrazicere cu principiile constituționale, care cuprind în ele putința aceasta de evoluție politică de la autoritarism la totalitarism, în funcție de necesitatea asigurării existenței poporului român. Forțele active care pot, prin trăinicia lor creatoare, să așeze o elită nouă din substanța de viață a tradiției istorice, a realităților românești și a noului regim, păstrează întreaga lor libertate ; iar statul totalitar, în sectorul politic, înseamnă mai puțin un imperiu al libertății formale și haotice, mai mult ca o confuzie cu Nația, o unire a puterilor de jos cu puterea de sus, o concentrare a energiilor lucrătoare într-o singură voință conducătoare ; o libertate ordonată.

Reglementarea situației evreilor

Statutul ce vi-l prezint cuprinde reglementarea stării juridice a evreilor din România, în cele trei sectoare ale vieții publice :

- 1) spiritual ;
- 2) politic ;
- 3) economic.

Această reglementare este statornicită, de altfel, în limitele prevederilor constituționale.

Libertățile spirituale lăsate evreilor

1. În sectorul spiritual, proiectul de decret cu putere de lege, privitor la starea juridică a evreilor în România, nu statornicește hegemonia statului. Libertatea de conștiință, absolută în sistemul statului român, libertatea religioasă, libertatea cultului mozaic, libertatea învățămîntului mozaic, de toate gradele, rămîn sub protecția legii constituționale.

Dacă libertatea de conștiință este absolută, libertatea cultului, învățămîntului, a dreptului de asociație sînt libertăți pe care legea constituțională le garantează, potrivit legilor de aplicațiune a prevederilor constituționale. Acest lucru rezultă clar din art. 10 din Constituție în cuvintele „în condițiunile statornicite de legi“, în partea finală a art. 19 din Constituțiune prin cuvintele : „raporturile între diferitele culte și stat sînt de domeniul legilor speciale“ ; cum în sfîrșit o arată aliniatul doi din art. 19 : „Statul garantează tuturor cultelor o deopotrivă libertate și protecțiune, întrucît exercițiul lor nu aduce atingere ordinii publice, bunelor moravuri, siguranței statului“. Prin acest statut, cuprins în legea constituțională însăși, viața spirituală a evreilor rămîne nu în stare de integrare în comunitatea românească, ci în îndatorirea de respect față de comunitatea românească, pe temeiul propriei libertăți ce i se recunoaște.

Apărarea comunității românești

2. Sectorul vieții politice impune însă o reglementare specială și absolută în scopul apărării comunității românești. Viața politică se rezumă în trei funcțiuni esențiale : în aceea de alegător, de ales și în funcțiunile publice propriu zise. Art. 27 și art. 67 din legea constituțională

fixează directivele în această materie. Într-adevăr, art. 27 prevede că : „numai cetățenii români sînt admisibili în funcțiile și demnitățile publice, civile și militare, ținîndu-se seama de caracterul majoritar și creator de stat al Națiunii Române“. Textul constituțional nu statornicește un drept egal, pentru cetățenii români, la ocuparea funcțiilor și demnităților publice, ci dimpotrivă, condiționează admisibilitatea cetățenilor români la ocuparea funcțiilor publice de „caracterul majoritar și creator de stat al Națiunii Române“. A ține socoteală de acest caracter nu înseamnă a exercita numai un simplu drept de apreciere și un atribut de putere discreționară ; ci înseamnă dreptul statului de a reglementa fără control, pe temeiul acestui îndreptar, înseși drepturile cetățenilor români. De altfel, art. 67 din Constituție afirmă, în mod absolut, același principiu etnic, statornicind că „nu poate fi ministru decît cel care este român de cel puțin trei generații“. Unele legi ordinare, cum este legea administrativă din 14 august 1938, fac aplicațiunea principiului etnic, cuprins în art. 27 și art. 67 din Constituție, hotărînd că rezidenții regali trebuie să fie români de origine. În aceste condițiuni, legiuitorul constituant distinge noțiunea de român de origine — noțiune juridică și politică majoră — de noțiunea de cetățean român, care reprezintă o creațiune formală legală.

PRINCIPIILE NOII LEGI

IV. Sistemul statutului ce propun are la baza lui, cîteva principii fundamentale și anume :

1) principiul reglementării drepturilor evreilor, fără preocuparea de a le ridica calitatea de cetățeni români, care, în economia proiectului, nu prezintă nici o însemnătate ;

2) distincțiunea juridică și politică între românii de sînge și cetățenii români, cu toate urmările vroite ale legiuitorului constituant ;

3) fixarea noțiunii „evreu“ pe criteriul ritului, criteriu mai restrictiv decît criteriul pur biologic, unit însă cu criteriul sîngelui, așa cum se prevede în art. 2 ; criteriul sîngelui, însă, în sistemul decretului, nu are un conținut fizic, ci etic, așa cum am arătat mai sus ; pe această cale, toate greutățile ivite, în explicațiunea legislației altor state europene se vor găsi înlăturate ;

4) În sfîrșit, principiul grupării evreilor în trei categorii, din punct de vedere al situațiunilor politice, juridice și economice, aceasta însă nu este o grupare întimplătoare. Ea are postul de tranziție către un regim care aparține zilei de mîine.

Definiția evreului

Un punct deosebit de important de stabilit în decretul cu putere de lege a fost acela al definițiunii legale a „evreului“.

În art. 2 am socotit evrei, în sensul legal, pe cei de religie mozaică, socotind o incompatibilitate morală, spirituală și organică între românul

de singe și religia mozaică ; am adîncit această idee la cei născuți din părinți de religie mozaică, purtînd în singele lor destinul unei incompatibilități spirituale și organice, agravată deci prin ascendență ; am barat drumul de infiltrare în granițele comunității naționale acelora care, la naștere, au căpătat binecuvîntarea religiei creștine, dacă părinții lor, de religie mozaică, nu au fost mai înainte botezați, socotind acest act de încredințare a copilului, religiei creștine, ca un act de oportunitate din punct de vedere politic, pe care ascendența implacabilă nu l-a putut șterge ; aceasta chiar dacă mama celui creștin este de religie creștină, iar tatăl de religie mozaică, socotind în acest caz rezistența religioasă a tatălui ca un semn al destinului celui născut. Prin urmare, aliniatele c) și d), deși cuprind în redactare un aparent pleonasm, totuși necesar în cuvintele „de religie mozaică nebotezați“, se referă la situațiuni precise, iar cuprinsul lor rămîne să fie statornic, în conținutul arătat prin interpretarea instanțelor judecătorești. Am păstrat aceeași stare juridică copilului născut din mamă de religie mozaică în afară de căsătorie ; în sfîrșit, am înglobat în noțiunea legală de evreu și „femeile intrînd în aliniatele premergătoare căsătorite cu creștini, dacă au trecut la creștinism cel mai tîrziu un an înainte de înființarea Partidului Națiunii“, fără încă vreo urmare juridică asupra situațiunii soților lor, care aparțin mai departe comunității naționale.

În sfîrșit, în cuprinsul aceluiași text, m-am ocupat de două împrejurări și anume am stabilit că :

a) situația de evreu, așa cum o stabilește decretul cu putere de lege, nu poate fi schimbată prin trecerea la creștinism a celor de religie mozaică, după data publicării decretului ;

b) cei ce fac parte, la publicarea decretului, din comunitățile evreiești sînt socotiți de religie mozaică.

Iar evreii de origine, atei, sînt socotiți evrei în înțelesul decretului.

Interdicții majore pentru evreii de dată recentă

Statutul statornicește o grupă a evreilor care au venit în România după 30 dec. 1918. Evreii din această categorie sînt supuși la interdicțiuni majore. Consiliul de Miniștri va recunoaște pentru aceștia, în mod limitativ, practica unor activități și îndeletniciri în domeniul liber, adică în acel domeniu nesupus restricțiunilor legale.

Statutul deosebește o altă grupă alcătuită din evrei, care, prin trecutul și viața lor, pot să folosească darul nației române de a le recunoaște un regim de favoare determinat, însă, în mod rigid, pe criterii morale [...].

Textul art. 4 al decretului îi arată pe cei ce au căpătat naturalizarea prin lege sau dispozițiunea legală individuală, pînă la 30 decembrie 1918 ; pe cei ce au dobîndit naturalizarea, în mod colectiv, în temeiul art. 7 par. 2 lit. C din Constituția modificată la 1879, servind țara sub drapel, în timpul războiului pentru independență, în urma art. 44 al tratatului de la Berlin din acel an ; pe locuitorii evrei din Dobrogea, care

au dobândit naturalizarea și drepturile politice, în temeiul dispozițiilor legii din 1909, 1910 și 1912 ; pe cei ce au luptat în linia de foc, în războaiele României, pentru România [...] ; instanțele judecătorești vor stabili de la caz la caz această situație, pe criteriile arătate, pentru aceștia din urmă, care numai ei vor folosi acest drept [...]. Am cuprins în această categorie pe cei răniți, decorați, citați cu ordine, pentru acte de bravură, în timpul războiului, chiar dacă n-au fost în linie de foc, gândindu-mă la cei cițiva cercetași care s-au făcut vrednici de asemenea distincțiuni.

Interdicții pentru evrei

În sfârșit, în aceeași grupă, am cuprins urmașii celor morți în războaiele României și urmașii categoriilor exceptate.

Chiar evreii din această categorie, însă, nu intră în Comunitatea Națională, deoarece :

- a) ei nu au dreptul, în viitor, să dobândească funcțiuni publice ;
- b) nu au dreptul să aibă și să dobândească proprietăți rurale de orice fel, în România ;
- c) nu pot să participe la conducerea și activitatea politică a țării ;
- d) nu pot fi militari de carieră.

În sfârșit, statul statornicește o a treia grupă, alcătuită din evrei care nu fac parte din celelalte două categorii și care pot să exercite, în virtutea decretului cu putere de lege, activități și profesii în afară de cele interzise prin dispozițiunile categorice ale decretului.

Proiectul de decret lege prevede pentru evreii din această grupă și pentru evreii veniți în România după 1918 interdicțiunile :

- a) de a ocupa funcțiuni publice, de orice fel, cu și fără salariu ;
- b) de a colabora în mod direct la activitatea serviciilor publice ;
- c) de a fi membri în profesiunile care au, prin structura lor, legătură directă cu autoritățile publice, decretul cu putere de lege arătând, cu titlu de exemplificare, profesiunea avocaților, notarilor publici, experților ;
- d) de a fi membri în consiliile de administrație ale întreprinderilor de orice natură, publice și particulare ;
- e) de a fi comercianți în comunele rurale ;
- f) de a fi comercianți de băuturi alcoolice și deținători de monopoluri, cu orice titlu ;
- g) de a fi tutor sau curator al incapabililor care sînt de religie creștină ;
- h) de a fi militar ;
- i) de a fi deținători sau închirietori de cinematograf ; deținători, editori de cărți, ziare și reviste românești, colportori de imprimate românești și deținătorii oricăror mijloace de propagandă națională românească ;
- j) de a fi conducători, membri și jucători în asociațiile sportive naționale ;

k) de a dobândi proprietăți rurale, de orice fel, în România; dispozițiunea aceasta se referă la toate categoriile și se întinde și la situațiunile actuale, art. 11 din acest decret cu putere de lege reglementînd trecerea proprietăților de la evrei la românii de sînge, păstrînd dreptul de preempțiune al statului și exproprierea evreilor proprietari de bunuri rurale în România;

l) de a fi oameni de serviciu la instituțiile publice;

m) de a exercita puterea părintească asupra copilului creștin, în alte condiții decît acelea stabilite de art. 13 din acest decret cu putere de lege.

Evreii nu pot dobîndi nume românești

Statutul interzice evreilor, prin art. 14, dobîndirea de nume românești, socotînd orice abatere ca o infracțiune și actele de atribuire în viitor nule de plin drept, instanța chemată să aplice pedeapsa pronunțînd și nulitatea acestui act.

Este necesar să arăt că în viața economică se impun măsuri care nu formează obiect de preocupare specială pentru acest decret cu putere de lege, dar pe care acest statut le comandă ca urmări de neînvinc, privitoare la controlul și românizarea economiei.

V. Statutul, în sfîrșit, precizează modalitățile de aplicare a decretului, termenele de aplicare impuse de împrejurările economice; respectă drepturile cîștigate, determină garanțiile necesare pentru valorificarea drepturilor celor interesați, creînd în această materie garanții juridice privitoare la valorificarea calității de evreu și a categoriei respective, pe de o parte, și garanții privitoare la verificarea modului de aplicare din partea organelor administrative, a dispozițiunilor acestei legi, pe de altă parte, stabilește, în sfîrșit, sancțiunile abaterilor de la prevederile acestui decret cu putere de lege și felul aplicării acestor sancțiuni.

România este țara numai a românilor. Tăria și structura Nației stă în întietatea virtuților eroice, pentru care pămîntul, economia și conducerea politică, pe scara întregii ierarhii, sînt puncte vitale de promoțiune. Nația noastră este o Nație de țărani — țărănimea este izvorul ei întreg; este noblețea noastră de sînge și pămînt; de aci apărarea ei în funcțiunile esențiale; semnalul de alarmă al legii acesteia.

Acest statut juridic, politic și economic al evreilor impune, prin discriminare, charta drepturilor românilor. Statutul izvorăște sub impulsul destinului istoric implacabil și formulează legea de apărare a Nației. El înseamnă, mai mult, pentru cei care poartă răspunderea politică a guvernării, singurul punct de plecare sigur, hotărît și onest, către o Românie legată de veșnicie. Timpurile de miine îmi vor da dreptate.

Dacă și domniile voastre împărtășiți modul meu de vedere, vă rog a mă autoriza să supun Înaltei semnături a Majestății Sale Regelui alăturatul proiect de decret cu putere de lege.

Ministrul Justiției,
ION GRUIA

II. ÎNCEPUTUL MASACRELOR

Pogromul de la Dorohoi și alte crime
(iulie-septembrie 1940)

CONFIDENȚIAL

DOMNULE PROCUROR GENERAL,

La ordinul Domniei-Voastre Nr. 93, 1940, am onoarea a vă raporta următoarele în legătură cu evenimentele de la 1 iulie 1940.

Din investigațiile făcute de mine personal, precum și din informațiile primite de la Garnizoană și din registrele Stării Civile, rezultă că în ziua de 1 iulie 1940 au fost împușcați 52 de evrei.

Faptul s-a petrecut în împrejurările următoare :

În ziua de 1 iulie 1940, se făcea la cimitirul creștinesc înmormintarea rămășițelor pămîntești ale căpitanului Boros, iar evreei erau la cimitirul lor și înmormîntau pe un ostaș evreu.

La un moment dat s-a auzit o detunătură de armă, urmată de o salvă. Asistența, fiind la înmormîntarea unui ofițer, a crezut că este salva de onoare dată ofițerului căzut la datorie ; dar focurile începură să se înmulțească și atunci dîndu-se seama că nu e o simplă salvă, s-a produs o panică de nedescris, lumea crezînd că au venit ruși.

Nimeni, atît ofițerii, cît și civilii nu cunoștea motivul acestei acțiuni, deoarece unii, speriați de primele detunături, trăgeau în vînt, pentru intimidare, crezînd că celelalte împușcături vin de la ruși.

Toată lumea s-a împrăștiat, lăsînd sarcofagul în mijlocul cimitirului. Mai tîrziu s-a observat că în realitate focul fusese deschis de niște soldați din grupul 3 Grăniceri și 8 Artilerie, care se retrăgeau din regiunea Herței, umiliți și batjocoriți de evreei din Herța și ca răzbunare au început să tragă în evreei de la cimitirul evreiesc. Probabil că fusese oarecare înțelegere între soldați, deoarece focul s-a întins imediat la periferia de N.V. a orașului, soldații pătrunzînd prin casele evreiești și împușcînd tot ce erau prin ele.

Semnificativ este faptul că unele case creștinești aveau în geamuri icoane creștine, sau aveau pe pereți cruci făcute de diferite boieli, acestea ca indiciu că acolo locuiesc creștini și în consecință să nu se tragă. Probabil că au venit înainte vreo cîțiva soldați și au anunțat ce se vor întîmpla. Ne lipsesc date precise pentru această împrejurare, deoarece primele cercetări au fost făcute de către Comandantul Militar prin Pre-

ședintele Curții Marțiale, care a fost însoțit la această cercetare numai de către Domnul Procuror Alexandru Scripcă și organele Poliției.

În urma acestei cercetări, constatându-se că învinuții erau militari, cercetările au rămas în sarcina organelor militare.

S-au identificat de către această Comisie vreo 47 cadavre și cițiva răniți.

Cadavrele erau răspindite vreo 15 la cimitirul evreiesc, iar mai sus de cimitir, spre barieră un grup de 5 militari evrei, restul răspin-diți prin case și pe străzi.

Inhumarea cadavrelor s-a făcut în ziua de 3 iulie a.c.

La ofițerul Stării Civile, am găsit înregistrat un număr de decedați, dintre care 6 soldați neidentificați.

Acele în cauză au fost încheiate de către organele militare.

Aducându-vă la cunoștința Domniei-Voastre, cele de mai sus, cu onoare vă rog să binevoiți a dispune cele legale.

Procuror-delegat,
(ss) FILARET SAHLEANU

Secretar,
(ss) CONST. GRIGORESCU

M. Mircu, Pogromurile, p. 133—135.

4

MEDICUL ORAȘULUI

No. 462
4 iulie 1940

PROCES VERBAL

Astăzi 3 iulie 1940, orele 10, noi Procurorul Militar de pe lângă Curtea Marțială a Comandamentului „Garoafa“, căpitan de rezervă Duca I. Mihail, în asistența dlor colonel medic C. Enăchescu, medicul orașului Dorohoi, sublt. Darabană Mihai, grefierul Curții Marțiale, și Primăria urbei Dorohoi, reprezentată prin inginer Pascu, ajutor de primar, am procedat la identificarea cadavrelor găsite în vecinătatea cimitirului israelit și în diferite puncte ale orașului, cadavre ce se găsesc acum în casa cimitirului și o parte în fața acestei case.

Totalul cadavrelor este de 50, din care 11 femei, 34 bărbați și 5 copii. Printre cadavre se găsește și sergentul T.R. Bercovici Emil din Reg. 29, precum și 6 soldați evrei, dintre care am putut identifica, după

spusele populației, pe soldatul Broinștein din Reg. 6 Vinători și alt soldat din Regimentul 16 Artilerie, după cum arată semnul matricol de la betelia pantalonilor.

În ceea ce privește numele și unitatea precisă a celor șase soldați evrei arătați mai sus, nu s-au putut face constatări precise, deși aceste cadavre au fost examinate cu de-amănuntul.

Soldații aveau îmbrăcămintea ruptă, murdară și infiltrată cu sînge. Am ridicat de la cadavrele soldaților una pereche cizme și 2 perechi bocanci cît s-a găsit asupra lor, pentru a se vărsa locului în drept.

Din examinarea cadavrelor, am putut constata că **moartea tuturor a fost provocată prin plăgi produse de armă de foc, asupra craniului, toracelui și abdomenului afară de un singur bătrîn, care avea fracturată baza craniului printr-o lovitură puternică.**

Numele indivizilor de mai sus decedați :

1. Bercu Aclipei, str. Reg. Ferdinand, vîrsta 35 ani ;
2. Leibiș Blonder, str. Traian, vîrsta 60 ani ;
3. Idel Bercovici, str. I. C. Brătianu, vîrsta 50 ani ;
4. Frochi, azil evreiesc, vîrsta 60 ani ;
5. Leiba Zeingher, str. Tăutu, vîrsta 58 ani ;
6. Senlo Rotaru, str. Miron Costin, **vîrsta 1—2 ani ;**
7. Avram Calmanovici, str. Ștefan cel Mare, vîrsta 50 ani ;
8. Necunoscut civil, aproximativ 35 ani ;
9. Soldat necunoscut, aproximativ 26 ani, dinți platin în față ;
10. Soldat necunoscut, apr. 27 ani, 2 dinți îmbrăcați, găsit ceas ;
11. Ițcu Abramovici, str. Spital, **apr. 5 ani ;**
12. Soldat necunoscut, apr. 24 ani, 3 dinți jos îmbrăcați ;
13. Soldat necunoscut, apr. 25 ani, găsit monogramă pe betelia pantalonilor 16 Art. ;
14. Zindel Fonea, Vf. Cimpului, apr. 41 ani ;
15. Femeia lui Eli Rizel, apr. 60 ani ;
16. Eli Rizel, 75 ani ;
17. Șloim Ceaușu, azil evreiesc, 30 ani ;
18. Leia Zina, str. Muzelor, 55 ani ;
19. Un necunoscut, apr. 45 ani ;
20. Idelovici Calman, Iași, 24 ani ;
21. Schmil Groparu, str. Dorobanților, apr. 54 ani ;
22. Calman Croitoru, str. Regina Maria, apr. 36 ani ;
23. Meier Moscovici, str. Regina Maria, apr. 41 ani ;
24. Emil Bercovici, str. Gr. Ghica, 25 ani ; Sg. T. R. ;
25. Rifca Croitoru, str. C. Stroici, 60 ani ;
26. Aron Elie Iosub, 43 ani apr. ;
27. Marcu Volf Croitoru zis Gotesman, 59 ani apr. ;
28. Mina Davidovici, 40 ani ;
29. Steina Leibovici, str. Regina Maria, 50 ani ;
30. Broinștein, str. Col. Vasiliu, 25 ani, Reg. 6 V-tori ;
31. Ghelber Hună, Iași, 26 ani ;

32. Herșcu Ionas, **94 ani** ;
33. Aizic I. Aizic, **43 ani** ;
34. Rosa Kaufman, str. Mare, 35 ani, Săveni ;
35. Un necunoscut, 36 ani apr. ;
36. Iosub Gherbis, str. Tăutu nr. 33, **80 ani** ;
37. Iosub Gherber, azil evreiesc, 66 ani ;
38. Ghizela Cohn, str. Regina Maria, 45 ani apr. ;
39. Moise Croici, com. Darabani, 43 ani apr. ;
40. Freida Rudik, str. Regina Maria, **7 ani** ;
41. Toni Rudik, str. Regina Maria **6 ani** ;
42. Moise Rudik, str. Regina Maria, **2 ani** ;
43. Iacob Rudik, str. Regina Maria, 38 ani ;
44. Cîaușu Malca, str. Regina Maria, 35 ani ;
45. Marcu Gusan, str. Tăutu, 18 ani ;
46. Elias Aronovici, str. Spital, 30 ani ;
47. Herșcu Mendelovici. str. Miron Costin **75 ani** ;
48. Chana Petrar, str. Reg. Ferdinand, 21 ani ;
49. Sin Ițic Leib, str. Vîntului, 50 ani ;
50. Simon Cohn, fiul lui Ițic Herș Solomon, str. Regina Maria, **2 ani**.

Noi procurorul militar căp. în rezervă Duca I. Mihail, pe baza delegațiunii date nouă de către domnul Prim Procuror Militar maior magistrat I. Tințu, constatînd cauza morții acestor indivizi, după cum s-a specificat mai sus, am dispus înmormîntarea lor, dînd autorizațiunea de înmormîntare dlui ajutor de primar ing. Pascu.

Pentru a împiedica completa descompunere a cadavrelor și a accelera înmormîntarea lor, am cerut și ni s-a trimis de la regimentul 29 P.S. din compania garnizoanei, un detașament de 72 soldați sub comanda sublt. Balan Savel.

Parchetul tribunalului Dorohoi a fost reprezentat prin dl comisar ajutor Mercur Constantin de la Poliția Dorohoi.

Drept care s-a încheiat prezentul proces verbal în 4 exemplare din care s-a dat : unul Primăriei Dorohoi, prin dl ajutor de primar ing Pascu, unul garnizoanei Dorohoi, unul serviciului sanitar al orașului prin dl. colonel medic C. Enăchescu, iar altul s-a reținut de noi.

Procuror Militar
Căp. rezervă DUCA MIHAIL
Ajutor de primar
Ing. IOAN PASCU

Col. Medic rezervă
Dr. C. ENĂCHESCU
Grefier
Sbłt. rezervă DARABANĂ

COMUNITATEA EVREILOR DOROHOI

PROCES VERBAL NR. 65

Ședința Reprezentanței Comunității de la 14 iulie 1940, ora 10 dim.

Membrii prezenți : domnii dr. I. Axler, Herscu Făgădău, Leon Mihailișteanu, Marcu Craft, Aron Aizic, Moise Z. Ciubotaru, Herșcu Levensohn, Leon Horovitz.

Consiliul fiind în majoritate, se declară ședința deschisă.

Prezidează dl dr. I. Axler, președintele Comunității.

Deciziuni

1. Se hotărăște a se angaja de îndată personalul necesar la serviciul de înhumare, la posturile vacante prin moartea lui Leibiș Blonder și a lui Calman Croitoru *. Secția sacră este delegată de a reorganiza personalul de înhumare.

2. Intrucit în ziua de luni 1 iulie indivizi necunoscuți au atacat spitalul nostru și după ce au legat pe funcționarul Nuță Segall, și-au însușit suma de 1449 lei. Avînd în vedere că faptul a fost constatat și că raportul funcționarului Nuță Segall este just i se dă descărcare pentru suma arătată mai sus.

De asemenea, Reprezentanța ia act că în noaptea de 1 spre 2 iulie a fost spart localul grădinii de copii de către indivizi necunoscuți, furîndu-se întreaga arhivă a grădinii de copii, instrumentele muzicale și întregul material didactic.

Din magazia de azimă au fost furate 12 rogojini, patru greutateși și un cîntar mic.

Cazul a fost raportat de către dra Sabina Făinaru, directoarea grădinii de copii.

Se mai dă descărcare trei Rozemblatt Tili cu suma de lei 190 pentru pierderea suferită în ziua de 1 iulie.

Reprezentanța hotărăște să întreprindă o colectă printre enoriașii mai avuți din oraș, pentru ajutorarea văduvelor și copiilor orfani.

ss/urmează semnăturile membrilor prezenți.

Arh. F.C.E.R. Mapa : Comunitatea din Dorohoi.

* Vezi doc. 4, poz. 2 și 22.

COMUNITATEA EVREILOR DOROHOI

PROCES VERBAL NR. 66

Ședința Reprezentanței Comunității de la 21 iulie 1940 ora 5 p.m.

Membrii prezenți : dnii dr. I. Axler, Herșcu Făgădău, Mihăilișteanu Leon, Marcu Craft, Aron Șapira, Aron Aizic, Herscu Lovensohn, Leon Horovitz, Moise Z. Ciubotaru și Iosif Cornișteanu.

Consiliul fiind în majoritate se declară ședința deschisă.

Prezidează dl. I. Axler, președintele Comunității.

Înainte de începerea ședinței, Reprezentanța comemorează memoria membrilor Aizic I. Aizic și Aclipei Bercu * și a funcționarilor Leibiș Blonder și Calman Croitoru, toți decedați în ziua de 1 iulie 1940.

Consiliul în semn de omagiu păstrează un minut de reculegere.

Se decide de asemenea ca memoria acestor victime să fie comemorată în fiecare an la data morții.

ss/urmează semnăturile membrilor prezenți.

Arh. F.C.E.R. Mapa : Comunitatea din Dorohoi.

* Vezi doc. 4, poz. 33 și 1.

COMUNITATEA EVREILOR DOROHOI

PROCES VERBAL NR. 67

Ședința Reprezentanței Comunității din 28 iulie 1940 ora 5 p.m.

Membrii prezenți : dnii dr. Axler I., Herșcu Făgădău, Mihăilișteanu Leon, Marcu Craft Bălan, Aron Șapira, Aron Aizic, Leon Horovitz, Moise Z. Ciubotaru, Iosif Cornișteanu și Saia Gartembergh.

Consiliul fiind în majoritate se declară ședința deschisă :
Prezidează dl dr. I. Axler, președintele Comunității.

Decizii

Reprezentanța ia act că s-au scos de la Oficiul Stării Civile 50 autorizații de înmormintare pentru care dl secretar a achitat o taxă de 600 lei.

Secția Sacră va verifica autorizațiile de înmormintare și va taxa acolo unde este cazul.

.
Arh. F.C.E.R. Mapa : Comunitatea din Dorohoi.

8

COMUNITATEA EVREILOR DOROHOI

PROCES VERBAL NR. 70

Ședința Reprezentanței Comunității, de la 1 septembrie 1940 ora 5 p.m.

Membrii prezenți : domnii : dr. I. Axler, Herșcu Făgădău, Leon Mihăilișteanu, Moise Kitlaru, Alter Dascal, Marcu Craft, Aron Șapira, Mandy Rohrllich, Iancu Cohn, Aron Aizic, Leon Horovitz, Moise Z. Ciubotaru, Iosif Cornișteanu, Saia Gartembergh și Bercu Solomon.

Prezidează dl dr. Axler Isac, președintele Comunității.

Decizii

Reprezentanța ia act de ajutorul trimis de Uniunea Comunităților Evreiești din București în sumă de lei 30.000 trei zeci mii pentru ajutorarea familiilor decedaților din ziua de 1 iulie 1940.

O comisiune compusă din dnii Leon Mihăilișteanu, Alter Dascal, Moise Kitlaru, Aron Aizic, Aron Șapira, Marcu Craft și Iosif Corniș-

teanu va proceda luni 2 septembrie a.c. la fixarea ajutoarelor pentru fiecare familie.

ss/urmează semnăturile celor prezenți.

Arh. F.C.E.R. Mapa : Comunitatea din Dorohoi.

9

COMUNITATEA EVREILOR DOROHOI

PROCES VERBAL NR. 73

Ședința Reprezentanței Comunității de la 29 septembrie 1940 ora 4 p.m.

Membrii prezenți : dr. I. Axler, Herșcu Făgădău, Leon Mihăilișteanu, David Malcaș, David Segal, Marcu Craft, Aron Șapira, Iancu Cohn, Aron Aizic, Herșcu Lovensohn, Leon Horovitz, Moise Z. Ciubotaru, Iosif Cornișteanu, Saie Gartembergh, Bercu Solomon și Isac Viderman.

Prezidează dr. Axler Isac, președintele Comunității.

Decizuni

9. Cererea d-lui S. Sulimovici

Avînd în vedere că în ziua de 1 iulie 1940 dl S. Sulimovici, secretarul comunității, a suferit un accident grav, în urma căruia a fost internat în spital și a avut nevoie de căutare medicală un timp mai îndelungat.

Avînd în vedere că d-sa a suferit accidentul în exercițiul de funcțiune, Reprezentanța îi acordă un ajutor (despăgubire) de lei 3.000 trei mii cu care să poată acoperi o parte din cheltuielile făcute.

ss/urmează semnăturile celor prezenți.

Arh. F.C.E.R. Mapa : Comunitate din Dorohoi.

PARCHETUL TRIB. BAIA
FALTICENI
Nr. 7585
1940 luna iulie în 3

CONFIDENȚIAL

L.S.
Ministerul Justiției
Nr. 123246 — 5 iulie 1940
REGISTRATURA GENERALĂ
Primită azi 17 sept. 1940 în această
stare de la Cabinet

18 sept. 1940
Văzut, ss. indes.

DOMNULE MINISTRU,

Ca urmare la raportul nostru telegrafiat cifrat Nr. [...] ¹ din 3 iulie 1940, avem onoarea a vă raporta următoarele :

Fiind informați de către Poliția Pașcani, Pretura Lespezi și șeful secției de jandarmi Lespezi că în cursul zilei de 1 iulie a.c. au fost dați jos din trenuri în stația Lespezi și Pașcani evrei maltratați de călătorii și soldații din trenuri, iar în cursul zilei de 2 iulie au fost aruncați din trenuri pe linie între stațiile Pașcani—Lespezi mai mulți evrei, în timpul mersului trenului, în dimineața zilei de astăzi 3 iulie a.c. însoțit fiind de dl comandant al Legiunii de Jandarmi, ne-am deplasat în stațiile Dolhasca, Lespezi și Pașcani, precum și în satul Probotă, comuna Tătăruși, unde am constatat următoarele.

Din trenul rapid care venea în ziua de 2 iulie de la București spre Dornești, au fost aruncați pe la orele 16, în timpul mersului, pe linia ferată, doi evrei, înainte de intrarea în stația Lespezi, și doi evrei după ieșire din stația Lespezi, din care cauză aceștia și-au găsit moartea, iar cinci evrei au fost aruncați pe aceeași distanță, alegându-se cu răni grave, care au necesitat internarea lor în Spitalul din Lespezi.

Cadavrele celor patru evrei au fost descoperite pe linie, de patrula militară care făcea paza liniei.

Aceasta a anunțat pe șeful stației Lespezi, care la rîndul său a anunțat postul de jandarmi, încît abia după două-trei ore s-a descoperit acest fapt, de șeful postului Lespezi.

Trenul rapid trecînd de stația Lespezi, iar șeful stației neanunțînd imediat gările prin care trecea acest tren, autorii faptului nu au putut fi descoperiți și prinși.

Am dispus ridicarea cadavrelor, care au fost duse într-un vagon liber garat în stația Lespezi, unde urmează să li se facă autopsia.

Am delegat pe șeful postului Lespezi cu facerea cercetărilor, după aceea ne-am deplasat în stația Pașcani, unde șeful poliției ne-a raportat că au fost internați în spitalul Pașcani un număr de opt evrei maltratați și dați jos din tren.

Din Pașcani ne-am deplasat în satul Progota, lângă piriul numit Isaia, în apropierea liniei ferate Dolhasca—Pașcani, am găsit cadavrele a șapte evrei împușcați.

În legătură cu acest fapt, am stabilit următoarele :

În ziua de luni pe la orele 18 au fost văzuți pornind din stația Dolhasca pe linia ferată un număr de șapte evrei escortați de doi soldați cu arme și conduși de un ofițer sublocotenent, care au mers pe linie pînă în dreptul pădurii arătată mai sus, unde au intrat și i-au împușcat, după care soldații și ofițerul au plecat fără a se putea ști unde și identifica cine au fost.

Intrucît acest fapt a fost comis de militari, tot astăzi anunțăm Parchetul Militar Iași, pentru a dispune cele legale. Cadavrele au fost lăsate la fața locului sub pază, iar cu primele cercetări au fost însărcinați șeful secției Lespezi și șeful postului Tătăruși.

Urmează a se stabili ulterior dacă împușcarea acestor evrei a fost ordonată sau nu.

Pentru a se preveni asemenea fapte și pentru a se reprimă, am luat următoarele măsuri :

Încă din seara zilei de 2 iulie a.c. împreună cu dl prefect al județului, am intervenit pe lângă dl comandant al Armatei cu sediul în Fălticeni, spre a se lua măsuri ca trenurile să fie însoțite de gărzi militare.

În stațiile Pașcani, Lespezi și Dolhasca, în legătură cu șefii stațiilor respective, cu comandantul Gărzii Militare, cu șeful Poliției Pașcani, am hotărît : să se înființeze cîte o echipă în aceste stații formată din militari, gărzi din jandarmi și un funcționar CFR, care, la sosirea în stație a trenurilor, să cerceteze și să întrebe în fiecare vagon ce incidente s-au întîmplat.

Autorii acestor incidente, imediat ce vor fi descoperiți, să fie reținuți și înaintați organelor competente.

Dacă aceste incidente vor fi descoperite după plecarea trenului din stație, șeful stației să anunțe imediat stațiile dinaintea trenului pentru ca trenul să fie oprit, iar organele arătate mai sus să facă cercetări pentru descoperirea autorilor.

Aceste fapte grave au fost provocate de militari, soldați care călătoreau în trenuri și în mai mică parte de civili.

Este de relevant faptul, din informațiile pe care le avem, că domniile ofițeri care se aflau în trenuri și sînt față la aceste incidente nu iau nici o măsură ci trec cu vederea.

De asemeni, personalul trenurilor care are datoria să semnaleze la ajungerea în stații aceste fapte, nu a făcut-o, tolerînd în trenuri comiterea lor.

Pentru evitarea acestor fapte dăunătoare ordinii și siguranței statului, credem că ar fi necesar ca trenurile să fie în permanență însoțite de gărzi militare, iar Direcția Generală C.F.R. să dea dispozițiuni și să ia măsuri împotriva personalului c.f.r. care nu-și face datoria.

Procuror,
ss/VIRGIL IORDĂCHESCU

DOMNIEI SALE DOMNULUI MINISTRU AL JUSTIȚIEI, BUCUREȘTI

27234/8 iulie 40

Arh. St. Buc., fond Min. Just., Dir. Jud., dos. 22/1940, filele 516—517 f. și v.

¹ Indescifrabil în text.

11

PROCES - VERBAL dresat la Parchetul Tribunalului Suceava, în ziua de 19 iulie 1940

2. Tot în ziua de 30 iunie a.c., în comuna Costănaț, a fost omorit, de către soldați neidentificați, soldatul Burăh Lax.

4. În noaptea de 1 iulie a.c. au fost împușcați evreii : Leib Elembogen, Șmil Ghelber, Sali Gheller și Blanca Gheller, din comuna Șerbăuți, de către jand. plut. Bojic.

5. În ziua de 2 iulie a.c. în comuna Găurani a fost împușcat evreul Rudic Max de către soldați neidentificați.

6. Tot în ziua de 2 iulie a.c. a fost împușcat evreul Fișel Salinger din satul Găureni, de către soldați neidentificați.

7. În comuna Comănești tot în acea zi au fost împușcați evreii : Leib Suster, Carol Suster, Nina Suster, Tauba Suster și Solomon Nalder de către soldați din Regimentul 14 Infanterie.

8. La halta C.F.R. Soloneț, în ziua de 2 iulie a.c. au fost împușcați evreii Zisman Carol și Zisman Idel, din comuna Comănești, de către soldați din compania I-a Poliție.

9. În dimineața zilei de 6 iulie a.c., în comuna Zaharești, au fost executați prin împușcare de către maiorul Carp, cdt. Bat. III/16 Inf., un număr de 34 evrei din județele Rădăuți și Storojineț.

Drept care am încheiat prezentul proces verbal.

Președinte :
procuror ss/dr. B. TOTIVA

Membrii comisiunii :
Șeful Poliției
ss/F. AL. PREUTESEI
p. Com. Leg. Jand.
ss/B. OSTAFICIUC

Pentru conformitate
secretar ss/indescifrabil

Arh. St. Buc., Min. Just., Dir. Jud., dosar 22/1940, filele 756—757.

12

PARCHETUL GENERAL AL
CURȚII DE APEL CERNĂUȚI ÎN SUCEAVA

Nr. 74

1940 luna 7 ziua 24

DOMNULE MINISTRU,

Am onoarea a vă raporta următoarele :

În circumscripția Curții de Apel Cernăuți cu sediul provizoriu în Suceava, în ultimul timp organele din subordine ne-au semnalat mai multe abuzuri comise de către armată și în multe cazuri conduse de ofițeri. Printre cele semnalate menționez următoarele :

Parchetul Rădăuți, cu Nr. 6040 din 19 iulie, raportează că soldați necunoscuți au împușcat pe Wasserman Heissig, Wasserman Bubi și Loker Alter, din Siret, le-au bătut soțiile și le-au prădat gospodăriile.

Arh. St. Buc., Min. Just., Dir. Jud., dosar 22/1940, filele 737—740.

G. BRĂILESCU-GOTLIEB

CHINUIȚI DE NEGRE PRESIMȚIRI

La 1 iulie 1940 s-a săvârșit un înfiorător masacru al populației evreiești din orașul Dorohoi.

În orașelul Dorohoi, un loc de pașnică colaborare între toți locuitorii, fără deosebire de credință, aceste bune relații începuseră să se deterioreze încă din lunile martie-mai ale anului 1940. Fuseseră puse la cale agitații antisemite. Se spunea că aceste agitații se datorau căpitanilor Bălăceanu și Bălușescu, din Regimentul 29 infanterie, profesorului de liceu Isăceanu, inginerului Pascu (fost primar al orașului în acel timp), comisarilor Suță și Mercur Constantin.

În cursul lunii mai 1940, a avut loc o nuntă a unor tineri evrei în localul școlii israelite din Dorohoi.

În timp ce se celebra nunta, au năvălit în sală agenți ai poliției, arestînd mulți evrei „suspecți“. Între aceștia și pe avocatul Izu Abramovici (fost mai tîrziu salariat al Federației Comunităților Evreiești). Duși la poliție, au fost bătui. Av. Abramovici a fost schingiuit. Acesta a fost primul atac fățiș contra populației evreiești din Dorohoi. Au apărut apoi ordine restrictive privind libertățile evreilor : ore fixe cînd puteau ieși din case pentru cumpărături, apoi ordinul de a purta steaua galbenă. Legionarii organizau marșuri cu cîntece pe străzile orașului, mai ales noaptea, pentru a impresiona mai mult populația evreiască și a întretine o atmosferă de teroare. Proferau amenințări cu moartea împotriva acestei populații, care, nesuștinută de nimeni, neîndrumată și neapărată, trăia clipe de spaimă. Ne uitam unii la alții, în casele noastre, neputincioși și chinuiți de negre presimțiri. În acea zi arzătoare de 1 iulie 1940, în timpul amiezii, au început să răsune împușcături în oraș. La început mai izolate, apoi tot mai dese, extinzîndu-se treptat în întreg orașul. La acea oră mă aflam în cabinetul meu de stomatologie, dînd îngrijiri unei femei din satul Văculești. Deodată, un grup de legionari îmbrăcați în haine militare, comandați de un locotenent, au năvălit cu armele în mîini în cabinet. Am fost smuls literalmente de lîngă pacientă și astfel, cum mă aflam, îmbrăcat în halat, am fost tîrit în stradă, lovit cu patul puștilor și împins pînă la comandamentul diviziei, ce se afla în apropierea casei mele (în clădirea școlii israelite). Aci se mai aflau 20—25 de evrei arestați. Eram acuzați că am fi tras cu armele de la ferestrele caselor asupra

armatei. În fața clădirii școlii se aflau grupuri de soldați înarmați cu mitraliere, gata să tragă în noi la primul semnal.

Aveam certitudinea că vom fi executați. Erau uciși evrei oriunde se găseau. În case ori în plină stradă. Zadarnic își strigau nevinovăția cei din grupul nostru de arestați : cizmarul Schor, frații Gropper, ceasornicarul Schechter, tânărul Spiegler, hahamul Șamșen și alții. Ni se spunea că vom fi imediat executați. Au fost însă ordonate, de către comanda-mentul diviziei, rechezită în casele evreilor acuzați. Negăsindu-se nici o urmă de arme sau ceva compromițător, după câteva ore am fost eliberați. Cert este că pogromul din iulie 1940 a fost organizat cu premeditare, în amănunțime. Se știa că soldații care împușcau aparțineau Regimentului 3 grăniceri. Ei erau îndrumați de agenți ai poliției, ca și de unii localnici. Soldații nu-i puteau cunoaște pe evrei. Nici un neevreu nu a fost ucis. Au fost împușcați și militari evrei, care își făceau stagiul în Regimentul 29 infanterie din localitate, printre care sergentul T.R. Emil Bercovici, fiul librarului Bercovici, și alți 6 militari evrei. În acest carnagiu bestial au mai fost asasinați : Isac Rabinovici, care, cu maxilarele zdrobite de gloanțe, a murit în chinuri la Spitalul Județean, în timpul nopții ; Avram Calmanovici ; bătrînul Ionas, ucis în locuința sa. Mulți evrei au fost aruncați din trenuri în plin mers.

Întregul orașel a fost cuprins de o panică nemaicunoscută pînă atunci. În noaptea ce a urmat, mulți dintre noi ne-am refugiat la familiile neevreiești, care ne-au primit cu bunăvoință. Cînd am revenit acasă, în dimineața următoare, am găsit ușile sparte, lovite cu paturi de armă. Fusesem căutat. Zile întregi, evreii n-au mai îndrăznit să iasă în stradă. Se simțeau suspectați și pînziți, fiind timorați de tot felul de zvonuri. N-a trecut mult timp și spaima, sentimentul de oameni hăituiți, și-a găsit o tristă confirmare : în noaptea de 28—29 mai 1941, au fost ridicați un număr de 150 de evrei „foarte suspecti” și înghesuți în beciurile poliției. În tot cursul nopții, ni s-au întocmit fișe individuale, după scurte interogatorii. A doua zi, după ce familiile noastre au reușit să ne trimită mici pachete cu alimente și ceva îmbrăcăminte, am fost porniți la gară, în convoi păzit de militari și imbarcați în vagoane de vite. Tirziu, după plecarea trenului, am aflat că eram trimiși în lagărul de deținuți politici de la Tg.-Jiu. În stații nu aveam voie să ne aprovizionăm cu apă sau alimente, fiind sever păziți de armată. După trei zile de călătorie în condiții neomenești, am sosit în lagăr, unde am fost repartizați în vestitele bărci de lemn.

Curînd a fost declarat războiul. La scurtă vreme după aceea, am fost scoși din oraș și trimiși la muncă pe fosta moșie Știrbei. Cît de grea ne-a fost viața aici ! Și totuși am avut clipe de reculegere spirituală. Seara, hahamul Șamșen se înțelegea cu 10—15 oameni și, după retragerea paznicilor (care ne păzeau cu arma, toată ziua, la lucrările agricole), se făcea minian și rugăciunea de Minha-Maref. Asemenea clipe ne încălzeau sufletele și ne apropiau și mai mult pe unii de alții. Pe la sfîrșitul lunii noiembrie, am fost retrimiși la Dorohoi. Ne bucuram cu toții și nu bănuiam că alte suferințe ne așteaptă, că mai aveam mult de suferit.

Arhiva F.C.E.R., fond Mărturii.

Conform declarației
lui I. SCHLEIFER din Ierusalim

INTRE CEI CĂZUȚI ERA ȘI UN MILITAR EVREU

Soldat în Regimentul 37 infanterie, a fost detașat la regimentul de săpători format din elemente minoritare și purtând la lucru haine civile. Ei urmau Regimentul 29 infanterie. În timpul retragerii din Bucovina, acest regiment a suferit pierderi de soldați și ofițeri în câteva ciocniri cu rușii, la Herța. Printre cei căzuți era și un ofițer¹ evreu. În tot cursul retragerii, satele locuite de evrei au fost sistematic jefuite, iar oamenii uciși fără milă. Regimentul de săpători, îmbrăcați civil, era sub strictă supraveghere; orice om rămas în urmă era împușcat, fiind suspect de „rusofilie“.

La Dorohoi populația evreiască pregătea înmormintarea cu onoruri, în cimitirul evreiesc, a ofițerului evreu. Regimentul a trimis o grupă de vreo 25 de soldați evrei pentru a da onorurile. Fără de veste, își fac apariția soldați din Regimentul 29², careucid pină la unul pe camarazii lor evrei. Dintre civilii care, alarmați de împușcături, au venit să vadă ce s-a întâmplat, au căzut alți 40—50 de oameni.

Asasinatele au continuat, spre groaza populației evreiești, prin acțiuni de provocare: un fir electric atașat de casa unui evreu în timpul nopții constituie a doua zi o acuzare de comunicare cu inamicul. A fost nevoie de delegarea generalului Ilasievici pentru anchetarea faptelor la fața locului, pentru ca oameni astfel acuzați și sortiți morții prin împușcare să fie eliberați, iar spiritele să se mai calmeze.

După intrarea nemților, jumătate din populația Dorohoiului a fost deportată în Transnistria, aproximativ 4 000 de suflete.

Cei rămași au fost scoși din casele lor și înghesuiți în aziluri și în cele 10—12 sinagogi ale orașului.

Dl Schleifer s-a retras la București. Parte din familia lui a fost exterminată³.

D.C.F.R.J., vol. VIII, p. 539.

¹ În realitate, soldatul evreu Iancu Solomon.

² Se pare că unitatea care a executat masacrul a fost Regimentul 3 grăniceri.

³ Mărturia a fost consemnată în 1955.

III. REBELIUNEA
LEGIONARĂ
(21-23 ianuarie 1941)

Crime și jafuri

FEDERAȚIA UNIUNILOR
DE
COMUNITĂȚI EVREIEȘTI DIN ȚARĂ
NR. 503
26 NOIEMBRIE 1940

DOMNULE GENERAL,

În țară se petrec fapte de o gravitate excepțională, oameni maltratați, unii chiar morți în împrejurări necunoscute, averi confiscate, comercianți deposedați de mărfuri și de magazine, familii întregi evacuate din locuință și chiar din orașe, temple dărimate și odoare sfinte pingărite, oameni pașnici arestați și reținuți zile și săptămâni fără învinuire, femei și copii începînd de la vîrsta de 11 ani, comercianți, profesori, medici reținuți din case și duși în alte localități pentru a fi puși la munci grele etc.

Am reclamat amănunțit cazurile domnului director general al Siguranței Statului, dar socotim că este necesar a le aduce și la cunoștința Domniei Voastre, pentru a se dispune măsurile eficace de îndreptare.

Avem onoarea a vă ruga să binevoiți a ne acorda cît mai curînd o audiență, dispunînd a ni se comunica ziua și ora la adresa noastră, str. Dr. Burghilea nr. 3, telefon 5. 13. 42.

Primiți, vă rugăm, Domnule General, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Președinte
Dr. W. FILDERMAN

Secretar general
M. CARP

[Rezoluția generalului Antonescu] :

Di Filderman să iasă din vag. Îl rog să furnizeze toate cazurile cu nume, adrese și cu daunele suferite. După aceea voi delibera.

Arh. St. Buc., fond M.A.I., dos. 2/1940, fila 35.

**TABLOU ANEXAT LA MEMORIUL
ALCĂTUIT PE BAZA SITUAȚIUNILOR CUNOSCUTE
LA 1 DECEMBRIE 1940, CU UNELE ADAUGIRI ULTERIOARE**

I. București

A. Asasinate

1) **Lucian Rosen** (cal. Călărăși nr. 39 a), în vîrstă de 15 ani, a fost arestat la 3. XI. 1940 de Poliția legionară. Cadavrul său, străpuns de gloanțe, a fost predat, după două zile, familiei.

2) **Solomon Klain** (cal. Văcărești nr. 82), în vîrstă de 58 de ani, a fost arestat de Poliția legionară, la 22. XI. 1940. Cadavrul său a fost restituit familiei, după două zile, de către morga Institutului medico-legal, cu indicațiunea că s-ar fi aruncat de la etajul al III-lea al Prefecturii Poliției Capitalei.

În momentul arestării avea cu sine suma de lei 1.500.000, sumă care pînă azi nu a fost restituită.

3) **Teodor Gerber** (str. Traian nr. 85), în vîrstă de 16 ani, a fost arestat de Poliția legionară la 21. XI. 1940. Eliberat a doua zi, a fost rearestat la 23 noiembrie. Cadavrul lui a fost predat părinților de către morga Institutului medico-legal, la 25 noiembrie.

B. Temple lovite cu pietre la 17 noiembrie 1940 (pagube 840.000 lei)

Templul Coral str. Sf. Vineri nr. 13, **Templul Fraterna**, str. Mămulari nr. 10 ; **Templul Unirea Sfîntă**, str. Mămulari nr. 3 ; **Templul Baron de Hirsch**, str. Bradului nr. 59 ; **Sinagoga Mare**, str. M. Beck nr. 11 ; **Templul Ronetti Roman**, str. Antim nr. 3, ocupat de Mișcarea legionară de la 8. XI. 1940.

C. Școli, instituțiuni obștești și locuințe particulare sechestrate

Imobilul Comunităților Israelitilor de rit spaniol, str. Negru-Vodă nr. 3, unde se aflau : birourile comunității, locuința Șefului Rabin, Conservatorul de muzică și numeroase locuințe particulare, ocupate la 29 octombrie 1940 ; **Școala de fete și cantina Comunității evreilor de rit spaniol**, Fundătura Negru-Vodă 3, ocupate de la 29 octombrie 1940 ; **Școala și templul Ronetti Roman**, str. Antim nr. 3, ocupate de la 8 noiembrie 1940 ; **Liceul teoretic particular**, dir. Arno Kahane, cal. Moșilor nr. 128 ; **Căminul studenților evrei „Fundăția Mina și Aron Schuller“** str. Sf. Ioan Nou nr. 45 ; **Cercul Unirea**, str. Armenească nr. 25, ocupat de

către Ajutorul legionar, mobilierul sechestrat sub amenințarea revolve-
relor, de la 15 noiembrie 1940 ; **Cercul Cultural Sephard**, cal. Călărași
nr. 22, localul, mobilierul și arhiva sechestrate ; **Cercul Familiar „Mu-
tualitatea“**, str. Spătarului nr. 15, localul ocupat de Ajutorul legionar,
mobilierul, arhiva, biblioteca având câteva mii de volume, sechestrate ;
Cercul „Libertatea“, str. C. A. Rosetti nr. 7 — fondat acum 26 de ani —
a fost ocupat de Mișcarea legionară, apoi liberat de aceasta, dar cu ordi-
nul de a nu mai adăposti Cercul, întrucît urmează a fi dizolvat.

D. Arestări, maltratări, schingiuri

1. **Dr. G. Cucos**, cal. Rahovei nr. 36, medic plutonier în rezervă,
ascultînd apelul radiodifuzat pentru asistența medicală a sinistraților din
blocul Carlton, s-a prezentat imediat la cabinetul medical din imobilul
Creditului Minier și a fost repartizat de dl. dr. Găină pentru a lucra
între orele 2—4 dimineața, la 11 noiembrie 1940. Revenit la șantier la
ora 1,30 noaptea, a fost sfătuit de medicul legionar dr. Ruptureanu să
pelece. Îndată după aceasta, același dr. Ruptureanu, împreună cu cîțiva
legionari, au tăbărit asupra d-nului Cucos, ducîndu-l pînă la Prefectura
Poliției. Aici a fost condus la etajul V, unde 8 tineri legionari i-au apli-
cat 25 de lovituri cu vîna de bou peste fese, spate, cap și mîini pe motivul
că a spionat șantierul Carlton.

2. **Dr. S. I. Aronovici**, str. Vultur nr. 131, a fost ridicat la 19 noiem-
brie 1940 de Poliția legionară și dus la Prefectura Poliției Capitalei, unde,
pe motiv că ar fi scuipat un legionar, a fost întins cu fața pe ciment
și bătut cu violență pe fese și pe palmele mîinilor, avînd și astăzi nume-
roase echimoze. După bătaie, i s-a tăiat părul cu foarfeca, lăsîndu-i niște
linii de-a lungul capului, fiind obligat a merge așa, în capul gol, acasă.

3. **Bucă Weiss**, str. Negru Vodă 2, a fost arestat de Poliția legionară
și condus la Prefectură, unde a fost bătut trei zile, de la 25 la 27 noiem-
brie 1940, pe motiv că autorizația de funcționare a fabricii sale de meze-
luri ar fi fost prea veche. În timpul deținerii a fost bătut, cam în felul
următor : a fost întins cu fața în jos pe o masă, apoi bătut cu vîna de
bou și obligat să numere loviturile pînă la 20. La cea din urmă lovitură
i s-a spus că a greșit intenționat numărătoarea și i s-au dat din nou alte
60 de lovituri, fiind bătut și la tălpi pînă s-au învinețit. A doua zi
bătaia s-a repetat cu aceleași amănunte. A treia zi a fost bătut cu scînduri
și cu sticle în cap pînă ce a fost umplut de sînge ; apoi l-au obligat să-și
spele singur cămașa înroșită.

4. **Croitoru Isac**, zugrav, str. Siminoc nr. 4, a fost arestat de Po-
liția legionară în noaptea de 17 noiembrie 1940, dus întîi la Circumscrip-
ția a 13-a și apoi la Prefectura Poliției Capitalei. La cazierul judiciar
și social nu i s-a găsit nici o fișă. Totuși, a fost reținut 7 zile, în care
timp l-au bătut întins pe ciment cu fața în jos și l-au lovit cu vîna de
bou, cu ranga de fier și cauciuc ; apoi, a fost băgat în etuvă și s-a dat
drumul la aburi. Zilnic a fost obligat să mănînce săpun, vîrît pe gît
cu vîna de bou ; năvălindu-i singele pe nas și pe gură și înroșind ci-
mentul și mîna aceluia ce-l chinuia, a fost silit să le lingă. Între cei ce

l-au maltratat a reținut un singur nume : Păunescu A. A fost salvat cînd a fost predat dlui comisar Borcea din Poliția de stat, care, găsindu-l complet nevinovat, l-a eliberat.

5. **Luri Goldstein**, student în medicină, Calea Dudești nr. 29. Ridicat din casă în ziua de 8 noiembrie la orele 8 dimineața, a fost dus la sediul legionar din str. Traian nr. 1. Aici, după o primă bătaie, s-a format un convoi de circa 100 evrei care au fost conduși la sediul legionar din str. Roma nr. 32. Toți au fost bătuti și torturați. Seara au fost eliberați.

6. **Marcus Solomon**, incasator la Asoc. „Unirea“, str. Udricani nr. 8. Cu prilejul sechestrării localului Asociațiunii titraților evrei „Unirea“ (în zilele de 15 și 16 noiembrie) a fost bătut și torturat. La spitalul „Iubirea de oameni“ i s-a pus diagnosticul : plagă tăiată în regiunea parietală dreaptă.

7. **Marcus David**, negustor ambulant, str. Foișor nr. 63. Ridicat la 8 noiembrie 1940, de Poliția legionară, pe motiv că autorizația sa nu ar fi valabilă, a fost condus la Primăria sect. III Albastru, în beciurile căreia a fost închis cu încă vreo 30 de evrei. Apoi, transportați cu toții la Prefectura Poliției Capitalei, au fost bătuti unul cîte unul. Marcus David a fost dezbrăcat, pus cu capul între picioare, atît cît încheieturile permit această poziție și bătut cu vîna de bou pînă ce a căzut în nesimțire. A zăcut în spitalul „Caritas“ de la 7—13 noiembrie.

8. **Fuchtmann Marcu**, electrician, Parcul [Mica] str. A. nr. 12. A fost arestat la 3 noiembrie 1940, orele 7,30 seara, pe str. Carol, de către 7 legionari. Conducîndu-l la Prefectura Capitalei, l-au bătut atît de crunt, încît a zăcut la spitalul „Caritas“ de la 10—14 noiembrie.

9. **Moise Schweitzer**, tipograf, parcul Berindei, str. G. nr. 1. Ridicat de Poliția legionară la 7 noiembrie, dus la Prefectura Poliției Capitalei, a fost bătut crunt și apoi eliberat. Din cauza maltratării suferite, a zăcut la spitalul „Iubirea de oameni“ de la 8—13 noiembrie.

10. **Iosif Bercovici**, comerciant de cereale, Cîmpul Moșilor nr. 24, a fost ridicat în seara de 6 noiembrie 1940, orele 21, în momentul cînd cobora din tramvai pe Calea Moșilor, de către un grup de legionari, și condus la sediul din str. Roma. Aici a fost bătut și torturat pînă ce i s-a spart capul și i s-au inflammat ochii. După aceea a fost condus la Prefectura Poliției Capitalei, unde a fost reținut 5 zile și bătut în fiecare zi. Pansat întîi de către medicul Prefecturii, după eliberare a fost internat la spitalul „Iubirea de oameni“, unde a zăcut de la 14—21 noiembrie.

11. **Betty Schwartz**, funcționară, Bl. Mărășești nr. 93. Arestată de Poliția legionară la 2 noiembrie, a fost bătută crunt, încît a zăcut în spitalul „Caritas“ de la 4—11 noiembrie cu echimoze ale membrilor, regiunii fesiere, ale regiunii malare și palpebrale stîngi.

12. **Offel Marcus**, str. General Florescu nr. 8, arestat de Poliția legionară în ziua de 24 noiembrie 1940 și bătut crunt, a fost adus la spitalul „Iubirea de oameni“, unde s-au constatat : contuzii în regiunea nazală și entorsă a labei piciorului drept.

13. **Jean Iscovescu**, de 16 ani, cal. Dudești nr. 215. Ridicat în noaptea de 9 noiembrie 1940 de la domiciliul părinților, de către Poliția legio-

nară, a fost reținut timp de 10 zile, bătut și maltratată în fiecare zi pentru a declara că este comunist.

14. **Avocat Leopold Filderman**, str. Maria Rosetti nr. 36, arestat de Poliția legionară, a fost grav bătut, dezbrăcat în pielea goală și pus să danseze într-un picior. Cum îi lipsește un rinichi, a crezut că declarând aceasta, va fi scutit de bătaie. S-a înșelat. A fost bătut de preferință pe rinichiul rămas.

15. **Inginerul Leon Filderman**, str. Maria Rosetti nr. 36, fratele celui de mai sus, arestat odată cu acesta, a fost atit de groaznic bătut, încît medicul său — creștin — cînd l-a văzut după eliberare, a izbucnit în plîns. Suferind de stomac și intestine, a săvîrșit aceeași imprudență ca și fratele său, declarînd acest lucru. A fost bătut cu predilecție pe stomac.

16. **Sam Tarter**, comerciant de cherestea, str. Tache Ionescu, nr. 1. Convocat la Primăria sectorului III Albastru, a fost bătut grav pe tot corpul și pe cap. Se află și azi grav bolnav. După bătaie a fost pus să se spele de singele ce-i curgea. A fost eliberat după ce a subscris suma de 10.000 lei pentru ajutorul legionar.

17. **Leon Livadaru**, comerciant din str. Triumfului nr. 15. A făcut războiul. A fost ridicat de pe Calea Dudești, în seara de 7 noiembrie, de un grup de legionari care l-au condus cu mașina la un sediu pe lîngă Foișorul de foc, unde a primit, fără nici un motiv și fără vreo învinuire, o primă bătaie. Apoi a fost condus la sediul legionar din str. Roma nr. 32 într-o sală de tortură unde se aflau circa 100 evrei bătuți incontinuu. A fost ținut timp de 27 ore, pînă la 9 noiembrie ora 10 seara, în picioare cu fața la perete, și din cînd în cînd primea lovituri. După aceea a fost eliberat.

18. **Simon Bick**, comerciant, str. Ceauș Radu nr. 2. Cu prilejul unei percheziții ce i s-a făcut la 18 octombrie sub pretextul căutării de alimente, de către o echipă legionară, i s-au ridicat din casă : 1.275.000 lei ; 1 1/2 liră sterlină ; 350 franci francezi ; diverse monede metalice străine ; o sută acțiuni „Letea“, o cutie cu bijuterii de valoare ; un brevet de decorație ; extractul de înregistrare a firmei ; o ladă cu 25 kg zahăr ; doi saci cu aproximativ 140 kg făină.

După percheziție a fost condus la Prefectura Poliției Capitalei și reținut pînă în seara de 20 octombrie, fiind bătut și chinuit groaznic, pentru a răspunde : a) unde a îngropat 25.000 lire sterline ; b) din ce organizație comunistă face parte ; c) de ce a ofensat doi legionari făcîndu-i bețivi.

În timpul cercetărilor a fost chinuit în fel și chip, ținut cu capul în jos și picioarele în sus și bătut atit de crunt, încît la examinarea medicală făcută de dl Vasile Budu în ziua de 21 octombrie prezenta echimoze violacee ale ambelor brațe și ale regiunii faciale și temporale stîngi ; contuzii și echimoze multiple pe ambele brațe și antebrațe și pe articulația metacarpiană. Contuzii și echimoză întinsă a regiunii scapulo-humerală dorsală stîngă. Membrele inferioare echimozate articulațiile și gambele cu echimoze multiple, picior propriu zis tumefiat. Toate leziunile, echimozele, tumefierile și oedem sînt cauzate prin lovirea cu un corp contondent.

La Prefectura Poliției i s-au mai confiscat lei 25.000 ce îi avea asupra sa. A doua zi s-au restituit soției următoarele obiecte din cele confiscate : un pieptene, un creion, o cravată, carnetul de identitate și livretul militar.

19. **Simion Gredinger**, comerciant, Parcul Zamfirescu nr. 24. A făcut campania 1916—1918. Atras într-o cursă în ziua de 5 decembrie 1940, când i s-a comunicat de către un client al său, Gheorghe Buhăescu, din Gura Oborului, să vină la ora 7,30 cu niște mărfuri comandate în valoare de circa 9. 000 lei, a fost luat în primire de trei legionari care l-au urcat într-o mașină și l-au dus la un sediu din str. Cercului nr. 1 bis.

Aici, după ce l-au bătut și i-au confiscat suma de lei 12. 000 — precum și biletul de identitate, i-au reținut mărfurile și l-au pus în libertate.

E. Suprimarea apei la instituțiuni evreiești

În ziua de 5 decembrie 1940, din ordinul Uzinelor comunale București, s-a suprimat apa la spitalul „Caritas“ — Noua maternitate — și la unele școli evreiești, pe motiv că nu s-au instalat bransamente de incendiu.

Spitalul „Caritas“ adăpostește peste 150 de bolnavi care sînt lipsiți de apă pentru tratamente, operații și igienă și zac în frig pentru că nu poate fi alimentat caloriferul.

Precizăm că nici școlile și nici spitalele de stat nu au instalat toate bransamente de incendiu și totuși sînt lăsate să funcționeze.

F. Locuințe particulare evacuate cu sau fără sechestrarea bunurilor

1. **Eva I. Goldenberg**, domiciliată în București, aleea Modrogan nr. 9, a fost evacuată în lipsa sa de acasă.

Imobilul a fost ocupat în întregime pentru o cartuire de refugiați și nu s-a lăsat proprietarului nici o încăpere.

Mobilierul, vesela, argintăria și veșmintele au rămas sechestrate.

2. **I. Abramovici**, proprietarul imobilului din **B-dul Maria nr. 60**, împreună cu toți chiriașii imobilului au fost invitați în seara zilei de 7 decembrie la **Poliția de speclă** a Primăriei Sectorului III Albastru din calea Rahovei, unde au fost bătuți și obligați să semneze că reziliază de bună voie contractele de închiriere.

A doua zi, **duminică 8 decembrie**, au fost obligați să evacueze fără să li se acorde cîteva zile ca să-și caute adăpost.

Au fost astfel evacuate familiile : **Halpern ; Hoffer ; Iancovici ; Grünfeld ; Melun ; Singer**.

În locul celor evacuate, s-au instalat diverse locuințe particulare.

G. Rechiziții militare de școli, temple și imobile ale comunității

La 6 decembrie o Comisiune formată din doi domni ofițeri și un agent de poliție au vizitat birourile Comunității din Calea Dudești nr.

24, școala de meserii „Ciocanul“, școala „Instrucțiunea“, care adăpostește și o Sinagogă, fiind încăperile spre a fi rechiziționate pentru încartiruirii de trupe.

La 11 decembrie ora 2 d.a. s-a prezentat la școala „Instrucțiunea“ **Goldfarb** din str. Poetul Cerna nr. 1, o comisiune formată din 3 ofițeri împreună cu chestorul Circ. XIII care pe baza ordinului **Ministrului de Interne nr. 1445 din 11 decembrie 1940** și al **Oficiului de închiriere** de pe lângă Primăria Municipiului București nr. 673/1940 au rechiziționat imobilul la dispoziția Liceului Militar Muzical din șoseaua Jianu nr. 4.

În aceeași zi la ora 4 d.a. au început a veni camioane încărcate cu paturi și mobilier pentru ocuparea clădirii.

II. Suprimarea presei evreiești

În zilele de 10 și 11 decembrie au primit adrese de suprimare din partea Direcțiunii cenzurii următoarele ziare: „Curierul Israelit“; „Re-nașterea noastră“; „Ecoul Evreesc“; „Cuvîntul evreesc“.

II. Ploiești

A. Morți și presupuși morți în împrejurări necunoscute :

David Friedman, Rabin 42 ani str. Municipală nr. 4; **Max Mendel Strul**, frizer 19 ani str. Malul Roșu nr. 42; **Șmil Șmilovici**, ambulant 49 ani — domiciliul necunoscut; **Iosif Avram**, student 25 ani str. C. Spirescu nr. 5; **Mendel Mayer**, dentist 20 ani str. Rudului nr. 72; **Joffre Margulius**, student 25 ani București; **Margulius** [?] comerciant 70 ani avea cu el 175.000 lei; **Iosepovici Harry**, funcționar 26 ani magazinul „Royal Shoc“; **Ițicovici Ițic**, funcționar 27 ani magazinul „Zimmer“; **Steinberg** [?] cafegiu, invalid de război; **Carol Blum**, presupus mort în urma maltratărilor din primele zile ale arestării.

Toți au fost arestați împreună cu alți circa 50 evrei — majoritatea ridicați din sinagogă în timpul oficierei serviciului divin în ziua de 10 noiembrie 1940.

La 14 noiembrie, dl Horia Sima, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, însoțit de dl A. Ghyka, directorul general al Siguranței Statului, au fost la Ploiești, unde, după cercetare au dat ordin de eliberare, pe care Poliția legionară a refuzat să-l execute.

La 27 noiembrie s-a dispus din nou eliberarea lor, dar înainte de a se începe această operațiune, cei de mai sus au fost ridicați și conduși în direcții necunoscute.

La 28 și 29 noiembrie, cadavrele primilor șase, străpunse de numeroase gloanțe (Rabinul Friedman a fost împușcat în creștetul capului de sus în jos), au fost aduse de prin județ la Legiunea de jandarmi Prahova, la Morga orașului Ploiești și la spitalul „Schuller“, de unde au fost predate familiilor lor spre înhumare; despre ceilalți nu se știe nimic, așa că se presupune că sînt morți și ei.

B. Arestări și maltratări

1. **Lony Kaufman**
2. **Simchas**
3. **Neumann**
4. **I. Habat**
5. **Nicu Perlmutter**
6. **Marcel Weissman**
7. **Moscovici Papagal**
8. **Frații Spinner**
9. **Fruchter**
10. **Herșcu Leibovici**
cu soția
11. **Dna Șmilovici**
cu copiii
12. **Löwensohn**
13. **Aladjem**
14. **Davidsohn**
15. **Sol. Schwartz**
16. **Victor Victor**
17. **Solomon jr.**
18. **Strul Psalt**
19. **Iosub Iosefsohn**
20. **Strauch**
21. **Sechter Sr.**
22. **Friedman Sr.**
23. **Leon Leibovici**
24. **Landman**

Toți cei de mai sus, împreună cu alții ale căror nume nu sînt încă cunoscute, au stat arestați — ridicați din stradă și din Sinagogă — de la 10 noiembrie 1940 pînă la 28 noiembrie 1940 fără a li se aduce vreo învinuire. În tot acest timp au fost bătuti și torturați în așa chip încît acum zac bolnavi în pat și înfricoșați, nu au curajul să povestească sau să reclame ororile pe care le-au văzut și trăit.

C. Temple și școli dărimate și odoare sfinte pîngărite

1. **Templul cel Mare** str. Ștefan Greceanu ; 2. **Templul spaniol** str. Vlad Țepeș ; 3. **Școala „Luca Moise“** str. Basarabilor.

Dărîmarea acestor lăcașuri de cult și cultură a început în ziua de 17 noiembrie 1940 de către echipe legionare. Mobilierul, odoarele sfinte, sulturile legii au fost zvîrlite în curte și în stradă și apoi transportate spre o destinație necunoscută. Pentru ultimele operațiuni de dărîmare au fost întrebuițați evrei (negustori, profesori, medici etc.) rechiziționați pentru muncă printr-o ordonanță a dlui prefect al județului Prahova.

D. Bunuri ale cultului și comunității confiscate

1. **Imobilul Comunității** str. Vlad Țepeș ; 2. Mobilierul, arhiva, casa de bani aparținînd Comunității ; 3. Mobilierul, odoarele sfinte aflate la Templele și școlile dărîmate ; 4. 50.000 kg lemne destinate ajutorării populației nevoiașe în timpul iernii (au fost blocate și apoi restituite) ; 5. 2 lăzi cu îmbrăcăminte, de asemenea destinate ajutorării populației.

Legionarii au refuzat să execute ordinele date de dl prefect al județului, dl primar al orașului și dl chestor al poliției.

E. Rechiziții pentru muncă

Prin ordonanța din 21 noiembrie 1940, dată de dl prefect al județului Prahova, au fost obligați toți evreii, indiferent de pozițiune socială sau vîrstă, să muncească la dărîmături și reconstrucții. Doctorii P. Ema-

nuel, președintele Comunității, Brezis, Coniver, negustori, profesori au fost ridicați de la ocupațiunile lor și obligați la munci grele (dărîmări, cărat moloz) în fața cofetăriei Anghelescu și la Templele din str. Ștefan Greceanu și Vlad Țepeș. O echipă a fost trimisă la Văleni.

F. Desființarea Cimitirului

Primăria orașului Ploiești a somat Comunitatea să desființeze partea nouă a cimitirului (în care sînt acum îngropate oseminte) instalat pe un teren vîndut de Primărie Comunității tocmai în acest scop, declarînd desființat contractul încheiat cu forme legale.

III. Teișani (jud Prahova)

Maltratare și confiscare de bunuri

1. **Paul Leibovici** din București str. Vultur nr. 115, voiajor în vîrstă de 35 de ani a fost arestat de legionari în comuna Teișani, la 29 octombrie 1940. I s-a confiscat marfa cumpărată în comună (160 kg fasole, 30.000 nuci), bătut și maltratat la Primărie, dus în pădure unde i s-a spus că va fi spînzurat; apoi, a fost condus pe jos pînă la Ploiești unde a fost eliberat.

IV. Călărași

A. Arestări și maltratări în masă

1. **Sigmund Goldstein**; 2. **Ludvig Goldstein**; 3. **Iosef Goldstein**; 4. **Zindler Rabinovici**; 5. **Izidor Hirtopeanu**; 6. **Zalig Pomirleanu**; 7. **Iancu Goldenberg**; 8. **Andel Berman**; 9. **Iancu Miștein**; 10. **Adolf Miștein**; 11. **Rubin Făinaru** (76 ani); 12. **Moritz Segall**; 13. **Leon Elias**; 14. **Isac Elias**; 15. **Heinrich Goldenberg**; 16. **Leon Moscovici**; 17. **Heimicu Weintraub**; 18. **Nissim Soif**; 19. **Nissim Sonana**; 20. **Ilie Sonana**; 21. **Gustav Elias**; 22. **Jaques Fiți**; 23. **Pișcu Ventura**; 24. **Simantof Iarchi**; 25. **Mosculewsky**; 26. **Rabinul Moise Sin Faiș Goldenberg**.

Toți aceștia au fost arestați împreună cu restul evreilor bărbați din oraș (cca 45) în noaptea de 23 noiembrie 1940. Băgați într-o hruță la Legiune, au fost bătuți două nopți și o zi, pînă cînd au fost eliberați. Toți zac bolnavi, întrucît au fost întinși pe scînduri cu fața în jos și bătuți pe pielea goală cu frînghii ude de către 4 legionari care se schimbau pe măsură ce oboseau.

B. Schinguire

Doctorul **Silviu Cohn**, de două ori rănit în războiul pentru întregirea neamului, după ce a fost bătut în felul arătat mai sus, a fost legat de un stîlp în piața orașului în fața Primăriei unde farmacistul Duțescu îl pămăuia și copiii orașului îi rupeau fire sau smocuri de păr din cap.

C. Presiuni și violențe pentru lichidarea magazinelor

Iancu Levy, comerciant în str. Sf. Nicolae nr. 32, invalid de război cu invaliditate 80% (mîna amputată) în urma luptelor de la Tatla-geac, are tovarăș de 16 ani, pe fostul său funcționar, Tudor Velicu. Acesta din urmă a fost somat să preia întregul comerț, plătind tovarășului său 20% din valoarea drepturilor sale, iar în caz de refuz vor găsi legionarii mijloacele de a-l face să accepte.

Presiuni de acest fel și altele mai violente sînt exercitate asupra tuturor comercianților evrei pentru a fi siliți să lichideze avutul lor.

D. Evacuări în masă

Toți evreii au fost somați să părăsească orașul în cinci zile, neavînd voie a pleca la București, Ploiești, Brăila, Galați și Constanța.

V. Urziceni

A. Confiscări de averi

1. **Sigismund Kahane**, comerciant de cherestea, a fost vizitat de Poliția legionară la începutul lui noiembrie, cu care prilej i s-a confiscat suma de lei 80.000 distribuită astfel : a) 45.000 lei personalului de serviciu ; b) 35.000 lei pentru ajutorul legionar.

Urmînd îndemnul Poliției legionare și înfricoșat de teroarea din oraș, a vîndut unui creștin, prin act autentic, imobilul și depozitul său de cherestea.

Cumpărătorul nu a fost însă pe placul Poliției legionare, care avea protejatul său, astfel că pe la 20 noiembrie dl. S Kahane s-a văzut ridicat de la domiciliul său din București, str. Romulus 75 și sub pretextul că urmează a fi anchetat la Prefectura Poliției Capitalei, a fost urcat în mașina Poliției legionare Urziceni și transportat la Urziceni. Aici a fost scos în pădure și obligat să taie lemne. Spre a scăpa a trebuit să subscrie și să verse lei 150. 000 pentru Ajutorul legionar. Cumpărătorul imobilului a fost obligat să verse 50.000, iar chitanța în valoare totală de lei 200.000 s-a eliberat pe numele acestuia, întrucît evreii nu sînt primiți în aparență să subscrie.

S-au confiscat mărfurile următorilor comercianți : **Juster ; Schapira ; Ligi ; Moscovici ; Lazăr Solomonovici**, comerciant de manufactură, după ce nu și-a putut vedea de treburi vreme îndelungată, fiind concentrat neîntrerupt un an de zile, s-a văzut sărăcit într-o noapte cînd i s-a ridicat, fără vreo dovadă sau despăgubire, toată marfa din magazin, în valoare de circa 1.000.000 lei și toate mobilele și lucrurile din casă.

B. Rechiziții pentru muncă

Toți evreii au fost scoși la cărat lemne în pădure și la căratul materialelor.

C. Evacuări în masă

Toți evreii au fost siliți să părăsească orașul. Au mai rămas un bătrîn care vrea să moară în orașul său și un dentist obligat să rămînă pînă la 10 decembrie pentru nevoile populației.

VI. Piatra-Neamț

A. Maltratări

Doctor **M. Fischer**, președintele Comunității din Piatra-Neamț, a fost ridicat în ziua de 22 noiembrie 1940, orele 11,30 de un grup de legionari și transportat la Tg.-Neamț, unde a fost bătut și torturat timp de trei zile, împreună cu fiica sa, pentru a fi determinat să semneze un act de vînzare a imobilului proprietatea d-sale din Piatra-Neamț, către dl dr. Silviu Crăciunescu, șeful legionarilor din județ. Cu toate brutalitățile suferite de pe urma cărora zace și acum bolnav în pat, a rezistat și nu a semnat.

B. Confiscări de averi

Prin amenințări și violențe exercitate de echipe de legionari sub conducerea dlui dr. Silviu Crăciunescu, au fost confiscate sub formă de subscrieri, depuse pentru ajutorarea săracilor, următoarele sume de bani : 1. **Comunitatea Evreilor din Piatra-Neamț** lei 626.500 ; 2. **Pincu Weinberg** 150.000 ; 3. **Samuel Marcus** 100.000 ; 4. **Șmil Herșcu** 70.000 lei ; 5. **Nicu Weissman** ; 6. **Rosenbaum** și alți evrei — sume necunoscute.

C. Boicot al magazinelor evreiești

În ziua de 5 decembrie 1940, „Gărzi legionare“, comandate de dl Ștefan Versescu (fostul șef al Poliției legionare), au patrat prin oraș. Înarmate cu baionete, revolvere și carabine și au lipit pe ușile și vitrinele magazinelor evreiești afișe mari cu cuprinsul : „Cine cumpără de la jidani este trădător, va fi fotografiat și publicat. Intrarea oprită la jidani“.

Unele afișe sînt semnate : „**Gărzile de fier legionare**“.

După lipirea afișelor, membri ai acestor gărzi au fost postați la intrarea magazinelor și n-au lăsat să intre nici un client fie creștin, fie evreu.

În seara aceleiași zile, s-a procedat în unele magazine la inventarierea mărfurilor, anunțîndu-se comercianții și populația că aceste mărfuri vor fi vîndute sîmbătă prin licitație publică.

La 6 decembrie, diverși membri ai acestor gărzi s-au prezentat la magazinele evreiești, au dezlipit afișele de boicot, au lipit afișe cu numele lor pe firme și au intrat în magazine declarînd că de acum înainte ei sînt proprietari sau tovarăși la proprietatea magazinelor evreiești. În

uncle părți au cerut cheile magazinelor, însușindu-și sumele de bani rezultate din vânzarea zilei.

Au avut de suferit de pe urma acestor fapte următorii negustori evrei : **Solomon Drimmer, I. Gircu, Rafel Goldenberg, B. Löbelsohn, A. Nacht, D. Davidovici, I. Herșcu, H. Șapșe, Florin Moscovici, Ana Silberman, M. Kanner, Victor Hascalovici, Ede Rivel, Ana Kaufman, Ușer Goldștein, R. Blechner, D. Fray, I. Winkler, Samuel Feingold, I. Rotenberg, M. Hascalovici, Avram L. Avram, Iancu Horovitz, Elias Herșcovici, A. Cuperman, M. Herșcovici, Nuța Isac, S. M. Fischer, Pesa Leia Zanonă, Strul Lazarovici, Maria Fischer, Landau, Moise Leibovici, H. Hascalovici, Ilie Horovitz, Leon Iablonower.**

D. Confiscări de aparate de radio

Aproape toate aparatele de radio ale locuitorilor evrei au fost confiscate și depuse la Poliție.

E. Exproprierea cimitirului

S-au făcut formele de desființare și expropriere a cimitirului evreiesc.

VII. Tirgu-Neamț

A. Arestări, maltratări, confiscări de averi

1. **Farmacistul Leon Stern**, locotenent colonel în rezervă, președintele Comunității evreilor din Tirgu-Neamț, a fost arestat de Poliția legionară în ziua de 20 noiembrie 1940. Dus la sediul legionar, a fost somat să depună suma de lei 500. 000 în numele Comunității.

Neavînd acești bani, a fost bătut, cravașat, i s-a smuls părul din cap, a fost tuns și lovit cu mașina de tuns în cap.

Amenințat cu moartea, s-a văzut silit a semna două acte de vânzare a imobilelor proprietatea Comunității către dl dr. Silviu Crăciunescu. Actele au fost autentificate în ziua de 21 noiembrie 1940, orele 8 seara, la Judecătoria Tg.-Neamț, prevăzîndu-se o valoare de 16.000, respectiv 20. 000 lei, cînd în realitate valoarea lor reprezintă 500. 000 lei; prețul prevăzut în acte nu a fost achitat. Pentru autentificare a fost silit să plătească avocatului Emil Anton un onorariu de lei 5.000, iar pentru tuns a plătit 500 lei.

2. **Bernard Froim**, comerciant, fost director de bancă arestat de Poliția legionară în ziua de 20 noiembrie 1940, a fost bătut și torturat pînă a doua zi, pentru a-l determina să plătească suma de 500.000 lei.

Neavînd acești bani și pentru a scăpa de chinuri s-a văzut obligat a semna și autentifica, fără a primi vreun ban, un act de vânzare a imobilului proprietatea sa, către dl. dr. Silviu Crăciunescu. În actul autentificat din 21 noiembrie 1940 de către Judecătoria mixtă Tg.-Neamț,

se prevedea o valoare de lei 40. 000, dar în realitate imobilul valorează lei 250. 000.

3. **Avram Goldenberg**, comerciant, a fost arestat și maltratat groaznic de legionari și de primarul comunei, Grigoraș Gheorghită, pentru a fi determinat să verse o sumă de lei 300. 000.

Spre a scăpa de chinuri a plătit suma de lei 120. 000, fără a primi vreo dovadă și s-a obligat printr-o scrisoare ca în termen de 15 zile să verse încă lei 180. 000. Martor la plata sumei de mai sus a fost dl căpitan Bostan din Vinătorii de Munte.

4. **Cerbu Solomon**, agent de asigurare, a fost găsit bolnav în pat de legionari, care prin amenințări l-au silit să verse suma de lei 100. 000, ce se afla în casa de bani a societății „Dacia-România“ al cărei agent este.

5. **David Herșcovici**, comerciant, a fost maltratat și silit să plătească suma de lei 50. 000.

6. **Buium Avram** a fost crunt bătut și silit să plătească suma de lei 20. 000.

7. **Avocat Comanester** a fost crunt bătut și silit să plătească suma de lei 50. 000, ultimii bani din casă și i s-a luat și mașina de scris.

La fel s-a procedat cu mulți alți locuitori evrei din Tg.-Neamț, de la care s-a adunat suma de 3—4. 000. 000 lei.

VIII. Buhuși

A. Confiscare de avere

Prin violențe și amenințări, exercitate asupra conducătorilor obștii evreiești, Comunitatea evreilor din Buhuși a fost obligată să verse Poliției legionare din Piatra-Neamț suma de lei 400.000 — pentru care nu s-a eliberat nici o chitanță.

VIII bis. Cernavoda

A. Confiscare de avere

Herman Naftuli Beinglass, comerciant de manufactură, exercita comerțul de 20 de ani. În cursul lunii octombrie a fost vizitat de o echipă de legionari care au cerut să le predea magazinul în care avea mărfuri în valoare de 2.000.000 lei.

Sub amenințarea revolverelor a fost silit să semneze o chitanță că a primit prețul mărfurilor de lei 600. 000. În realitate, a primit numai 20. 000 lei. Magazinul a fost imediat preluat.

B. Maltratări

Toți membrii familiei Beinglass, bărbați și femei, au fost tunși.

C. Izgoniri

În noaptea preluării magazinului, membrii familiei Beinglass au fost izgoniți din oraș.

Reclamînd Parchetului de Constanța, s-a dispus repunerea în drepturi, dar legionarii au refuzat executarea ordinului.

Martori ai faptelor de mai sus sînt d-nii avocați Sandi Constantinescu și Șeitan din Constanța și avocat Constantin Rădulescu din Cernavoda.

IX. Tirgoviște

A. Confiscări de avere

La începutul lunii trecute dl chestor al Poliției, Vătășescu, a pus în vedere tuturor comerțanților evrei că trebuie să lichideze comerțul lor.

La începutul lunii decembrie, s-au inventariat mărfurile tuturor negustorilor evrei — sub pretextul unui „ordin de sus“ — de către o comisiune compusă din președintele Federației Cooperativelor locale, directorul Federației, doi avocați și încă două persoane.

Magazinele au fost imediat preluate de către legionari, interzicîndu-se accesul proprietarilor.

La 5 decembrie au fost chemați la Chestură unde li s-a oferit numai 10—20% din valoare.

1. **Ghidale Nachmias**, veteran de război, citat cu ordin de zi pentru bravură, proprietarul unui imobil care l-a costat 2.500 000 lei și al unor mărfuri evaluate după facturi la lei 3. 700. 000.

I s-a oferit pentru totul lei 700. 000 din care i s-au numărat lei 540. 000 iar restul a fost reținut pentru plata unor polițe. A căzut jos, leșinat. Revenindu-și a fost silit să semneze că vinde de bună voie. A semnat șase hî: tii al căror conținut nu-l cunoștea.

2. **Rubin Rauchwarger**, veteran și decorat de război. Oferindu-i-se lei 98. 000 pentru un imobil evaluat la 1. 400. 000 și lei 220. 000 pentru mărfuri care au costat 1. 650. 000, a căzut leșinat și a fost transportat acasă. La orele 12 noaptea, comisia l-a vizitat și silit să semneze că vinde de bună voie.

Pentru ziua de 6 decembrie au fost convocați să vină la plată restul de negustori cărora li s-a preluat magazinul :

1. **Frații Iancu și Mișu Davidsohn** al căror părinte a făcut războiul independenței cu gradul de sergent major. Li s-a preluat magazinul de galanterie ; 2. **Menahim Rabinowici** a făcut războiul și posedă Crucea Comemorativă cu 5 barete. I s-a luat magazinul de manufactură ; 3. **Sami Iacobsohn** a făcut războiul și este decorat. I s-a luat magazinul de pie-lărie ; 4. **Simon Marcus** a făcut războiul. I s-a luat magazinul de aparate electrice și radio ; 5. **Iosif Bercovici** a făcut războiul. I s-a luat magazinul de manufactură ; 6. **Henri Perl** a făcut războiul. I s-au ridicat mărfurile din magazinul său de încălțăminte și au fost transportate la

magazinul „Dermata“ ; 7. **Solomon Zaharia** i s-a luat un mic magazin de galanterie ; 8. **Iancu Haimovici** i s-a luat un magazin de pielărie ; 9. **Văduva Iancu Rosenthal** i s-au plătit 20. 000 lei pentru mărfurile evaluate la lei 300. 000.

X. Găești

A. Confiscarea averilor evreiești

Toate mărfurile din toate magazinele evreiești au fost ridicate prin violență și amenințări de legionari. Unii comercianți au reușit să salveze o parte din marfă, plătind diverse sume de bani. Cei ce au avut imobile au fost siliți să le vândă, tot în urma violențelor și amenințărilor.

B. Evacuări în masă

Toți evreii au fost izgoniți din locuințe și din oraș. Din 137 de suflete care se aflau la Găești la recensământul oficial din 1930 astăzi nu se mai află nici un evreu.

XI. Turnu-Măgurele

A. Confiscarea magazinelor evreiești

Tuturor comercianților evrei li s-au ridicat prin violențe și amenințări toate mărfurile, plătindu-li-se 5—10% din valoare. Au fost obligați să semneze acte de vânzare către comercianți creștini locali (de exemplu Sebastian Crăciunescu).

S-au cumpărat în acest mod magazinele următorilor comercianți evrei : **Iancu Albert, Ilie Goldenberg, C. Nürnberg, A. Gologan, M. Silberman, T. Segall, Haim Haimovici, Solomon Jarchy, R. Aschendorf.**

B. Confiscări de bunuri

Cu aceleași mijloace s-a confiscat unora din locuitorii evrei din Turnu-Măgurele mobilierul din casă, aparatele de radio etc.

XII. Caracal

A. Confiscări de mărfuri și magazine

M. Barat, comerț de librărie, izgonit la 2 noiembrie 1940, fără despăgubiri, din magazin, din locuință și din oraș ; doi frați, întemeietorii firmei, au murit în război. **Wolf Besen**, comerț de stofe și hăinărie, la

2 noiembrie 1940, în timp ce era concentrat, i s-au ridicat toate mărfurile din magazin și casa de bani cu întregul conținut. Soția și copiii au fost izgoniți din locuință și din oraș. **Frații Haber**, comercianți de vinuri, amândoi răniți în război; averea le-a fost confiscată. **Marcel Grünberg**; în timp ce era concentrat, i s-a confiscat avutul. **Simon Schwalb**; i s-a confiscat avutul. **I. Segall**; i s-a confiscat avutul.

B. Evacuări în masă

Toți evreii din Caracal au fost somați să părăsească orașul.

XIII. Corabia

A. Confiscări de mărfuri și magazine

1. **Toni Zaharia**, comerț de hainărie. La 30 octombrie 1940, în timp ce soțul era concentrat, s-au ridicat fără vreo despăgubire toate mărfurile din magazin de către o echipă de legionari. 2. **Sami Buton**, comerciant de manufactură, confiscate toate mărfurile. 3. **Victor Pacovici**, ceasornicar, confiscate mărfurile și chiar bijuteriile soției.

B. Evacuări în masă

Toți cei de mai sus au fost izgoniți din locuințe și din oraș.

XIV. Buzău

A. Boicot al magazinelor evreiești

Toate magazinele evreiești poartă pe vitrine afișe cu inscripția „Magazin jidovesc” iar în ușa magazinelor stăteau postați indivizi care opreau intrarea clientelei creștine.

B. Desființarea cimitirului vechi

Se continuă lucrările în vederea deshumării cadavrelor și desființării cimitirului din str. Boiangiului nr. 20, care are o vechime de peste 100 de ani.

C. Bunuri ale comunităților rechiziționate

Școala primară de băieți a Comunității evreilor a fost rechiziționată și ocupată de o unitate militară la 4 noiembrie 1940, împotriva dispozițiilor art. 19 din Legea rechizițiilor.

XV. Rîmnicul Sărat

Școala primară a Comunității evreilor a fost rechiziționată de la 7 noiembrie de trupele germane.

XVI. Focșani

Templul Comunității evreilor a fost dărîmat de echipe legionare. În timpul dărîmării a izbucnit un incendiu care l-a distrus pînă în temelii.

XVII. Odobești

Școala primară a Comunității evreilor a fost rechiziționată și ocupată de o unitate militară. În ultimul timp școala funcționa în localul Sinagogii, care însă din cauza cutremurului a devenit improprie, astfel că a fost închisă.

XVIII. Birlad

La începutul lunii noiembrie au fost rechiziționați pentru muncă toți evreii din Birlad (negustori, profesori, medici — dr. Zudic). Intelectualii au fost eliberați numai după protestul intelectualilor creștini, care au amenințat că vor veni la muncă alături de colegii lor evrei.

XIX. Vaslui

A. Confiscări de aparate de radio

Aproape toate aparatele de radio ale locuitorilor evrei, a căror valoare însumează circa 2 milioane de lei, au fost confiscate și depuse la poliție.

B. Desființarea cimitirelor vechi

Comunitatea a primit notificarea din partea Primăriei pentru deshumarea osemintelor și desființarea cimitirului, care are o vechime de peste 130 de ani.

XX. Huși

Școala primară a Comunității evreilor a fost rechiziționată din luna mai 1940, de o unitate militară.

XXI. Răducăneni

Școala primară a Comunității evreilor a fost rechiziționată din luna august de o unitate militară.

XXII. Tecuci

Școala primară a Comunității evreilor este rechiziționată de autorități militare.

XXIII. Botoșani

Aproape toate aparatele de radio ale locuitorilor evrei au fost confiscate și depuse la Poliție.

XXIV. Bucecea

Școala primară a Comunității evreilor a fost rechiziționată de legionari, de la 18 octombrie 1940.

Toate aparatele de radio ale locuitorilor evrei au fost confiscate și depuse la poliție.

XXV. Hirilău

Școala primară a Comunității evreiești a fost rechiziționată din luna mai 1940, de Comandamentul 214 poliție.

XXVI. Dorohoi

Rechiziții de școli

1. Școala primară de băieți a Comunității evreilor ; 2. Școala primară de fete a Comunității evreilor ; 3. Liceul teoretic evreiesc. Toate aceste așezăminte au fost rechiziționate din luna octombrie 1940 de către Comandamentul 214 poliție.

XXVII. Săveni

Școala primară a Comunității evreilor este rechiziționată de o companie de grăniceri.

XXVII bis. Pungești

A. Rechiziții pentru muncă

Toți locuitorii evrei, indiferent de sex și vîrstă (bărbați, femei, bătrîni, copii), au fost scoși la munci silnice (măturatul străzilor, curățitul coșurilor, construirea unui drum etc.). Unele munci au fost făcute în folosul personal al dlui Jack Marcopol, mare proprietar din tîrg.

B. Evacuări silite

Isac Casiel, decorat în campaniile 1913, 1916 și 1918 ; Kisil Casiel, Iancu Abramovici, Lupu sin Lupu, Marcu Rosentzweig ; născuți și crescuți în tîrg, din părinți născuți și crescuți în tîrg. Toți cei de mai sus, comercianți și proprietari evrei din Pungești, au fost convocați în ziua de 22 noiembrie 1940 la Primăria Tîrgului unde dl Jack Marcopol le-a pus în vedere :

XXIII. Botoșani

Aproape toate aparatele de radio ale locuitorilor evrei au fost confiscate și depuse la Poliție.

XXIV. Bucecea

Școala primară a Comunității evreilor a fost rechiziționată de legionari, de la 18 octombrie 1940.

Toate aparatele de radio ale locuitorilor evrei au fost confiscate și depuse la poliție.

XXV. Hîrlău

Școala primară a Comunității evreiești a fost rechiziționată din luna mai 1940, de Comandamentul 214 poliție.

XXVI. Dorohoi

Rechiziții de școli

1. Școala primară de băieți a Comunității evreilor ; 2. Școala primară de fete a Comunității evreilor ; 3. Liceul teoretic evreiesc. Toate aceste așezăminte au fost rechiziționate din luna octombrie 1940 de către Comandamentul 214 poliție.

XXVII. Săveni

Școala primară a Comunității evreilor este rechiziționată de o companie de grăniceri.

XXVII bis. Pungești

A. Rechiziții pentru muncă

Toți locuitorii evrei, indiferent de sex și vîrstă (bărbați, femei, bătrîni, copii), au fost scoși la munci silnice (măturatul străzilor, curățitul coșurilor, construirea unui drum etc.). Unele munci au fost făcute în folosul personal al dlui Jack Marcopol, mare proprietar din tîrg.

B. Evacuări silite

Isac Casiel, decorat în campaniile 1913, 1916 și 1918 ; Kisil Casiel, Iancu Abramovici, Lupu sin Lupu, Marcu Rosentzweig ; născuți și crescuți în tîrg, din părinți născuți și crescuți în tîrg. Toți cei de mai sus, comercianți și proprietari evrei din Pungești, au fost convocați în ziua de 22 noiembrie 1940 la Primăria Tîrgului unde dl Jack Marcopol le-a pus în vedere :

a) pînă la 10 decembrie să părăsească tîrgul ;

b) dacă nu vor executa ordinul, dl Jack Marcopol „va da drumul nebunilor și va fi vai de ei“ ;

c) dacă se vor muta în alte case din tîrg, același domn Marcopol va da foc locuințelor lor ;

toți cei de mai sus au trebuit, sub teroare, să semneze o declarație că vor părăsi tîrgul de bună voie și nesiliți de nimeni, iar dacă nu vor pleca, nu vor avea nimic de reclamat în cazul unor evacuări silite.

C. Confiscări de bunuri

Cu prilejul convocării la Primărie, dl Jack Marcopol a pus în vedere tuturor comercianților să predea toate mărfurile din magazine cu bon la dispoziția d-sale.

XXVIII. Brașov

A. Confiscări de bunuri ale cultului și Comunității

La 16 noiembrie 1940 au fost ocupate de legionari imobilele Comunității evreilor de rit occidental din str. Mureșenilor nr. 31 în care se aflau : Sinagoga, Școala primară, Școala mixtă industrială, locuința Șefului Rabin, Azilul de bătrîni, Birourile Comunității.

B. Boicotul magazinelor evreiești

Între 16—21 noiembrie 1940, 80% din comercianții evrei, deposezați de avutul lor, au fost siliți să cedeze activul comercial Mișcării legionare sau unor persoane particulare. Prin amenințări, violențe, uneori prin tortură, s-au confiscat în câteva zile averi de zeci de milioane, obligîndu-se comercianții evrei să semneze contracte potrivit unor modele.

Comercianta Rosenberg, refuzînd semnarea, a fost torturată la sediul legionar o zi întregă, pînă cînd seara, cu puterile sfîrșite, și la rugămintea soțului, a cedat și a semnat.

Cizmarul Maurițiu Fischman, refuzînd să semneze un act de donațiune a întregului său avut către Ajutorul legionar, a fost dus la legiune, unde a fost bătut și maltratat pînă a semnat. Azi e muritor de foame. Avea în atelier scule, materiale și mărfuri gata în valoare de peste 300 000 lei; Contractele s-au făcut, parte pe numele Mișcării legionare, parte pe numele unor persoane particulare, prevăzîndu-se un preț arbitrar. În unele contracte se recunoaște că s-ar fi primit și prețul, deși semnatarii n-au primit nici un leu.

Confiscarea magazinelor evreiești

Toate prăvăliile evreiești au fost preluate la 21 noiembrie de către legionari.

Toți comercianții evrei au fost siliți prin amenințări și violențe să semneze contractele de vânzare în alb. Se procedează acum la inventărierea mărfurilor. Majoritatea magazinelor sint închise, purtînd afișul „acest magazin se va redeschide luni sub conducerea legionară“.

XXX. Sibiu

A. Boicotul magazinelor evreiești

De la 20 octombrie 1940 toate magazinele evreiești poartă pe vitrine afișe cu inscripția „PRĂVALIE JIDOVEASCĂ“.

B. Evacuări în masă

În ultima săptămînă a lunii octombrie toți evreii au primit somațiune de evacuare imediată a locuințelor. Siguranța Generală a Statului a ordonat ridicarea acestei măsuri și cu toate acestea **Aladar Stein**, str. Trei Stejari nr. 4, a fost evacuat din locuință și stă în pivniță de la 29 octombrie ; **doctor Alex. Antal**, medic din str. Carmen Sylva nr. 12, s-a văzut evacuat treptat din cele șapte camere : întii din patru, apoi din alte două și la 7 noiembrie și din ultima odaie ; **Moise Rosenthal**, din str. Regele Carol, în noaptea de 7 noiembrie 1940, și-a văzut mobilierul zvirlit în stradă de către o echipă de legionari ; **Emeric K. Goldenberg**, din str. Franciscanilor, unde două familii ocupau patru camere, a fost evacuat din primele două la 7 noiembrie și din ultimele două a doua zi, la 8 noiembrie 1940 ; **trezeci și patru de familii** au fost complet evacuate din apartamentele pe care le ocupau.

XXXI. Orăștie

A. Indemnuri violente la lichidarea, închiderea și confiscarea magazinelor evreiești

Începînd de la 6 noiembrie 1940 au fost închise următoarele magazine evreiești de către legionarii Olariu Ion și Tane, însoțiți de un gardian public, care au pus în vedere comercianților ca în termen de 15 zile să lichideze magazinele vînzînd mărfurile unui comerciant creștin : **Frieda și Albert Rubinștein ; Iosif Lobștein ; Ludovic Mahler ; Grünfeld Simion ; Marghel Wilhelm ; Nicolae Rosenfeld ; Jäger Samuil ; Roth Desideriu ; Jäger Desideriu ; Bauer Carol**.

De la 7—25 noiembrie 1940, 8 din cei 14 negustori evrei din Orăștie au lichidat comerțul, vînzînd mărfurile pe prețuri derizorii. Prăvăliile care au fost ale acestora s-au redeschis.

Ceilalți șase au trebuit să făgăduiască domnului prefect al județului că vor lichida, ceea ce s-a consemnat într-un proces verbal încheiat cu prilejul anchetei făcute la 25 noiembrie 1940 din ordinul Siguranței Generale a Statului. Prăvăliile acestora au rămas închise. Subliniem că în cursul anchetei dl prefect al județului a cerut locuitorilor evrei declarații în scris că nu au a se plînge de nimic.

B. Boicot al prăvăliilor evreiești

Pînă la confiscarea magazinelor, acestea purtau pe vitrine afișe cu inscripția : „ATENȚIUNE. PRĂVĂLIE JIDOVEASCĂ — CREȘTINII NU INTRĂ“.

C. Confiscări de aparate de radio

S-au confiscat din locuințele particulare aparatele de radio ale următorilor locuitori : Albert Rubinștein, Ludovic Mahler, Grünfeld Simion, Roth Desideriu.

D. Evacuați în masă

Toți evreii au fost somați ca pînă la începutul lunii decembrie să părăsească orașul. Cu prilejul anchetei făcute la 25 noiembrie, dl prefect al județului Hunedoara nu a declarat că această măsură ar fi fost ridicată.

XXXII. Ocna Mureșului

A. Maltratări

Eugen Cohn, comerciant, a fost arestat în seara zilei de 13 noiembrie de un grup de 6 polițiști și 15 legionari, care l-au condus la primărie, unde a fost reținut și maltratată timp de 9 zile.

La 22 noiembrie a fost condus la Poliție și din nou bătut și maltratată pentru a da o declarație că în anul 1936 ar fi insultat pe Căpitanul Legiunii.

Declarația a făcut-o legionarul Grozea, care, avînd în 1936 o datorie față de dl. Cohn, pe care nu a achitat-o, acesta l-a dat în judecată.

După ce au obținut declarația, legionarii l-au mai bătut și apoi l-au eliberat.

Îngrozit, dl Eugen Cohn a venit la București, unde s-a prezentat, la 27 noiembrie, la camera de gardă a spitalului „Iubirea de oameni“, constatîndu-se echimoze în regiunea interscapulară, contuziuni și echimoze în regiunea fesieră.

■ **Hirsch Geza**, funcționarul dlui Eugen Cohn, a fost și el bătut și maltratată odată cu stăpînul său.

XXXIII. Gura Humorului

Magazine evreiești închise

Iacob Apter, Solomon Rosenberg, Katz Nusăm, Marcus Verner, Marcus Altschuller, David Elenbogen. Toți aceștia au închis magazinele pentru câteva minute în ziua de 5 octombrie 1940, zi de mare sărbătoare evreiască, pentru a merge la Sinagogă. Drept pedeapsă, dl prefect al județului Cîmpulung a dispus închiderea magazinelor și retragerea autorizațiilor de funcționare. Cererea de redeschidere, făcută după trecerea de o lună și jumătate, a fost respinsă de dl prefect al județului.

XXXIV. Vama

Evacuări în masă

Toți locuitorii evrei ai târgului Vama au fost somați, la 18 noiembrie 1940, ca în cinci zile să părăsească orașul, comunicându-li-se că acest oraș a fost transformat în comună rurală.

După cum sîntem informați, evacuarea s-a făcut cu forța și astăzi nu mai există în Vama nici un evreu.

XXXV. Rădăuți

Evacuări silite

70 de familii de evrei refugiați din județele Suceava, Cîmpulung și Rădăuți, unde trăiesc din caritatea coreligionarilor, au fost somați, în ziua de 8 decembrie, să părăsească orașul în 24 de ore.

XXXVI. Cîmpulung (Bucovina)

Exproprieri urbane

Leib Schafer, str. Iancu Flondor ; David Drach, Șoseaua Națională, precum și alți proprietari de imobile urbane și-au văzut proprietățile situate în centrul orașului expropriate prin procese verbale, purtînd en-tête-ul Ministerului Economiei Naționale.

Se spune, fără a se fi confirmat oficial, că pentru a se da acestor exproprieri o aparență de legalitate, s-a fixat raza orașului la o distanță de câteva sute de metri de centru, pentru ca restul să fie considerat rural. Chiar așa fiind, exproprierile sînt ilegale.

Confiscări de bunuri

Comercianților de papetărie și librărie **Simon Landau** și **S. Zimmet** li s-a pus în vedere de către Primărie că nu mai au voie a vinde rechizite școlare și ca atare să predea această ramură din comerțul lor : primul, unui domn Paulescu, frate al primarului, iar al doilea, unui tânăr din București, care vor exercita comerțul în aceleași prăvălii, după norme hotărâte de Primărie.

Magazinul S. Zimmet a fost închis, punându-se lacăt.

XXXVIII. Aiud

A. Maltratări (terorizări)

Emanuel Hartman, comerciant din Piața Elisabeta nr. 15, a fost ridicat din pat într-o noapte (pe la 20 noiembrie) de către chestorul Poliției din Alba-Iulia și ajutorul de primar din Aiud, condus întâi la Poliție și apoi în parcul orașului, unde, sub amenințarea revolverelor, a trebuit să plătească o importantă sumă de bani pentru a nu fi bătut și a fi eliberat.

La fel s-a procedat cu mai mulți locuitori evrei din Aiud, oameni cu stare.

B. Confiscări de magazine

Israel Adolf și fiul, magazin de fierărie, Piața Elisabeta nr. 15 ; **Emanuel Hartman**, magazin de manufactură, Piața Elisabeta nr. 15 ; **Weiss Andrei**, drogherie ; **Bella Bercovici și fiul**, magazin de stofe și confecțiuni ; **Fischer Iacob și fiul**, magazin de manufactură ; **Martan Ioan**, magazin de manufactură ; **Fenichel Andrei**, magazin de coloniale.

Toți cei de mai sus au fost vizitați, la sfârșitul lunii noiembrie, de o Comisiune care le-a pus în vedere „din ordin de sus“ că toate prăvăliile evreilor trec în patrimoniul statului.

În consecință, la fiecare magazin s-a pus un delegat al Mișcării legionare cu misiunea de a conduce magazinul — patronii rămânând simpli salariați — de a păstra cheile magazinului și ale casei de bani, de a încasa toate sumele ce provin din vânzare și de a face după bunul lor plac plățile și cumpărăturile.

La 5 decembrie, comercianții au fost vizitați din nou de aceeași comisiune, la care s-a alăturat dl Colhon, comandant legionar al județului Alba, care le-a cerut să inventarieze mărfurile și să înainteze oferte, întrucât „din ordin de sus“ „toate magazinele evreiești urmează a fi preluate, căci în județul Alba nu mai pot rămâne comercianți evrei“.

C. Confiscări de mărfuri

Israel Adolf, comerciant de fierărie, a fost vizitat de către chestorul Poliției din Alba-Iulia, ajutorul de primar de la Aiud și șeful poliției Aiud, care au socotit în neregulă autorizația de funcționare a magazinului, întrucât nu sînt prevăzute biciclete și alte mărfuri similare.

În consecință, i-au confiscat mărfuri în valoare de 200 000 lei pe care, după cîteva zile, le-au revîndut aceluiași comerciant.

Arh. St. Buc., fond M.A.I., dos. 2/1940, f. 36—61. Publicat de M. Carp, C.N., vol. I, p. 119—160.

17

RAPORT JUDICIAR DESPRE SCHINGUIREA ȘI LEGAREA LA „STÎLPUL INFAMIEI“, ÎN JUD. CONSTANȚA

În seara de 18 ianuarie, a fost adus la Hirșova comerciantul **Alex. Spieghel** de către Petre Ion și Andrei Georgescu, ridicat de la domiciliul său din Constanța și transportat la Hirșova, cu o mașină de piață, pe care l-au obligat să o plătească.

Au ajuns la Hirșova la orele 21, cînd i-au dezlegat pe ceilalți trei deținuți de la stîlpul infamiei și s-au dus cu toții la sediul legionar.

Aici, Petre Ion a chemat pe alți doi indivizi ce fuseseră bătuti la sediu cu două, trei zile mai înainte, anume Alex. Vlase și Nicolae Vlase, și i-au obligat pe aceștia să-l bată pe Alex. Spieghel.

Nemulțumiți de cum loveau aceștia, deoarece fiind rău bătuti nu aveau putere, au obligat pe deținutul Cristea să-l bată mai departe, și cum nici acesta nu lovea cum trebuie, a început să-l lovească Petre Ion, împreună cu aghiotanții săi : Ion Geambașu, Vasile Manu și Ion Ionescu.

Alex. Spieghel a fost dezbrăcat de pantalonii și descălțat de ghețe, întins pe o masă cu fața în jos, legat de masă cu frîngii peste picioare și umeri, și i s-au aplicat cîteva sute de lovituri peste mijloc, fese și la tălpi.

Masa pe care a fost legat era destinată special acestui scop, fiind bătută în cuie de dușumea, spre a nu se mișca. În timpul bătăii, Petre Ion comanda să se bată „la patru ciocane“, ca la fierărie și loviturile se aplicau de patru persoane în același timp.

Cînd victima a căzut în nesimțire, a fost dezlegată de pe masă, și a fost luat la rînd Cristea Popescu și Costea Boian ; acestora însă, aplicîndu-li-se un număr mai mic de lovituri deoarece fuseseră bătuti și mai înainte.

Lui Alex. Spieghel, după bătaie, i s-a scos membrul pentru a se constata dacă este evreu. Cu această ocazie i s-au aplicat mai multe lovituri de cravase și peste membru.

Dimineața următoare, toți acești patru deținuți au fost legați la stîlpul infamiei, unde au fost ținuți pînă la orele 16.

Se menționează că, deși temperatura era foarte scăzută, Alex. Spieghel a fost ținut legat la stîlp, numai în ciorapi, deoarece picioarele fiind umflata din cauza bătaii, nu se mai putea încălța.

În timpul cît se găsea legat la stîlp, **legionarii au chemat copiii de școală primară și i-au îndemnat să zvirle în el cu bulgări de zăpadă, ceea ce s-a și făcut.** Aceasta se poate constata din fotografia anexă. Tot în timp ce era la stîlp, cum Alex. Spieghel din cauza suferinței nu mai putea să-și ție capul ridicat, i s-a trecut pe sub bărbie un lanț care să-i susțină capul, lanț ce i s-a scos mai tirziu pentru a nu se strangula și i s-a pus în schimb o țepușe de lemn cu un capăt sprijinit și celălalt sub bărbie. Această operațiune a făcut-o legionarul Ion Șerbănescu. Tot timpul cît au stat legați la stîlp au fost păziți de către sentințele legionare, înarmate cu armă militară, care se schimbau din două în două ore, întrucît nu puteau rezista mai mult, din cauza frigului.

După orele 16, au fost duși la sediul legionar, unde li s-a dat de mîncare și rom de băut. Aici, Alex. Spieghel a decedat pe la orele 21.

Petre Ion, anunțat despre acest fapt, a venit la sediu și, văzîndu-l pe Alex. Spieghel mort, a dispus să fie dus la spital, amenințînd pe ceilalți trei deținuți că vor păți la fel, dacă vor spune cuiva că Spieghel a murit la sediu.

Tot cu această ocazie s-a lăudat că va fi decorat pentru că a omorît un jidan.

Cînd a ajuns la spital cu cadavrul lui Spieghel, medicul a constatat moartea lui, și a dispus să fie înaintat la morgă.

S-a făcut autopsia cadavrului de către medicul legist al Parchetului Constanța, și s-a constatat că moartea se datorește traumatismelor.

Se anexează copie de pe avizul medical al medicului legist, o fotografie, reprezentînd pe cei patru inși la stîlpul infamiei și copie de pe rechizitoriul deschis de parchet. Actul medico-legal din care se poate vedea în mod amănunțit ce leziuni prezenta cadavrul lui Spieghel, și cauza morții, s-a înaintat de noi spre aprobarea Comisiunii medico-legale cu nr. 723 din 30 ianuarie 1941, astfel că nu putem trimite copie și de pe acest act.

Judecător de instrucție, Cab. I Trib. Constanța,

(ss) indescifrabil

Se precizează de noi că fotografia anexă s-a executat de către un fotograf ambulant, din ordinul lui Petre Ion și a fost răspîndită în public.

Noi ne-am procurat-o de la fotograful Bălănescu.

Judecător de instrucție,

(ss) indescifrabil

Grefier (ss) G. BANU

Pe marginea prăpastiei, vol. I, p. 232—233.

**EVREI DIN BUCUREȘTI UCIȘI ÎN TIMPUL REBELIUNII
LEGIONARE (21—22 ianuarie 1941)**

1. **Sigmund Collin**, str. Mintuleasa nr. 12, comerciant, casier al Reprezentanței Comunității Evreilor din București, veteran al războaielor din 1913 și 1916—18, decorat cu „Avîntul Țării“, „Victoria“ și „Crucea Comemorativă“.

2. **Isidor Goldstein**, str. Linăriei nr. 25, secretar al Comunității Evreilor din București, veteran al războaielor din 1913 și 1916—18, decorat cu „Avîntul Țării“ și „Crucea Comemorativă“.

3. **Sami Roeder**, str. Dobrici nr. 7, farmacist, maior în rezervă provenit din activitate, veteran al campaniei 1916—1918.

4. **François Heller**, str. Sf. Vineri nr. 13, orfan de război.

5. **Ida (Eduard) Braunstein**, Intrarea Colentinei nr. 6, funcționar, veteran și rănit în campania 1916—1918.

6. **Corneliu Solomon**, Calea Dudești nr. 28, inginer chimist, fiul lui Al. Solomon, farmacist, colonel în rezervă, veteran și rănit în campania 1916—1918.

7. **Marcel Bank**, str. Vasile Lascăr nr. 26, fiul lui A. Bank, veteran al războiului 1916—1918.

8. **Rodrigues Brickman**, str. Mihai Vodă nr. 9, fiul lui Jacques Brickman, veteran și rănit în războiul 1916—1918.

9. **Moise Boiangiu**, str. Petre Carp nr. 22, fiu de veteran al campaniei 1916—1918.

10. **Avram Schein**, str. Vulturilor nr. 48, comerciant, veteran al războiului 1916—1918.

11. **Mayer Marcus**, str. Sf. Vineri nr. 13, veteran al campaniei 1916—1918.

12. **Leon (Leiba) Rosenthal**, B-dul Elisabeta nr. 6, veteran al războiului 1916—1918.

13. **Rebeca Rosenthal**, B-dul Elisabeta nr. 6, soția celui de mai sus.

14. **Henry Rosenthal**, B-dul Elisabeta nr. 6, fiul celor de mai sus.

15. **Lazăr Bălan**, str. Trinității nr. 25, ginerele celor de mai sus.

16. **Moise Frânghieru**, Intrarea Colentinei nr. 15, comerciant, veteran al campaniei 1916—1918.

17. **Haim Frânghieru**, Intrarea Colentinei nr. 15, fiul celui de mai sus.

18. **Oscar Andrei**, str. Petre Locusteanu nr. 4, comerciant, veteran al războiului 1916—1918.

19. **Ing. Peppi Ionel Hirsch**, str. Petre Locusteanu nr. 4, ginerele celui de mai sus.
20. **Iancu Gutman**, str. Sinagoga nr. 9, funcționar.
21. **Iosef Gutman**, str. Sinagoga nr. 9, fratele celui de mai sus.
22. **Herman Morgenstern**, str. Mîntuleasa nr. 34, comerciant.
23. **Sully Morgenstern**, str. Mîntuleasa nr. 34, fiul celui de mai sus.
24. **Bernard Kaufman**, str. Termopile nr. 4, comerciant.
25. **Jacques Kaufman**, str. Termopile nr. 4, comerciant, fiul celui de mai sus.
26. **David Grünberger**, Calea Moșilor nr. 110.
27. **Tiberiu Grünberger**, str. Pictor Luchian nr. 12, fiul celui de mai sus.
28. **Dr. Elias Berghoff**, str. Voinicului nr. 8, medic.
29. **Leon Blimes**, str. Voinicului nr. 6, fost avocat, cumnatul celui de mai sus.
30. **Iancu Aron**, Aleea Sordonei nr. 6.
31. **Iancu S. Aron**, Aleea Sordonei nr. 6, văr cu cel de mai sus.
32. **Pincu Katz**, Aleea Sordonei nr. 6, fost avocat.
33. **Millo Beiller**, str. Maria Rosetti nr. 36, fost avocat.
34. **Boris Branover**, str. Lucaci nr. 33, farmacist.
35. **Iosef Weissman**, str. Mihai Vodă nr. 21, comerciant.
36. **Moise Mariasis**, str. Popa Farcaș nr. 39, profesor.
37. **Osias Kopstück**, str. Sf. Ion Nou nr. 32, cantor al Templului Coral.
38. **Dober Alexandru**, str. Dr. Schachman nr. 3, blănar.
39. **Moise Orkowski**, str. Enăchiță Văcărescu nr. 45, conducător al Oficiului Palestinian.
40. **Samuil Biller**, str. Colonel Orero nr. 20.
41. **Samuil Glasberg**, Hotel Splendid (provincie).
42. **Herzberg Maximilian**, str. Aurora nr. 19.
43. **Iacob Katz**, str. Mircea Vodă nr. 2 bis.
44. **Noe Rosenzweig**, str. Olteni, nr. 68.
45. **Iosef Bercovici**, Calea Dudești nr. 7.
46. **Lazăr Berthal**, Calea Moșilor nr. 88.
47. **Natan Strulovici**, str. Hameiului nr. 11.
48. **Mișu Kaufman**, str. Vulturilor nr. 26.
49. **Herman Silberstein**, str. Căpitan Preoteșcu nr. 41.
50. **Strul Penchis**, str. General Florescu nr. 15.
51. **Solomon Adesser**, str. Negoii nr. 34.
52. **Manasse Cohen**, str. Petre Carp nr. 22.
53. **Marcus Michel Mihail**, Calea Moșilor nr. 332.
54. **Isidor Katz**, str. Pitagora nr. 10.
55. **Klein Andrei**, str. Dem. Teodorescu nr. 11.
56. **Emanuel Silberstein**, str. Dr. Iuliu Barasch.

57. **Calman Sufirin**, str. Sf. Elefterie nr. 11 bis.
58. **Şapsă Dascal**, str. Sf. Vineri nr. 1.
59. **Leon Marcus**, str. Sf. Apostoli nr. 68.
60. **Isi Galanter**, str. Sf. Apostoli nr. 59.
61. **Iosif Marcoveanu**, str. Sf. Vineri nr. 8.
62. **Heinrich Sabetay**, str. Raion nr. 25.
63. **Moise I. Herşcovici**, str. Pitagora nr. 20.
64. **Marcel Gervirtz**, str. Parcul Berindei nr. 10.
65. **Lazăr Rudich**, Calea Văcăreşti nr. 71.
66. **Motzu Goldenstein**, str. Ion Puşcaşu nr. 11.
67. **Şain Haber**, Şos. Măgurele nr. 57.
68. **Jean Jacques Adlesberg**, str. Mircea Vodă nr. 38.
69. **Emanoil Leibovici**, Calea Moşilor nr. 356.
70. **Solomon Pecher**, Calea Moşilor nr. 78.
71. **Oscar Wechsler**, str. Labirint nr. 22.
72. **Mişu Rottman**, str. Cantemir nr. 44.
73. **Milah Goldberger**, B-dul Elisabeta nr. 12.
74. **Meer Iancovici**, str. Mămulari nr. 6.
75. **Scheer Gheorghe**, str. Dr. Marcovici nr. 3.
76. **Mişu Goldschläger**, str. Donici nr. 36.
77. **David M. Aron**, Calea Dudeşti, nr. 119.
78. **Sandu Katz**, str. Oltarului nr. 16.
79. **Isac Grünwald**, Calea Dudeşti nr. 169.
80. **Neubauer Leon**, str. Pitagora nr. 3.
81. **Herman Bercovici**, B-dul Mărăşeşti nr. 3.
82. **Zalic David**, str. Costache Bălăcescu nr. 14.
83. **Arnold Krammer**, str. Justiţiei nr. 61.
84. **Nathan Goldman**, B-dul Carol nr. 57.
85. **Leon Goldenberg**, str. Fraţii Hillel nr. 24.
86. **Manasse Reichman**, str. Corbescu nr. 52.
87. **Lazăr Grünberg**, str. Bărăţiei nr. 40.
88. **Lazăr Klein**, str. Ciocanul nr. 30.
89. **Alexandru Davidovici**, Calea Moşilor nr. 78.
90. **Aizic Iosef**, str. Trinităţii nr. 23.
91. **Iosub Lupu Iancu**, Parcul Berindei str. F, nr. 25.
92. **Gherş Reisman**, Hotel Universal (provincie).
93. **Uşer Aron**, Hotel Universal (provincie).
94. **Iulius Rauch**, Hotel Bulevard (provincie).
95. **Oscar Berman**, str. Cantemir nr. 80.
96. **Nachum Belilovski**, dr., Iaşi.
97. **Aron Herşcovici**, Calea Moşilor nr. 76.
98. **Aurel Rauch**, Hotel Bulevard (provincie).
99. **Carol Landman**, Calea Moşilor, nr. 78.
100. **Naftule Herşcovici**, Parcul Mica nr. 15.
101. **Punu Oberman**, B-dul Maria nr. 2.

102. **Froim Grünberg**, str. Biserica Amzei nr. 8.
103. **Avram Gavril**, Calea Victoriei nr. 2.
104. **Willy Heiderman**, str. Leon Vodă nr. 2.
105. **Marcel Blum**, str. Florilor nr. 14.
106. **Lazăr Schaeffer**, str. Nerva Traian nr. 51.
107. **Hofmayer Carol**, str. Mircea Vodă nr. 2 bis.
108. **Lazăr Bujaker**, Calea Șerban Vodă nr. 31.
109. **Emanoil Isovici**, Hotel Universal (provincie).
110. **Wilhelm Marcovici**, str. Aurora nr. 46.
111. **Max Herșcovici** (Cerbeanu), str. Delea Veche nr. 69.
112. **Baruch Granovski**, str. Spătarului nr. 32.
113. **Herș Leibovici**.
114. **Mony Elias**.
115. **I. Simionovici**, Dorohoi.
116. **D. Askenasy**, B-dul Mărășești.
117. **Cadavru neidentificat**, predat societății „Sacra“.
118. **Cadavru necunoscut**, incinerat la „Cenușa“.
119. „ ” ” ” ” ” ”
120. „ ” ” ” ” ” ”

M. Carp, C.N. vol. I, p. 370—373.

19

CITEVA FRAGMENTE DIN ACTELE REBELILOR CARE AU IMPINS ȚARA ȘI POPORUL ROMÂNESC LA UN PAS DE PRĂPASTIE

„Conducătorul era informat că rebelii vor ataca în număr foarte mare, pe coloane, președinția consiliului de miniștri pe care vroiau s-o ocupe cu orice preț.

Informațiunile mai arătau că rebelii au început să se dedea la acte de banditism (jafuri, devastări, incendii, omoruri) atît asupra locuitorilor români nevinovați cît mai cu seamă în cartiere evreiești Dudești și Văcărești, unde s-au executat adevărate pogromuri“.

„Porunca Vremii“, anul X, nr. 1862, 6 februarie 1941

PIERDERI CU PRILEJUL REBELIUNII .

Armata

În Capitală și provincie :

- 21 ofițeri, subofițeri și soldați morți.
- 53 ofițeri, subofițeri și soldați răniți.

Rebeli și populația civilă :

În Capitală :

- 236 morți (din care 118 evrei executați de rebeli).
- 254 răniți.

În provincie :

- 117 morți.
- 73 răniți.

În total deci 374 morți și 380 răniți.

*

Iată bilanțul tragic ce apasă greu pe conștiința criminalilor care au încercat să răstoarne ordinea de stat și care au pus mai presus decât Patria și Neamul satisfacerea unor meschine ambiții personale.

„Universul”, 12 februarie 1941.

21

8 martie 1941

DOMNULE GENERAL,

Ca urmare la memoriile noastre nr. 549 din 9 decembrie 1940, nr. 25/629 din 9 ianuarie 1941 și nr. 87 din 11 februarie 1941, prin care vă raportăm schingiuirile la care erau supuși evreii și jaful averii acestora, sistematic organizat de către conducătorii mișcării legionare, avem onoare a vă supune faptele petrecute cu prilejul rebeliunii și pogromului din zilele de 21—23 ianuarie 1941.

După cum rezultă din datele acestui memoriu — care nu se referă decât la 999 de cazuri cercetate — alte circa 500 de cazuri fiind în curs de cercetare :

au fost asasinate 120 de persoane :

au fost incendiate dărimate sau devastate și jefuite 25 de temple și sinagogi ;

au fost devastate sau incendiate și jefuite 616 magazine și 547 locuințe, interesând un număr de 3 579 suflete.

Totalul pagubelor — după declarațiile celor sinistrați.

La Uniunea Comunităților și la Comunitate	cca	lei	2.500.000
La temple și sinagogi	„	„	27.000.000
La magazine	„	„	208.824.400
La locuințe particulare	„	„	79.881.400
Numerarul jefuit	„	„	33.172.900
Totalul general			351.378.700

DOMNIEI SALE

**DOMNULUI GENERAL ION ANTONESCU, CONDUCATORUL
STATULUI ȘI PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINIȘTRI**

Președinte

Dr. W. FILDERMAN

D.C.F.R.J., vol. II, p. 288.

Secretar general

M. CARP

22

FEDERAȚIA COMUNITĂȚILOR EVREIEȘTI

1 aprilie 1941

DOMNULE GENERAL,

Ca urmare și în completarea memoriului nostru nr. 152 din 8 martie 1941, privitor la progromul din ianuarie și la albumul de fotografii ce-l însoțea, avem onoarea a vă supune urmarea anchetei noastre.

Datele primului memoriu priveau 999 cazuri ; cel de față privește alte 275 de cazuri, adică urecă totalul celor devastati și jefuiți la 1.274.

Alte circa 100 de cazuri sînt în cercetare.

Combinând datele primului memoriu cu datele prezentului memoriu, avem :

1. Capi de familie în viață	1.274
Capi de familie asasinați	120
Capi de familie răniți	13

2. Membrii gospodăriilor sinistraților însumează 4.599 suflete, inclusiv capii de familie.

3. Totalul pagubelor declarate este deci de 382.901.800 și anume :

pagube la întreprinderi	lei 230.299.400
pagube la gospodării	„ 88.120.100
numerar jefuit	„ 34.982.300
Uniunea Comunităților și Comunitatea Evreilor București	„ 27.000.000

4. După starea civilă a sinistraților avem : 80,2% căsătoriți, 11,4% necăsătoriți, 6,7% văduvi, 0,6% divorțați, 1,1% nedeclarați.

5. După cetățenie, avem 85,7% cetățeni români, 0,9% supuși români, restul evrei cetățeni străini.

6. După participarea la războaiele României, avem 336 veterani din care 89, adică 26%, au participat la ambele războaie, iar 274, adică 74%, au participat numai la războiul de întregire. Dintre acești 336 sinistrați veterani, au fost :

Decorați	110
Răniți și decorați	10
Răniți	10
Cercetași	7
Văduve de război	7
Orfani de război	1
Invalidi	2
Voluntari	3
Fii de veterani 1877	2

Procentul real al participanților la război este de 50,1% din numărul sinistraților trecuți de 40 de ani.

Mentținând rugămintea noastră din memoriul nr. 152 din 8 martie 1941, avem onoarea a vă ruga să binevoiți a urgenta restituirea bunurilor descoperite pînă în prezent.

Deși au trecut mai bine de două luni ; deși s-a anunțat că s-au găsit aproape 200 camioane cu obiecte ; deși s-a anunțat că s-au găsit bani și bijuterii, care se vor expune în câteva localuri, pînă astăzi nu s-a putut cerceta decît un singur local — cazarma General Arion — unde au fost expuse numai lucrurile din câteva camioane. Abia acum se anunță tot acolo altă expoziție, astfel că pătubașii nu-și vor putea revedea obiectele decît peste multă vreme de acum încolo și între timp oamenii nu au o cămașă, un cearceaf sau o pernă.

Apoi bijuteriile n-au fost expuse, iar banii erau ușor de restituit.
Primiți, vă rugăm, Domnule General, asigurarea deosebitei noastre
considerațiuni,

Președinte,
Dr. W. FILDERMAN

Secretar general,
M. CARP

DOMNIEI SALE

DOMNULUI GENERAL ION ANTONESCU, CONDUCATORUL
STATULUI ȘI PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINIȘTRI

D.C.F.R.J., vol. II, p. 376—377 C.

23

15 aprilie 1941

DOMNULE GENERAL,

Am onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune să ni se elibereze cele
10 suluri sfinte, 80 talesimuri și toate obiectele bisericesti aparținind cul-
tului mozaic și care au fost jefuite în timpul rebeliunii din zilele de
21—23 ianuarie 1941.

Încredințați că veți da o favorabilă soluționare acestei cereri, vă
rugăm, Domnule General, să binevoiți a primi, asigurarea distinsei noastre
considerațiuni,

Președinte
Dr. W. FILDERMAN

Secretar general
M. CARP

DOMNIEI SALE

DOMNULUI GENERAL COMANDANT MILITAR AL CAPITALEI

16.IV.1941

Se va restitui petiționarilor
stabilindu-se o oră precisă
pentru aceasta

ss GENERAL NICULESCU

D.C.F.R.J., vol. II, p. 386.

F. BRUNEA — FOX

POVESTEA UNUI TRIPLU ASASINAT *

Pe rabinul Gutman l-am găsit, cum mă așteptam, aplecat peste cartea cu rugăciuni. Ca de obicei [...] Dar cu o ardoare mai tenace, de când cumplitele întâmplări ce i-au îndoliat căminul și-i sîngeră sufletul, îi persecută veghea și somnul, cu o neînțeleasă întrebare. De ce ?

[...] Pe fața palidă cu barbă neagră, neîngrijită și improșcată în smocuri rebele, ochii s-au întins ca niște ape întunecate. În unda lor nu citești decît durere [...] Sînt de-abia cîteva zile de la cumplita întâmplare.

A retrăit și pentru mine peripeziile celei mai fantastice tragedii. L-am privit, cu o negrăită uimire. Omul acesta cu iarmuca uzată și caștan modest a sfidat moartea. Mai mult, a sfidat uneltele morții, meticuloase, vigilente, fără greș, uneltele haidamacilor, experimentate pe atîtea vieți evreiești cu o îndeminare ce constituie singura și exclusiva lor însușire omenească. Și gloanțele infailibile l-au ocolit în două rînduri. Fără voie am întins mina, reflex, ca să primesc în contrazicere acuma cu mobilul gestului, mina fierbinte și materială a rabinului. I-am strîns-o ca pe o dovadă concretă, irefutabilă.

Cum s-au desfășurat evenimentele în noaptea blestemată ? Am reconstituit lugubrul film, din fragmentele evocate în suspine și pauze înlăcrimate. Deși stabilit în miezul cartierului Văcărești — str. Sinagogii —, rumoarea de afară (unde se inauguraseră, în amurgul zilei de marti 21 ianuarie, devastările) — nu răzbise în casa rabinului, decît sub formă de vagi și nedefinite ecouri. Cîteva prăvălii jefuite ? Fenomene endemice în istoria ante și post-belică, privitoare la frămîntările cu substrat anti-semit. Nici un locuitor evreu din capitală, închis în casă odată cu întiile răpăituri de mitralieră, nu s-a așteptat și n-a știut că lucrurile fuseseră plănuite să ia o anumită cale, că unul din principalele obiective ale rebeliunii — cea mai sîngeroasă, cea mai vindicativă — era pogromul.

„ — Dacă mi-aș fi dat seama ce se petrece ! — se tinguie încetișor rabinul Gutman. Eram cu toții în casă, impresionați sirește de împuşcăturile și zvonurile întunericului, dar cum să-mi închipui eu și ai mei, că peste puțin timp vom trece prin cele mai sîroase surprize. Am stat de vorbă cu băieții, căutînd să liniștim nervozitatea celor mai mici, privirea

* Autorul a primit mărturisirea rabinului Gutman la cîteva zile după tragedie.

tulburată a soției, am rostit rugăciunea ca de obicei... Doamne, dă-ne somn pașnic, și apără-ne pe noi și neamul lui Israel de cele rele !... Dar nimeni n-a putut dormi. Într-un târziu doar băiețașul (are 6 ani) și fetița au alunecat în mrejele somnului. Puișori nevinovați... Din încăperea alăturată auzeam șoptele feciorilor. Nici de dinșii somnul nu voia să se lipească. De afară veneau vuiete alarmante, bocănituri, frinturi de cin-tece, chiote“...

[...] „Pe la vreo unu după miezul nopții — își reia rabinul Gutman spovedania sincopată —, am simțit primul semn nevralgic al nenorocirii ce se va prăvăli curînd și peste căminul nostru. Un sunet năpraznic de geamuri sparte, urmate de pocnetul pietrei în ușa balconului. Nu ne-am mișcat. E poate un proiectil rătăcit. Zvirlit la întimplare, de o bandă în trecere prin ulița noastră ! O clipă m-am iluzionat asupra lipsei de momeală a casei. E atît de modestă, fără aparență... O clipă doar. Amarnica deziluzie ne-a rechemat îndată la realitate. Se ciocănea violent în ușă. Am înțeles ce înseamnă izbiturile și cui aparțin. Care evreu nu le-a trăit măcar o dată în cele cinci luni de descinderi, confiscări, perchezitii, prădăciuni ! S-au trezit copiii, am tras la repezeală o haină pe noi, și, cu inima cît un purice, ne-am repezit să deschidem. La ce ar fi servit rezistența, cu ușile fragile ce le aveam, față de cei doisprezece hoțomani înarmați cu revolvare și ciomege ?...

Rabinul a închis ochii. Un tremur nervos îi agită mustața, la evocarea acestei prime faze din greul calvar îndurat. Și-a petrecut degetele peste față, ca să le retragă ude de lacrimi.

[...] Și scena incursiunii. Soția rabinului, femeie mărunțică și palidă, cît o fetiță, cu zbircituri și cearcăne, care s-a culcat îmbrăcată, a înșfăcat îngrozită copiii în brațe. Băiețașul scincește, încă sub aromeala somnului. Surioara lui trează, impresionată de chipurile părinților, de zgomotul loviturilor în ușă, s-a înghemuit înspăimîntată la pieptul mamei. Cei doi băieți mari, îmbrăcați la repezeală, schimbă precipitat cîteva vorbe cu rabinul. Acesta, în halat, papuci de casă, iarmucă, înainte de a deschide s-a oprit lîngă șifonier. A scos ceva de sub niște rufe și a băgat în buzunarul halatului.

— „Mi-am zis, știînd cu ce intenție vin, să le dăruiesc economiile, tot ce-am agonisit de-a lungul unei vieți atît de puțin lucrative“.

Boc ! boc ! Gazda a pus dreapta tremurîndă pe clanță. La ce bun rezistența închipuită printr-o ușă bicisnică ? Oaspeții au dat buzna înăuntru, într-un iureș de imprecății și ciubote. S-au repezit la rabin : „Hai jidane“.

— Unde să mă duc la ora asta ! Vă rog să aveți milă de noi... Sînt bătrîn, copiii mici...

Au izbucnit în hohote de ris. Unul i-a repezit o lovitură în creștet, cu revolverul. Nenorocitul s-a clătinat, a simțit ceva cald, prelingîndu-i-se pe față. Băieții au intervenit : — „Ce aveți cu tata ? De ce-l loviți ? Vreți bani ? Poftim ! Cruțați-l pe tata !“

— Tărtanilor ! S-a isprăvit cu voi !

Au luat banii din mîna tremurîndă a rabinului, apoi s-au pus pe cotrobăit. Ce să mai fure ? Oamenii săraci, mobilă veche, uzată, rafturi cu cărți, garderobă cu conținut modest. Un hoțoman a smuls din cuier o pălărie, a încercat-o la oglindă :

— Faină !

Cascheta lui soioasă a aplicat-o brutal peste căpșorul băiețașului care tremura în brațele mamei : „Ține Țițic !“ Copilul și-a stăpînit țipătul, a lăsat șapca peste ochi, așa cum i-o îmbrăcuse ca o strachină, hoțomanul.

De afară venea zvonul pocnetelor, bocănitura înfundată a răngilor și parilor repeziți în obloane, uruitura camioanelor. Camarazii neobosiți erau în dordora operațiilor.

Poate se înduplecă ! — se iluziona părintele. Poate ne cruță ! — și-a zis, văzîndu-i că se pregătesc de plecare.

— Hai jupîne ! Credeai că ne-am răzgîndit !

— Luați tot din casă !... Ce aveți cu mine ! — se ruga rabinul. Nu mai vedea cu ochiul drept, astupat de o perdea de sînge, gilgiit din rana de deasupra frunții.

— Nu te împotrivi, rabine, că e mai rău... Ți dăm drumu'... Vrem să te cercetăm dacă nu ești farmazon ! — izbucni haidamacul care jurase pălăria. Veniți și voi — adăugă, adresîndu-se băieților.

— „Ne ducem noi ! — au implorat feciorii. Lăsați-l pe tata !“ ..

[...] — „Ne-am dus, — glăsuî întunecat, — victima. Așa cum eram îmbrăcați... Băieții numai în haină... Pe scară, la coborîre, m-au pocnit încă o dată în cap... Și pe băieți !“

Afară aștepta un taximetru. Victimele au fost înghesuite între cițiva gealați isterici, care se jucau cu pistoalele. Banda cealaltă a pornit-o mai departe, în cartier, după alte jertfe. Întunericul le ascundea fărădelegea. Era ora unu jumătate noaptea.

S-au pomenit, după o leacă de călătorie în bezna străzilor, lingă o poartă de catran. Au fost îmbrînțiți pe o scară ce ducea în podul casei. Înăuntru ardeau lumini multe [...]

[...] În pod se mai aflau evrei. Vreo șaizeci. A recunoscut citeva jiguri [...]

[...] Și-au făcut apariția călăii, patru la număr, și operațiile maltrătarilor au început și cu dînșii. Părintele gema la caznele feciorilor, băieții implorau să fie numai dînșii bătuți, să li se cruțe tatăl. Feroci, călăii izbeau trupurile fără apărare, cu o sete turbată. Ciomegele și frînghia udă plouau cu pocnete surde, șiarele gițiau de ardoarea trebei.

— „Eu mă stăpîneam cît puteam de dragul băieților, ei sârmanii își mușca buzele să nu le aud gemetele“.

Cît a durat tortura ? Într-un tîrziu, s-au trezit pe podea [...] O față cu flanelă verde și bocanci le-a repezit un picior în coaste : „mai trăiți jidovilor“ !

[...] „Ne-am pomenit peste vreun ceas de la venire, îmbrînțiți într-un camion... Ciți ? Vreo douăzeci... Poate mai mulți... Eu cu băieții ne ți-

neam de mină... Știam că ne ducem la moarte. ...Au mărturisit-o? Nu-mă amintesc. Dar faptul că ne-au eliberat după schingiuire și jaf, că ne-au înghesuit buluc în mașină, înconjurați de tilhari cu revolvere, că am pornit-o spre periferie, trăda o intenție funestă. Ne țineam tustreț strâns de mină, lipiți într-un singur trup și o singură durere, și nu îndrăzneau să ne mânguiem cu speranța care licărea încă în sufletul nostru, că Dumnezeu nu ne va părăsi, că o minune mai poate să se întâmple. Țin minte că la un moment dat, în vreme ce haidamacii zbieau cîncelele lor afurisite, băiatul cel mare mi-a șoptit: „E o sperietoare, tată, ne vor lăsa în pace“.

Deșartă iluzie. Așa le fusese hărăzită soarta, în împrejurările de atunci, scăpate din rînduiala lor normală și omenească. Trei zile și două nopți, populația evreiască a capitalei a fost abandonată jafului și crimei [...]

[...] Camionul cu evrei ridicați [...] a traversat comuna Șerban Vodă, șoseaua Giurgiului, înțesată de armată germană, comuna Jilava. Deși târziu — trecuse de ora trei jumătate — la primăria comunei ardea lumină. Santinela ce păzește podul de fier a lăsat să treacă mașina aglomerată peste parapetii de scîndură ai căreia se profilau busturile celor zece asasini. Victimele nu se vedeau. Erau cinchite pe podea, cum li se poruncise la plecare, toropite într-o febrilă amorțeală. Părintele continua să strîngă în mîna lui fierbinte mîinile înghețate ale celor doi feciori.

Hirșuit brusc de frînă. — „Ridicați-vă !“

Unde se află? Peisaj de zăpadă. Siluetele fantomatice ale copacilor... O liniște cit o lespede, ronțăită doar de motorul mașinii ce continua să funcționeze. De undeva aproape trîmbița unui cocoș. Șoferul a stîns farurile.

„— Coboriți cite trei [...].“

[...] — „Culcați-vă ! La pămînt, jidanilor !“

Ciomegele și minerul pistoalelor au grăbit porunca. Apoi gloanțele. Poc ! Poc ! Poc ! Călăii au mai dat o raită printre prăbușiți, au mai apăsat o dată țeava sumegîndă în tîmple și orbite și cînd ultimul gemăt s-a stîns în gîfîitul de zăpadă, s-au încolonat disciplinat în cîntecul marșului legionar, „Sfîntă tinerețe“...

Înainte primăriei au încetinit mașina.

— Gata ? — a întrebant cineva.

— Gata ! — au răspuns, în cor, eroii — continuîndu-și drumul spre glorioasele lor idealuri.

[...] Cit a durat letargia ? Rabinul Gutman a deschis ochii. Cerul era încă înstelat. A vrut să se miște, dar nu putea urni brațele. Amorțite ca de o povară. În conștiința încă vătuită, începeau să mijască furnicărilor treziei. A sucit reflex capul, ca după vis... Acuși va deosebi în întunericul familiar conturul lucrurilor domestice, scaunul de care atîrnă laibărul cu ațele rituale, țiriitul deșteptătorului, respirația copilor... A dormit descoperit, căci o senzație de frig îi încrețea pielea. Bruscă aterizare în realitate. A perceput lingă ureche ca un gemăt. Și într-o

năpraznică străfulgerare a înțeles de ce îi e frig, de ce nu poate urni brațele, peste care se prăbușiseră simetric, ca o dublă pavază filială, nefericitele odrasle. Într-un ultim elan de sublimă dragoste, l-au acoperit cu trupurile lor irevocabil osîndite, mintuindu-i viața. Trezirea lui s-a întretăiat cu gemătul din urmă al fiului mai mare. Celălalt își dase sufletul înainte.

Cum să redăm scena, în succesiune, de un tragism biblic, într-un decor shakespeareian? Se va găsi cîndva bardul care să veșnicească, în evocări de flacăra și jale, legenda din pădurea Jilavei?

Și-a tras incetîșor brațele de sub trupurile reci, ridicîndu-se în picioare. Și-a pus pe cap iarmuca căzută în zăpadă, unde zăcuse el, a chemat peste pleoapele lui opărite de lacrimi toată durerea tărăilor, și a început să murmure, singurul viu în peisajul inert, rugăciunea teribilă a morții.

[...] Se crapă de ziuă. E miercuri. Unde să se ducă! O sete imensă îi arde gîtlejul. Prin vechii papuci de pistlă, frigul jilav i-a înghețat picioarele. S-a întors spre răsărit, a murmurat rugăciunea luminii, și cu caftanul în vînt, a luat-o încet și absent, spre satul Jilava.

[...] — „Ai scăpat jidane! Te-ai întors, jidane!“ l-au întîmpinat glasuri aspre, batjocoritoare. Pe șosea pilcuri, pilcuri de haimanale înarmate cu puști, reteveie, conduși de vătăfi cu căciulă, ciubote înalte cu cătărămi la genunchi, tunică de aba cafenie de care atirna tocul revolverului, mărșăluiau zoriți spre o destinație tulbure. Mărșăluiau spre capitală [...] din porunca strașnică a căpeteniilor locale, primarii Doncu și Mihăiță, ca să îngroașe efectivul tilharilor care începuseră din ajun operațiile sânguinare...

Primăria Jilavei [...] înfățișa, sub raport tehnic, unul din orificiile de evacuare ale „produselor revoluției“: victimele evreiești [...] Stafete goneau pe ulițe, telefonul zbîrniia neconținut, improșcînd veștile mai marelui lor, Mihăiță, acest turbat, devenit, cu regimul verde, primar al suburbanei Șerban-Vodă, vești despre progresele revoluției, despre succesele jafurilor și tilhăriilor. Și din cînd în cînd, tot dinsul hotăra la distanță verdictul pentru nefericiții supraviețuitori ai carnagiului din pădure.

Cu această imagine schițată, puteți sesiza spre ce viespar l-au îndreptat pașii șovăiți ai rabinului Gutman. Sosirea lui a fost salutată cu strigăte de bucurie, de răsculații pentru care evenimentul răzmeriței se rezuma (ca și pentru toți de altminteri) la chinuirea și căsăpirea evreilor.

În odaia în care a fost închis, ziua de miercuri a reeditat, pe o scară mai lungă, maltratările și brutalitățile [...] Cu dinsul se mai aflau patru prizonieri: nenorociții împușcați la Jilava, care s-au tîrit printre cadavre așa răniți, cu speranța că vor scăpa cu atita. Au fost gâbjii pe șosea, unul cite unul și transportați în ghionți și îmbrînceli la primărie [...] Oameni tineri. Un băiat de 24 ani, care primise, afară de glonte ce i-a zdrălit numai grumazul, și două paturi zdravene de armă, gema de-ți rupea inima. Avea febră. Se ruga de ceilalți captivi să vestească familia,

în caz că se prăpădește. — „Nu uitați! — repeta mereu. Să știe ai mei — mama... să nu mă aștepte zadarnic“. A supraviețuit miraculos, singur, rabinul [...]

[...] Toți cinci zăceau în odaia glacială și goală, pe dușumea. Din cînd în cînd, un haidamac venea să se bucure de suferințele jidanilor. Un călcii potcovit în coaste, scuipatul, tăvălirea nenorociților în dejecțiunile podelei constituiau invariabilul repertoriu de gesturi al bunilor creștini. Adesea, la ferocitatea gîzilor asistau și soldații germani. Distracția gratuită. Ba un gradat neamț i-a silit să se ridice, ca să-i prindă în poză. Și fiindcă victimele nu se țineau pe picioare, băieții cu suflete de crin înlesneau cu pumni și copite dorința fotografică a musafirului străin.

[...] Multe au fost caznele și umilințele îndurate de acești martiri. Le-au suportat cu o putere de suferință ce ar fi mișcat inimile cele mai impietrite. Să pomenim admirabilul stoicism, socratica seninătate în fața morții, dovedită fără o șovăire, fără cel mai mărunț semn de capitulare morală și [cu] credință evreiască, de rabinul Gutman? Cît a stat cu tovarășii lui de mucenicie, a căutat să-i mîngieie și să-i îmbărbăteze, și-a rostit rugăciunile fără să-i pese de revolterele sau rinjetul bestiiilor spectrotoare. A refuzat, deși amenințat cu noi barbarii, să-și facă semnul crucii. A discutat senin și cu o mare înălțare sufletească cu o brută ce ridicase chestiunea, despre sensul moral al celor două credințe [...]

[...] — „Peste vremurile noastre stăpînește vrerea Atotputernicului. El este unul și la evrei și la creștini. El dispune de soarta tuturor“.

Au produs impresie cuvintele rabinului? În clipa de liniște ce a urmat, a picurat glasul angelic al tînarului și frumosului legionar Eduard Tomescu, adolescent de 19 ani, ce pitea sub aparența lui de efeb blond o savantă și rafinată cruzime :

„— Dar ai să mori, rabine! — a exclamat cu o voce dulce. Și nici un Dumnezeu nu te va mai scăpa !

— Nu mi-e frică de moarte. Mi-ați luat doi jii, m-ați chinuit, nu-i mult de cînd am simțit și eu suflul morții. Dacă Atotputernicul mă va ocroti, sînt zadarnice toate gloanțele voastre !

— Vom avea grijă, rabine, să nu se mai întimple greșeala. Să nu uiti să ceri socoteală Dumnezeului tău perciunat“.

[...] Pe la miezul nopții a intervenit o bruscă animație în atmosfera ce se mai potolise cu două ceasuri înainte [...] Frumosul Eduard Tomescu a dat buzna în camera victimelor [...]

— Sculați-vă !

S-au ridicat cu o teribilă încordare a mădularelor incendiate de febră. Rabinul Gutman a murmurat — pentru a cîta oară ! — rugăciunea funebră, cuprinzînd în aceeași invocare pe nefericiții tovarăși de osîndă [...]

[...] Afară așteptau două sîinii. În prima au fost urcați condamnații, în cealaltă se aflau cîțiva gealați [...]

[...] Operația sinistră n-a durat mult. Cei cinci evrei au fost împinși pînă la trunchiul unui pom. Poc ! Poc ! Poc ! Ivănceanu în per-

soană minuiă cu ambele labe revolverele. De pe șosea un glas : „Gata ? Mai repede !“

Bandiții erau grăbiți. Așteptau, cum li s-a comunicat prin Mihăiță, alte transporturi cu evrei din București [...]

[...] Și iată-l pentru a doua oară teafăr printre cadavre. Cît a stat așa ? Intr-un tirziu s-a ridicat, s-a frecat cu omăt pe obraz, pe fruntea ferecată într-un cerc fierbinte. E teafăr ? E în dordora morții ? [...] Fără să-și dea seama ce face, a luat-o tiptil de-a curmezișul șoselei, spre locul unde zăceau feciorii. Neschimbată priveleşte. Doar zăpada mai umblată. Trecuse pe aici haita ce se îndrepta spre București, lăsînd semnele ei netrebnice : descălțaseră morții.

Rabinul Gutman s-a așezat plingînd la căpătîiul băieților. Pe fețele albe acuma, singele închegat lipise ca o mască de umbră.

Mai tirziu, liniștea nopții a fost sfîșiată de uruitul unei mașini. Rabinul s-a tupilat instinctiv. Vehicolul s-a oprit de cealaltă parte, probabil lingă locul abia părăsit de dinsul unde copacul descărnat străjuia cele patru cadavre proaspete. A auzit iarăși strigăte de durere, pocniuta [...]

[...] La cîțiva pași de locul unde zăcea nemișcat rabinul, a trecut într-un muget de gemete și sudălmî turma proaspăt adusă. Cînd pocnetele au încetat [...] pe zăpadă sporiseră dungile de catran ale silueteilor inerte. În mîntea destrămată de atîtea crîncene suferințe și privațiuni (nu mîncase și nu băuse nimic de marți seara), tabloul lugubru căpăta proporții apocaliptice [...] N-a mai putut îndura. S-a prăbușit leșinat, ca într-o prăpastie fără fund.

Și nu s-a terminat. L-a trezit un zgomot apropiat, un glas. „Asta mai trăiește !“ a auzit ca prin vis. Apoi o scuturătură. A deschis ochii. În semi-intunericul dimineții [...] s-a pomenit cu trei băietani. Unul avea o pușcă. Hienele. Veniseră să despoaie cadavrele. Operațiile erau de acum începute. Mai incolo, unde colcăiau alte siluete, trupurile asasi-naților erau goale, complet goale [...] Se cercetau degetele după inele, deschideau cu dalta sau vreo unealtă de fier gurile încheștate, muncindu-se cu o sinistră seriozitate, ca la o îndeletnicire normală, să extragă din orificiul năclăit de sînge închegat dinții de aur.

„— Ce facem cu asta ?“ — a întrebat cineva.

„— Păi să-i facem seama !“, a răspuns rece cel cu pușca. La rugă-mînțile rabinului, care le-a descris în puține cuvinte fantasticele lui suferințe, au catadicsit să-l lase să plece. Ba l-au sfătuit să o ia în altă direcție, să nu cadă iarăși în mîna bestiiilor de la primărie [...]

[...] Și totuși, a nimerit iarăși la primărie, spre negrăita mirare a unei femei. L-au închis din nou în odaia goală, unde se mai afla un tînăr evreu cu numele de Groper, aparținînd ultimului lot de împușcați. Scăpat numai cu o rană, a căutat să fugă, ca în cele din urmă să fie capturat.

Atmosfera din primărie se deosebea vădit acum de cea din așun. Indivizii erau dezorientați. Ecoul eșecului „revoluționar“ se presimțea vizibil. Lipseau căpeteniile, feroșii Doncu, Ivănceanu, Tomescu.

După amiază, jandarmii postului Jilava [...] au pătruns în primărie. Cei trei prizonieri, rabinul Gutman, dr. Solomon și Groper, au fost duși la post. Odiseea lor a stîrnit o profundă impresie; [...] ospătați, au fost ținuți să mîie peste noapte acolo. De-abia în cursul dimineții de vineri s-au dus acasă. Înainte, rabinul Gutman s-a oprit în pădurea presărată cu cadavre despuiate. Cu un creion chimic a scris pe pielea rece a băieților numele fiecăruia.

„Ca să nu rătăcească fără identitate la porțile raiului“, a încheiat, oftînd, nefericitul părinte.

F. Brunea — Fox, Orașul măcelului, p. 88—111.

IV. IAȘUL PĂTAT DE SÎNGE

în «acea duminică» de 29 iunie 1941

[1941, iunie 26, Iași]

BULETIN INFORMATIV

La orele 8,30 de către sergentul Pruteanu din Reg. 24 Art. a fost împușcat mortal evreul Moise Caufman în etate de 64 ani din str. Nicolina 48.

Cercetările în continuare se fac de către Circ. II-a.

B.A.R., Arh. istorică, fond. XXIV, dos. 3245.

26

REFERAT

28 iunie 1941

DOMNUL ȘEF,

La ordinul Dvs. rezolutiv pus pe nota gardianului Vanicu Gheorghe care ne-a înaintat pe indivizii Grimberg Iosef, Calmen Calmen și Moise Noch pentru faptul că în timpul bombardamentului din ziua de 26 iunie a.c. ar fi semnalizat la avioanele sovietice, am onoarea a referi următoarele :

În dimineața zilei de 26 iunie a.c. proprietarul Lorentz Sizoff a angajat pe tinichigiul Calmen Calmen să-i repare acoperișul casei, găurit de proiectilele sovietice. Cînd se aflau pe casă s-a sunat alarma, iar ei au coborît, intrînd în tranșeul din curtea lui Sizoff. După bombardament s-au reurcat pe casă continuînd lucrul. În sarcina lor nu se poate dovedi că ar fi semnalizat deoarece proprietarul Sizoff este persoană cunoscută de organele polițienesti locale ca om de încredere și cinstit și tinichigiul a lucrat sub stricta supraveghere a sa.

Martorii aduși nu ne declară că au văzut făcînd semnale, iar gardianul care a adus pe acești indivizi nu ne prezintă nici o probă acuzatorie pentru cei de mai sus.

Alăturerez actele incheiate referitoare la cazul de mai sus, rugîndu-vă să binevoiți a dispune.

Comisar aj.

ss Indescifrabil

Dsale Dl. Șef al Biroului de Siguranță Chest. Iași

B.A.R., Arh. istorică, fond. XXIV, dos. 3245.

Reperat
2 Iunie 1941

28/6/41

Liberté 5 gts

Bonjour Monsieur

La ordonnance des. resolutions pour le
lots gardiennaires d'arriver George et
non d'arriver par indivisi pour le
de la Calmen Calmen et Marie Had
pour le fait est en fin par le
mentaire du jour de 26 Juin
et si remuement la avis de le
au ordre a referer unia tance.

Le dimanche 26 Juin
proprietaire d'arriver d'arriver a
trichingul Calmen Calmen
occupant case, qui se
sovietic. C'est ce
l'arriver d'arriver et au
in transit du d'arriver d'arriver
d'arriver d'arriver d'arriver
continuer et d'arriver. Le
se peut d'arriver et si
d'arriver d'arriver d'arriver
d'arriver d'arriver d'arriver
ce de d'arriver d'arriver.

de la Bir. de d'arriver d'arriver.

si trichingul se d'arriver d'arriver
d'arriver d'arriver d'arriver.

La d'arriver d'arriver d'arriver
d'arriver d'arriver d'arriver
d'arriver d'arriver d'arriver
d'arriver d'arriver d'arriver.

Statures actels d'arriver d'arriver
d'arriver d'arriver d'arriver
d'arriver d'arriver d'arriver.

Le d'arriver d'arriver
d'arriver d'arriver

PREFECTURA JUD. IAȘI

Nr. 1043

29 luna iunie 1941

F. URGENT

Confidențial Personal

D-sale

Dlui COMANDANT AL DIVIZIEI 14-a

IAȘI

Am onoare a vă aduce la cunoștință următoarele :

1) În noaptea de 27-28 iunie a.c. sergentul major termen **ređus** Manoliu Mircea, de la trenul regimentar al Regt. 13 Dorobanți, aflat în cartierul Abator, însoțit de caporalul Nicolau de la aceeași formațiune, a **arestat și ucis, prin împușcare, un număr de 6 (șase) evrei**, fără a avea vreun ordin de la o unitate superioară.

Întrucit faptul s-a săvârșit de către militari, cu onoare vă rugăm a ordona să se facă cuvenite cercetări și a se lua măsurile legale contra celor vinovați.

Rezultatul cercetărilor vă rugăm a fi comunicat și prefecturii, pentru a se aduce la cunoștință Domnului Ministru al Afacerilor Interne.

Prefectul județului Iași

(ss) Col. D. CAPTARU

M. Carp, C.N., vol. II A, p. 69.

INSPECTORATUL REGIONAL
DE POLIȚIE IAȘI

Nr. 23621

29 iunie 1941

DIRECȚIUNEA GENERALĂ A POLIȚIEI

Ca urmare raportului nr. 23469 din 29.VI. a.c., raportăm :

În ziua de 28 iunie, ora 10 dimineața, câteva grupuri de soldați izolați au început să perchezizioneze evreii în cartierul Tătărași, dedându-se la numeroase abuzuri și maltratări.

Intervenind șeful comisariatului respectiv, sergentul T. R. Manoliu Mircea din Regimentul 13 s-a adresat unei unități germane, care era în marș, insinuînd că evreii din acel cartier au posturi de radio emisiune și că nu poate să-i percheziționeze fiindcă poliția îi apără. Șeful unității germane a oferit acestuia colaborarea, continuînd operațiunile. Soldații români din Regimentul 13 Infanterie și 22 Art. s-au asociat, maltratînd pe evrei.

Sesizînd garnizoana, prin dl colonel Lupu, comandantul ei, colonel Captaru, prefect, pretorul Diviziei și comandanții respectivi ai unităților, au luat, în colaborare cu organele Chesturii Poliției, măsuri la fața locului, arestînd pe sergentul instigator și pe cei care luaseră parte mai activă la abuzuri (dintre români), predîndu-i pretorului Diviziei, pentru cercetări.

Cu aceasta s-a restabilit liniștea completă în cartier. În seara aceleiași zile, pe la ora 22, organele polițienești au fost sesizate că pe direcțiile de transport a trupelor cele mai importante, se trage cu focuri de armă automată asupra trupelor.

Imediat s-au anunțat toate organele militare locale, în frunte cu dl general Stavrescu, comandantul Diviziei. La Chestură au venit dl comandant al Garnizoanei, pretorul Armatei, inspectorul de jandarmi, inspectorul de poliție, pretorul Diviziei, care au studiat situațiunea și au raportat-o dlui comandant al Diviziei.

S-a procedat imediat la întărirea patrulelor de jandarmi și gardieni ce fuseseră trimiși în teren de cu ziua.

Rezultatul a fost că s-a constatat întărirea focurilor de armă, în diferite puncte ale orașului ori pe unde trecea în marș o unitate din armata română sau germană.

Astfel s-a atacat cu focuri o unitate care trecea pe str. Lascăr Catargiu, și o alta care trecea pe str. Carol, **fără însă să producă victime, deși focul era automat și foarte intens.** Toată noaptea s-a procedat la percheziționări de către armată, poliție și germani, prin locurile unde se trăgea. **Nu s-a putut prinde nici un evreu trăgînd.**

Dl inspector de jandarmi a trimis la Inspectorat 2 creștini. **Între ei s-a găsit un oarecare Lupșanschi, care a declarat că este legionar și care avea asupra sa testamentul făcut cu o zi înainte, fără a se găsi arme asupra lor.**

Conform ordinului dlui comandant al Diviziei, în zorii zilei, s-au început percheziții domiciliare la evrei, fără a se găsi arme asupra lor.

Circa 2500 evrei pînă în prezent au fost ridicați și se găsesc la Chestură, **dl general intenționînd să-i evacueze pe toți din oraș.**

Cu puțin timp înainte, organele polițienești ne-au sesizat că se fac abuzuri și jafuri, de către unii soldați din armata română și unii germani, omorîndu-se mai mulți evrei pe străzi și chiar la Chestură.

Motivele :

Soldații germani susțin că evreii ar fi omorît doi dintre ai lor. Toți susțin că sînt comuniști și capabili să ne vindă rușilor. O nouă conferință a fost la Prefectura de Județ cu toți capii de autorități militare și civile, hotărîndu-se :

1. Toată lumea să predea armele.
2. Interzicerea circulației peste ora 7 a civililor.
3. Comanda siguranței și pazei orașului a luat-o dl comandant al garnizoanei, dl colonel Lupu.
4. S-au instituit patrulle, pînde și rezerve.

Unii soldați germani s-au pronunțat că dacă mai aud trăgîndu-se focuri în oraș, vor bombarda cartierele evreiești.

Sînt urgent necesare ordine superioare pentru calmarea spiritelor din armata germană și română. Altfel se poate ralia și populația civilă care pentru moment șade înspăimîntată în marea ei majoritate. Situația în momentul cînd o telefonăm este gravă.

Inspector regional
(s(s) E. GIOSANU

M. Carp, C.N., vol. II A, p. 69—70.

29

PROCURATURA JUDEȚULUI IAȘI
Cabinetul Prefectului
Nr. 1042
29 iunie 1941

C ă t r e
MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
Cabinet

București

Raportăm că în noaptea de 29—30 iunie s-au tras numeroase focuri de armă din case particulare în special dinspre străzile : Toma Cozma, Păcurari, str. Carol și Sărării, alarmînd unitățile germane, române și populația civilă, producînd o mare panică.

S-a tras asupra clădirii Liceului Internat unde este cantonată o mare unitate germană, dintr-o casă aflată vizavi de această clădire.

De asemenea s-a tras asupra coloanei în marș a unei trupe de infanterie românească care trecea prin oraș spre front.

Aceste focuri au început către ora 21 și au durat pînă dimineața.

Din cercetările făcute de poliție și garnizoană, rezultă că nu s-a produs decît omorîrea unui civil și un soldat german grav rănit.

Nu s-a putut prinde nici un individ în flagrant delict.

Se crede că focurile de armă sînt opera unor indivizi organizați care urmăresc să producă panică atît printre unitățile germane și române, cît și în sînul populației orașului.

S-au arestat pînă acum un număr de 2 000 indivizi, evrei și creștini, atît de patrurile românești, cît și de cele germane ; acești indivizi se găsesc în curs de cercetare și triere, la chestura de poliție.

După indicațiile obținute pînă în prezent, se constată că se caută de către anumiți indivizi să arunce vina asupra evreilor din oraș cu scopul de a ațîța armata germană și română, precum și populația creștină contra evreilor, pentru a da loc la uciderea în masă a acestora.

S-au luat intense măsuri de pază de către cd-tul Garnizoanei și Chestura de Poliție în urma cererii pe care subsemnatul personal am făcut-o în după amiaza de 28 iunie a.c. către d-nul general Stavrescu, comandantul M.U.

Subsemnatul am cerut din timp aceste măsuri de pază în întreg orașul deoarece în aceeași zi — 28 iunie a.c. — către orele 11,30 un grup de soldați de la Trenul Regimentar al Regt. 13 Dorobanți și din Coloana de Muniții nr. 14 au jefuit și maltratată grav pe evreii din str. Aurel Vlaicu, în apropierea căreia sînt instalate cele două formațiuni arătate mai sus.

Pentru a preveni eventuale dezordini și maltratări și deci să nu se dea loc la mari tulburări, subsemnatul personal am cerut domnului general comandant al M.U., comandantul garnizoanei, să se ia cele mai severe măsuri de pază.

Semnificativ este faptul că soldatul de la Trenul Reg-tar al Reg. 13 Dorobanți, care s-a dedat la jaf și maltratări contra evreilor este un serg. maj. T.R., Manoliu Mircea din Bivolari și care a fost identificat ca fiind legionar.

De asemenea acest sergent major, însoțit de caporalul Neculau, tot de la aceeași formațiune, au arestat și ucis prin împușcare în noaptea de 27/28 iunie a.c. fără a avea vreun ordin din partea vreunei autorități, un număr de șase evrei, din apropierea cartierului unde era instalată această formațiune.

Faptele săvîrșite de acești militari cunoscuți legionari, împușcăturile ce au avut loc, mai ales în cartierul Păcurari și Toma Cosma, unde sînt cei mai mulți legionari, precum și faptul că în după-amiaza zilei de 28 iunie a.c. s-a prins de către Inspectoratul de Jandarmi un tînăr legionar spionind în apropierea acestui Inspectorat, la care s-a găsit un testament scris cu o zi înainte, din care se deduce că face parte dintr-o echipă a morții, mă îndrituiesc a face unele deducții atribuind aceste fapte unor elemente legionare în unire, eventual, cu elemente comuniste.

Întreaga chestiune este în curs de cercetare de către organele polițienești pentru a prinde pe cei vinovați.

S-au luat măsuri de către dl general edt. al M.U. ca începînd de astăzi circulația în oraș să fie complet oprită pentru civili, cu începere de la orele 17,00.

Am cerut din nou dlui general edt. al M.U. precum și al Garnizoanei și Chesturii, aplicarea celor mai severe măsuri pentru a se face

paza în interiorul oraşului şi a se opri orice tentativă de pogrom contra evreilor care ar da loc la mari dezordini.

Vă vom ţine la curent cu constatările ce se vor face şi măsurile ce se iau.

Prefectul judeţului Iaşi

L. S.

Col. ss D. CAPTARU

B.A.R., Serv. Arh. istorică, fond XXV, dos. 3257.

30

CHESTURA POLIȚIEI IAȘI

Nr. 99

30 iunie 1941

Intrare nr. 23857

iulie 2

dosar 569/941

C ă t r e

INSPECTORATUL DE POLIȚIE ȘI SIGURANȚĂ IAȘI

(Extras)

.....
În seara zilei de 28, ora 22, organele noastre ne-au informat că se trag focuri de armă automată de la toate casele din anumite cartiere. Faptul acesta ne-a fost adus la cunoștință și de Comandatura Germană, care a scos patrula în oraș.

Menționăm că alarma aceasta în oraș a coincis cu zborul unui avion, care a lansat două rachete.

Din acest moment au început dezordinile.

Toate unitățile din marș, toate patrulele de jandarmi fixate de cu ziuă în toate cartierele, inclusiv o parte din gardienii publici din posturi, care se aliau trupelor, au început tot felul de perchezitii, în casele de unde se părea că se trage și ridicau toți evreii, care în majoritatea lor au stat în adăposturi.

Cu această ocazie s-au împușcat unii dintre ei și s-au făcut numeroase jafuri.

În tot timpul focul de arme nu înceta și i se răspundea cu foc adăvărat de patrule și unitățile în trecere prin oraș.

Cu toate că s-au făcut pînde cu toți gardienii din rezervă și cu toți polițiștii care se găseau în majoritate la Chestură, nu s-a putut descoperi nimic, din cauză că orașul era complet întunecat, iar din case nu se aprindea lumina.

Toate organele din garnizoană, în cap cu d. comandant al Diviziei au fost anunțate, iar la Chestură au stat toată noaptea: d. pretor al Armatei, d. inspector de jandarmi, d. inspector de poliție, pretorul Diviziei cu tot personalul de conducere al Chesturii.

Alarma creștea cu fiecare clipă și din cauză că focurile se trăgeau în apropierea instituțiilor, se bănuia că se încearcă ocuparea autorităților, ceea ce ne-a determinat să întărim paza la telefoane, la Chestură și la gară și **totuși nu s-a putut prinde nici unul din cei ce trăgeau.**

Menționăm că nu ni se semnala nici o victimă, decît un gardian public, care fiind ridicat a fost găsit cu o rană superficială.

Cînd s-a luminat de ziuă, au fost atacate cu același fel de foc : o unitate română care trecea pe str. Lascăr Catargiu și o altă unitate care trecea pe str. Carol.

Cu aceasta din urmă, a fost trimis să o însoțească d. col. Niculescu cu o echipă de jandarmi și d. secretar al Chesturii cu o echipă de gardieni publici. Pînă la restaurantul Corso nu s-a tras nici un foc.

Aici unitatea și echipele de polițiști au fost întimpinate cu foc violent automat, încît întreaga coloană a fost dezorganizată, caii au fugit, toți oamenii au fost culcați la pămînt, **însă nu s-a făcut nici o victimă.**

Unitatea care mărșăluia a tras cu tot armamentul în direcția de unde venea focul. De asemenea au tras polițiștii.

Din acest moment, adică ora 3 dimineața, s-a început controlul caselor pe străzile de unde se trăsese și de unde s-a mai continuat să se tragă, însă fără nici un rezultat.

La acest control au colaborat și unitățile germane într-un mod foarte conștiincios, fără să poată prinde pe cei ce trăgeau.

Menționăm din nou că deși se trăgea în urmăritori cu focuri de armă automată foarte intense și cu grenade, totuși nu cădea nici o victimă.

În timpul acestui control **au început să se schițeze unele sugestii chiar de către soldații germani, asupra autorităților, făcînd aluzie la evrei. „Jude“ era cuvîntul cu care era întimpinat fiecare soldat sau polițist.** De asemenea se făcea aluzie la legionari sau comuniști.

Cert este că foarte rapid s-a creat o stare acută de ostilitate împotriva evreilor, care s-a soldat cu **ridicarea tuturor** de prin adăposturi, case și magazine și conducerea lor, **fără nici un motiv,** la Chestură, încît la ora 9, în ziua de 29, se găseau aproape 1800 persoane (femei, copii și bărbați de toate vîrstele).

Ostilitatea a alunecat imediat către abuz și jaf, mai ales de cînd niște soldați germani au omorît o femeie în plină stradă, pe care au aruncat-o cu scîrbă într-un gang.

La toate aceste abuzuri s-a raliat populația civilă, recrutată din pleava societății.

Din acest moment, ridicarea evreilor era însoțită de jafuri și bătăi îngrozitoare, executate de trupele de toate categoriile și chiar de gardieni, scene care erau fotografiate de germani, evident numai acelea în care nu figurau soldații germani.

Starea de spirit era alarmantă. Soldații nu mai ascultau de nimeni. **Umblau izolați prin oraș, jefuiau și maltratau, schingiuiau și chiar omorau, fără nici un friu.**

Se formase o stare de anarhie indescriptibilă, la care participau **soldatii români și germani, gardienii**, în special cei trimiși din alte localități și diferiți derbedei.

Ceva mai mult, populația românească de toate categoriile, **instigată de anumiți agenți** și convinsă că focurile se trăgeau de evrei, a început să asalteze Chestura și să denunțe pentru fapte imaginare pe toți evreii și **dacă li se părea că nu sînt luați în seamă, se prezentau la soldatii germani, pe care îi conduceau prin casele și subsolurile evreiești.**

Chestorul Poliției Iași

(ss) lt. col. CHIRILOVICI C.

Secretarul Chesturii

(ss) STÂNCIULESCU GH.

M. Carp, C.N., vol. II A, p. 84—85.

31

30 iunie 1941

NOTĂ INFORMATIVĂ

Am onoarea a vă raporta că astăzi 30 iunie a.c. orele 10,30 din clădirea situată lângă hotelul Binder din str. I. C. Brătianu pe un geam de la etaj s-au tras focuri de armă, de asemeni s-au tras focuri de pistol automat din clădirea **de lângă Cinema „Sidoli“** **cit și din mansardă Bloc Haus proprietatea farmacistului Iustin Adace.** S-au operat arestări printre evreii locatari și înaintat Chesturii. Cu această ocazie au fost împușcați mortal doi evrei. Printre arestații de la această clădire este și marele comerciant de pălării, Olivenbaum.

De remarcat este că în asemenea ocazii nu s-au găsit armele.

Totodată raportează că s-a observat în majoritatea cazurilor că anumiți indivizi fără ocupațiune, și muncitori sub pretextul că au dat concursul armatei și poliției pentru descoperirea autorilor care trag cu armele prin clădiri aceștia se dedau la jafuri prin locuințele evreilor arestați profitînd de faptul că în momentul panicii sînt la adăpost, întrucît nu se ocupă nimeni de acești indivizi.

Sîntem de părere că ar fi cazul ca în viitor în asemenea ocazii, cînd se petrec astfel de incidente, rolul căpităniei, al organelor militare și poliției ar fi să observe orice individ așa zis binevoitor, procedînd și cu energie și seriozitate la identificarea lor, iar în cazuri flagrante la arestarea acestora.

Cazuri similare s-au mai întîmplat. Stocuri de pantofi, ceasuri, bijuterii și altele în prezent se află în arestul Chesturii Pol. Iași.

Agent

ss/indescifrabil

B.A.R., Arh. istorică, fond XXIV, dos. 3245.

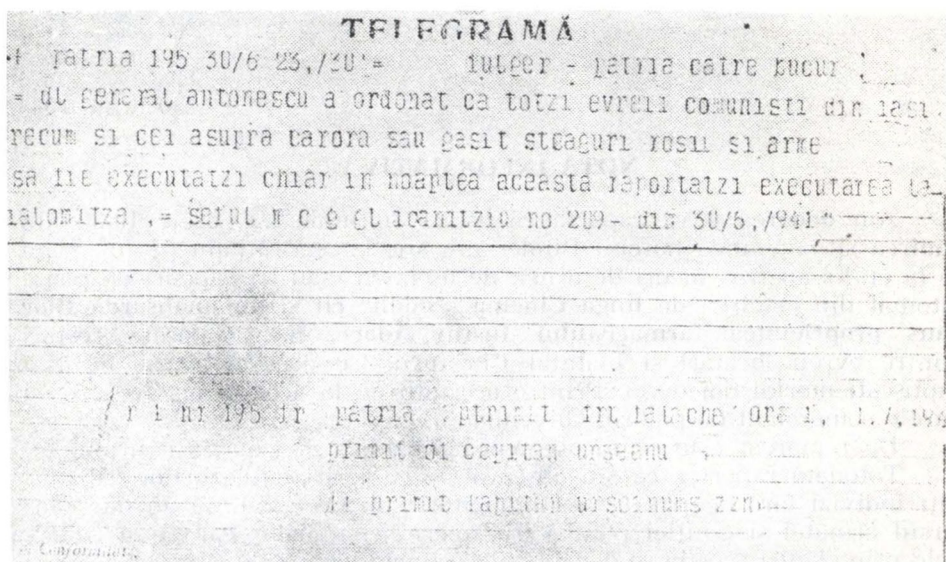
TELEGRAMA

Patria 195 30.6 23./30'
FULGER — Patria către Bucur

Dl general Antonescu a ordonat ca toți evreii comuniști din Iași și cei asupra cărora s-au găsit steaguri roșii și arme să fie executați chiar în noaptea aceasta. Raportați executarea la Ialomița. Șeful M.C.G. Gl. IOANIȚIU nr. 209 din 30.6.1941.

nr. 195 Patria : primit frt. Falache ora 1, 1.7.1941.
Primit of căpitan Urseanu

B.A.R., Arh. istorică, fond XXIV, dos. 3245.

Facsimilul documentului nr. 32

ORDINUL CIRCULAR AL STATULUI MAJOR AL ARMATEI A IV-a
No. 206798 din 30 iunie 1941 :

Cu onoare se face cunoscut că M. St. Major cu ord. No. 193-941, comunică :

Agenteii inamici lucrează în spatele frontului încercând acte de sabotaj, procurând inamicului indicațiuni sau informațiuni și dându-se chiar la acte de agresiune față de ostașii izolați.

Populația evreiască este părtașă la această acțiune.

D. General Antonescu, cu ocazia vizitei pe front, a atras atențiunea Comandanților de Mari Unități asupra vigilenței pazei spatelui frontului și a dat ordin ca toți cei care acționează pe orice cale contra armatei și contra intereselor țării să fie executați pe loc.

Vă rugăm să binevoiți a da ordin tuturor comandanților și organelor în subordine să fie fără cruțare față de cei găsiți vinovați de acte de sabotaj, spionaj, dezordine sau orice acte îndreptate contra armatei și contra țării.

M. Carp, C.N., vol. II A, p. 46.

34

PROCES-VERBAL astăzi 30 iunie 1941

Subsemnații Virgil A. Popovici, pretorul plasei Bahlui, județul Iași, dr. Ștefan Ionescu, primarul comunei P. Iloaiei și medic șef al spitalului Podul Iloaiei, căpitan Theodor Popa, comandantul sectorului jandarmi Podul Iloaiei în baza ordinului telefonic al dlui prefect al jud. Iași de a primi în gara P. Iloaiei un transport de evrei evacuați de la Iași cu destinația P. Iloaiei ora 12 ne-am prezentat după înștiințare că trenul a sosit în gara Podul Iloaiei și primind comunicarea dlui șef al gării că trenul cu evreii evacuați de la Iași a fost dirijat pe linia Hirilău spre a se putea face debarasarea în mai bune condițiuni și a nu se împiedica circulația trenurilor, ne-am transportat în acel loc, unde am găsit trenul garat cu puțin timp înainte.

S-a dispus deschiderea vagoanelor în număr de 19 în care au fost închiși cite 80—150 indivizi de fiecare vagon, în total 1974 evrei.

Din cauza mării înghesuieți, un număr de evrei au fost găsiți asfixiați, o altă parte în stare de comă și care la puțin timp, la coborîrea din vagoane au sucombat, iar restul în viață au fost trimiși și cartiruiți la coreligionari și la Sinagogile din tirgul Podul Iloaiei.

Cadavrele au fost coborîte la marginea liniei ferate, de unde au fost încredințate Comunității israelite locale, pentru transportarea la cimitir și înhumarea lor în gropi comune mari săpate la adîncimea de 3 metri, cu obligația de a se turna peste cadavre var și un strat de cel puțin 1 metru grosime.

Din totalul de 1974 ciți au fost luați în primire de către delegatul prefecturii Iași s-a înregistrat un număr de 1198 decese și 776 supraviețuitori, dintre care unul Marcu Traian — român și creștin, dovada stabilindu-se pe baza actului de cununie eliberat chiar de preotul paroh din Podul Iloaiei nr. 47/940.

Acesta a fost lăsat liber să se întoarcă acasă iar restul de 775 evrei au fost cartiruiți la coreligionarii lor din Tirgul Podul Iloaiei, întocmin-

du-se un tablou în care s-a arătat : numele și prenumele individului, vârsta, domiciliul la Iași, meseria sau profesia și casa unde a fost cartiruit — odată cu cartiruirea lor era cerut Comunității Israelite să ia asupra sa grija înhumării cadavrelor, stringerea obiectelor rămase de la decedați, cartiruirea supraviețuitorilor în condiții omenești, garanția că se va asigura prin controlul comunității liniștea și siguranța publică din târg, pentru orice act de dezordine sau de atentare la liniștea și siguranța publică dovedit că provine din masa evreilor rămânând răspunzători direct, Comunitatea și toți evreii localnici, cu viața și avutul lor.

Cartiruirea s-a făcut în bune condițiuni la coreligionari, pentru cei suferinzi s-a amenajat o infirmerie, îngrijirea medicală fiind dată de medici evrei — aflați printre evacuați și cei doi medici evrei, concentrați la Spitalul Podul Iloaiei.

Toate efectele rămase de la decedați au fost trecute la etuve sub controlul personalului sanitar al circ. sanitare locale. Sinagogile au fost dezinfectate cu formol sol. 5% după prima găzduire.

Toate operațiunile au decurs în perfectă ordine sub supravegherea foarte apropiată a poliției, fără nici un incident.

Drept care se încheie prezentul proces verbal în cinci exemplare, din care se va trimite câte un exemplar la toate instituțiile : Prefectură, Legiunea de Jandarmi, Pretură, Sectorul de Jandarmi, Primăria Podul Iloaiei, spre cele legale.

Pretorul Plasei Bahlui,
L.S. ss. V. POPOVICI

Primarul com. P. Iloaiei
ss. Dr. ȘTEFAN IONESCU

Comandantul Sectorului Jandarmi,
ss. Căpit. TH. POPA

Arh. St. Iași. Fond Prefectura Județului Iași, dos. 16/1941, vol. I, fila 38.

35

STRICT SECRET

CHESTURA POLIȚIEI MUNICIPIULUI IAȘI

Nr. 35459
1941 iulie ziua 1

Către

INSPECTORATUL REG. DE POLIȚIE IAȘI

Avem onoare a raporta următoarele :

În ziua de 30 iunie 1941, cam pe la orele 13,30 un grup de soldați români s-au sesizat că în clădirea unde se afla farmacia „Adace“ din str. I. C. Brătianu, la etaj, s-ar fi tras cu arme.

În acel punct, adică în piața Sf. Spiridon, se afla și un car de luptă român, care a și pus mitraliera în funcțiune, trăgând spre clădire, perforând geamurile de la o cameră.

Au procedat de îndată la percheziționarea clădirii, precum și a celorlalte și au adus circa 18 evrei, între care s-au identificat numiții : Kuno-vici, care au magazin de pălării în str. Ștefan cel Mare, Siminovici Filip, brutar din str. I. C. Brătianu, ing. Nacht, din imobilul „Adace“ și fostul circiumar Mille.

Toți acești 18 inși, între care și un copil cu tată și mamă, au fost duși în str. Vasile Conta, vis-à-vis de Piața Sf. Spiridon, culcați la pământ și au pus mitraliera carului de luptă în funcțiune, omorându-i.

Mai erau de față acolo și niște soldați nemți, care au asistat la scenă, dar văzînd că unii încă nu muriseră, i-au împușcat și pe aceștia, murind pe loc.

După cîtva timp un camion al primăriei a venit acolo, a ridicat cadavrele și le-a transportat probabil la cimitirul israelit.

Chestorul Poliției Municipiului Iași

Lt. col. (ss) C. CHIRILOVICI

Șeful Bir. Pol. Siguranțe
(ss) ION GH. FILON

M. Carp, C.N., vol. II A, p. 147.

36

COMANDAMENTUL MILITAR AL MUNICIPIULUI IAȘI

ORDONANȚĂ

Noi, colonel CONSTANTIN LUPU, comandantul militar al municipiului Iași.

Văzînd dispozițiunile Decretului Lege nr. 236 din 5 februarie 1941, publicat în Monitorul Oficial nr. 31 din 6 februarie 1941, prin care se reprimă faptele ce pun în primejdie interesele Statului ;

Avînd în vedere starea de război ;

Avînd în vedere dispozițiunile art. 486 al. 2 C. J. M. ;

În interesul siguranței armatei și garantării apărării Țării și al ordinii publice ;

ORDONĂM :

Art. 1 — Orice locuință din care se va trage focuri de armă asupra armatei germane sau române sau asupra populației civile, va fi imediat înconjurată cu armată și toți locatarii, afară de copii, vor fi arestați și după o sumară instrucție a organelor militare, vor fi executați.

Art. 2 — Aceeași procedură va fi urmată și aceeași sancțiune va fi aplicată și acelor care vor doborâ, ascunde sau nu vor denunța pe acei care vor trage focuri de armă asupra armatei germane sau române sau asupra populației civile.

Art. 3 — Executarea prezentei ordonanțe cade numai în sarcina organelor militare puse la dispoziția acestui Comandament.

Dată la Iași, astăzi 1 iulie 1941.

Comandantul Militar al Municipiului Iași

Colonel (ss) CONSTANTIN LUPU

M. Carp, C.N., vol. II A, p. 148.

37

500 DE EVREI COMUNIȘTI EXECUTAȚI LA IAȘI

Ei au tras din case focuri asupra ostașilor germani și români

COMUNICAT

Sovietele urmăresc pe toate căile să producă acte de sabotaj, de dezordine și de agresiune, în spatele frontului.

În acest scop, lansează din avion, cu parașutele — spioni și agenți teroriști, care iau contactul cu agenții rezidenți din țară și cu populația iudeo-comunistă, pentru a organiza împreună acte de agresiune.

Cițiva din acești agenți au fost prinși, iar actele de agresiune încercate au fost sancționate.

La Iași, au fost executați 500 iudeo-comuniști, care trăsese ră focuri de armă din case, asupra soldaților germani și români.

Toate încercările ce se vor mai face de a turbura liniștea și ordinea vor fi reprimare pe loc, fără cruțare.

Populația pașnică are datoria de a divulga imediat autorităților locale pe toți cei suspecți și pe toți străinii, apăruiți de curind în localitate. Cine nu divulgă la timp pe acești turburători ai ordinii și siguranței vor fi executați, împreună cu toată familia.

„Universul”, nr. 175, 2 iulie 1941.

COMUNICAT

În ultimele zile au fost câteva cazuri cînd **elemente străine de neam și dușmane intereselor noastre** au tras focuri contra soldaților gemani și români.

Orice încercare de repetare a acestor mișeșești agresiuni va fi reprimată fără cruțare.

Pentru fiecare ostaș german sau român, vor fi executați 50 iudeo-comuniști.

M. Carp, C.N., vol. II A, p. 40.

DECLARAȚIUNE

Subsemnatul Gheorghe V. Leahu, chestorul poliției municipiului Iași, declar :

În urma bombardamentului din ziua de 26 iunie, care provocase numeroase distrugereri și victime, lumea era foarte agitată, mulți căutînd să părăsească Iașul și asaltînd chestura, solicitînd autorizații de călătorie pe CFR ; totuși nu am avut informații și nu erau nici indicii că se va produce ceva, întrucît comuniștii erau internați iar dintre legionari nu se mai aflau în oraș decît o infimă parte.

Din cauza agitației populației și din cauza stricăciunilor provocate de bombardament, orașul atît ziua cît și noaptea, era patrulat cu patrule militare (comp. de garniz. din 6 vînători și 13 Inf.), pentru ca răufăcătorii să nu se dedea la jafuri, dat fiind că din cauza camuflajului complet, orașul era absolut în întuneric.

Tot în acest scop, după bombardament, s-au efectuat de către poliție împreună cu jandarmi două razii.

Din cauza bombardamentului, legăturile noastre telefonice cu comisaratele și celelalte autorități erau distruse și legătura trebuia să o facem prin curieri, ceea ce ne îngreua foarte mult serviciul.

Semnalul dezordinilor a fost dat din cartierul Tătărași, în ziua de 28, când sergentul Manoliu Mircea din Reg. 13 Inf. a început a molesta populația cu ocazia perchezițiilor ce a început împreună cu o unitate germană în acel cartier, sub pretext că erau în căutarea unui post clandestin de radio emisiune, cu care ocazie s-au produs și jafuri. D. col. Chirilovici a anunțat telefonic garnizoana și Prefectura Județului și a plecat la fața locului, împreună cu d. col. Lupu, comandantul garnizoanei.

Aceste informațiuni au fost transmise dlui lt. col. Chirilovici de către comisarul N. Crăciun, șeful circ. 5.

D. lt. col. Chirilovici a intervenit la Inspectoratul de jandarmi și s-a dat la fiecare circumscripție polițienească câte un pluton de jandarmi pentru patrulare, atât ziua cât și noaptea, care măsură a fost menționată până aseară 1 crt.

În seara zilei de 28 iunie a.c., pe la orele 21,30, au început împușcături, mai întâi izolate și apoi foarte dese, în diferite cartiere ale orașului mai ales când treceau coloane militare, fapt care a fost adus la cunoștință și de Comandatura germană, care a scos imediat patrule germane în oraș.

Aceste împușcături au continuat pînă dimineața la orele 7, însă de la orele 3 dimineața cînd se mai luminase puțin, d. lt. col. Chirilovici a delegat pe secretarul Chesturii d. Gh. Stănciulescu cu un grup de agenți și gardieni publici a însoțit împreună cu d. lt.-col. Niculescu, delegat de Inspectoratul Jandarmi, o coloană militară română, pentru a se stabili de unde se trag focurile, cu care erau atacate coloanele militare ce se scurgeau prin oraș.

La o distanță de 20 m de localul Corso, au fost întâmpinați cu foc violent de revolvere, arme automate și grenade. Coloana a fost răsbindă și s-a început schimbul de focuri.

D. secretar a venit și raportat dlui lt. col. Chirilovici și atunci s-au format echipe de controlat toate casele de pe traseul de unde se trăgea, la care echipe au colaborat și germanii, arătîndu-se foarte conștiincioși.

S-au înconjurat toate cartierele de trupele germane, Compania 14 poliție și polițiști, **însă rezultatul a fost negativ, negăsindu-se indivizi cu arme asupra lor.**

Cu această ocazie din contactul trupelor germane cu cele române, s-a născut o stare de ostilitate împotriva evreilor, care au început a fi scoși de prin adăposturile A. P. și aduși la Chestură de către patrule.

În oraș fiind în trecere diferite trupe române, precum și soldați izolați din ambele armate, **toți și-au abandonat misiunea, dedîndu-se la maltratarea celor pe care îi aduceau la Chestură, sau împușcîndu-i pe străzi.**

La această situație **a contribuit în mare măsură și populația românească**, care convînsă că focurile au fost trase de comuniști și evrei, indica locurile de adăpostire ale evreilor.

La Chestură erau percheziționați de către germani în curte, banii li se luau, iar actele li se aruncau.

Asemenea evreii se plîngeau că și cu ocazia ridicării lor din adăposturi și case erau jefuiți, ceea ce d. lt. col. Chirilovici a raportat dlui g-ral Stavrescu, comandantul M.U. care a venit personal la fața locului la chestură și a dispus trierea acestor evrei și lăsarea liberă a femeilor, copiilor și celor nesuspecți.

De asemeni d. lt. col. Chirilovici a ținut mereu în curent la telefon pe d. prefect al județului și d. comandant al garnizoanei, cu cele ce se petreceau, nefiind timp de rapoarte scrise sub presiunea evenimentelor.

Germanii, văzînd că evreii aduși de ei și de patrule sînt puși în libertate, s-au infuriat și au început să aducă din nou cît mai mulți din întreg orașul, exprimîndu-se că poliția este jidovită, au instituit o echipă a lor din formațiunea Todt, la poarta chesturii, care percheziționa și maltrata grav, cu ciomegele și îi împușca.

D. lt. col. Chirilovici a anunțat imediat telefonic pe d. g-ral Stavrescu, d. prefect al județului și d. col. Lupu, comandantul garnizoanei, care au sosit la fața locului, unde se mai aflau și d-nii col. Barozzi și Bădescu de la jandarmi și care au fost martori oculari la cele ce se petreceau și unde s-a intervenit către germani, personal de către d. general Stavrescu, însă fără efect.

După plecarea șefilor de autorități, masacrul a continuat.

D. lt. col. Chirilovici care fusese chemat la Divizie, mi-a comunicat telefonic că s-a hotărît evacuarea acestor evrei din curtea Chesturii la Roman, în care scop stația Iași va pune la dispoziție 50 vagoane și să ia măsuri a fi trimiși la gară imediat pentru a nu ne prinde noaptea cu ei la Chestură, de teama unui nou masacru la care s-ar fi putut deda germanii.

Numărul evreilor ce se găseau în curtea Chesturii era de circa 3 500, cînd germanii au început să-i masacreze.

Germanii din fața Chesturii, care primiseră veste de la Comandatura germană că evreii vor fi transportați la Roman, nu au plecat de aici, cu toate că primiseră ordin.

Am luat măsuri prin comisarul D. Iancu, șeful Biroului judiciar, care i-a încolonat pe evreii din curte, circa 2 500, pentru a-i duce la gară, în care scop am dat ordin comisarului ajutor N. Zaharia de la această Chestură, care împreună cu o escortă puternică de gardieni publici, sub conducerea șefului de detașament și un număr de jandarmi, să-i transporte pînă la gară, unde să fie îmbarcați în vagoane, în care scop să ia contact cu autoritatea C.F.R., din stația Iași.

La plecarea convoiului din curtea Chesturii, rupîndu-se cordonul și unii din evrei înspăimîntați de groaza celor petrecute încercînd să fugă, germanii au mai tras din nou, mai împușcînd vreo cîțiva. Germanii neconsimțînd ca evreii să meargă la gară escortați numai de polițiști și jandarmi, i-au însoțit și ei la gară, după cum au raportat organele noastre și au cerut ca ei să-i imbarce în vagoane, ceea ce au și făcut, expediînd cu primul transport un număr de 2.430, care la punerea trenului în mișcare, au fost luați în primire de șeful de secție Leucia Ion cu 10 gardieni publici spre a-i conduce pînă la Roman, iar germanii s-au reîntors la Chestură, unde între timp se mai adusese de către pa-

trule un număr de cca. 2 000 evrei, deși se dăduse ordin de către Comandatura germană să nu se mai aresteze.

La orele 4, în dimineața zilei de 29 iunie a.c. mi s-a raportat de la Chestură că s-a mai format un nou transport de 1 900 evrei, care au fost escortați la gară de către comisarul ajutor C. Georgescu cu gardieni și jandarmi, precum și de germani, care au luat din camera în care erau reținuți și un număr de evrei care urmau să fie cercetați special, precum și arestații evrei din arest, care erau pentru diferite chestiuni penale.

La gară tot germanii i-au imbarcat și au plecat sub escorta șefului de secție și gardieni publici.

Devastările s-au făcut de către populație și trupele germane și române și soldați izolați, furându-se bani și diferite obiecte, reușindu-se a se aresta un număr de 99 indivizi civili și militari români, care se găsesc în cercetări.

Mijloacele noastre polițienești locale : 1 chestor, 1 comisar, 1 șef secretar Chestură, 12 comisari, 17 comisari ajutoari, 2 registratori, 26 agenți, 1 șef detașament, 11 șefi de secție și 384 gardieni publici, iar de întărire — 21 ofițeri poliție, 11 agenți, 1 șef detașament, 6 șefi secție și 182 gardieni publici, care au fost repartizați 30% ziua, 50% noaptea și 20% rezervă, pe teren. Consemnul ce li s-a dat a fost menținerea ordinii, împiedicarea devastărilor, arestarea jefuitoarelor și informațiuni pentru prinderea celor ce trăgeau focuri asupra trupelor.

Controlul în teren a fost greu de executat, datorită situației excepționale, care impunea permanent prezența noastră la Chestură și cu toate că nu am primit pînă în prezent reclamațiuni, credem că parte din personal, în special din acel de întărire, s-a dedat la abuzuri.

Reclamațiuni nu am avut contra polițiștilor că au luat mită, întrucît fiind arestați și aduși de germani și ostașii români, nimeni nu avea posibilitatea nici unei intervențiuni.

Pe teren însă e posibil să se fi pretat la abuzuri, care însă nu au putut fi controlate.

În tot timpul s-a păstrat legătura cu Inspectoratul Reg. Poliție prin telefon, raportîndu-se modul cum decurgeau evenimentele, iar cu Comisariatele prin curieri, din cauza întreruperii rețelei telefonice din timpul bombardamentului sovietic, care legătură se făcea greu mai ales noaptea, din cauza camuflajului și a patrulilor germane.

Iar cu autoritățile locale, M. U., Garnizoană și Prefectura de județ, s-a făcut legătura permanentă telefonică, ținîndu-se în curent pe dl prefect de județ, dl general Stavrescu și dl col. Lupu, de către dl lt. col. Chirilovici, subsemnatul și secretarul Chesturii, comisar șef Stănculescu.

Comunicîndu-se toată situația și cu propuneri în ultimul timp ca pentru remediere, să se scoată din localitate trupele germane și române contaminate de această stare de spirit.

Ca propuneri — menționăm propunerea de a se scoate imediat din oraș trupele germane și române și patrulările prin oraș să se facă cu o trupă nouă românească și germană.

**Toate unitățile militare să facă controlul serios al tuturor oame-
nilor pentru a nu se mai ajunge la aceeași situație, fiindcă s-a consta-
tat că soldații trimiși în diferite misiuni se opresc în oraș, fac perche-
ziții, jefuiesc și numai după aceea pleacă să execute misiunea lor.**

Chestor poliție

(ss) GHEORGHE V. LEAHU

M. Carp, C.N., vol. II A, p. 110—113.

40

**Nr. 53
2 iulie 1941.**

GENERAL DE DIVIZIE LEOVEANU EMANOIL

Directorul General al Poliției

Către

DOMNUL GENERAL ION ANTONESCU

Conducătorul Statului

**Am onoare a înainta alăturat un memoriu asupra anchetei, exe-
cutată de subsemnatul în legătură cu turburările ce s-au produs în Iași,
între 27 iunie și 1 iulie 1941.**

General de Divizie

(ss) EM. LEOVEANU

MEMORIU

**asupra anchetei executată conform ordinului nr. 4678 din 1 iulie 1941
al Ministerului Afacerilor Interne, în legătură cu turburările
ce s-au produs în Iași între 27/6 și 1/7 1941**

I. Istoricul evenimentelor

**I. În dimineața de 28 iunie a.c. chestura Iași a fost informată că
o unitate română și una germană percheziționează și maltratează popu-
lația din Iași, str. Răchiți (cartierul Tătărași).**

**Șeful Chesturii, asistat de comandantul Garnizoanei, au plecat pe
teren, unde au întâlnit 8—10 evrei grav maltratați, care se duceau la
spital.**

S-a stabilit că serg. major T. R. Manoliu Mircea din Regt. 13 I. însoțit de câțiva soldați de la Trenul Regimentar al Regt. 13 I. și din Regt. 24 Art., au făcut perchezițiuni la populația evreiască, pe care o maltratau, la care operațiune s-a asociat și o unitate germană, sub pretextul căutării unui aparat de radio-emisiune.

În același timp s-a aflat că același serg. major a împușcat 5 evrei, pe care i-a aruncat aproape de poligonul de tragere al garnizoanei Iași, iar cadavrele au fost găsite pe teren.

Acest asasin a fost lăsat liber, după o cercetare făcută de pretorul Diviziei 14-a. El este legionar, de origine din Dorohoi; a militat însă în Cernăuți și Suceava. Este necesar să fie arestat și trimis Trib. Militar, pentru judecare.

Prima măsură luată de chestură și comenduire a fost repartizarea cîte unui pluton de jandarmi la fiecare circumscripție polițienească pentru patrulări și menținerea ordinii, mai ales că prin oraș sînt soldați răzleți, care își caută unitățile unde sînt mobilizați. Comenduirea locală nu le poate da nici o îndrumare, necunoscînd unde se găsesc dislocate acele unități. Voi aduce acest caz la cunoștința Armatei 3-a.

2. În ziua de 28.VI către ora 21,30 s-au auzit focuri de armă în diferite puncte ale orașului.

Împușcăturile au durat pînă a doua zi către ora 7.

Măsurile luate: S-au făcut pînde de polițiști și jandarmi, iar Comandamentul german a scos în teren patrule militare. **Nu s-a descoperit nimic.**

3. La 29.VI, a.c. ora 3, în timp ce o coloană militară română trecea pe str. Lascăr Catargiu, s-a dezlănțuit din împrejurimi un foc violent, care a produs panică în unitate.

Parte din soldații acestei unități au răspuns cu foc. De asemenea s-au făcut cercetări de poliție și organele acestei unități și **nu s-a descoperit nimic.**

În aceeași noapte ofițerii de poliție ai Chesturii Iași, au început investigațiunile pe teren, însoțind o altă unitate militară română, care mergea pe str. Lăpușneanu, unde s-a produs un atac similar, cu același efect (trupe în dezordine și schimb de focuri).

La ambele unități nu a fost nici un soldat rănit sau mort.

Imediat s-au format echipe de polițiști, agenți și gardieni români și germani, plus Compania 14 Poliție din Divizia 14-a, care a făcut perchezițiuni foarte severe în cartierul de unde se credea că vin împușcăturile.

Rezultatul a fost negativ, adică nu s-a găsit nici o armă și nu s-a descoperit nici un trăgător străin.

Cu această ocaziune au fost ridicați și aduși la chestură evreii ascunși prin pivnițe.

Parte din acești evrei au fost executați de soldații germani, chiar în drumul deplasării pînă la chestură.

Adunîndu-se prea mulți arestați în curtea chesturii, **comandantul Diviziei 14-a, a dispus trierea lor și expedierea cu trenul.**

Trierea s-a executat de 4 ofițeri de poliție sub conducerea căpitanului de jandarmi Darie Constantin (comandantul comp. 14 poliție), avind ca bază suspectii trecuți în fișele biroului de siguranță al chesturii; femelle, copiii și bătrînii peste 60 ani, asupra cărora nu a planat nici o vină, li s-a eliberat de chestură cite un bilet cu mențiunea „LIBER“.

Germanii însă au protestat furios, rearestind pe cei eliberați, pe care îi aduceau apoi la chestură maltratați. La chestură însă o echipă de 10—12 polițiști germani i-a percheziționat și le-a luat banii.

În timpul raziilor au fost arestați 99 infractori civili și 9 militari români pentru jaf. Se cercetează la chestură.

Generalul Stavrescu, comandantul Diviziei 14-a, a dispus evacuarea cu trenul a evreilor arestați ce se găseau în curtea chesturii.

4. În ziua de 29.VI.1941 ora 20,30 Chestura a organizat escortarea acestor evrei la gară printr-un detașament compus din: 1 sub-inspector, 2 ofițeri de poliție, 2 șefi de secție și 20 gardieni.

Pînă la gară nu s-a produs nici un incident. La stația Iași însă, cîteva ofițeri germani, însoțiți de trupă germană, care au urmat convoiul, au făcut îmbarcarea evreilor în vagoane, cite 80—100 de vagon, interzicînd detașamentului escortă să se amestece. Apoi după îmbarcare, au închis ușile vagoanelor pe dinafară, pe care le-au încuiat.

În primul tren s-au transportat 2 530 bărbați, care după ce au ajuns la Roman au fost înapoiți la Tg. Frumos, iar trenul al doilea a fost oprit la Podul Iloaiei cu cca. 1 800 evrei.

În ambele stații, au fost debarcați pentru a fi îngropați 1 270 morți, iar ceilalți au fost dirijați spre Călărași (Ialomița).

5. În cursul zilei de 30 iunie și 1 iulie a.c. au mai fost cîteva simulacre de tragere, în diferite părți ale orașului, însă fără însemnătate, iar în ziua de 2 iulie au încetat complet asemenea manifestări.

Astăzi este liniște în Iași.

II. Constatări

a) Nu a existat nici un rănit sau mort la unitățile române asupra cărora s-a tras și nici un semn de gloanțe pe zidurile caselor sau gemuri sparte.

b) Comandantul Pieței germane — căpitanul Hoffman — mi-a afirmat verbal că ar avea circa 20 morți și răniți, subofițeri și trupă germană.

Căutînd să mă conving și să caut locul unde s-a produs, pentru a găsi vreo urmă a autorilor, mi s-a comunicat că este interzis acest control de persoane străine, deși la început acceptase.

De altă parte, maiorul Farcaș, ofițerul român de legătură cu Divizia 189 Germană, mi-a cerut să-i comunic dacă în adevăr au fost germani răniți și morți în trecere prin Iași, deoarece generalul Rötti ar fi aflat că chestura Iași a descoperit acest lucru.

III. Concluziuni

1. Motivele de la capitolul II mă determină să bănuiesc că **nici germanii nu au avut morți și răniți, prin urmare atacul a fost un simulacru executat cu arme de salon (s-au găsit pe teren tuburi trase de arme din această categorie) și cu un sistem de pocnitori, care au imitat focul armelor automate.**

Socotesc că atacatorii au fost legionari și borfași, care urmăreau să producă panică pentru a devasta.

Ei au putut ușor să dispară în întuneric și astfel nu au fost descoperiți. Ei au organizat atacul în cartierul evreilor înstăriți.

2. În ce privește activitatea Inspectoratului și Chesturii Poliției Iași, am constatat că și-a făcut pe deplin datoria, ținând legătura cu autoritățile locale (administrative și militare), asigurând menținerea ordinii și stăvilirea jafurilor.

Atit inspectorul regional Giosanu, chestorul lt. col. de jandarmi Chirilovici, cât și subalternii lor au lucrat conștiincios și fără preget, informînd la timp și exact autoritățile superioare.

Directorul General al Poliției
General de Divizie (ss) LEOVEANU

M. Carp, C.N., vol. II A, p. 114—116.

41

ROMÂNIA
MINISTERUL APĂRĂRII NAȚIONALE

Subsecret. de Stat al Armatei de Uscaț

Secretariatul General

Biroul 3

nr. 6936 din 3 iulie 1941

COMANDAMENTUL 4 T.

Conform ordinului telegrafic nr. 11 205 din 30 iunie 1941 al M.C.G., cu onoare se face cunoscut următoarele :

Cu ocazia actelor de agresiune provocate la Iași în noaptea de 28—29 iunie 1941 de către agenții sovietici și populația iudeo-comunistă s-a constatat că trupele care au intervenit au mărit panica prin focuri dese trase la întimplare fără obiectiv.

Se vor lua următoarele măsuri :

— unitățile de pază nu vor fi împrăștiate, ci menținute grupate pe unități, în mîna șefilor. Ele vor fi foarte bine încadrate cu ofițeri activi de la diferite servicii ale garnizoanelor ;

ROMÂNIA

MINISTERUL APĂRĂRII NAȚIONALE
Subsecret. de Stat al Armatei de Uscat
Secretariatul General
Biroul 3

7113
(9)
52
Comanda marelui 4.T.
B2

Nr. 6936 din 3 Iulie 1941

COMAND. M.
MARE
1941
2075/110
B2

Conform ordinului telegrafic Nr. 11.205 din 30.VI.1941 al
M. C. G., cu onoare se face cunoscut următoarele:

Cu ocazia actelor de agresiune provocate la Iași în noaptea
de 28-29 Iunie 1941 de către agenții sovietici și populația iudeo-
comunistă s'a constatat că trupele cari au intervenit au mărț-panica
prin focuri dese trase la intâmplare fără obiectiv.

Se vor lua imediat următoarele măsuri:

— unitățile de pază nu vor fi împrăștiate ci menținute grupate
pe unități, în mâna șefilor. Ele vor fi foarte bine încadrate cu ofițeri
activi dela diferite servicii ale garnizoanelor;

— focul nu va fi deschis decât atunci când obiectivele vor
fi sigur determinate și nu va dura mai mult decât atât cât este
necesar.

Până când nu s'a stabilit precis despre ce este vorba și nu s'a
identificat agresorul și locul de unde se trage, unitățile vor fi adă-
postite și menținute tot timpul în mâna șefilor.

p. Subsecretar de Stat
SECRETAR GENERAL
General (ss) CALOTESCU

V. SECRET. GENERAL S. S. A. U.

A. Balaban

Facsimilul documentului nr. 41

— focul nu va fi deschis decît atunci cînd obiectivele vor fi sigur determinate și nu va dura mai mult decît atît cît este necesar.

Pînă cînd nu s-a stabilit precis despre ce este vorba și nu s-a identificat agresorul și locul de unde se trage, unitățile vor fi adăpostite și menținute tot timpul în mîna șefilor.

p. Subsecretar de Stat
Secretar general
General (ss) CALOTESCU

Serv. Secret. General S.S.A.U.
Lt. Col. A. BALABAN

B.A.R., *Arh. istorică, fond XXIV, dos. 3245.*

42

PROCES VERBAL

Astăzi 6 iulie 1941

Noi sublt. de rezervă Triandaf Aurel de pe lîngă Legiunea Mobilă Jandarmi Iași constatăm prin prezentul proces-verbal că în stația Călărași s-a debarcat din trenul de evrei venit de la Iași un număr de 1 011 (una mie unsprezece) evrei în viață, 69 (șasezeci și nouă) evrei muribunzi și 25 (douăzeci și cinci) morți.

La operația debarcării au asistat domnul prefect Mihail Ștefănescu, domnul colonel Romano Victor din partea garnizoanei Călărași, domnul maior Nicolescu Gheorghe, comandantul P.S. Regimentul 23 Infanterie, maior Ionescu Marin, comandantul Legiunii Jandarmi Ialomița, domnul medic primar al județului și domnul șef al Poliției Movilescu.

Pentru care am încheiat prezentul proces verbal.

Prefectul jud. Ialomița
(ss) M. ȘTEFĂNESCU

Din partea Garnizoanei Călărași
Colonel
(ss) ROMANO VICTOR

Comand. P.S. Reg. 23 Infanterie
Maior
(ss) NICOLESCU GHEORGHE

Comand. Legiunii Jand. Ialomița
Maior
(ss) M. IONESCU

Medic primar al județului Ialomița
(ss) Indescifrabil

Șeful Poliției Orasului Călărași
(ss) MOVILESCU

Se certifică de noi prezentul proces verbal conform cu originalul.

Șeful Biroului M.O.N.T. al jud. Ialomița
(ss) EUGEN VINTILESCU

1941 iulie 15

D.C.F.R.J., vol. II, p. 445.

Astăzi 6 Iulie 1941

Noi Sublt. de rezervă Triandaf Aurel de pe lângă Le-
giunea Mobilă Jand. Iași constatăm prin prezentul proces-
verbal că în Stația CALĂRAȘI s'a debarcat din trenul de
cărbuni venit de la Iași un număr de 1011 (una mie unsprezece
cărți în viață 69 (șasezeci și nouă cărți muribunzi) și 95
douăzeci și cinci) morți.

La operația debarcării au asistat Domnii Prefect Mi-
hail Stănescu, Domnul Colonel Romano Victor din partea
Garnizoanei CALĂRAȘI, Domnul Maior Nicolescu Gheorghe Co-
mandantul r. S. Regimentul 23 Infanterie, Maior Ionescu Mari
n Comandantul Legiunii Jand. Ialomița, Domnul Medic Pri-
mar al Județului și Domnul Șef al Poliției Movilescu.

Pentru care am încheiat prezentul proces-verbal.

Prefectu ind. Ialomița

(ss) M. Stănescu

Din partea Garnizoanei CALĂRAȘI

Colonel

(ss) Romano Victor

Comand. P. S. Reg. 23 Infanterie

Maior

(ss) Nicolescu Gheorghe

Comand. Legiunii Jand. Ialomița

Maior

M. Ionescu

Medic primar al județului Ialomița

(ss) Indiscutabil

Șeful poliției Orașului CALĂRAȘI

(ss) Movilescu

Se certifică de noi prezentul proces-verbal
conform cu originalul.

Șeful Biroului M. O. U. T. al Jud. Ialomița

Conștient

1941 Iulie 15

mai exact.

163

Secret
Registratură Specială

No. 4172

1941 Luna VI Zila 6

Inspectoratul Jandarmi la I
Biroul III Polite

Inspectoratul O-ral al Jandarmeriei
Serviciului Jandarmeriei

Urmare la nota telefonica Not 890 din
30 Iunie 1941,

Am onoare a va raporta ca din toate da-
tele pe care le-am obtinut pana in prezent re-
sultata:

La 30.VI.S'au expediat din oraşul Iaşi două
transporturi de evrei:

- a).-Un transport de 2500 evrei.-
- b).-Un transport de 1900 evrei.-

Din primul transport au incetat din
viaţa pe timpul parcuraului 1194 evrei.-

Transportul a fost oprit la Pdoilcoasi
(Iaşi) unde s'a făcut îngroparea celor morţi
iar cei rămaşi vii au fost debarcaţi şi găzdui-
ţi de evreii de aci din Pd. Ilcoasi.-

Din al doilea transport au incetat din
viaţă între gara Iaşi şi gara Trg.Frumos (Ia-
şi) pe timpul parcursului 650 evrei cari au
fost înormantaţi în Trg.Frumos, iar alţi 327 au
incetat din viaţă între staţiile Trg.Frumos şi
Mirceşti (Roman) cadavrele fiind debarcate şi
îngropate în Mirceşti.-

Inspectorul de Jandarmi Iaşi
Ch. Bădescu

Colonel, *Jadescu*

Seful Serv. Pol. şi Comandă
Lt.Colonel Al. Anoniu

Al. Anoniu

REGISTRATURĂ
SECRETĂ NR. 2776
1941 Luna VI Zila 9

la domn
h

Facsimilul documentului nr. 43

INSPECTORATUL JANDARMI IAȘI Nr. 4157/1941, luna iulie, ziua 6
Biroul III Poliție

C ă t r e
INSPECTORATUL G-RAL AL JANDARMERIEI
Serviciul Jandarmeriei

Urmare la nota telefonică nr. 890 din 30 iunie 1941.

Am onoare a vă raporta că din toate datele pe care le-am obținut până în prezent rezultă :

La 30 VI s-au expediat din orașul Iași două transporturi de evrei :

a) Un transport de 2 500 evrei.

b) Un transport de 1 900 evrei.

Din primul transport au încetat din viață pe timpul parcursului 1 194 evrei.

Transportul a fost oprit la Pd. Iloaiei (Iași) unde s-a făcut îngroparea celor morți iar cei rămași vii au fost debarcați și găzduiți de evreii de aci, din Pd. Iloaiei.

Din al doilea transport au încetat din viață între gara Iași și gara Tg. Frumos (Iași) pe timpul parcursului 650 evrei care au fost înmormîntați în Tîrgul Frumos iar alți 327 au încetat din viață între stațiile Tg. Frumos și Mircești (Roman), cadavrele fiind debarcate și îngropate în Mircești.

Inspectorul de Jandarmi Iași
Colonel,

(ss) GH. BĂDESCU

D.C.F.R.J., vol. II, p. 448.

Șeful Serv. Pol. și Comandă
Lt. Colonel

(ss) AL. MANOIL

6 iulie 1941

LEGIUNEA JANDARMI PRAHOVA

C ă t r e
INSPECTORATUL GENERAL AL JANDARMERIEI
Serviciul Jandarmeriei

Urmare la raportul telefonic nr. 1408 și 1409 din 5 iulie 1941 :

Am onoarea a raporta :

În ziua de 5 iulie 1941 la orele 17,30 am fost avizați că în stația Inotești a sosit un tren cu internați evrei de la Iași, sub conducerea

REGISTRUL GENERAL AL JANDARMERIEI
NR 34992 + -8 IUL 1941
REGISTRUL GENERAL

164

No. 70852

194 / Luna 14 Zila 6
Legiunea Jandarmilor Prahova
Mareșal

Hau.

A la Anu

INSPECTORATUL GENERAL AL JANDARMERIEI
Serviciul Jandarmeriei

Urmașe la raportul telefonic Nr 1408 și 1409 din
5 Iulie 1941;

Am onoare a raporta:

În ziua de 5 Iulie 1941 la orele 17,30 am fost
avizați că în stația inotești a scos un tren cu in-
ternați, evrei dela Iași, sub conducerea sub.lt.
Triandafil dela Legiunea Jand. Mobilă Iași, care a rap-
ortat că dintre internați au murit în timpul tran-
sportului dela Mărgăreți și la inotești 40 persoane.

Împreună cu domnul Maior Stavrick, Procuror Mil-
itar, Căpitan Ionescu delegatul Comandamentului Militar
al Regiunii Petrolifere, ne-am transportat la fața lo-
cului unde am constatat că cele raportate de ofițer
sunt juste.

S'au scos din vagoanele cu internați un număr de
40 evrei ce au murit în timpul transportului din cauza
debilității fizice, etc. cari au fost strânși într'un
singur vagon și apoi sigilați și pus sub pază, iar asta
urmează ca după verificarea ce se va face de Domnul
Medic legist și autorizația ce o va da Curtea Marțială
să se procedeze la înhumarea cadavrelor, care se va
face în imediata apropiere a stației inotești.

Restul internaților cu garnitura lor, și-au con-
tinuat drumul cu direcția Călmăreți.

La moartea celor de mai sus, nu s'a contribuit
cu nici o violență.

COMANDANTUL LEGIUNII JANDARMI PRAHOVA

Colonel Mihail Schiper
M. Schiper

Raportat

Inspect. Generală al Jand.
Inspect. Jand. București
Comand. Militar al Reg. Petr.
Prefectura Jud. Prahova

sublt. Triandafil de la Legiunea Jand. Mobilă Iași, care a raportat că dintre internați au murit în timpul transportului de la Mărășești la Inotești 40 persoane.

Împreună cu d. maior Stavrică, procuror militar, căpitan Ionescu, delegatul Comandamentului Militar al Regiunii Petrolifere, ne-am transportat la fața locului unde am constatat că cele raportate de ofițer sînt juste.

S-au scos din vagoanele cu internați un număr de 40 evrei ce au murit în timpul transportului din cauza debilității fizice etc., care au fost strînși într-un singur vagon și apoi sigilat și pus sub pază, iar astăzi urmează ca după verificarea ce se va face de domnul medic legist și autorizația ce o va da Curtea Marțială să se procedeze la înmormîntarea cadavrelor, care se va face în imediata apropiere a stației Inotești.

Restul internaților cu garnitura lor și-au continuat drumul cu direcția Călărași.

La moartea celor de mai sus, nu s-a contribuit cu nici o violență.

Comandantul Legiunii Jandarmi Prahova

Colonel MIHAIL SCHIPOR

Raportat :

Insp. Gral. al Jand.

Insp. Jand. București

Comand. Militar al Reg. Petr.

Prefectura jud. Prahova

D.C.F.R.J., vol. II, p. 449.

45

D-lui G-ral al Jandarmeriei

SECRETĂ nr. 37955

iulie ziua 9

NR. 1324

1941 LUNA IULIE ZIUA 9

LEGIUNEA JANDARMI ROMAN

BIROUL POLIȚIEI ȘI COMANDAMENT

Către

INSPECTORATUL GENERAL AL JANDARMERIEI

SERV. JANDARMERIE

Am onoarea a raporta următoarele :

În ziua de 2 iulie a.c. în conformitate cu ordinul Marelui Cartier General, s-au înmormîntat în Lunca Siretului din comuna Mircești — Roman un număr de 386 evrei bărbați de toate vîrstele aduși cu trenul din Iași în vagoane închise.

În cursul zilei de 3 iulie 1941 au fost înmormîntați pe teritoriul comunei Săbăoani un număr de 172 evrei morți în vagoanele trenului ce transporta evreii evacuați din orașul Iași.

L.S. Comandant Reg. de Jandarmi Roman
(ss) N. ȘTEFĂNESCU

D.C.F.R.J., vol. II, p. 443.

46

RAPORT ASUPRA FELULUI ÎN CARE A DECURS TRANSPORTUL EVREILOR DIN TG. FRUMOS LA CALĂRAȘI IALOMIȚA

1941, iulie 9

Nr. 1

Din 9 iulie anul 1941

Sublt. de rezervă Triandaf Aurel

către

INSPECTORATUL JANDARMI I A Ș I

Conform ordinului verbal primit de la dl lt. colonel Manoil Alexandru, am onoare a raporta următoarele :

În conformitate cu Ordinul Inspectoratului jandarmi Iași dat în baza ordinului Ministerului de Interne, domnul comandant al Legiunii Mobile Iași, prin ordinul de serviciu nr. 2130 din 30 iunie 1941, mi-a ordonat ca împreună cu un subofițer și 30 jandarmi, să iau în primire un număr de 35 vagoane¹ cu 2 530 evrei spre a-i transporta la lagărul de concentrare Călărași.

În executarea acestui ordin, în noaptea de 30 iunie 1941 am plecat cu autocamionul Inspectoratului la Tg. Frumos, avînd sub comanda mea pe subofițerul Bratu Anastasie și un detașament de 30 jandarmi din Legiunea Mobilă Iași.

Trenul cu evrei se găsea garat în stația Tg. Frumos, fiind păzit de un detașament din compania 9-a c.f.r. La puțin timp după sosirea mea, s-a adus din oraș sub escortă un număr de evrei ce fuseseră debarcați în ajun din tren și care [fuseseră] cartiruiți în timpul nopții la diverse familii evreiești. Prin revenirea asupra dispozițiunii ce încuviințase această măsură evreii au fost reîmbarcați în vagoane.

După terminarea acestei operațiuni, împreună cu primarul orașului dl Totoescu A., cu medicul orașului dl dr. Gheorghiu și cu șeful Poliției din Tg. Frumos dl V. Ionescu, am procedat la debarcarea cadavrelor din vagoane. Operațiunea debarcării a durat pînă seara, cînd tre-

nul a fost dirijat mai departe. În Tg. Frumos s-au lăsat circa 654 cadavre ce au fost înmormintate în comun, într-un loc anume de către autorități.

A doua oprire a trenului pentru debarcare de cadavre s-a făcut în ziua de 2 iulie c. în gara Mircești — unde în asistența și a dlui lt. Popescu D. din compania de Poliție 60 Roman, am lăsat circa 327 cadavre ce au fost îngropate în marginea satului Lungani Roman.

Mai departe trenul a fost oprit în stația Săbăoani — unde din ordinul dlui maior Simulescu de la Marele Cartier, ce era însoțit de d-nii medici militari maior Pîrvulescu și cpt. Roiu, s-a continuat operațiunea evacuării trenului de cadavre. (La Săbăoani au fost coborîte 300 cadavre și înmormintate) ².

La 3 iulie c. trenul a fost oprit în stația Roman și tras pe linia de garaj a Comp, 1-a sanitară.

În acest loc, sub comanda dlui maior Gheorghiu de la Marele Cartier, a dlui cpt. Botez și a dlui cpt. medic J. Nițulescu, s-a procedat la deparazitarea evreilor, care au fost dați jos din vagoane și care în parte au fost tunși și îmbăiați.

Cu această ocaziune s-ă găsit în vagoane un număr de 47 cadavre. A doua zi, evreii în viață au fost reimbarcați în alte vagoane curate.

Înainte de a pleca din stația Roman, s-a mai găsit un număr de 6 cadavre, ce au fost debarcate.

De la Roman, trenul s-a mai oprit pentru evacuarea cadavrelor în noaptea de 4/5 iulie c. în stația Mărășești și în noaptea de 5/6 iulie în stația Inotești, lăsîndu-se în cea dintîi 10 cadavre, iar în cea de a doua în asistența dlor Păduraru controlor c.f.r. serv. D. și Gheorghiu Alexandru șef ajutor al stației Mărășești iar în cea de-a doua în ³ dlui magistrat militar procuror maior Stavrică de la Curtea Marțială Ploiești, 40 cadavre. Plecînd mai departe, în după amiaza zilei de 6 iulie c., am ajuns în stația Călărași, unde în prezența autorităților, a dlui prefect Mihail Ștefănescu, lt. colonel Romano Victor din partea garnizoanei Călărași, maior Nicolescu Gh. comandantul P. S. Regt. 23 Infanterie, maior Ionescu Marian, comandantul legiunii de jandarmi, dl Mihăilescu medic primar și Movilescu, șef al Poliției s-a procedat la evacuarea trenului, găsindu-se un număr de 1 011 evrei în viață, un număr de 25 evrei decedați. Evreii în viață, cît și muribunzii au fost predați ofițerului de zi pe corp a Regt. 23 Infanterie.

În timpul călătoriei, doi evrei au fost împușcați de jandarmi, fiindcă din mersul trenului au sărit și fugit din vagoane.

Pe tot parcursul de la Tg. Frumos la Călărași s-a dat de băut apă evreilor din tren de către jandarmii din gardă, cît și de plutoanele de ajutor, ce ni s-a pus la dispoziție în unele stații.

În Tg. Frumos, evreii au căpătat și pîine ce a fost procurată de către primăria comunei.

La Roman evreii au fost hrăniți, iar la plecare li s-a încuviințat să primească din partea comunității diverse alimente, lucruri de îmbrăcăminte.

De asemeni în Roman mi s-a încredințat două lăzi cu zahăr a 25 kg fiecare pe care l-am împărțit evreilor pe drum. În gara Ploiești, am primit de la armată un număr de 600 piini, din care parte au fost distribuite pe drum, iar parte aproximativ 30% au fost date evreilor din Călărași, unde li s-a dat să bea câte un ceai după dispoziția dlui prefect.

În ziua de 7 iulie c. am plecat din Călărași și în dimineața zilei de 9 iulie c. terminînd misiunea m-am prezentat la Inspectorat.

Totodată raportez că, la înapoiere în gara București-Nord, dl lt. colonel de rezervă Beldiman a dat jandarmilor din detașament brînză, cîte o jumătate de piine, cîte două păhăruțe de vin, precum și suma de 2 000 lei, pe care mi-a încredințat-o pentru a fi distribuită jandarmilor și care în prezent se găsește asupra subsemnatului.

Față de cele de mai sus raportate, vă rog să binevoiți a dispune.

Sublt. de rezervă

AL. TRIANDAF

Arh. M.A.I., Fond N.I., Ds. 108233, vol. 51, f. 115—116.

¹ Numărul de vagoane preluat la Tg. Frumos.

^{2,3} În original indescifrabil.

47

Stabseffz. d. Feldgend. 12 Iulie 1941

Az. 13/41

Betr. : Tätigkeitsberichte [...] vom 16.6—30.6.1941

12. Juli 1941

Aufgabe : Sicherung der deutschen Truppen in Jasi, Verhinderung jeder Agentenverbindung von Jasi nach Russland, Entwaffnung der Zivilbevölkerung und Sorge dafür zu tragen, die Bestattung der toten Zivilisten zu veranlassen. In Jasi war ein Aufstand der Juden versucht worden. Mit Waffengewalt wollten sie die Front durch Bedrohung der Soldaten in Jasi stören. Es hat etwa 2 500—5 000 Tote gegeben.

Major d. Fg.

[indescifrabil]

D.C.F.R.J., vol. V, p. 14.

REFERITOR : RAPOARTE DE ACTIVITATE

DIN 16.6—30.6.1941

Misiunea : Asigurarea trupelor germane din Iași. Împiedicarea oricărui legături ale unor agenți din Iași cu Rusia. Dezarmarea populației

civile și grijă pentru determinarea înmormântării civililor morți. Evreii din Iași au încercat să se răscoale. Utilizînd forța armelor pentru amenințarea soldaților din Iași, vroiau să perturbe frontul. Au fost circa 2 500—5 000 de morți.

Maior de poliție militară
(ss) indescifrabil

48

NG-3989
BBT 5222 A
(NG-4962)

ABSCHRIFT

(Aus dem Staatsarchiv Nürnberg)

TELEGRAMM

(G. Schreiber)

Bukarest, den 1 September 1941

22,05 Uhr

Ankunft : den 1 September 1941

23,10 Uhr

Ausw. Berlin

OHNE NUMMER

Auf Fernschreiben Nr. 2309 vom 28.8.1941.

Für Abteilung Deutschland.

Ich kann mich der Stellungnahme des SS. Gruppenführers Heydrich nicht anschliessen. Gerade das Vorgehen der Rumänen in den neu-besetzten Ostgebieten beweist, dass von einer Judenfreundlichkeit keine Rede sein kann. Gegen Judenfreundlichkeit spricht u.a. besonders :

1) Die Anstrengung der rumänischen Regierung, keine Juden aus der Ukraine nach Bessarabien hineinzulassen, da dies antijüdische Politik der Regierung benachteiligen würde.

2) Wiederholte Versuche des Vizeministerpräsidenten, SS Hauptsturmführer Richter baldmöglichst nach Rumänien zurückzuholen, da er dessen Tätigkeit hohe Bedeutung beimesse.

3) Annahme der von dem Berater Richter vorgelegten Gesetzentwürfe durch die rumänische Regierung.

4) Vergeltungsmassnahmen der rumänischen Regierung gegen Juden, die der feindlichen Propaganda zur Behauptung verholfen haben, die Juden seien an den Grenzen Rumäniens unerhörter Verfolgung ausgesetzt.

5) U.a. Erledigung von ca. 4 000 Juden in Jassy.

6) Die amerikanische Gesandtschaft sammelt Material über Vorgehen gegen Juden in Rumänien und gibt es weiter nach Amerika.

7) Schärfste Erfassung aller Juden im Altreich für Zwangsarbeit in den neubesetzten Ostgebieten. Antonescu liess hierfür ca. 60 000 Juden zum Strassenbau einfangen. Ich habe den Eindruck, dass Heydrich niemand mehr abstellen will und nach Begründungen sucht. Ich empfehle, sich besonders einmal der Judenfrage in Ungarn anzunehmen, die heute behaupten, dass die Rumänen durch ihre unmenschlichen Akte gegen die Juden bewiesen haben, dass sie kein Recht hätten auf ein Kulturland, wie es Siebenbürgen sei. Baldige Inmarschsetzung eines tüchtigen Juden — und Arisierungsbereiters als Ersatz für Richter erforderlich. Von einer Anforderung dieses Beraters bei der RF der SS bitte ich abzusehen, um weitere Unannehmlichkeiten zu vermeiden.

VON KILLINGER

Verteiler
unleserlich

D.C.F.R.J., vol. III, p. 102.

TELEGRAMĂ

București : 1 septembrie 1941

Sosit : 1 septembrie 1941

Externe Berlin

FĂRĂ NUMAR

Referitor la telegrama 2309 din 28.8.1941

Pentru Departamentul Germania

ora 22,05

ora 23,10

Nu pot fi de acord cu poziția Gruppenführer-ului SS Heydrich. Măsurile luate de români în teritoriile din Răsărit recent ocupate dovedesc că nu poate fi vorba de o atitudine favorabilă evreilor. Împotriva unei asemenea atitudini pot fi invocate următoarele :

1. Eforturile guvernului român de a nu permite intrarea în Basarabia a evreilor din Ucraina, întrucât aceasta ar fi în detrimentul politicii antievreiești a guvernului.

2. Încercările repetate ale vicepreședintelui Consiliului de Miniștri de a-l readuce cât mai curînd posibil în România pe Hauptsturmführer-ul SS Richter, întrucît el acordă o mare însemnătate activității acestuia.

3. Acceptarea de către guvernul român a proiectelor de legi propuse de consilierul Richter.

4. Măsuri de represalii ale guvernului român împotriva evreilor care au favorizat propaganda inamică, evreei fiind supuși la granițele României unor persecuții nemaîntîlnite.

5. Printre altele, lichidarea a circa 4 000* de evrei la Iași.

6. Legația americană adună material asupra persecutării evreilor în România și îl trimite mai departe în America.

7. Concentrarea drastică a tuturor evreilor din Vechiul Regat pentru muncă obligatorie în regiunile din Răsărit recent ocupate. În acest scop, Antonescu a ordonat concentrarea a circa 60 000 de evrei la construcția de drumuri. Eu am impresia că Heydrich nu mai vrea să trimită pe nimeni și caută pretexte. În ce mă privește, recomand să ne ocupăm

* Cifră evident incompletă.

în mod special de problema evreiască din Ungaria, întrucît ungerii pretind că, prin actele lor neomeneste împotriva evreilor, românii ar fi dovedit că n-ar avea drept asupra unei provincii atît de civilizate cum este Transilvania. Este imperios necesară numirea în locul lui Richter a unui consilier capabil pentru problemele evreiești și de arianizare. Vă rog să vă interesați asupra intențiilor SS-ului în legătură cu acest consilier, spre a evita alte neplăceri.

VON KILLINGER

49

RAPORT DE EXPERTIZA MEDICO-LEGALĂ

Subsemnatul dr. Hurghișiu Vasile, medic legist al Tribunalului Iași, fiind invitat de d. prim procuror al Tribunalului Iași, prin adresa nr. 15152 din 12 sept. 1945 și prin rezoluțiile puse pe cererile „Comunității Evreilor Iași“ nr. 2171 din 10 sept. 1945 și nr. 2176 din 12 sept. 1945 : „de a asista la exhumarea cadavrelor evreilor îngropați în gropile comune de la Stînca Rosnovanu, pentru a constata poziția cadavrelor în groapa comună și celelalte împrejurări, în vederea eventualului proces ce s-ar introduce sau se află în curs de instrucție sau judecare la Tribunalul Poporului“, reamintindu-mi-se depunerea jurămîntului, deplasîndu-mă la fața locului, asistat de d. șef de post de jandarmi Hulboca, plut.-major Ghimeș Petru și în prezența delegaților Comunității Evreilor Iași : d. Froimovici Iosef, Aronovici Aron, Froimovici Aron, Leizer David și Iosef Michel, am constatat cele ce urmează :

ISTORIC

Din cele două cereri ale Comunității Evreilor Iași, depuse la Parchetul Tribunalului Iași, menționate mai sus, reiese că în ziua de 27 iunie 1941, au fost uciși evrei și îngropați în gropi comune la Stînca Rosnovanu, jud. Iași.

CONCLUZII

1 — În cele trei gropi de la Stînca Rosnovanu, jud. Iași, menționate în prezentul raport, s-au aflat în total 311 cadavre de ambele sexe și de diferite virste.

2 — Din actele aflate în îmbrăcămintea cadavrelor exhumate și prezența circumviziei rasiale a prepuțului, se constată că aceste cadavre sînt de evrei.

3 — La examenul medico-legal asupra cadavrelor, se constată că în marea majoritate a cazurilor se găsesc la cadavre răniri multiple prin arme de foc, în partea mijlocie a corpului (torace și abdomen) și mai rar la cap.

4 — La unele cadavre pe lângă răniri prin arme de foc se constată și fracturi craniene și **la un copil mic (2—4 ani), după reconstituirea completă a scheletului, nu se constată prin sistemul osos nici un fel de leziune.**

5 — În groapa nr. 1 (săpată după declarația martorilor) este mai mare numărul bărbaților de etate medie — în groapa nr. II în majoritate se găsesc cadavre de femei și bătrâni — iar în groapa nr. III se constată un număr mare de copii mici, femei și bătrâni și numai 6 bărbați de etate medie.

6 — Îmbrăcămintea în genere este sumară. Se găsesc numeroase femei în pijamale, haine de casă, bărbați și copii desculți.

Medic legist al Tribunalului Iași
(L.S.) (ss) Dr. HURGHISIU V.

Șeful de Post de Jand. Hulboca
Plut. maj. (ss) GHIMESȘ PETRU

Delegații Comunității Evreilor Iași :

- (ss) IOSEF FROIMOVICI
- (ss) ARONOVICI ARON
- (ss) FROIMOVICI ARON
- (ss) LEIZER DAVID
- (ss) IOSEF MICHEL

M. Carp, C.N., vol. II A, p. 77—80.

50

INSPECTORATUL REGIONAL AL CENTREI EVREILOR DIN ROMÂNIA PENTRU COMUNITĂȚILE EVREIEȘTI DIN V. REGAT

„Către

Secretariatul General

[1942 ?]

VIZITAREA INSTITUȚIUNILOR DIN IAȘI ÎN ZILELE DE 7—13 MAI A.C.

Starea morală a populației evreiești. În urma măcelului din 29 iunie 1941, mii de văduve și orfani (nu sute). A fost o vinătoare de evrei prin case, ganguri, beciuri, poduri și străzi. Au fost uciși și schingiuiți (nu bătuți) în curtea Chesturii. Convoieri de evrei, aduși din cartiere, în cămăși de noapte, pijamale, desculți și desculțe, cu capul gol. Mii și mii de femei, copii, bătrâni, tineri, în halul acesta și... toată lumea cu miinile în sus, încadrată de gardieni și soldați. Tablou macabru.

Pe ușa Chesturii treceau printr-un șir de gardieni sau soldați care-i loveau cu bâtele în oap. Cei omoriți pe loc erau tiriți de cei rămași vii, în curtea Chesturii. Zece mii de oameni strinși într-o curte : cadavre și răniți înșiruiți de-a lungul zidurilor și pe caldarimul curții. La un moment dat, mitralierele au început să secere în plin mulțimea adunată. Cei putincioși au încercat să escaladeze zidurile. Să fugă prin curțile învecinate. Acolo — mitraliere și pușcași îi primeau în plin.

A doua zi, 30 iunie 1941. Lumea validă și invalidă, dusă iar în convoiuri macabre cu miinile în sus, spre gară, încărcată în vagoane, ermetic închise, fără apă și mai ales fără aer. Mulți au înnebunit. Majoritatea aveau mirajul călătorilor din Sahara, lipsiți de apă. Adică mirajul unei oaze cu apă și aer. Și delirau.

În stațiile de trecere se descărcau cadavre.

Răniții netransportabili au fost duși în camioane, sau căruțe de gunoaie, din curtea Chesturii, la spitale.

Rezultatul : Mii și mii de văduve, orfani și bărbați, rămași fără sprijin, fără existență.

La noaptea Sf. Bartolomeu și la masacrele lui Bogdan Hmielnițchi se adaugă, fără doar și poate, măcelul de la Iași, din ziua de 29 iunie 1941, sau „din Duminica cea”, cum o numește populația din Iași.

Trei evenimente epocale, de groază, în ultimul mileniu.

Populația creștină, după trecere de un an, e îngrozită și jenată, față de cea evreiască.

Propun vizitarea Iașului de către dl secretar general, fire calmă și echilibrată și judecător la rece, pentru a dispune soluții și măsuri.

Măsuri la :

Spitalul Israelit, cel mai vechi spital evreiesc din țară. Vechime — 250 ani. Evacuat din localul vechi și mare și îngrămădit la „Maternitatea”, fără inventarul spitalicesc.

Epitropii, în frunte cu dl Isac Popper, om de 72 ani, ultimul exemplar de boier evreu, prin naștere, educație și cultură și pină la ultimul funcționar, au strâns un nou inventar, improvizând pasta spitalului evacuat. Sint adăpostiți lehuze, bolnavi de diverse categorii, tuberculoși. Un ambulatoriu activează harnic. Clientelă bolnavă din belșug. Medicii, în frunte cu doctorii Brenner, Weisselberg și alți cîteva zeci de tineri medici stau de veghe cu o conștiință gravă.

Epitropii, medicii, farmaciștii și surorile de caritate lucrează ca albinele. Spitalul însă e lipsit de mijloace.

Regulamentul l-a lipsit de venitul de 50% din contribuția „Sacrei” și de venitul a 122 imobile, testate de donatori. De aici sărăcia și pericolul închiderii. De aici un alt pericol : urmașii testatorilor amenință cu anularea donațiilor, căci nu se respectă testamentele. Adică, donațiile își schimbă destinația, mergînd spre [Oficiile locale ale Centralei Evreilor].

Soluția : Respectarea tradiției în privința veniturilor, cu controlul desigur al Oficiului. Rezultatul formal va fi același. În schimb se salvează structura, inițiativa și elanul de muncă.

În subsidiar : Suspendarea pe 3—4 luni a oricărei schimbări.

Spitalul Dr. Ghelerter. Nerechiziționat. Muncă și elan. Adăpostește copiii orfani, în vîrstă de 2—3—4 și 5 ani. Orfani rămași „din Duminica ceea“. Unuia, i-a murit mama și trei frățiori, degerați astă iarnă. Altuia, i-au dispărut părinții. O femeie bolnavă, siluită de 6 soldați, vindecată de boli venerice și acum raclată.

Spitalul are contribuția Comunității de circa 12.000 lei lunar, plus contribuții lunare de la evreii localnici.

Epitropii, în frunte cu dl Marcus, Keiserman etc., plini de suflet și inițiativă. Medicii, în frunte cu dr. Frühling — ca albinele.

Bolnavii însă — nehrăniți și lipsiți de medicamente.

Scolile. Copii triști, fețe livide. Majoritatea rău îmbrăcați și desculți. Mulți orfani, aduși de mamele lor la școală, după ce au trecut prin sinagogi pentru Kadiș după un tată ucis sau dispărut. Profesorii și profesoarele cu lefuri jenant de mici, neîmbrăcați și nehrăniți. Copiii ca și profesorii triști, fără zîmbet, fără viață în privire.

Soluția : Urcarea lefurilor la profesori, ajutoare la părinții copiilor.

Cantinele nu mai funcționează. Nu sînt bani, nu sînt alimente. S-au reintrodus cele 14.000 de carne de ajutor (cartoteca săracilor) cu ... 60 și 75 lei ajutor săptămînal, pentru o familie, azi, poate micșorată ca număr, dar lipsită de capul, de tatăl acestei familii.

Soluția : Trebuie măcar 250 lei pe săptămîină.

Conducerea nu e fericit aleasă.

Copiii orfani și ei „din Duminica ceea“, în majoritate. Slabi, triști, fără mîncare și fără copilărie. Mulți au pe cap bube și chelbă.

Un amănunt simbolic al vremii : Un orfan Pascu, în vîrstă de 5 ani, botezat și crescut la orfelinatul creștin, de la vîrsta de 1 an. În urma legilor rasiste, Pascu a fost evacuat la cel evreiesc. Întors deci la iudaism, Pascu a fost dus la sinagogă. La intrare, s-a smuls cu furie, văzînd pe evrei bărboși : „Aici sînt jidani“.

Pascu e cel mai viu copil din orfelinat. Ghiontește și pune piedici noilor săi coreligionari orfani, timizi și intimidăți.

Alt amănunt : Copiii din orfelinat, din școli și din mahalale se joacă azi „de-a tatăl tău s-a întors ?“

Soluția : Orfelinatul trebuie subvenționat și, în parte, conducerea schimbată.

Evacuații din Podul-Iloaiei, adăpostiți, în majoritate, în sinagogi, trăiesc într-o promiscuitate nebănuită. 25—30 într-o cameră mare. Fără ocupație, fără existență și fără un ban. Din 1500 evacuați, cred că 1250 n-au cîte 100 lei în buzunar.

O cafenea. Cafenelele evreiești de periferie, din Podul Roș, sau din Tîrgul Cucului sînt tipice „instituții“ de ghetto. Frecventate altădată de birjari, stoleri, cizmari și muncitori-pălmași. Astăzi, lumea lui Gorki. Zdrențăroși, slabi și înspăimîntați cînd ușa cafeenei se deschide. Din 50 „clienți“, 3 aveau cîte un ceai în față. Oare era ceai ? — Restul strînși în grupșoare, ca animalele înaintea unei furtuni.

N-au existențe. N-au dreptul de a munci și... atențiune ! — c formulă nouă : Cînd vine un „agent“ să-i terorizeze cu vreun ordin so-

sit sau imaginat, evreii string un sutar (toți!) și astfel sînt lăsați în pace. Izolați, ei nu au ce-i da.

Așa îmi explică cafegiul.

Cimitirul : Și aci a fost un mic măcel. Asupra celor care s-au încumetat să caute cadavrele celor dispăruți. Au fost trimiși să-i caute pe lumea cealaltă...

Monumentele funerare proeminente sînt dărîmate. Căii regimentelor pasc în cimitir. Trei șanțuri paralele pe o latură adăpostesc cîte 70—75 de cadavre, în rînduri cîte 5 suprapuse. Îngropate așa cum au fost aduse. Restul cadavrelor de mii și mii — prin canale, stații, gu-noaie. Unde au dispărut ?

Mii de văduve se hrănesc cu o iluzie tragică : bărbații lor se vor mai întoarce. Sînt, cu siguranță, în lagăre nemțești secrete.

Nimeni nu are curajul să le spulbere iluzia.

Soluție generală. Iașul, orașul măcelului, al văduvelor și al orfanilor, trebuie ajutat.

Cum ? — Instituțiile să-și păstreze, măcar provizor, tradiția. Altfel, donatorii și contribuabilii, care dau pentru ceva concret, vizibil, după înclinații și preferințe sufletești, se vor abține. Oficiul e deocamdată ceva abstract.

Propunere finală și rezumativă. Iașul nu poate contribui decît doar cu o sumă simbolică, pentru Centrală, cu un leu.

Admițînd aceasta, se aduce un omagiu pios catastrofei situații în care lîncezește o populație de 33.000 de nenorociți, după preliminările recensămîntului.

Implor Centrala și conducătorii supremi să-și lege numele cu această soluție generoasă și excepțională, chiar cu sacrificiul unei abateri de la Regulament.

Inspector,
S. CRISTIAN

Arh. F.C.E.R., fond Comunitatea Iaș.

A. POLINGHER

Iași

**DINTRE CEI 20 DE TINERI [...] NICI UNUL NU S-A MAI
INTORS ACASĂ**

Săptămîna dintre 22 iunie 1941 și 29 iunie 1941, data pogromului dezlănțuit împotriva populației evreiești din Iași, am trăit-o într-o tensiune continuă. Aveam cu toții sentimentul că ne paște o mare nenorocire.

Presimțirile s-au adevărat. Întimplarea a făcut ca, independent de masacrul care a avut loc în zilele de 29 iunie 1941 și cele următoare, pînă la 6 iulie 1941, data cînd trenul morții cu destinația inițială Tg. Frumos a ajuns la destinația finală — Călărași —, eu și fratele meu mai mic, Willy, să fi fost primii duși la chestură. Asta s-a întîmplat în seara zilei de 28 iunie 1941, cînd s-au prezentat la locuința noastră, din strada Stîni nr. 2, comisarul ajutor Zaharia Nicolae, agentul de poliție Rotaru și un gardian public al cărui nume nu l-am reținut. Eu și cu fratele meu mai mic, Willy, absolvent al Facultății de Chimie Industrială din Iași, eram în adăpostul locuinței, ocupați cu amenajarea acestuia pentru timpul nopții, în eventualitatea că vom fi nevoiți să stăm acolo. Respectivul comisar ajutor a fost întîmpinat de părinți, cărora le-a spus că ne caută pe noi doi. Părinții ne-au chemat, am ieșit din adăpost și atunci polițistul Zaharia ne-a poftit să asistăm la percheziția pe care avea ordin s-o execute și care a fost, de altfel, destul de sumară, limitîndu-se la verificarea titlurilor unor cărți din bibliotecă. După percheziție, ne-a spus că eu și fratele trebuie să mergem la chestură.

Pentru noi, cei reținuți la chestură, noaptea petrecută acolo a fost o noapte de coșmar. Așteptam cu nerăbdare să se facă ziuă, în speranța că vom fi anchetați și vom afla pentru ce am fost aduși acolo și ce vor să facă cu noi.

A doua zi dimineața, am văzut aducîndu-se șiruri-șiruri de persoane. Nu știam cine sînt, de ce au fost aduse; unul dintre cei închiși dimineața ne-a spus că evreii sînt scoși din case, din adăposturi sau strînși de pe stradă și internați la chestură.

Convoaiele de evrei nu încetau să vină; la un moment dat s-au auzit țipete în curtea chesturii și s-a iscat o busculadă.

La scurt timp după aceea, au izbucnit împușcături și în aceeași clipă s-au refugiat în adăpostul în care ne aflam noi o serie de gardieni publici. Întrucât împușcăturile continuau, atît gardienii, cit și noi ne-am lipit de zidurile laterale ale încăperii, pentru a ne feri de gloanțele care ar fi putut pătrunde, eventual, prin ferestre. Noi eram în imediata apropiere a celor ce se refugiaseră în adăpost. L-am auzit atunci pe unul dintre gardieni întrebîndu-l pe un coleg de-al lui ce-i cu împușcăturile. Era surprins și speriat. Colegul lui însă l-a liniștit, spunîndu-i că „se trage în jidani“, ca să-i mai împutineze. Nu terminase să-i dea lămuririle cerute și și-a dat seama de prezența noastră. Gardianul care-l informase pe colegul său era înarmat cu o cravașă; cu aceasta i-a tras o lovitură puternică în cap prietenului meu Mișu Leizerovici, iar apoi, adresîndu-se către noi toți, ne-a întrebat: „Voi ce căutați aici? Afară cu voi!“ Ne-au alungat din adăpostul chesturii într-o sală mare în care erau culcați la pămînt o mulțime de evrei... Ne-am culcat și noi la pămînt și am rămas acolo mult timp, pe cînd de afară se auzeau vaietele celor care fuseseră răniți.

Se întunecase cînd în sala în care ne aflam și-a făcut apariția un ofițer german, care, întrebînd cine știe să vorbească nemțește, s-a adresat celui care se oferise să ne traducă. A declarat că de aducerea noastră acolo, ca și de împușcarea unora răspund autoritățile române, că acum comandamentul militar german a preluat conducerea chesturii și să stăm liniștiți că totul se va aranja.

În același timp, s-au adus cîteva căldări cu apă, pentru a ne potoli setea. Căldările erau de fapt niște hîrdaie împutite și atît eu, cit și frațele meu ne-am ferit să ne atingem de apa aceea. Ne-a surprins peste măsură faptul că unii dintre cei care se aflau în sală l-au putut crede pe ofițerul neamț și au luat drept adevărate declarațiile lui.

Cei care cunoșteau bestialitățile comise de hitleriști de cînd aceștia veniseră la putere știau — sau, mai bine zis, presimțeau — că ni se pregătește o moarte mai cumplită decît împușcarea.

Imi amintesc că un tînăr, adus în adăpostul în care ne aflam în primele ore ale dimineții de 29 iunie 1941, ne spunea că auzise destule despre ororile comise de hitleriști. Era atît de disperat, încît încerca să se sinucidă prin autostrangulare. Nereușind s-o facă, ne ruga pe noi și pe cei din apropiere să-l ajutăm. La toate încercările noastre de a-l încuraja, spunîndu-i că exagerează, ne riposta că noi nu cunoaștem nimic din ce sînt în stare să facă hitleriștii.

Am petrecut a doua noapte de coșmar. În zorii zilei am fost scoși în curtea chesturii, unde zăceau cadavre și răniți. Incadrați de soldați români și germani și de gardieni publici, am pornit prin strada Cuza Vodă spre Piața Unirii.

Ajunși la gară, am fost culcați la pământ și apoi a început înghețuirea și închiderea noastră în vagoane de vite. Cei care nu se urcau destul de repede erau loviți. Eram viriți cite 100—120 de inși într-un vagon, după care acesta era închis și ferestrele acoperite cu scinduri. Ne-am dat seama imediat că se intenționează uciderea noastră prin sufocare.

După ce vagoanele au fost umplute pînă la refuz, a început, pe o zi toridă, „plimbatul“ pe linia Iași — Podu Iloaiei. Eu nimerisem în vagon cu fratele meu. Cu noi se mai afla un medic evreu, în uniformă de ofițer și care avea fața însingerată și desfigurată de lovituri. La scurt timp după pornirea trenului, din cauza căldurii și a lipsei de aer, am leșinat. Fratele meu m-a ridicat și a reușit să mă ducă pînă în dreptul ferestrei, dar nu după mult timp am căzut amîndoi într-o stare de somnolență, cu coșmare îngrozitoare, adăugate aceluia pe care-l trăiam și care nu era mai puțin înfiorător.

Nu mai știu ce s-a întimplat în vagonul nostru. Înainte de a mă cuprinde toropeala, am auzit vaietele, țipetele, loviturile date în pereții vagoanelor de către cei aflați în celelalte vagoane și de cei din vagonul nostru.

Nu știu cînd am ajuns la Podu Iloaiei, cînd s-au deschis vagoanele, cînd am fost coboriți din tren, cine și cum ne-a întimpinat. Știu doar că m-am trezit în timpul nopții, culcat pe o bancă într-o încăpere și că alături de mine mai erau și alte persoane în aceeași poziție. Am aflat dimineța, cînd s-au trezit și ceilalți, că fusesem scos dintre cadavrele coborîte din vagoane, încărcat într-o căruță și adus într-o sinagogă, încăpere în care mă aflam. Cînd mă trezisem în timpul nopții, l-am strigat pe fratele meu, dar nu mi-a răspuns nimeni.

Au murit în vagoane, din grupul celor cinci persoane pe care le cunoșteam, patru: fratele meu, Mișu Leizerovici, Michel Schächter și Dinu.

Un alt frate al meu, mai mic, care făcea muncă de folos obștesc la Uzina de electricitate din Iași, a scăpat de la moarte pentru că a ascultat de rugămîntea mamei noastre — oricum disperată de faptul că nu știa nimic despre noi, cei din trenul morții — și nu s-a prezentat la lucru în acea zi. Dintre cei 20 de tineri care lucrau forțat la Uzina de electricitate și care au fost prezenți în dimineța aceea, nici unul nu s-a mai întors acasă.

Arh. F.C.E.R., fond Mărturii.

A. I. CUPERMAN,
farmacist

ÎN „ACEA DUMINICĂ“ DE 29 IUNIE 1941

În zorii zilei de 29 iunie 1941, echipe de civili și militari au întreprins o acțiune de scoatere a evreilor din casele lor, în cartierele mai dens populate de evrei, controlînd casă cu casă, despărțind femeile și copiii de bărbați, aceștia din urmă fiind încolonați și duși la chestură (totuși, unele coloane adunau și copii printre adulți, băieți de 10—14—16 ani).

În primele ore, celor care erau aduși, comisarii le eliberau dovezi de prezentare, care, chipurile, aveau darul să-i lase să circule liberi.

Întorși cu aceste „bilete“, oamenii răspindeau repede știrea că aducerea la chestură nu prezintă nici un pericol. Astfel, chiar aceia care reușiseră să se ascundă au ieșit la lumină și s-au prezentat la autorități ca „să obțină adevărul“.

Încăperile chesturii gemeau de lume, încît cei ce soseau mai tîrziu erau introduși în curtea mare a instituției, care s-a umplut și ea pînă la refuz. O masă compactă, om lingă om, înconjurați de militari înarmați, români și germani.

Eu am fost ridicat din str. Căpitan Păun 10, unde locuiam.

Deși reușisem să mă ascund, cînd am auzit că toată lumea din casele vecine și ai mei au fost puși să se încoloneze, am ieșit din ascunzătoare, constatînd că „am luat plasă“.

Cei încolonați erau obligați să meargă pînă la chestură cu brațele ridicate.

LA CHESTURA DIN IAȘI

Mă aflam aici într-o sală de la parter, de unde o scară interioară ducea spre pod. Pe această scară au fost duși nenumărați tineri (cu deosebire) și, de cîte ori se deschidea ușa, se auzeau gemetele și țipetele disperate ale celor schingiuiți. Îmi amintesc și acum cum m-am înșiorat de groază zăbind cum tinărul proaspăt absolvent al liceului evreiesc, vîlstar al respectatei familii de intelectuali Brociner, era bruscat să urce spre pod...

Mai tîrziu, către orele 10—10¹/₂, am fost evacuați din încăperile chesturii și duși în curte; din pod nu a mai coborît nimeni...

Nu mult după aceea, au început să șuiere gloanțe asupra mulțimii din curte. O parte din cei sechestrați aici, cuprinși de panică, au încercat să se salveze sărînd zidul din fundul curții. Unii au căzut secerăți de

gloanțe, alții, care reușiseră să escaladeze împrejmuirea, s-au ascuns prin casele vecine, prin pivnițe, adăposturi, în care se refugiaseră și locatarii creștini. Majoritatea au fost depistați, bătuți la sînge de bande de derbedei, însoțiți de către un militar înarmat și readuși în curtea chesturii. Soarta asta am avut-o și eu...

Către amiază, curtea era din nou înțesată de lume, sub arșița soarelui, fără apă, fără hrană.

Ce se petrecea în afară, în oraș, nu știam. Ulterior am aflat că intelectualii evrei au fost aduși în Piața Unirii, înroșită de sîngele vărsat și au fost puși s-o spele.

Toată după-amiază a domnit în curtea chesturii o relativă liniște, întreruptă doar de împușcături ce se auzeau mai de aproape sau mai de departe; din incinta în care eram înghesuți, nimeni nu a mai putut ieși.

*

Seara tîrziu, am fost încolonați în rînduri — cît lățimea străzii — și duși sub pază militară româno-germană, comandată de ofițeri germani, care strigau amenințător că „cei ce vor ieși din rînduri vor fi împușcați“.

Ne-au dus la gara centrală și ne-au ordonat să ne culcăm pe caldarîm, cu fața în jos, trup lîngă trup, acoperind toată piața din fața gării și în continuare, spre străzile Gării și Arcului. Amenințările erau aceleași: „cine se ridică va fi împușcat“. În tot timpul cît ne-am aflat culcați în jurul nostru duduiau 2—3 tancuri și toți — cum m-am convins mai tîrziu în lagăr — am trăit groaza că vom fi striviți sub șenile.

La un moment dat, după ce am fost jefuiți de tot ce aveam (bani, ceasuri, inele), am fost împinși spre a ne îmbarca în vagoane de marfă, prevăzute cu cîte o singură ferestruică cu gratii.

ÎN TRENUL MORȚII

Înghesuți deci în vagoane, cîte 100 și chiar mai mulți, abia încăpînd om lîngă om în picioare, eram chinuți de căldura sufocantă, de atmosfera irespirabilă ce dăinuia imediat ce s-a închis ușa rulantă. A început agitația spre a răzbate către mica ferestruică de unde venea puțin aer mai răcoros.

În cursul nopții, trenul a pornit, în ce direcție nu ne dădeam bine scama. Spre ziuă, ne aflam oprîți în plin cîmp, lîngă niște băltoace, și oamenii nu mai puteau dori decît să soarbă din apa lor, cerînd sentinelor — care coboriseră din vagonul lor spre a ne păzi — să le dea de băut. Unii au aruncat pălării în care să li se aducă apă, alții cîte o cămașă care să fie muiată în băltoace și din care să soarbă. Am încercat să-i opresc, recomandîndu-le să-și pună doar comprese la inimă, dar zadarnic. A treia zi, marți, 1 iulie, acceptam deja și eu să sorb din maioul muiat în apa infestată.

Trenul-fantomă circula pe ruta Sirca—Tg. Frumos—Pașcani, cînd înainte, cînd îndărăt. Între timp, aveam deja morți în vagon.

În noaptea de marți spre miercuri, trenul a fost oprit la Tg. Frumos. Eu adormisem pentru întâia oară, epuizat de cele trei zile de veghe. Între timp, după cum mi-au povestit ulterior cei ce au supraviețuit, cadavrele au fost descărcate din vagoane.

Miercuri seara, am ajuns la Roman, după o oprire la Săbăoani, unde fuseseră coborite un nou rînd de cadavre care răspindeau un miros pestilențial, pînă la mare distanță. Ne dădeam seama de aceasta, de vreme ce locot. în rezervă Triandaf, comandantul trenului, umbla cu batista la nas, la 30—40 m distanță de vagoane, de unde dirija întreaga operațiune.

LA ROMAN

Se știe că la Roman, prin intervenția dnei Agarici și a serviciului sanitar al Companiei a IV-a, s-a încercat tunderea și îmbăierea tuturor deportaților (ceea ce nu s-a reușit decît parțial). Am dormit, în noaptea de joi 3 iulie, în incinta acestei formațiuni militare, pe pămîntul gol, mai bine-zis pe pietre, sub pază. În zori ne-au imbarcat într-o altă garnitură, care fusese golită de prizonieri ruși și ai căror păduchi rămași în paiele din vagoane au pus stăpînire pe noi. Primisem apă, cite două-trei bucăți de zahăr și un sfert de piine și cu acestea am dus-o pînă la Călărași, unde am ajuns ca niște fantome ieșite din morminte.

La Roman, din tot vagonul nostru cu circa 100 de oameni, rămăseseră în viață 27 (printre care 2 copii de 12—14 ani).

La Călărași, o primă numărătoare a efectivului sosit arătase 1 008 oameni. Cifra a fost corectată ulterior : erau numai 980. Dacă numărul mediu al morților a fost de 70 în fiecare vagon; numai în acest tren al morții au fost uciși 3 000 de errei.

*

La Călărași am stat 8 zile pe cimentul gol, în curtea unui regiment de blindate și tancuri plecat pe front. Primul ajutor ne-a venit de la comunitatea evreilor din oraș, în frunte cu inimosul președinte Schor, apoi de la comunitatea din București etc.

*

În gara Ruginoasa, trenul fusese oprit ziua, iar hidrantul principal al turnului de apă (destinat alimentării locomotivelor) a fost deschis din ordinul unui ofițer german. Un șuvoi gros de apă spumoasă ce a fișnit pe neașteptate i-a trezit pe cei din vagoane, dîndu-le speranța că neamțul vrea să le dea apă. Dar nu s-a întimplat așa ceva : neamțul savura cu sadism privirile halucinate ale celor din vagoane, ai căror ochi ieșeau din orbite, unii leșinînd la vederea apei.

Lingă Pașcani, trenul a staționat dincolo de halta Vatra. O femeie, trecînd pe acolo, ținîndu-se de nas, își făcu cruce : „Doamne Dumnezeule, doar sînt oameni, de ce li se face asta ? !“ — Ridicînd, pe rînd, poalele a două-trei pestelci și justa, scoase dintr-un buzunar două bucățele de zahăr și încercă să le întindă în sus, spre ferestruica vagonului. Dar sentinela o amenință cu baioneta...

În gara Hălăucești, cu peronul plin de prundiș, doi ceșeriști și-au găsit o distracție aruncînd cu pietre către ferestrele unde se înghesuiau nenorociții, spre a cerși o gură de apă. Deși agresati astfel, unii dintre noi am reușit să obținem de la sentinela cîte o cutie de conserve ruginită, cu apă, în schimbul unor sume de bani, al unui ceas, al unui stilou (în cazul meu, căci banii îmi fuseseră luați de ofițerul german, în gara Iași).

În gara Săbăoani, după coborîrea cadavrelor, din dispoziția Serviciului sanitar militar român, s-a dat în fiecare vagon cîte o găleată de apă și o căniță. Cu toții s-au repezit smulgîndu-și cana de la gură. Apa s-a irosit în întregime și aproape nimeni nu a apucat să bea. În fața vagonului nostru deschis, staționa un tren cu nemți. Doi ofițeri rîdeau, savurau spectacolul și fotografiau. Impulsiv, necugetat, m-am adresat nemților, care au tras spre mine, dar sentinela, cu un reflex remarcabil, a închis ușa rulantă. În cele din urmă trenul german a plecat.

*

Consecință a mizeriei fiziologice, majoritatea celor coborîți la Călărași sufereau de furunculoză generalizată. Lipsiți fiind de asistență sanitară, medicul șef al orașului a obținut de la comandantul lagărului permisiunea să ne organizăm un serviciu propriu. S-a format un comitet sanitar, compus din medicii Mayer Seni și Matelsohn și farmaciștii Cohn Israel, Moses și A. I. Cuperman.

Materialele sanitare au fost procurate de comitetul de sprijin al comisiei locale și apoi de Centrala Evreilor din București.

Arh. F.C.E.R., fond Mărturie

53

Ing. I. GROSU

Iași

„MUSS MAN ERSCHIESSEN ETWAS TAUSEND“ *

În dimineața zilei de 29 iunie 1941 — era o duminică —, un sergent de stradă a intrat în curtea casei noastre și ne-a spus tuturor să ne îmbrăcăm și să ieșim în stradă, fără a ne da alte explicații.

În stradă era formată o coloană cu evreii din zona învecinată: bătrîni, femei, adulți și copii, în rînduri de cîte patru și înconjuțați de jandarmi, sub comanda unui sergent. Acesta a dispus ca în față să treacă „niște frumoși“ : un căpitan medic în uniformă, un elev plutonier far-

* „Trebuie să împușcăm cîteva mii“.

macist în uniformă, vecinul meu și cu mine, civili. De asemenea, a dispus ca toată lumea să meargă cu mâinile în sus și astfel am pornit în centrul orașului, spre chestura poliției.

După cîțiva pași, sergentul a rupt epoleții căpitanului medic, l-a bătut cu pumnii și cu patul armei. La fel a procedat cu elevul plutonier A. Weisler. După aceea, l-a „luat în primire“ pe vecinul meu și apoi pe mine. La precizarea noastră că sîntem soldați, ne-a bătut cu patul armei, iar mie mi-a smuls o șuviță de păr.

Apoi a dat dispoziția de pornire. Peste 20—25 de minute am ajuns la chestură, unde se adunaseră coloane venite din toate colțurile Iașului.

Un ofițer de jandarmi a dat ordin să coborîm mâinile, iar femeile și copiii să plece acasă.

Bărbații și tinerii au fost introduși în curtea chesturii, iar o parte în interiorul clădirii, de asemenea fără a se da nici o explicație.

În timp ce m-am aflat în clădire cu tatăl meu, a fost adus un rabin bătrîn cu familia, avînd în mîini învelitoarea roșie a unui sul sfînt. Au fost urcați la etaj. De acolo se auzeau țipete de groază și durere: oamenii erau bătuiți.

Mai tîrziu au apărut trei ofițeri germani, dintre care unul a spus: „Muss man erschiessen etwas tausend“.

Dacă o parte dintre noi am scăpat cu viață, aceasta se datorește soției unui general român care, la Roman, a dat dispoziție să fie deschise vagoanele. Ni s-a dat apă de băut și pentru spălat. Mai tîrziu, cei rămași am fost imbarcați într-un tren și duși la Călărași.

Despre pogrom se știa cu cîteva zile înainte. Vecinii noștri creștini ne invitaseră pe noi, copiii, să venim la ei pentru două-trei zile.

O verișoară a mea, ing. Weisman, lucra la C.F.R., direcția de exploatare Iași, care era retrasă la Bacău. Colegii ei i-au spus să nu plece la Iași în acele zile. Ea însă nu a ascultat și astfel a murit în trenul groazei, împreună cu fratele ei.

Arh. F.C.E.R., fond Mărturii.

54

HANA ALTEIN

Iași

... A SUCOMBAT ÎN TREN, PE RUTA IAȘI — PODU ILOAIEI

Noi, familia avocat Jacques Altein, locuiam, în luna iunie 1941, la Iași, într-o vilă la colțul dintre străzile Vasile Conta și Nicolae Gane.

Războiul ne-a găsit, încă din iulie 1940, cu o parte a casei folosită drept locuință și birouri de către Consulatul italian, condus de aristocra-

tul Augusto Santorio. Odată cu declanșarea operațiunilor militare, el nu mai dormea noaptea în locuința sa de la consulat, ci la o vie a familiei Filiodoni, situată la Bucium.

Înainte cu trei-patru zile de 29 iunie 1941, ziua în care masacrele pogromului ajunseseră în Iași la apogeu, consulul ne-a propus sărui: Gr să plecăm și noi, respectiv soțul meu, fiica și cu mine, pentru un timp din Iași, stabilindu-ne la Bucium. La opoziția soțului meu, care afirma că are treburi zilnice la Iași, consulul s-a oferit să-l aducă în fiecare dimineață în oraș, iar seara înapoi cu mașina consulatului. L-am refuzat, neputîndu-ne hotări să lăsăm casa de izbeliște.

În noaptea de 28 spre 29 iunie, cînd a avut loc bombardamentul aerian sovietic, la semnalul de alarmă aeriană, am intrat cu toții într-un adăpost, vis-à-vis, la familia Packer. De acolo unii au mai ieșit să vadă ce este pe afară; așa am aflat că în dreptul casei noastre soldați români instalaseră o mitralieră (antiaeriană?), care acționa. Mai tîrziu, în adăpost a intrat o patrulă a armatei române, comandată de un ofițer. S-a interesat cine este locatarul casei noastre; soțul meu și-a recunoscut calitatea, după care ofițerul l-a poftit să iasă. Ieșind, a putut observa că într-o curte învecinată erau deja adunați evrei. Cei din patrulă l-au maltratrat pe soțul meu, pe motiv că din podul casei noastre s-a tras. Bineînțeles că, orice s-a întîmplat, lucrurile s-au petrecut în lipsa noastră, noi fiind în tot acest timp în adăpost.

Noi, împreună cu alții, care ne adăpostisem la Packer, am fost alături evreilor adunați de raziie și duși — copii, femei și bărbați — sub escortă militară, spre chestură. Acestea se petreceau în dimineața zilei de 29 iunie.

De la chestură, femeile și copiii au fost trimiși acasă, iar bărbații, deci și soțul meu, au fost reținuți. Nici pe drum, nici acolo, n-am văzut acționînd unități militare germane. Ne-am întors, fără a intra în ziua aceea în vechea locuință, cu atît mai mult cu cît zona permisă a fi locuită de evrei în Iași fusese astfel delimitată, încît nici nu mai aveam voie să intrăm în perimetrul în care se afla casa.

În ziua de 30 iunie, a revenit în Iași consulul, care a aflat cu stupeoare cele întîmplate cu noi; bineînțeles, evenimentele din oraș îi erau cunoscute. În scurt timp, în casa noastră se instală și comandamentul trupelor italiene de pe frontul de răsărit, funcția de comandant fiind îndeplinită de contele Valfredo de Bonzo; erau foarte des prezenți și corespondenți de război ai presei italiene, printre care Curzio Malaparte, Pellegrini, Triandafollo și alții.

Am aflat că soțul meu a sucombat în tren, pe ruta Iași—Podu Iloaiei. Actele soțului meu mi-au fost aduse — puține zile după tragedie — de către comandantul trupelor italiene, de Bonzo, consulul și Curzio Malaparte, care se deplasaseră împreună, special, în încercarea de a afla ceva mai mult despre cele petrecute.

În temeiul actului de deces, am fost declarată văduvă de război.

Arhiva F.C.E.R., fond Mărturii.

Z. DESSMOND
ziarist — Iași

AM SCĂPAT TEAFĂR PRINTR-UN MIRACOL

Mii de oameni nevinovați — bărbați, femei, copii și bătrâni — au fost scoși din casele lor, fără nici o vină, și apoi bătuiți, schingiuiți și închiși de vii în morminte pe patru roți.

[...] A fost o fărâdelege care nu va putea fi ștearsă.

„Sus miinile !“ — era lozinca cu care bestiile acostau pe evrei în duminica de 29 iunie 1941, la Iași. Toate haimanalele orașului, întovărășite de elemente hitleriste, s-au repezit asupra evreilor, ca să le răpească arutul și viața.

La chestură, centrul de adunare a evreilor, oamenii ajungeau extenuați fizicește și cu moralul distrus. Minați de la spate cu bite și drugi de fier, se călcau în picioare unul pe altul, se sufocau unul sub povara celuilalt — un munte viu de oameni.

— Jidane — așa erau apostrofați evreii aduși aici — ai tras în armata germană !

Și, ca urmare, asupra muntelui viu de oameni mitralierele au început să răpăie.

Curtea chesturii, transformată în abator, a devenit neîncăpătoare. Evreii care am mai rămas în viață am fost încolonați și minați în stradă, ca să fim duși, cum aveam să ne dăm seama, în altă parte.

... O comandă stridentă, ca un răcnet de fiară în pădure, ordonă : „În pas de fugă !“

Pornirăm la fugă...

Pe ambele trotuare, mitralierele pregătite deschiseră focul, cuprinzând trei sferturi din coloana în care ne aflam.

— Stați ! — sună din nou comanda bestiei, după ce mulți dintre noi stătuseră de acum pentru veșnicie : „AU VRUT SĂ FUGĂ“.

Am trăit drama din 29 iunie. Timp de opt zile am stat în vagonul închis ermetic, cu alți 150 de nefericiți. Așa au suferit mii de evrei capturați în vagoanele morții !

[...] Să stai cu peste 100 de muribunzi într-o cușcă-mormint, închis ziua și noaptea ; să asisti cum cei mai dragi ție se prăpădesc de sete, de foame și de căldură sufocantă.

Tata înnebunise și mușca cu dinții scindura vagonului, rîzind în neștire. Mușca pe cei din jurul lui, pe mine a vrut să mă sugrume.

Alături, Carol Drimer și-a smuls toate veșmintele și, astfel, dezgolit, delira, stînd pe un munte de cadavre.

[...] Pe un vecin de-al meu cei din vagon l-au legat cu o curea de mîini și de picioare, ca să nu-i muște. Înnebunise, sărmanul !

[...] Un teanc de bancnote — sute de mii de lei — sînt distruse, bucăţică cu bucăţică, de fiul bancherului ieşean Wachtel... Iar avocatul E. Wachtel este alături, cu faţa însîngerată, peste el stînd culcate alte cadavre.

[...] Aşa a decurs sinistra călătorie de opt zile de la Iaşi la Călăraşi, care a costat viaţa a mii de oameni şi din care am scăpat teafăr printr-un miracol... !

„Mintuirea“, an IV, seria a II-a, nr. 14, 2 decembrie 1944.

V. EXTERMINAREA
EVREILOR
DIN BASARABIA
ȘI BUCOVINA
IADUL NUMIT
TRANSNISTRIA
(1941–1944)

3 iulie 1941

**DIRECTIVE ȘI ÎNDRUMĂRI DATE INSPECTORILOR
ADMINISTRATIVI ȘI PRETORILOR TRIMIȘI ÎN BASARABIA
ȘI BUCOVINA**

Mihai Antonescu

10. „PURIFICAREA ETNICĂ ȘI POLITICĂ“.

Ne găsim în momentul istoric cel mai favorabil și mai larg, pentru o totală descătușare etnică, pentru o revizuire națională și pentru purificarea Neamului nostru de toate acele elemente străine sufletului lui, care au crescut ca vișcul ca să-i întunece viitorul.

Pentru ca să nu pierdem zadarnic acest moment unic, trebuie să fim implacabili.

Să nu se lase nimeni înșelat de aparențele unei filozofii umanitare, sub care tragica experiență a trecutului ne-a învățat că se ascunde cel mai acut interes de rasă, al unei rase, care se vroia stăpînă peste tot, punînd în slujba ei principii abstracte, în spatele cărora se găsea o religie profitoare, în dauna unei națiuni covîrșită de nevoi.

Acțiunea de purificare etnică se va desfășura prin **îndepărtarea sau izolarea în tabere de muncă, în locuri de unde nu-și vor putea exercita influențele nefaste, a tuturor evreilor, cît și a celorlalți străini de neam a căror atitudine este îndoielnică.**

Dacă va fi nevoie pentru desăvîrșirea operei de purificare etnică, guvernămintele provinciale vor aviza și **la măsurile de migrațiune forțată a elementului evreiesc și a tuturor celorlalte elemente străine, care trebuie trecute peste graniță, aceștia neavînd ce căuta în Basarabia și Bucovina, în momentele restaurației drepturilor naționale pentru totdeauna în aceste teritorii.**

M. Carp, C.N., vol. III, p. 91.

INSPECTORATUL JANDARMI
CHIȘINĂU

ORDIN CIRCULAR Nr. 1
din 8 iulie 1941¹

Din ordinul Inspectoratului General al Jandarmeriei și al Ministerului Afacerilor Interne, am luat comanda Inspectoratului Jandarmi Chișinău și cer tuturor ofițerilor, subofițerilor și trupeii ca pământul recucerit cu jertfa sîngelui fraților noștri trebuie administrat și păzit cu demnitate, cinste și omenie față de toți oamenii de bine — și cu strășnicie și necruțare față de infractori.

Pentru îndrumarea serviciului acum la început, ordon următoarele :

DIN PUNCT DE VEDERE AL SERVICIULUI

Se vor identifica și aresta toți evreii de orice sex și vîrstă, ce s-ar mai găsi pe teritoriul rural, raportîndu-se prin legiunile respective Inspectoratului, pentru a se da ordine de urmare.

Inspectoratul Jandarmi Chișinău
Colonel (ss) MECULESCU

1) Extras.

M. Carp., C.N., vol. III, p. 92.

EXTRASE DIN DISCURSUL LUI ION ANTONESCU
ROSTIT ÎN CONSILIUL DE MINIȘTRI DIN 8 IULIE 1941

„Cu riscul de a nu fi înțeleși de unii tradiționaliști care mai pot fi între Dvs., eu sînt pentru migrațiunea forțată a întregului element evreiesc din Basarabia și Bucovina, care trebuie azvirlit peste graniță.

De asemenea sînt pentru migrațiunea forțată a elementului ucrainian, care nu are ce căuta aici în momentul acesta“.

„**Îmi este indiferent dacă în istorie vom trece ca barbari.** Imperiul Roman a făcut o serie de acte de barbarie față de orizontul contemporan și a fost totuși cel mai mareț așezămînt politic“.

„**Nu există în istoria noastră un moment mai favorabil**“.

„Dacă este nevoie să trageți cu mitraliera“.

M. Carp, C.N., vol. III, p. 92.

59

SERVICIUL MARELUI PRETOR

Nr. 223 din 17 iulie 1941

Către
MARELE CARTIER GENERAL
Secția II-a

Am onoarea a raporta :

În urma inspecțiilor făcute în județul Bălți, în ziua de 16 și 17 iulie a.c., am constatat că Divizia 8-a din zonă a trimis la :

Fălești — Bălți, un număr de 1 546 evrei ;

Bălți, un număr de 1 235 evrei ;

La Limbenii Noi, circa 700 evrei în lagăr.

Din informațiuni Divizia 8-a ar mai trimite aproximativ 5 000 evrei spre Bălți.

Nu are cine să-i păzească.

Nu are cine să-i hrănească.

Rugăm a ordona ce facem cu ei.

Mare pretor,

General,

ss/ IOAN TOPOR

M. Carp, C.N., vol. III, p. 93 ; vezi și D.C.F.R.J., vol. V, p. 17.

ORDONANȚA ¹

ART. 1. Oricine va săvârși orice fel de act de violență în contra ofițerilor, ostașilor, funcționarilor de stat de orice grad români, precum și contra ofițerilor, ostașilor și funcționarilor armatelor sau misiunilor germane și italiene, va fi executat pe loc.

ART. 2. Dacă actul de violență contra vreunuia din cei de mai sus va fi săvârșit de un evreu, în acest caz vor fi executați imediat și toți ostatecii evrei internați în lagăr.

ART. 3. Aceeași sancțiune se aplică și complicilor de orice natură.

ART. 4. Autoritățile care nu vor executa întocmai aceste dispozițiuni vor suferi și ele aceleași sancțiuni.

Se aduce la cunoștința întregii populații, că au fost ridicați și internați un număr de 50 fruntași evrei din Cernăuți, care vor garanta cu viața și averea lor, deplina liniște din partea populației evreiești. În caz cînd evreii se vor deda la cel mai mic act de violență contra armatelor germane sau aliate, sau contra unui funcționar public român, sau al misiunilor aliate, toți ostatecii vor fi imediat executați și averile lor confiscate.

¹ Nu a fost afișată, ci numai publicată în ziarele din 1 aug. 1941.

M. Carp, C.N., vol. III, p. 95.

MASACRUL DE LA TĂTĂREȘTI (jud. Cetatea Albă) (PROCES-VERBAL)

Astăzi 9 august 1941.

Noi sublocotenent Heinrich Fröhlich, Untersturmführer din Marele Comandament al Unității din Chișinău, avînd sectorul Cetatea Albă, m-am prezentat în comuna Tătărești, unde se află un lagăr de evrei în număr de 451 (patru sute cincizeci și unu) sub comanda căpitanului de

jand. Vetu Gh. Ioan din Leg. Jand. Chilia Nouă, căruia i-am comunicat ord. dlui general Antonescu de a-i executa imediat.

Subsemnatul căpitan Vetu Ioan, luînd cunoștință de ordinul sus transmis, l-am adus la cunoștință dlui comandant al Legiunii, care mi-a ordonat a executa acest ordin, urmînd a raporta.

Pentru care am încheiat prezentul proces verbal.

Untersturmführer
ss FRÖHLICH

Căpitan
ss IOAN GH. VETU

M. Carp, C.N. vol. III, p. 71—72.

62

SECRET

INSPECTORATUL JANDARMI CHIȘINĂU

Către

GENERAL DE DIVIZIE NICOLESCU
președintele Comisiunii de anchetă

Am onoarea a vă înainta alăturata copie după procesul verbal din 9 august 1941, încheiat între sublocotenent Heinrich Froehlich, Untersturmfuehrer, din Marele Comandament al Unității din Chișinău și căpitanul de rezervă Vetu Ioan, referitor la execuția unor evrei din comuna Tătărăști, jud. Cetatea Albă.

Cu această ocazie, prin cercetările întreprinse de maiorul Miha-lache, comandantul Legiunii Chilia Nouă, s-a constatat că căpitanul Vetu Ioan și-a însușit obiecte de valoare de la evrei și anume.

- Un ceas de aur bărbătesc cu trei capace marca „Pavel Bure“.
- Un ceas de buzunar marca „Ima“.
- Un ceas de buzunar marca „Beata“.
- Un inel de aur piatră roșie.
- Patru verighete de aur.
- Un lanț de metal galben ordinar și mai rezultă și bănuiala că a luat și suma de lei 20.000.

Pe baza acestor cercetări, noi am sesizat Inspectoratul General al Jandarmeriei și am propus să se aplice ofițerului articolul 1 din Le-

gea Poziției Ofițerilor, măsură pe care Inspectoratul General al Jandarmeriei a aprobat-o.

Concomitent cu această măsură, Inspectoratul General al Jandarmeriei a ordonat ca dosarul în cauză să fie trimis Curții Marțiale.

Avînd în vedere cuprinsul procesului verbal și împrejurările în care s-a produs execuția acestor evrei, vă rugăm să binevoiți a aprecia și decide dacă dezbaterea publică a acestui proces în fața Curții Marțiale nu atinge interesele superioare de stat și a ne da ordin de urmare, pînă la primirea căruia dosarul cu actele, corpurile delictate și originalul procesului verbal rămîn în păstrarea acestui Inspectorat.

Inspectoratul Jandarmi Chișinău

Colonel (ss) T. MECULESCU

M. Carp, C.N., vol. III, p. 71—72.

63

Telefonic

Intr. Nr. 555

Nr. 858 din 10 august 1941

10.VIII.941

INSPECTORATUL JANDARMI CERNĂUȚI

Către MARELE PRETOR

Am onoare a raporta că am luat măsuri pentru internarea evreilor, în lagăre, după cum urmează :

— În Secureni aproximativ	17.000
— În Bărnova „	. 3.200
— În Berbeni „	. 2.000,

evrei, toate în județul Hotin.

Restul se găsesc pe raza Legiunii Jand. Soroca la Atachi și circa 10.000 peste Nistru.

Cu toate măsurile luate de autoritățile administrative și comunale respective și cu toată străduința depusă de către jandarmerie pentru organizarea hranei pentru aceste lagăre, totuși nu se poate face față nevoilor în raport cu numărul lor atît de mare, îngrămădiți în acea regiune.

Lipsa de alimente este foarte excentrică și lipsește în special pîinea. Mulți evrei nu au bani și sînt expuși a muri de foame.

S-au luat măsuri ca țăranii din satele din apropiere, să vină cu alimente pentru a le vinde evreilor, fie pe bani sau pe schimb în natură. Căpitanul Oprescu de la Leg. Hotin, se află la fața locului, pentru a lua măsuri.

Colonel (ss) MĂNECUȚĂ

M. Carp, C.N., vol. III, p. 101, vezi și D.C.F.R.J., vol. V, p. 41.

64

Telefonic

Nr. 862 din 11 august 1941

INSPECTORATUL JANDARMI CERNAUȚI

Intr. Nr. 568

11.VIII.1941.322

**Către
SERVICIUL MARELUI PRETOR**

La ordinul nr. 528 941, raportăm că în comuna Securenii — Hotin, s-a înființat un lagăr în care sînt internați următorii evrei :

— Oraș Hotin	3.800	evrei
— Tg. Noua Suliță	2.800	„
— Județul Hotin	6.625	„
— Orașul Storojineț	1.100	„
— Județul Storojineț	3.180	„
— Herța — Dorohoi	1.200	„
— Orașul Rădăuți	520	„
— Județul Rădăuți	580	„
— Județul Cernăuți	977	„

Total 20.852*

S-a asigurat asistența medicală a acestora ; avîndu-se în vedere numărul prea mare, alimentarea lor este imposibilă.

În acest scop propunem înființarea unui al doilea lagăr la Edineț — jud. Hotin. La Moghilău mai sînt 12.000 de evrei, pe care germanii urmează să-i treacă înapoi în România.

Inspectoratul nu-și poate asuma răspunderea venirii lor.

Colonel (ss) MĂNECUȚĂ

M. Carp, C.N., vol. III, p. 102, vezi și D.C.F.R.J., vol. V, p. 40.

* Totalul exact : 20 782.

COMANDAMENTUL ARMATEI 3-a Eș. II
 Serviciul Pretoral
 Oficiul Poștal Militar nr. 30

Nr. 121011
 1941, august 11

Către
SERVICIUL MARELUI PRETOR

Am onoare a raporta că Eșalonul 2 al Armatei a 3-a se deplasează în dimineața zilei de 22 august a.c. la Eșalonul I, în Ucraina.

Cum nu există alt pretorat căruia să i se poată preda cercetările în curs, am onoarea a înainta anexatul dosar cuprinzând treizeci file, cu începutul cercetărilor făcute în legătură cu împușcarea în noaptea de 4—5 august a.c. a 210 evrei, dintr-un convoi de 300 evrei, din județul Storojineț.

În urma cercetărilor întreprinse s-a dovedit că convoiul de evrei a fost sub conducerea caporalului Sofian Ignat și a jandarmilor Negură Vasile și Agafiței Grigore, toți din Legiunea Jand. Storojineț, aflați în prezent la Legiune și care urmează a fi cercetați.

Pretorul, pe baza informațiilor căpătate la cercetările făcute la fața locului, a cerut Legiunii Storojineț pe caporalul Iordache Sava și însoțitorii săi. Aceștia cercetați (procesul verbal fila 29), s-a dovedit că șeful escortei convoiului ce urmează a fi cercetat este jand. caporal Sofian Ignat și jand. sold. Agafiței Grigore și Negură Vasile.

Pretorul Armatei a 3-a Eș. II
 Lt. colonel JEAN POITEVIN

M. Carp., C.N., vol. III, p.65.

Intr. nr. 395, 13.VIII.1941
 Nr. 80 din 13 august 1941

INSPECTORATUL JANDARMI CHIȘINAU

Telefonic
 14/8
 Se va comunica
 S. II.
 Col. (ss) INDESC.

Raportăm că în ziua de 12 august 1941, orele 12, Curtea Marțială a condamnat la moarte pe cei 4 teroriști prinși de Legiunea Jandarmi Orhei, în orașul Orhei în ziua de 21 iulie 1941 și anume : Roman-

S-a dat ordinul telefonic nr. 2136 din 15/8
Anexat
Dosar
G-ral II.

tienco Anatolie zis Alexandru, de profesie inginer, Safcu Vasile zis Colea, de profesie funcționar, Mendel Froim Iacob zis Marin, de profesie învățător și Zadov Grigore zis Iașu, de meserie frizer, care au fost raportați Dv. cu nr. 39 din 3 august 1941.

— Evreii din lagărul Tătărăși—Chilia seosi la munca cîmpului au refuzat lucrul; devenind agresivi, au fost împușcați.

— În ziua de 6 august a.c. crele 18, jandarmii din Comp. 23 Poliție au împușcat 200 evrei și i-au aruncat în Nistru.

M. Carp., C.N., vol. III, p. 70.

67

PRIMĂRIA COM. ATACHI
JUD. SOROCA

DECLARAȚIE

Subsemnatul Ciornei Simion de ani 22, măcelar, român, căsătorit, cu un copil, cu domiciliul în Atachi, Soroca, declar următoarele :

În ziua de 4—5 august 1941 am văzut mai mulți jidani care mergeau de la Otaci spre Volcineț și jandarmi. Am văzut că în apropiere de Otaci jidanii au fost opriți și li s-a făcut control în bagajele lor de jandarmi și alți soldați și un civil de la serviciul informație Otaci. S-a luat de la evrei tot ce au avut, iar civilul a găsit o lădiță plină cu aur pe care a pus-o subțioară și a plecat.

Eu am spus civilului să ducă lădița cu aur la Primărie, iar el a spus du-te, că nu ai ce căuta aici. Cam 30 centimetri avea lădița. Soldații au văzut lădița și s-au speriat, că era lădița plină. S-a mai luat linguri și furculițe de argint și pahare de argint.

A doua zi am văzut oameni morți trecînd pe Nistru.
Declar și semnez propriu.

14 august 1941

(ss) CIORNEI SIMION

M. Carp., C.N., vol. III, p. 70.

LEGATION OF THE
UNITED STATES OF AMERICA
Bucharest, August 19, 1941

No. 2015

Subject : The Brutal Measures Taken in Rumania Against the Jews
Prior To and Since the Outbreak of War With Russia.

**THE HONORABLE
THE SECRETARY OF STATE,
WASHINGTON**

Sir :

I have the honor to enclose herewith a Memorandum prepared by Mr. Cloyce K. Huston, Second Secretary of this Legation, setting forth the reports reaching the Legation in regard to the brutal measures taken in this country against the Jews during the six months period prior to the outbreak of war with Russia, as well as subsequently thereto.

The popular Rumanian reaction to the recent excesses committed against the Jews is difficult of assessment. The Rumanians have heretofore insisted upon being known as a tolerant people, and I do not doubt that the majority of them learn of the massacres and other atrocities with, possibly, a slight feeling of satisfaction, mixed with a stronger sense of surprise, shock and misgiving. It is undoubtedly true that the anti-Semitic campaign of the Legionary régime, the continual attacks of the press, the present military collaboration with anti-Semitic Germany, and the attitude of the Government during General Antonescu's absence at the front, during which time Mr. Mihai Antonescu has been Acting Premier, have all had their effect on popular opinion, tending to make it especially anti-Semitic, but I fail to believe that the country as a whole willingly countenances outright slaughter and brutality in the handling of the Jewish problem. I have already reported by telegram (No. 716 of August 1, 1941, 9 a.m.) the suggestion that General Antonescu was "sick at heart" because he had not been able to curb the bloody excesses committed against the Jews. The fact remains, however, that he issued the first order. You know from previous reports that National Peasant Leader Maniu and his henchmen, certain officials in the Foreign Office, Prince Barbu Știrbey, and many other important personalities, have openly deplored the extreme violence and drastic measures that have been employed against the country's Jewish population. And when I mentioned this subject to the Orthodox Archbishop and Metropolitane of Transylvania* at Brașov, he professed likewise to be shocked at the carnage and maltreatment of the Jews. Even Mihai Antonescu, the Acting Premier, has set forth to me at length his own personal abhorrence of the acts of cruelty and violence committed against the Jews, claiming to have recommended the creation of a Governmental commission with a

view to establishing a juridical basis for the liberation of Jews now in internment or labor camps against whom there are no definitive charges or evidence; and it is he who professes juridical reasons for deferring the application of the law expropriating the urban properties of Jews.

Mr. Maniu, in a recent memorandum which he caused to reach me, claims that the Germans are provoking anti — Semitic disorders in order to divert public opinion from their aims of conquest and the subjugation of Rumanian economic life. The massacres of the Jews, he avers, are staged by them, and the responsibility is laid upon the Rumanians. I have often pointed out in conversations with officials and others here that German policy in this respect may quite well be based in part upon far-seeing plans to make room, by freeing business and other positions in Rumania held by the Jews, for German unemployed after the war.

But the fact remains that there has been no popular uprising or movement against all these cruelties. It may well be that the ethical sense of the Rumanian people has been somewhat dulled by recent miseries and disasters, the loss of Bessarabia, then of Transylvania and the Dobrodja, the dethronement of a King, a catastrophic earthquake, a bloody revolution, and, in this part of the world, war in all its most hideous aspects, including the reported butchery of prisoners and even of elements of the local Rumanian population suspected or popularly accused of Communist sympathies, with the result that they are not fully conscious of the horrors of the Jewish phase. Whatever the cause, 1941 has thus far proved to be a black year for the Jews in Romania.

My own experience is that the better class of Romanians thoroughly disapproves of the methods resorted to from time to time against the Jews, the cruelty and the injustice. On general principles, I have lost no opportunity to indicate my own attitude of strong disapproval, apart from the pointed observations which I made to Mr. Alexandre Cretziano, the Secretary General of the Foreign Office, as outlined in my telegram No. 610 of July 3, 2 p.m., and to intimate that the reaction in the Western World will be most unfavorable.

Rumanian officialdom and public opinion are well aware that the traditional American attitude carries an expectancy of humane and civilized treatment for the Jews, as for all other oppressed peoples, and thinking Rumanians are cognizant of the effects which the present rampant anti-Semitism must inevitably have on American sentiment. I have even availed myself of every suitable occasion to intimate to General Antonescu and other Rumanian officials how deeply my Government and the people of the United States deplore and abhor the exercise of wanton license in dealing with human lives, even in the liquidation of what this country may consider an internal problem. There is, I feel sure, no mistaking as to the American view of butchery and the brutal deprivation of human rights. I shall continue to hold this view up to the light, but,

* Incidentally, both he and Mr. Mihai Popovitch, are strongly in favor of a new and enhanced homeland for the Jews somewhere in Africa, where they could be educated and the second or third generations be prepared to return to Europe.

in the absence of specific instructions, I shall not seek further to trouble an already uncertain atmosphere by direct or specific representations.

The fact remains, however, that the lower-class Jew who has filtered into Rumania since the War from Galicia, Russia, Hungary, Czechoslovakia, or elsewhere, and fastened upon village and small-town life is, by and large, not assimilable. The Rumanian resents his presence, although it is largely due to his own *laissez faire* that this type of Jew is here, and, from time to time when things are not going well, sporadic examples of appalling cruelty occur. The Jew is always the convenient butt. Frank Rumanians will admit that robbery is often the real *leit motif*.

I have frequently discussed with colleagues those recent outrages. They one and all are as appalled by the hideousness of it as I am. The Papal Nuncio, for example, claims to have made some pertinent observations on this subject at the Foreign Office, although he has not divulged to me the exact nature thereof. Others, such as the Brazilian and Portuguese Ministers, who have in their blood the abhorrence of cruelty common to their gentle race, and also the Swiss, have urged me to recommend to my Government that a joint international protest be made. I am not in a position from this angle to make a recommendation one way or the other. Facts would have to be better documented than is as yet possible. A far-reaching investigation should be made which would be far from simple and statements taken under oath which would be impracticable. One hears locally that the Hungarian newspapers are about to launch a campaign against Rumania on this score. That will serve at least to bring circumstances to the attention of the Western World, there being no American correspondents in Rumania. Stories of the massacres also are filtering through to Ankara, whence, undoubtedly, various and sundry versions thereof will be reported to the American press.

Respectfully yours,
FRANKLIN MOTT GUNTHER

D.C.F.R.J., vol. III, p. 32—37.

Nr. 2015

LEGAȚIA STATELOR
UNITE ALE AMERICII
București, 19 august 1941

Tema : Măsurile brutale luate în România împotriva evreilor, înainte și după izbucnirea războiului cu Rusia.

**ONORABILULUI
SECRETAR DE STAT
WASHINGTON**

Domnule,

Am onoarea de a include aici un Memorandum elaborat de dl Cloyce K. Huston, secretar II al legației noastre, în care se prezintă informațiile ce au parvenit la legație în legătură cu măsurile brutale

luate în această țară împotriva evreilor, în perioada celor șase luni dinaintea izbucnirii războiului cu Rusia, precum și după aceea.

Reacția populară românească față de excesele comise recent împotriva evreilor este dificil de evaluat. Până acum, românii au insistat să fie considerați ca un popor tolerant, deși nu mă îndoiesc că e posibil ca majoritatea să afle despre masacre și alte atrocități cu un ușor sentiment de satisfacție, amestecat cu unul, puternic, de surpriză, șoc și neîncredere. Neîndoios, campania antisemită dusă de regimul legionar, atacurile necontente din presă, actuala colaborare militară cu Germania antisemită și atitudinea guvernului în timpul absenței generalului Antonescu, aflat pe front, timp în care dl Mihai Antonescu a fost prim-ministru temporar, au influențat opinia publică, tinzând anume să o facă antisemită, dar nu pot să cred că țara în întregime aprobă de bună voie masacrul și brutalitatea în rezolvarea problemei evreiești.

Am transmis deja (prin telegrama nr. 716/1 august, 1941, ora 9 dim.) impresia că guvernul Antonescu „suferă“ pentru că nu a putut ține în frâu excesele sîngeroase comise împotriva evreilor. Totuși, fapt este că el a dat primul ordin în acest sens (vezi p. 5 a Memorandumului). Știți din informațiile anterioare că liderul național-țărănist Maniu și colaboratorii săi, unele oficialități din Ministerul de Externe, prințul Barbu Știrbei și multe alte personalități importante au deplîns în mod deschis violența extremă și măsurile drastice care au fost folosite împotriva populației evreiești din țară. Iar cînd am menționat această chestiune Arhiepiscopului ortodox, Mitropolit al Transilvaniei *, de la Brașov, el s-a declarat șocat de măcelărirea și maltratarea evreilor. Chiar și Mihai Antonescu, primul ministru temporar, mi-a expus pe larg propria sa oroare față de actele de cruzime și violență comise împotriva evreilor, pretinzînd că ar fi recomandat crearea unei comisii guvernamentale în vederea stabilirii unei baze juridice pentru eliberarea evreilor în prezent închiși sau aflați în lagăre de muncă, împotriva căroră nu există acuzații definitive sau dovezi ; tot el este acela care aduce rațiuni juridice pentru amînarea aplicării legii exproprierii proprietăților evreiești urbane.

Într-un recent memorandum, pe care mi l-a trimis, dl Maniu afirmă că germanii provoacă dezordini antisemite pentru a distrage atenția opiniei publice de la țelurile lor de cucerire și subjugare a vieții economice românești. El susține că masacrarea evreilor este organizată de ei (de germani — n.tr.), iar răspunderea este aruncată asupra românilor. Adeseori, am subliniat în convorbiri cu oficialități și cu alte persoane de aici că politica germană în această privință poate foarte bine să fie bazată, în parte, pe obiectivul anticipat ca, prin eliberarea întreprinderilor și a altor poziții deținute de evrei în România, să se creeze locuri pentru șomerii germani de după război.

Dar fapt este că împotriva acestor cruzimi nu a avut loc nici o revoltă sau mișcare populară. Se prea poate ca sentimentul etic al po-

* Întimplător, atît el, cit și dl Mihai Popovici sint, hotărît, în favoarea unei patrii noi și întinse pentru evrei, undeva în Africa, unde să poată fi educați, iar a doua sau a treia generație să fie gata pentru a se reîntoarce în Europa.

popului român să fi fost într-o oarecare măsură diminuat de recente nenorociri și dezastre — pierderea Basarabiei, apoi a Transilvaniei și Dobrogei, detronarea regelui, un cutemur catastrofal, o revoluție sângeroasă și războiul în această parte a lumii, cu aspectele sale cele mai hidoase, inclusiv masacrarea prizonierilor, despre care s-a raportat, și chiar a acelor elemente din populația românească locală suspectate sau acuzate de simpatii comuniste —, toate acestea avînd drept rezultat faptul că poporul nu mai este conștient de ororile față de evrei. Oricare ar fi cauza, 1941 s-a dovedit pînă acum a fi un an negru pentru evreii din România.

Propria mea experiență arată că o parte dintre români a dezaprobat total metodele la care s-a recurs din cînd în cînd împotriva evreilor, cruzimea și nedreptatea. În general, nu am pierdut nici o ocazie pentru a-mi arăta propria atitudine de dezaprobare, la care se adaugă observațiile tăioase pe care le-am făcut dlui Alexandru Cretzianu, secretarul general al Ministerului de Externe, arătate în telegrama mea nr. 610/3 iulie ora 2 p.m., pentru a da de înțeles că reacția în lumea occidentală va fi extrem de nefavorabilă.

Oficialitățile și opinia publică din România își dau seama că atitudinea americană tradițională pretinde un tratament omenesc și civilizat față de evrei, ca și față de toate popoarele oprimate, iar românii care raționează cunosc efectele pe care actualul antisemitism în floare le va avea în mod inevitabil asupra sentimentelor americane. M-am folosit eu însumi de fiecare ocazie potrivită pentru a-i sugera generalului Antonescu și altor oficialități române cît de adînc deplînge și condamnă guvernul meu și poporul Statelor Unite aplicarea unor măsuri luate cu ușurință, cînd este vorba de vieți omenesti, chiar și în rezolvarea unei chestiuni pe care această țară o consideră o problemă internă. Sînt sigur că nu există îndoială cu privire la punctul de vedere american referitor la masacre și la desființarea brutală a drepturilor omului. Voi continua să susțin acest punct de vedere pînă la capăt, dar, în lipsa unor instrucțiuni speciale, nu voi urmări să tulbur mai mult atmosfera, oricum nesigură, cu observații directe sau speciale.

Totuși, fapt este că evreul din clasa de jos, care s-a stabilit în România după război, venind din Galiția, Rusia, Ungaria, Cehoslovacia sau din altă parte și s-a legat de viața satului și orașelului este, în general, neasimilabil. Românul are resentimente față de prezența lui, deși acest tip de evreu se află acolo datorită propriului lui „laissez faire” și, din cînd în cînd, atunci cînd lucrurile nu merg bine, se comit acte sporadice de o cruzime înfiorătoare. Evreul este întotdeauna ținta cea mai la îndemînă. Românii cinstiți recunosc că adesea jaful este pretextul real.

Adesea am discutat cu colegii aceste crime recente. Fiecare dintre ei este tot atît de uluit ca și mine de hidoșenia lor. De exemplu, Nuntîul Apostolic afirma că a făcut unele observații pertinente pe această temă la Ministerul de Externe, deși nu mi-a divulgat natura exactă a acestora. Alții, ca, de pildă, ambasadorii Braziliei și Portugaliei — care au în sînge ura față de cruzime, specifică rasei lor blînde —, precum

și cel al Elveției m-au îndemnat să recomand guvernului meu să se adreseze un protest internațional comun. Din acest punct de vedere, nu sînt în situația de a face o recomandare în vreun fel sau altul. Faptele ar trebui mai bine documentate decît este posibil în prezent. Ar trebui să se facă o investigație amplă — care nici pe departe nu ar fi simplă —, să se ia declarații sub prestare de jurămint, ceea ce nu ar fi realizabil. Pe aici se aude că ziarele ungurești vor lansa o campanie împotriva României pe această temă. Ea va servi cel puțin ca să se aducă situația în atenția lumii occidentale, în România neaflindu-se nici un corespondent american. Relatări despre masacre se strecoară spre Ankara, de unde, fără îndoială, diferite versiuni vor fi transmise presei americane.

Cu respect, al dvs.,
FRANKLIN MOTT GUNTHER

69

FEDERAȚIA UNIUNILOR
de
COMUNITĂȚI EVREIEȘTI DIN ȚARĂ

19 august 1941

DOMNULE MINISTRU,

Avem onoare a supune atențiunii Dvs. următoarele :

La Secureni (Basarabia) au fost adunați 25—30 000 evrei evacuați din localitățile Storojineț, Seletin, Putila, Plosca, Văscăuți, Vijnița, Lujeni, Lipcani etc.

Sînt lipsiți de adăpost, de hrană, de îmbrăcăminte și de îngrijire medicală.

Nu se îngăduie nimănui trimiterea de ajutoare într-acolo.

Mizeria care domnește între ei îi sortește pe toți morții, dar poate deveni și o primejdie publică amenințătoare, întrucît o atare aglomerare poate constitui un focar de geneză și propagare a bolilor infecțioase și epidemice.

Vă rugăm să binevoiți a examina dacă nu este posibil a înlătura aceste primejdii dispunînd trimiterea evacuaților la urmă și în orice caz dacă nu este folositor a se micșora mizeria, autorizîndu-se trimiterea de ajutoare.

19 AUG. 1941

22

DOMNUL MINISTRU,

Avem onoare a supune atențiunei Dvs. următoarele:

La Secureni (Basarabia) au fost adunați 25-30.000 evrei evacuați din localitățile Storojineț, Seletin, Putila, Plosca, Văscăuți, Vijnița, Lujeni, Lipcani, etc.

Sunt lipsiți de adăpost, de hrană, de îmbrăcăminte și de îngrijire medicală.

Nu se îngăduie nimănui trimiterea de ajutoare într'acolo.

Mizeria care domnește între ei îi sortește pe toți morții, dar poate deveni și o primejdie publică amenințătoare, întrucât o atare aglomerare poate constitui un focar de geneza și propagare a bolilor infecțioase și epidemice.

Vă rugăm să binevoiți a examina dacă nu este posibil a înlătura aceste primejdii dispunând trimiterea evacuațiilor la urmă și în orice caz dacă nu este folositor a se micșora mizeria, autorizându-se trimiterea de ajutoare.

Primiți, vă rugăm, Doamne Ministru, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni,

Președinte,
Dr. Filderman

Secretar general,
M. Carp

19 August 1941.

26 August predat
D-lui Gral. Mazarin
transmis eșalonului I.

DOMNIEI SALE

DOMNULUI MINISTRU AL AFACERILOR INTERNE

Fac-imilul documentului nr. 69

Primiți, vă rugăm, Domnule Ministru, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Președinte,
Dr. W. FILDERMAN

Secretar general,
M. CARP

19 august 1941
26 august predat
dlui g-ral Mazarin
transmis eșalonului I

DOMNIEI SALE

DOMNULUI MINISTRU AL AFACERILOR INTERNE

M. Carp, C.N., vol. III p. 109—110, vezi și D.C.F.R.J., vol. III, p. 30.

70

Nr. 120 966 din 21 august 1941

C ă t r e
SERVICIUL MARELUI PRETOR

Urmare raportului telegrafic nr. 120 883 din 17 august 1941.

Am onoare a raporta :

— Cei 13 500 evrei, trecuți de germani peste Nistru la Cosăuți-Soroca, au fost internați în lagărul înființat la Vertujeni-Soroca.

Tot la lagărul de la Vertujeni s-a luat măsuri și s-a evacuat :

— în dimineața de 19 crt., orele 4, lagărul Alexandru cel Bun (Rediu)-Soroca 16 000 evrei ;

— în seara de 19 crt., orele 18 un convoi de 2 000 de evrei valizi, din lagărul Rublenița ;

— în dimineața de 20 crt., orele 4, un convoi de aproximativ 1 500 invalizi, bătrâni, femei și copii mici, etc. cu căruțele din lagărul Rublenița ;

— în seara de 20, orele 18, ultimul convoi de aproximativ 2 000 din lagărul Rublenița.

În total lagărul Vertujeni a primit circa 22 000 evrei.

Conform ordinului M.C.G., dat domnului lt. colonel Palade, urma ca în lagărul Vertujeni să se evacueze și evreii aflați în lagărele Legiunii Jandarmi Soroca, circa 12 000.

NR. 120966... DIN 21 August 1941

C ă t r e

SERVICIUL MARELUI PRETOR

Urmare raportului telegrafic nr. 120883
din 17 August 1941.-

Am onoare a raporta :

-Cei 13.500 evrei, trecuți de germani peste
Nistru la Cosăuți - Sereca, au fost internați în
lagărul înființat la Vertujeni - Sereca.-

Tot la lagărul de la Vertujeni s'a luat
măsură și s'a evacuat:

-în dimineața de 19 cer. erele 4, lagărul
Alexandru Cel Bun (Rodi) - Sereca, 16000 evrei:

-în seara de 19 cer., erele 18 un convoi
de 2.000 evrei valizi, din lagărul Rublenița ;

-în dimineața de 20 cer., erele 4, un con-
voi de aproximativ 1.500 invalizi, bătrâni, femei
cu cepii mici, etc. cu căruțele din lagărul
Rublenița;

-în seara de 20 erele 18, ultimul convoi de
aproximativ 2.000 din lagărul Rublenița.-

În total lagărul Vertujeni a primit circa
22.000 evrei.-

Confera ordinului M.C.G., dat Domnului Lt.
Colonel Palade, urma ca în lagărul Vertujeni să
se evacueze și evreii aflați în lagărele Legi-
unei Jandarmii Sereca, circa 12.000.-

Cum însă în urmă primirii evreilor veniți
de peste Nistru, capacitatea lagărului nu mai
permite și internarea acestor evrei, urmează ca
Domnul Lt. Colonel Palade să ia legătura cu M.C.
G. pentru a stabili unde urmează a se interna
evreii legiunea Bălți.-

PRETORUL ARMATEI 3-a Eș. 2

Lt. Colonel,

Jean Poitevin

Facsimilul documentului nr. 70

Cum însă în urma primirii evreilor veniți de peste Nistru, capaci-
tatea lagărului nu mai permite și internarea acestor evrei, urmează ca
domnul Lt. colonel Palade să ia legătura cu M.C.G. pentru a stabili unde
urmează a se interna evreii legiunea Bălți.

PRETORUL ARMATEI 3-a Eș. 2

Lt. Col.,

JEAN POITEVIN

D.C.F.R.J., vol. V, p. 56.

SECRET

Intr. Nr. 721
31 aug. 1941

INSPECTORATUL JANDARMI BASARABIA CHIȘINĂU

C ă t r e
MARELE PRETOR

La ordinul Dvs. nr. 721 1941 telefonic :

Am onoare a înainta anexat o situație numerică de evreii din raza acestui Inspectorat internați în lagăre, pe categorii.

Inspector Jandarmi Basarabia
Colonel T. MECULESCUȘeful Biroului Poliției
Maior TOMESCU

INSPECTORATUL JANDARMI CHIȘINĂU — BASARABIA

SITUAȚIA NUMERICĂ

de evreii din raza acestui inspectorat internați în lagăre, pe categorii :

Nr. crt.	Denumirea legiunii	Denumirea lagărului	Numărul evreilor pe categorii			
			Bărbați	Femei	Copii	TOTAL
1	Leg. Jand. Bălți	Limbenii Noi	877	908	849	2634
		Râșcani	795	1164	1113	3072
		Răuțel	706	1469	1060	3235
2	„ „ Cahul	—	—	—	—	
3	„ „ Chilia N.	—	—	—	—	
4	„ „ Lăpușna	—	—	—	—	
5	„ „ Cet. A.	—	—	—	—	
6	„ „ Ismail	—	—	—	—	
7	„ „ Orhei	—	—	—	—	
8	„ „ Soroca	Vertujeni	8182	8510	6247	22969
9	„ „ Tighina	—	—	—	—	
TOTAL			10569	12081	9269	31910

Se certifică de noi exactitatea prezentei situații numerice.

Inspector Jandarmi Chișinău
Colonel T. MECULESCUȘeful Bir. Poliției
Maior TOMESCU

M. Carp, C.N., vol. III, p. 113.

11 septembrie 1941

INSTRUCȚIUNI relative la evacuarea evreilor din lagărul Vertujeni-Soroca

În conformitate cu Ordinul dlui general mare pretor, binevoitori a executa următoarele :

Evacuarea celor 22 150 evrei din lagărul Vertujeni-Soroca va începe în ziua de 12 septembrie 1941 ora 8 precis pentru a fi trecuți peste Nistru în Ucraina.

Pentru evacuarea acestora, se dau două itinerarii de marș și anume :

a) Itinerar ce va fi deservit de punctul de trecere Cosăuți, pleacă din Vertujeni pe drumul de care se trece pe la vest de satul Cremenea, apoi pe șoseaua Gura—Camenca—Soroca, Soroca—Cosăuți ;

b) Itinerar al 2-lea ce va fi deservit de punctul de trecere Rezina, va urma drumul : Vertujeni—Temeleuți—Văscăuți—Tepurde—Cușmirea—Mateuți—Rezina.

Evreii din lagăr vor fi formați în grupe de maximum 1 600 inclusiv copii pentru fiecare itinerar, formînd astfel un convoi. Aceste convoaie a cîte 1 600 suflete sînt dirijate pe itinerariile arătate sub directa supraveghere și răspundere a ofițerilor lagărului și cu jandarmii necesari — tot din efectivul de pază al lagărului.

Deci conducerea lagărului va da cîte un ofițer de fiecare itinerar și jandarmii necesari pazei.

Aliura de marș va fi de 30 km pe zi, iar efectuarea întregului itinerar se va face în trei etape astfel :

Pentru itinerarul „a“ — Cosăuți, prima etapă de marș de la Vertujeni la comuna Reditu de pe șoseaua Gura—Camenca—Soroca, a doua etapă de la comuna Reditu la Soroca, a 3-a etapă Soroca—Cosăuți.

Pentru itinerarul „b“ — Rezina, prima etapă de marș de la Vertujeni la comuna Voinova, a doua etapă Cuhurești—Mateuți și a 3-a etapă Mateuți—Rezina.

Ofițerii lagărului vor conduce aceste convoaie și care vor merge cu ele respectiv primul itinerar pînă la Soroca, iar al doilea itinerar pînă la Mateuți, iar de aci convoiul se conduce de ofițerii legiunilor.

Cu conducerea convoaielor de la punctele Soroca și Mateuți se însărcinează căpitanul Ramadan Victor, pentru itinerarul Soroca—Cosăuți, iar locot. Popoiu pentru itinerarul Mateuți—Rezina. Acești ofițeri se vor găsi la punctele Soroca și Mateuți în ziua de 14 septembrie ora 20, pentru a organiza plecarea pentru a 2-a zi spre punctele de trecere.

Trecerile fără nici o formalitate.

Cei 800 oameni vor fi trecuți în ziua de 15 septembrie, pe posibilitățile ce se ivesc spre a nu produce baricadarea podurilor, iar restul de 800 oameni vor fi trecuți în ziua de 16 sept.

Acest mecanism se va succeda în timp astfel :

Din 2 în 2 zile va porni din nou câte două convoaie de aceeași forță 1 600 oameni pe aceleași itinerarii, făcând aceleași halte și vor fi predați la aceleași localități ofițerilor de la legiuni. Ofițerii de la legiuni vor avea cu ei jandarmii plutonului de la reședința legiunii respective, care vor fi întrebuințați de la punctul de luare în primire pînă la trecerea Nistrului pentru pază. Acești doi ofițeri ai legiunilor deci se vor găsi în punctele Mateuți—Soroca—Cosăuți și Rezina în raport cu calculul ce trebuie a-l face, ținînd bine seama că aceste convoaie de la Vertujeni vor pleca din 2 în 2 zile, deci exact timpul pentru retrecere după care se vor înapoia imediat la Mateuți, Soroca de unde vor lua alte convoaie în primire.

Comandanții de legiuni în unire cu autoritățile administrative vor dota fiecare convoi cu câte 50 căruțe, care vor transporta din bagaje și pe cei neputincioși a executa marșuri. Tot comandanților de legiuni le revine sarcina de a da ordine posturilor de pe itinerarii de a concura la curățirea terenului, îngroparea morților cu locuitori și a stabili din timp localurile de cartiruire, la margini de sat prin șoproane, remize etc. cău-tînd astfel a împiedica epidemiile.

Pentru ofițerii conducători de convoaie se atrage atențiunea de a pune în vedere escortei a nu-i jefui pe evrei, iar cei ce vor comite asemenea fapte vor fi împușcați.

P R E S C R I P Ț I U N I

Pentru cei ce nu se vor supune, se vor proceda conform normelor cunoscute și stabilite în legile Ordonanțelor și D.L. în vigoare.

Se anexează schița cu itinerariile și haltele ce se vor executa.

Inspector Jandarmi Basarabia—Chișinău
Colonel (ss) MECULESCU

Către

COMENDUIREA PIȘTEI CERNAUȚI

În conformitate cu ordinul dlui Mareșal Antonescu, toți evreii din Bucovina să fie trimiși în 10 zile la est de Nistru.

Raportați până mâine la ora 20 de executare.

D. O.
șeful Secției II-a
Lt. Col. (ss) R. DINULESCU

Șeful Biroului
Maior (ss) indescifrabil

M. Carp, C.N., vol. III, p. 143.

**EXTRAS DIN COMUNICAREA FĂCUTĂ DE ION ANTONESCU
IN ȘEDINȚA CONSILIULUI DE MINISȚRI DIN 6 OCTOMBRIE 1941**

„În ceea ce privește pe evrei, am luat măsura ca să-i scot definitiv și total din aceste regiuni. Măsura este în curs. Mai am în Basarabia aproximativ 10 000 de evrei, care în câteva zile vor fi trecuți peste Nistru, iar dacă circumstanțele vor permite, vor fi trecuți dincolo de Urali“.

M. Carp, C.N., vol. III, p. 143.

9 octombrie 1941

DISPOZIȚIUNI

Comandantul suprem al Armatei a hotărât evacuarea întregii populații evreiești din orașul Suceava — comuna Burdujeni și Ițcani.

Populațiunea evreiască este invitată a se pregăti de plecare.

Astăzi, 9 octombrie 1941 pleacă cu trenul populația evreiască din comuna Ițcani și Burdujeni, precum și cei din orașul Suceava, care locuiesc pe străzile începînd cu strada Ciprian Porumbescu în continuare pînă la strada Petru Rareș colț cu biserica Sf. Dumitru, respectiv casa evreiască și începînd cu strada Regina Maria (prăvălia de coloniale Reif) și în continuare strada Cetății cu terminarea ei, apoi începînd cu prima stradă după hotelul „La Americanul“ în continuare pînă la Gimnaziul Industrial de fete și apoi strada Bosancilor pînă la terminarea ei.

Cei arătați mai sus se vor găsi la rampa militară a gării Burdujeni în ziua de 9 octombrie 1941, orele 16 după amiază.

Fiecare locuitor evreu poate lua cu el haine groase, îmbrăcăminte și încălțăminte, precum și hrana pe cît mai multe zile, în total nu mai mult decît fiecare poate duce cu sine.

Nu este voie a se lua valută (toată valuta se schimbă imediat la cursul oficial la Banca Națională a României în orașul Suceava), bijuterii sau metale prețioase.

Cei ce au asemenea valută sau metale prețioase le vor preda cu notă comisiunii ce funcționează în localul Primăriei.

Cei ce au arme le vor preda imediat Legiunii de jandarmi. Fiecare cap de familie evreu întocmește înainte de plecare un inventar de bunurile ce lasă în orașul Suceava.

La plecare ia și cheia locuinței.

Cheia și inventarul se închid într-un plic pe care se va scrie numele și adresa locuitorului evreu.

Plicul se predă în gara Burdujeni la cererea comisiei. Restul locuitorilor evrei din orașul Suceava vor pleca în ziua următoare, adică la data de 10 octombrie 1941, orele 1 după masă (ora 13) în aceeași ordine cum s-a arătat mai sus.

Ei trebuie să fie gata în orice moment.

Cei anunțați a se prezenta la gară și nu se vor prezenta, cei ce vor opune rezistență, cei ce se vor deda la instigație, la acte violente, la nesupunere față de ordinele sau somațiunile autorităților, cei ce vor încerca să fugă, cei ce vor încerca să distrugă sau vor distruge bunurile vărsate ca și cei ce nu vor depune valută, monedă de aur sau bijuteriile și metalele prețioase **vor fi pedepsiți cu împușcarea pe loc.**

La fel vor fi pedepsiți cei ce vor ajuta sau acoperi pe evreei ce vor comite una din infrațiunile arătate mai sus.

Vor fi de asemenea împușcați toți cei ce vor tăinui, adăposti pe evrei sau bunurile lor, sau vor jefui bunurile rămase de la evrei.

ROMÂNIA PRIMĂRIA ORAȘULUI SUCEAVA

Prezenta copie este conformă cu originalul aflat în dosarul acestei primării înregistrat sub nr. 1061 din 1946.

Primar
(ss) indescifrabil

Secretar,
(ss) indescifrabil

M. Carp, C.N., vol. III, p. 146—147.

ROMÂNIA
BUCOVINA
IMPUTERNICITUL GENERALULUI ANTONESCU
PENTRU ADMINISTRAREA BUCOVINEI
nr. 36

Cernăuți, 9 octombrie 1941

COMANDAMENTUL MILITAR AL BUCOVINEI

Am onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune ca, pînă la noi dispozițiuni, să se institue un cordon de pază în jurul municipiului Cernăuți, în scopul de a face imposibilă orice ieșire din oraș a evreilor.

ROMÂNIA
BUCOVINA

IMPUTERNICITUL GENERALULUI ANTONESCU PENTRU ADMINISTRAREA BUCOVINEI

Direcțiunea _____
Serviciul _____

Nr. 36 Cernăuți, la 9 Octombrie 1941

COMANDAMENTUL MILITAR AL BUCOVINEI

Am onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune ca, pînă la noua dispozițiuni, să se institue un cordon de pază în jurul Municipiului Cernăuți, în scopul de a face imposibilă orice ieșire din oraș a evreilor.

Populația creștină va putea intra și ieși din Municipiu, făcându-se însă control sever la punctele de acces unde va trebui să se găsească personal calificat a face acest control.

Aplicarea acestei măsuri cu începere de la 9 Octombrie ora 19.-

p. GUVERNATORUL BUCOVINEI,

Facsimilul documentului nr. 76

Populația creștină va putea intra și ieși din municipiu, făcându-se însă control sever la punctele de acces unde va trebui să se găsească personal calificat a face acest control.

Aplicarea acestei măsuri cu începere de la 9 octombrie ora 19.

p. Guvernatorul Bucovinei

(ss) indescifrabil

M. Carp., C.N., vol. III, p. 152, vezi și D.C.F.R.J., vol. V, p. 93.

77

11 octombrie 1941

REGULAMENT

asupra funcționării Ghetoului din Cernăuți

1. Toți evreii aflați în ghetou sînt obligați a se supune în totul dispozițiilor, ordinelor sau somațiilor autorității militare.

Portul stelei lui David este obligator în ghetou.

Nesupunerea, ca și instigarea la nesupunere sau dezordine se pedepsește cu moartea.

2. Nici un evreu nu poate părăsi ghetoul decît în baza unei autorizații speciale și scrise a **Comandamentului Militar al Bucovinei**.

Toți cei ce ies din ghetou se trec într-un registru arătîndu-se data și ora ieșirii, motivul, nr. autorizațiunii și ora întoarcerii.

Ieșirea evreilor se face numai prin poarta nr. 1 (str. Romană) unde va fi în permanență un ofițer de jandarmi.

3. **Ieșirea evreilor din ghetou nu este admisă decît pentru prezentarea în fața instanțelor judecătorești, în baza unui mandat sau pentru locul în întreprinderile de producție interesînd obștea și numai după prealabila aprobare a Guvernatorului**

Orice autorizații anterioare datei de 12 octombrie 1941 sînt decăzute.

4. **Nimeni nu poate intra în ghetou, oricare ar fi calitatea sa, dacă nu are o autorizație scrisă a Guvernatorului.**

Aceste autorizații se înregistrează ca și cele de ieșire.

5. Este interzis a se face în ghetou între evrei și creștini, sau între evrei și evrei, oricare ar fi ei, comerț, schimb, vânzări sau în valută, monede de aur sau argint, obiecte de metale prețioase, pietre prețioase sau alte obiecte de valoare.

Cei ce vor contraveni acestei dispozițiuni vor fi împușcați.

6. Intregul ghetou este pus sub paza militară a Comandantului unității de jandarmi ce are în pază ghetoul.

Acesta este răspunzător de ordinea în ghetou și de împiedicarea infracțiunilor arătate mai sus.

Este răspunzător de asemeni de actele subalternilor săi.

7. Ghetoul va fi împărțit de comandant în mai multe sectoare.

Fiecare comandant de unitate are în sectorul său aceleași îndatoriri ca și comandantul ghetoului.

8. Comunitatea evreiască este obligată a asigura cazarea și sprijinul material al tuturor conaționalilor.

Este de asemeni obligată a asigura pe sectoare asistența medicală a populației evreiești.

Pentru aceasta medicii hotărâți de comunitate vor putea aduce în ghetou instrumentele medicale necesare și medicamente.

Instalarea bolnavilor și evacuarea, ca și eventualele înmormântări se vor face tot prin grija comunității evreiești.

9. În ghetou vor funcționa următoarele piețe :

a) str. Sf. Treime colț cu str. Petre Liciu

b) str. Dr. Roth colț cu str. Dr. Reiss

c) Piața Asachi

d) Cărămidăria Patria

— De asemenea brutării :

a) din str. Romană colț cu Barbu Lăutaru

b) din str. I. C. Brătianu.

Brutăriile vor funcționa sub auspiciile Primăriei, brutarii vor fi toți evrei.

Piețele vor funcționa prin grija Primăriei și comandantul ghetoului va lua măsuri ca :

— să nu se transmită prin țărani veniți să-și vîndă produsele scrisori, valori, obiecte de preț.

— să nu se introducă printre cei ce vin cu alimente elemente periculoase sau acaparatori de bunuri.

Piețele nu pot funcționa decît între 8 și 12.

Guvernatorul Bucovinei,
General C. CALOTESCU

356

urmare la nr. 1347

DOMNULE MAREȘAL,

Am primit astăzi un apel disperat de la conducerea Ghetoului din
hișinău.

În dimineața zilei de 8 a.c. au plecat 1.500 de oameni, în mare
arte pe jos, luind cu sine numai ce puteau ține în mână, deci aproape
și expuși să se prăpădească, afară fiind frig, iar ei goi, fără alimente
fără cea mai mică putință de aprovizionare, la un drum de cel puțin
ot zile, pe ploaie, frig și zăpadă.

Numai bolnavii, bătrînii și copiii au plecat în căruțe.

Deci nici bolnavii n-au fost cruțați : deci și femeile au plecat pe
s.

Este moartea, moartea, moartea fără vină, fără altă vină decît
ceca de a fi evrei.

Vă implor din nou, Domnule Mareșal, să nu lăsați ca o asemenea
guitoare tragedie să se săvîrșească.

Primiți, vă rog, Domnule Mareșal, asigurarea profundului meu res-
ect.

Președinte

(ss) Dr. W. FILDERMAN

OMNIEI SALE

LUI MAREȘAL ANTONESCU, CONDUCĂTORUL STATULUI

M. Carp, C.N., vol. III, p. 83.

183—184

weizehntes S : schräg nach u durch Rücksprache-VmW/23/10 (hs). P unl
darunter : 2. zA. (Evakuierungen) ; 23/10. P unl (alles hs)

AKTENNOTIZ

Wie Generaldirektor Lecca heute mitteilte, werden 110.000
den aus der Bukowina und aus Bessarabien evakuiert, und zwar in

zwei Wäldern in der Gegend des Bug. Soweit er erfahren konnte, sei diese Aktion auf einen Befehl des Marschall Antonescu zurückzuführen. Sinn der Aktion sei die Liquidierung dieser Juden.

Bukarest, den 17. Oktober 1941

Unterschrift (unl.)

SS — Hstuf

D.C.F.R.J., vol. V, p. 110.

NOTA

După cum a comunicat astăzi directorul general Lecca 110 000 de evrei din Bucovina și Basarabia. vor fi evacuați în două păduri din zona Bugului. Din cite a putut el afla această acțiune trebuie pusă în seama unui ordin al mareșalului Antonescu. Scopul acțiunii este lichidarea acestor evrei.

București, 17 octombrie 1941

Semnătura (indescifrabil)

SS Hauptsturmführer

80

DOMNULE FILDERMAN,

În două petiții succesive îmi scriți „de tragedia zguduitoare“ și mă „implorați“ în cuvinte impresionante, reamintind de „conștiință“ și de „omenie“ și subliniind că sînteți „dator“ să apelați „la mine“ și „numai“ la mine, pentru evreii din România care sînt trecuți în ghetouri pregătite pentru ei pe Bug.

Pentru a amesteca și tragicul în intervenția Dvs., subliniați că această măsură „este moartea, moartea, moartea fără vină, fără altă vină decît aceea de a fi evrei“.

Domnule Filderman, nimeni nu poate să fie mai sensibil ca mine la suferința celor umili și fără apărare. Înțeleg durerea Dvs., dar trebuie, mai ales trebuia, să înțelegeți și Dvs., toți, la timp, pe a mea, care era aceea a unui neam întreg.

Vă gîndiți, v-ați gîndit ce s-a petrecut în sufletele noastre anul trecut la evacuarea Basarabiei și ce se petrece astăzi, cînd zi cu zi și ceas cu ceas, plătim cu mărînimie și în sînge, cu foarte mult sînge, ura

cu care coreligionarii Dvs. din Basarabia ne-au tratat la retragerea din Basarabia, cum ne-au primit la reîntoarcere și ne-au tratat de la Nistru pînă la Odessa și pe meleagurile Mării de Azov ?

Dar potrivit unei tradiții, voiți să vă transformați și de astă dată din acuzați în acuzatori, făcîndu-vă că uitați pricinile care au determinat situațiile pe care le plîngeți. Să-mi dați voie să vă întreb, și prin Dvs. să întreb pe toți coreligionarii Dvs. care au aplaudat cu atît mai frenetic cu cît suferințele și loviturile primite de noi erau mai mari.

Ce-ați făcut Dvs., anul trecut cînd ați auzit cum s-au purtat evreii din Basarabia și Bucovina, au scuipat ofițerii noștri, le-au smuls epoleții, le-au rupt uniformele și cînd au putut au omorît mișelește soldații cu bîte. Avem dovezi.

Aceiași ticăloși au întîmpinat venirea trupelor sovietice cu flori și au sărbătorit-o cu exces de bucurie. Avem fotografiile doveditoare.

În timpul ocupației bolșevice, aceia pentru care vă înduioșați astăzi au trădat pe bunii români, i-au denunțat urgiei comuniste și au adus jalea și doliul în multe familii românești.

Din pivnițele Chișinăului se scot zilnic, oribil mutilate, cadavrele martirilor noștri, care au fost astfel răsplătiți fiindcă 20 de ani au întins o mîină prietenească acestor fiare ingrate.

Sînt fapte ce se cunosc, pe care le cunoașteți desigur, și Dvs. și pe care le puteți afla în amănunt.

V-ați întrebat Dvs. de ce și-au incendiat evreii casele înainte de a se retrage ? Vă puteți explica de ce în înaintarea noastră am găsit copii evrei de 14—15 ani, cu buzunarele pline de grenade ?

V-ați întrebat cîți din ai noștri au căzut omoriți mișelește de coreligionarii Dvs., cîți din ei au fost îngropați înainte de a fi morți ? Voiți și în această privință dovezi, le veți avea.

Sînt acte de ură, împinsă pînă la nebunie, pe care evreii Dvs. au afișat-o împotriva poporului nostru tolerant și ospitalier, dar astăzi demn și conștient de drepturile lui.

Drept răspuns la mărînimia cu care au fost primiți în mijlocul nostru și tratați, evreii Dvs., ajunși comisari sovietici, împing trupele sovietice în regiunea Odesei printr-o teroare fără seamăn, mărturisită de prizonierii ruși, la un masacru inutil, numai pentru a ne provoca nouă pierderi.

În regiunea Mării de Azov, trupele noastre retrăgîndu-se temporar și-au lăsat cîțiva ofițeri și soldați răniți pe loc. Cînd au reluat înaintarea și-au regăsit răniții mutilați îngrozitor.

Oamenii care puteau fi salvați și-au dat ultimul suspin în chinuri groaznice.

Munte. Tâlcăciule. 19 Oct 1941

Subsemnatul Iosif Presmer fost Președinte
Comunității Evreesti din Rădăuți, mă adresez
de aici, adică din Măchis unde sunt eu și toți evreii

de Rădăuți împreună cu mulți evrei și din alte
localități din Bucovina pe un brigăd de alarmă să
salvati din situația disperată în care ne aflăm.

Am fost desemnați în informații că pe ziua de 14 Octombrie
a fost toți evacuați și aduși aici pentru a fi trecuți
pe Măchis și trimiși în Germania fără
dificultăți și fără licență, fără niciun fel de
muniții fără nici un mijloc de transport în direcția
năvălă. Pe cea mai mare parte care pleacă peste
tre săptămâni fără niciun fel de bani și
în urma și brig. O mică parte se află încă aici la
Măchis, dar au trecut deja sute de persoane și mulți
au murit, iar alții s'au salvat. Nu putem în
moment să vă arătăm prin această scrisoare subțire
legea noastră și situația în care ne aflăm.

Un singur lucru este cert. Dacă nu vom fi
salvați imediat nu va supraviețui nici unul
cu toți neștiințându-ne. După părările noastre ar
vorbi de evacuata de circa 25.000 nefete care se
tău în prezent o parte pe drumuri spre Germania, o
parte la Măchis și o parte încă aici în Măchis

După informațiile noastre vom fi și noi
cu cei din Măchis în maximum 2 zile trecuți
la Vistula pentru a fi trimiși în Germania.

Vă rugăm să luați în considerare
 faptul că se va găsi de ^{disponibilitate} ^{pe lângă} ^{scutirea}
 unei sălări gratuite, să fim trimiși ^{cu} ^{un}
 mijloc ^{de} ^{transport} ^{peste} ^{ca}
 și să nu este posibilă o altă soluție mai favorabilă
 Vă rebi mulțumim de speranța noastră și
 vă rugăm încă o dată Salvați-ne din
ghimbele morții în ultima
ora.

Autorul, subareca nu poate
fi eficace decât dacă vine
telegrafic

Spe informațiunea ^{primită} relevantă și
 în ultimele zile transporturile de evacuare nu
 s-au aice, una să se presupună o dispoziție
 nouă care oprește continuarea evacuării din
 Bucovina și întorcându-se ne aflăm încă aici
 rugăm să fiți și voi încadrați în această
 dispoziție eventuală.

Cu boala și
 [3. Bremer]

Stalin 22. Octombrie 1941.

geni 1st W. Feldmann, Președintele

Li s-au scos ochii, li s-au tăiat limba, nasul și urechile.

Îți dai, Domnule Filderman, seama de spectacol ?

Te îngrozești ? Te înduioșezi ?

Te întrebi, de ce atita ură, din partea unor evrei ruși cu care nu am avut niciodată nimic de împărțit.

Dar ura lor este a tuturor, este ura Dvs.

Nu vă înduioșați, dacă aveți cu adevărat suflețe, de ceea ce nu merită, înduioșați-vă de ceea ce merită.

Plîngeți cu mamele care și-au pierdut în astfel de chinuri copiii sau cu aceia care și-au făcut și lor și vă fac și Dvs. atita rău.

MAREȘAL ANTONESCU

19.X.1941

P.S. Un soldat rănit din P. Neamț a fost îngropat de viu din ordinul și sub ochii comisarilor sovietici jidani, deși nenorocitul implora să nu-l îngroape, arătîndu-le că are 4 copii.

M. Cîrp, C.N., vol. III, p. 184—186.

81

DOMNULE PREȘEDINTE,

Subsemnatul Isidor Pressmer, fost președinte al Comunității Evreiești din Rădăuți, mă adresez de aici, adică din Atachi, unde sîntem **toți evreii din Rădăuți** împreună cu mulți evrei și din alte localități din Bucovina, cu un strigăt de alarmă să ne salvați din situația disperată în care ne aflăm.

Sînteți desigur informați că pe ziua de 14 octombrie am fost toți evacuați și aduși aici pentru a fi trecuți de Nistru și trimiși undeva în Ucraina fără destinație și fără țintă. De aici înainte sîntem rămași fără nici un mijloc de transport în direcție necunoscută. Cea mai mare parte care pleacă peste Nistru rămîne fără adăpost, sub cerul liber în ploaie și în noroi și frig. O mică parte se află încă aici la Atachi. Aci au murit deja sute de persoane și mulți sînt muribunzi, iar alții s-au sinucis. Nu sîntem în măsură a vă arăta prin această scrisoare întreaga jale a noastră și situația în care ne aflăm.

Un singur lucru este cert. Dacă nu vom fi salvați **imediat** nu va supraviețui nici unul din toți acești nenorociți. După părerile, noastre

ar fi vorba deocamdată de circa 25 000 suflete care se află în prezent o parte pe drumuri spre Ucraina, o parte la Moghilev și o parte încă aici în Atachi.

După informațiunile noastre vom fi și noi, adică cei din Atachi, în maximum 2 zile trecuți peste Nistru pentru a fi trimiși mai departe.

Vă rugăm stăruitor să întreprindeți imediat totul ce veți găsi de cuviință pentru obținerea unei salvări grabnice, să fim trimiși măcar într-un lagăr undeva cu mijloace de transport peste iarnă, dacă nu este posibilă o altă soluție mai favorabilă.

Vă veți închipui disperarea noastră și vă rugăm încă o dată **salvați-ne din ghearele morții în ultima oară.**

Ajutorul, salvarea nu poate fi eficace decît dacă vine telegrafic.

Spre informațiunea D-voastră relevăm că în ultimele zile transporturile de evacuare nu sosesc aici, așa că se presupune vreo dispoziție nouă care oprește continuarea evacuării evreilor bucovineni și întrucît ne aflăm încă aici, rugăm să fim și noi încadrați în această dispozițiune eventuală.

Atachi, 22 octombrie 1941

Cu toată stima
ss/ I. PRESMER

*DLUI DR. W. FILDERMAN, PREȘEDINTELE FEDERAȚIEI UNI
UNILOR DE COMUNITĂȚI EVREIEȘTI — BUCUREȘTI.*

D.C.F.R.J., vol. V, p. 111—112; vezi și M. Carp, C.N., vol. III, p. 314—315.

82

LÉGATION DE FRANCE
EN
ROUMANIE

Bucarest, le 10 Novembre 1941

DIRECTION DES AFFAIRES
POLITIQUES ET COMMERCIALES
EUROPE

N° 317

Persécution des Juifs en
Roumanie

**M. JACQUES TRUELLE, MINISTRE DE FRANCE EN ROUMANIE
A SON EXCELLENCE MONSIEUR L'AMIRAL DE LA FLOTTE
VICE-PRÉSIDENT DU CONSEIL, MINISTRE SÉCRÉTAIRE D'ÉTAT
AUX AFFAIRES ÉTRANGÈRES**

Cette Légation a eu l'occasion, à plusieurs reprises, de signaler au Département les mesures prises soit par le Gouvernement roumain, soit par des autorités subalternes plus ou moins qualifiées, à l'encontre des Juifs. Il semblait que les horreurs dont la ville de Iassy avait été le

théâtre au mois de Juillet dernier, et dont ma lettre n° 195 du 4 Juillet a rendu compte au Département, ne pussent guère être dépassées. Depuis lors d'ailleurs, le Gouvernement roumain avait paru sensible à la réaction de l'opinion publique tant à l'intérieur qu'à l'étranger devant ces atrocités et, dans le courant de Septembre on eut l'impression qu'une certaine détente se produisait. Certes, les autorités roumaines prenaient des mesures telles que le recensement de tous les Juifs du sexe masculin de 15 à 50 ans pour les contraindre à effectuer des travaux publics (routes, entretien de voies de chemins de fer, etc...) De même, une forte pression était exercée sur la communauté juive de Roumanie afin qu'elle souscrive des montants très élevés à „l'Emprunt de Réintégration“. Mais ces mesures semblaient indiquer que le Maréchal Antonesco entendait désormais régler le problème juif autrement que par le pogrome. Depuis quelques semaines, la persécution a repris avec un véritable acharnement. Il a été décidé en effet de déporter en Russie, au-delà du Bug, tous les israélites établis en Bessarabie et en Bucovine y compris les régions méridionales de ces dernières provinces qui n'avaient jamais été occupées par les Russes, et ce plan de déportation qui avait été élaboré dans le plus grand secret a été mis en oeuvre dans le courant du mois d'Octobre.

J'ai pu recueillir des témoignages précis sur ces déportations de la bouche même de Roumains revenant des régions récemment délivrées de l'occupation soviétique, ainsi que des témoignages parvenus à Bucarest dans des lettres expédiées par les malheureux exilés.

Le jour fixé, la population juive de ces régions reçut l'ordre des autorités locales de se présenter dans un délai de 4 à 6 heures à la gare, munie de vivres pour quelques jours. Dans certaines villes, la somme maxima d'argent que chaque personne pouvait emporter était fixée à 2.000 lei, soit environ 200 francs. Aucune exception n'était faite en faveur des personnes âgées, des malades ou des enfants. Au moment du départ, on voyait des malades emportés sur le dos de leurs coreligionnaires ; certains Juifs, au comble du désespoir, se suicidaient ; la peine de mort ayant été édictée pour tous ceux qui seraient porteurs d'or ou d'argent dépassant 2.000 lei, les uns tentaient d'acheter quelques vivres en échange de leurs bijoux, d'autres brûlaient leurs billets de banque. Ceux qui, dans quelques cas exceptionnels, obtenaient la permission de revenir de la gare chez eux pour y prendre quelques objets, trouvaient leur maison déjà pillée. A Cernauti, le local mis à la disposition des Juifs en attendant leur départ, étant trop petit, ceux-ci durent coucher à la belle étoile. Ils furent ensuite embarqués dans des wagons à bestiaux à raison de 60 ou 80 par wagon. Les trains furent dirigés sur Mohilev où ils arrivèrent au bout de 3 ou 4 jours. Il y avait déjà des victimes parmi les déportés, des malades que le transport avait achevés ou des personnes qui étaient mortes de froid.

A Mohilev, toutes les maisons ayant été détruites au cours des hostilités, les Juifs durent à nouveau coucher en plein air. Puis ils reçurent l'ordre de partir à pied, dans une direction inconnue, et parcoururent ainsi pres de 200 kilomètres à raison de 15 à 20 kilomètres par

jour. Bien entendu, ils ne recevaient aucune nourriture et n'ayant plus d'argent, il leur était impossible de rien acheter. Certains officiers contraignaient des jeunes filles à se prostituer pour un morceau de pain. Les routes étaient bordées de cadavres, et seuls les hommes et les femmes les plus vigoureux purent résister à ces épreuves.

Devant ces mesures qui visaient évidemment à régler de façon radicale le problème juif, le docteur Filderman, président de l'Union des Communautés juives de Roumanie, n'hésita pas à adresser au Maréchal Antonesco deux lettres dans lesquelles il appelait l'attention du Conducator sur l'épouvantable tragédie qui se déroulait et l'implorait de façon impressionnante en faisant appel à ses sentiments d'humanité pour que cesse ce véritable pogrome.

Le Maréchal Antonesco répondit, dans une lettre qu'il fit publier le 27 Octobre dans la presse, et dans laquelle il déclarait notamment : „Je comprends votre douleur, mais vous devez tous comprendre la mienne et celle de toute une nation. Avez-vous oublié ce qui s'est passé lors de l'évacuation de la Bessarabie ? Avez-vous oublié la haine avec laquelle vos coreligionnaires nous ont traités pendant notre retraite et les attentats qu'ils ont perpétrés contre l'armée roumaine au cours de son avance jusqu'à Odessa et sur les bords de la Mer d'Azov ?“

Puis le Conducator continuait en donnant les précisions suivantes : „L'an passé, avant même que les troupes bolchevistes n'arrivent, les Juifs que vous défendez aujourd'hui ont craché sur nos officiers, ont arraché leurs épaulettes et lorsqu'ils le pouvaient ils ont tué des soldats à coups de massue. Pendant l'occupation bolcheviste, ils ont trahi les bons Roumains et les ont dénoncés à la fureur communiste. Ce sont des faits connus. Cette année, au cours de notre avance, nous avons trouvé des enfants juifs de 14 à 15 ans qui avaient leurs poches remplies de bombes. Tout cela ce sont des actes de haine poussés jusqu'à la folie que vos Juifs ont commis contre notre peuple tolérant et hospitalier, mais maintenant digne et conscient de ses droits. Vos Juifs d'Odessa, devenus Commissaires politiques, ont poussé les troupes soviétiques à un massacre inutile, rien que pour nous provoquer des pertes“. Et le Conducator conclut : „Vous demandez pourquoi nous avons tant de haine à l'égard des Juifs russes, avec lesquels nous n'avons jamais rien eu à faire, mais leur haine c'est votre haine à vous tous et vous devriez plutôt pleurer avec les mères qui ont offert à la Patrie les souffrances de leurs enfants“.

Cette lettre, en dépit de l'antisémitisme exacerbé que la propagande est parvenue à faire régner en Roumanie, a fait, chez les Roumains qui ont gardé de la liberté de jugement et de la clairvoyance, la plus mauvaise impression. On a jugé que les accusations formulées par le Maréchal Antonesco à l'égard des Juifs n'étaient guère fondées ; si des incidents nombreux se sont produits lors de l'évacuation de la Bessarabie et de la Bucovine en 1940, il est établi que les Juifs ne furent pas les seuls à y participer, mais que toute la racaille roumaine de ces provinces, aussi bien que les minoritaires ukrainiens russes ou autres se joignirent aux Juifs pour insulter les régiments roumains qui se retiraient

sans combattre. Quant à prétendre qu'Odessa n'a résisté que parce qu'elle était défendue par des Juifs, c'est là un thème de propagande fréquemment développé, mais qui est vraiment trop ridicule pour pouvoir être pris au sérieux.

Quoi qu'il en soit, la lettre courageuse de M. Fildermann au Conducator paraît avoir fort indisposé ce dernier puisque la presse vient d'annoncer qu'une enquête judiciaire a été ouverte contre le Président de l'Union des Communautés Juives pour „attitude outrageante à l'égard de l'Etat roumain“.

Tandis que dans les provinces „libérées“ la déportation massive était organisée, les persécutions et les brigades continuaient contre les Juifs du reste du pays. C'est ainsi qu'au milieu d'Octobre M. Mihai Antonesco, vice-président du Conseil, décida que les Juifs devraient contribuer à équiper en vêtements civils les soldats démobilisés.

Un décret stipula donc que tous les Juifs majeurs du sexe masculin devaient, sous peine de 5 à 10 ans de prison et de 100.000 à 500.000 lei d'amende remettre dans un délai de 30 jours les quantités suivantes de vêtements :

a) Juifs ne disposant d'aucun revenu : 1 chemise, 1 caleçon, 1 paire de chaussettes, 2 mouchoirs et 1 linge de toilette.

b) Juifs disposant d'un revenu annuel inférieur à 36.000 lei (3.600 frs) : les mêmes effets, plus 1 flanelle de laine, 1 complet de laine et 1 paire de chaussures.

c) Juifs ayant un revenu de 36.000 à 72.000 lei (3.600 à 7.200 frs) : 2 collections d'effets prévus au (b).

La progression continuait de la sorte et un Juif disposant d'un revenu de 200.000 à 500.000 lei (20.000 à 50.000 frs) devait remettre 12 chemises, 12 caleçons, 12 paires de chaussettes, 12 mouchoirs, 12 linges de toilette, 12 flanelles, 4 costumes de laine — pardessus, 4 paires de chaussures, 4 chapeaux, 4 couvertures de laine, 4 draps., etc... Il suffit d'indiquer qu'à l'heure actuelle un complet de laine vaut au minimum 20.000 à 30.000 lei, un manteau 15.000 lei, une paire de chaussures 5.000 lei pour juger de l'importance du sacrifice exigé des Juifs par ce décret.

Le résultat de cette mesure fut d'ailleurs de vider en quelques jours les magasins de vêtements dont les stocks étaient déjà bien diminués par suite des achats massifs des Allemands ; les effets d'habillement sont maintenant introuvables à n'importe quel prix.

Aussi un communiqué publié une semaine environ après ce décret, faisait-il savoir que „les dispositions prises ne seraient pas appliquées“ et que „les Juifs s'acquitteraient en espèces de cette contribution exceptionnelle“.

Pendant ce temps, les arrestations, les internements dans des camps de concentration se multiplient et l'on redoute que les mesures de déportations prises en Bessarabie et en Bucovine ne soient étendues à l'ensemble du pays.

Dans la zone des armées, les autorités militaires sont plus expéditives : c'est ainsi qu'en guise de représailles, à la suite de l'explosion du 22 Octobre (mon télégramme N° 883) qui fit un grand nombre de victimes à Odessa, 25.000 Juifs ont été entassés dans des baraquements, qui furent mitraillés et canonnés avant que les troupes roumaines n'y missent le feu.

Jusqu'à présent, et même à Jassy l'été dernier, on pouvait croire que les persécutions étaient dues à des initiatives de quelques militaires isolés ou de tyranneaux locaux. Aujourd'hui il n'y a plus de doute qu'on est en présence d'un plan systématique d'extermination conçu depuis déjà quelque temps ; je me rappelle en effet les propos tenus devant moi au début de la guerre contre la Russie par un haut fonctionnaire roumain. Celui-ci ne cachait pas l'intention du Gouvernement roumain de se débarrasser des Juifs de Bessarabie et de Bucovine en les envoyant en masse dans les territoires conquis en Russie, sans se préoccuper de leur sort ni de leurs moyens d'existence. Les lettres maladroites du Maréchal Antonesco à M. Fildermann qui ne font état d'aucune véritable justification, si tant est qu'il puisse en exister, qui ne contestent en aucune manière les faits, montrent que les ordres viennent d'en haut et du Gouvernement. Mais on peut s'étonner avec beaucoup de Roumains que le Conducator puisse déclarer en d'autres occasions qu'il lutte „pour le triomphe des principes chrétiens dans le monde“.

JACQUES TRUELLE

D.C.F.R.J., vol. III, p. 370—377.

LEGAȚIA FRANȚEI ÎN ROMÂNIA

Direcția pentru probleme
politice și comerciale

Europa
nr. 317

București, 10 noiembrie 1941

Dl. JACQUES TRUELLE, ministru al Franței în România,
 către Excelența Sa dl Amiral al flotei, vicepreședinte al Consiliului,
 ministru secretar de stat la Ministerul de Externe

PERSECUTAREA EVREILOR ÎN ROMÂNIA

Legația noastră a avut ocazia, în mai multe rânduri, să semnaleze Departamentului măsurile luate împotriva evreilor fie de guvernul român, fie de autoritățile subordonate mai mult sau mai puțin calificate. Se părea că ororile al căror loc de desfășurare a fost orașul Iași, în luna iulie trecut, și despre care am informat Departamentul în scrisoarea mea nr. 195 din 4 iulie, nu vor mai putea fi depășite. De altfel, de atunci încolo guvernul român părușe sensibil la reacția opiniei publice, atât din interior, cât și din străinătate, față de aceste atrocități și, în cursul lunii septembrie, a existat impresia producerii unei oarecare desînderi. Desigur, autoritățile române au luat unele măsuri, ca, de pildă,

recensămîntul tuturor evreilor de sex masculin între 15 și 50 de ani, pentru a-i constrînge să efectueze lucrări publice (șosele, întreținerea liniilor de căi ferate etc.). De asemenea, s-a exercitat o puternică presiune asupra comunității evreilor din România ca să subscrie sume foarte mari pentru „Împrumutul de Reîntregire“. Dar aceste măsuri păreau a indica faptul că mareșalul Antonescu avea de gînd să rezolve problema evreiască altfel decît prin pogrom. Însă, de cîteva săptămîni, persecuția a reînceput cu înverșunare. S-a decis, de fapt, deportarea în Rusia, dincolo de Bug, a tuturor israeliților stabiliți în Basarabia și Bucovina, inclusiv din regiunile meridionale ale acestor provincii, care nu au fost niciodată ocupate de ruși, iar acest plan de deportare, elaborat în cel mai mare secret, a fost pus în aplicare în cursul lunii octombrie.

Am putut culege dovezi precise asupra acestor deportări direct de la români ce reveneau din regiunile recent eliberate de sub ocupația sovietică, cît și dovezi care au ajuns la București prin scrisori expediate de nefericirii exilați.

În ziua fixată, populația evreiască din aceste regiuni a primit ordin de la autoritățile locale de a se prezenta la gară, în decurs de 4—6 ore, avînd alimente pentru cîteva zile. În unele orașe, suma maximă pe care o putea lua fiecare persoană era fixată la 2000 de lei, adică circa 200 de franci. Nu s-a făcut nici o excepție pentru persoane în vîrstă, bolnavi sau copii. În momentul plecării se puteau vedea bolnavi purtați în spî-nare de coreligionarii lor; unii evrei, în culmea disperării, s-au sinucis; întrucît s-a instituit pedeapsa cu moartea pentru toți cei care vor avea asupra lor aur sau bani depășind suma de 2000 de lei, unii încercau să cumpere alimente în schimbul bijuteriilor, alții ardeau banii. Cei care, în puținele cazuri excepționale, obțineau permisiunea să se ducă acasă pentru a-și lua cîteva obiecte își găseau locuința deja jefuită. La Cernăuți, localul pus la dispoziția evreilor în așteptarea plecării fiind prea mic, ei au trebuit să doarmă sub cerul liber. Apoi, au fost îmbarcați în vagoane de vite, cîte 60—80 într-un vagon. Trenurile au fost îndreptate spre Moghilev, unde au ajuns după 3 sau 4 zile. Existau deja victime printre deportați, bolnavi pe care transportul i-a ucis sau persoane care muriseră de frig.

La Moghilev, toate casele fiind distruse în cursul ostilităților, evreii au trebuit din nou să doarmă în aer liber. Apoi, au primit ordin să por-nească pe jos, într-o direcție necunoscută și au parcurs astfel aproape 200 km, cîte 15—20 km pe zi. Bineînțeles că nu primeau nici un fel de hrană și, nemaiavînd bani, nu puteau cumpăra nimic. Unii ofițeri constrîngeau fetele tinere să se prostitueze pentru o bucată de piine. Cadavrele rămîneau pe marginea drumurilor, doar cei mai puternici bărbați și femei, au putut rezista la aceste încercări.

În fața acestor măsuri, care, evident, urmăreau rezolvarea radicală a problemei evreiești, doctorul Filderman, președintele Uniunii Comunităților Evreiești din România, nu a ezitat să adreseze mareșalului Antonescu două scrisori, în care atrăgea atenția Conducătorului asupra îngrozitoare tragedii ce se desfășoară și îl implora în mod impresionant făcînd apel la sentimentele sale umanitare, să înceteze acest adevărat pogrom.

Mareșalul Antonescu a răspuns, într-o scrisoare publicată în presă la 27 oct. și în care declară textual : „Înțeleg durerea Dvs., dar și voi toți trebuie să o înțelegeți pe a mea și pe aceea a unei întregi națiuni. Ați uitat ce s-a petrecut cu ocazia evacuării Basarabiei ? Ați uitat cu câtă ură ne-au tratat coreligionarii voștri în timpul retragerii noastre și atentatele pe care le-au comis împotriva armatei române în timpul înaintării pînă la Odessa și la țărmul Mării de Azov ?“

Apoi, Conducătorul continua, dînd următoarele precizări : „Ce-ați făcut Dvs. anul trecut, cînd ați auzit cum s-au purtat evreii din Basarabia și Bucovina, au scuiat ofițerii noștri, le-au smuls epoleții, le-au rupt uniformele și cînd au putut au omorît mișelește soldații cu bîte ? În timpul ocupației bolșevice, aceia pentru care vă înduișați astăzi au trădat pe bunii români, i-au denunțat urgiei comuniste. Sînt fapte ce se cunosc. Vă puteți explica de ce în înaintarea noastră am găsit copii evrei de 14—15 ani, cu buzunarele pline de grenade ? Sînt acte de ură, împinsă pînă la nebunie, pe care evreii Dvs. au afișat-o împotriva poporului nostru tolerant și ospitalier, dar astăzi demn și conștient de drepturile lui. Evreii Dvs. ajunși comisari sovietici împing trupele sovietice din regiunea Odesei, printr-o teroare fără seamăn, la un masacru înutil, numai pentru a ne provoca nouă pierderi“. Iar Conducătorul conchidea : „Te întreb, de ce atîta ură din partea unor evrei ruși cu care nu am avut niciodată nimic de împărțit. Dar ura lor este a tuturor, este ura Dvs. Plîngeți cu mamele care și-au pierdut în astfel de chinuri copiii“.

Această scrisoare, în ciuda antisemitismului exacerbat pe care propaganda a reușit să-l facă să domnească în România, a făcut cea mai proastă impresie românilor care și-au păstrat libertatea de judecată și clarviziunea. S-a considerat că acuzațiile formulate de mareșalul Antonescu la adresa evreilor nu erau deloc întemeiate ; dacă s-au produs numeroase incidente cu ocazia evacuării Basarabiei și Bucovinei în 1940, este stabilit că evreii nu sînt singurii care au participat la ele, ci și o întreagă drojdie a societății românești, precum și minoritarii ucrainieni, ruși și alții, care s-au alăturat evreilor pentru a insulta regimentele românești ce se retrăgeau fără să lupte. Iar pretenția că Odessa a rezistat doar pentru că era apărată de evrei este o temă de propagandă deseori folosită, dar care este într-adevăr prea ridicolă pentru a putea fi luată în serios.

Oricum, scrisoarea curajoasă a dlui Filderman către Conducător se pare că l-a indispus foarte tare pe acesta, deoarece presa anunță că s-a deschis o anchetă judiciară împotriva președintelui Uniunii Comunităților Evreiești, pentru „atitudine insultătoare față de statul român“.

În timp ce în provinciile „eliberate“ se organiza deportarea masivă, continuau și în restul țării persecuțiile și reprimările împotriva evreilor. Astfel, pe la mijlocul lunii octombrie, dl Mihai Antonescu, vicepreședintele Consiliului, a decis că evreii trebuie să contribuie la echiparea cu haine civile a soldaților demobilizați.

Un decret prevedea deci că toți evreii majori de sex masculin trebuiau, sub amenințarea cu pedeapsa de la 5 la 10 ani închisoare și

amendă între 100 000 și 500 000 de lei, să remită, în decurs de 30 de zile, următoarele cantități de îmbrăcăminte :

a) evreii care nu dispun de nici un venit : 1 cămașă, 1 per. indispensabili, 1 per. ciorapi, 2 batiste, 1 prosop ;

b) evreii cu un venit anual sub 36 000 de lei (3600 fr.) : aceleași efecte, plus 1 flanelă de lână, 1 costum de lână și 1 per. pantofi :

c) evreii avînd un venit între 36 000 și 72 000 de lei (3 600 — 7 200 fr.) : dublul efectelor prevăzute la b).

Progresia continua în acest fel și un evreu care dispunea de un venit de 200 000 pînă la 500 000 de lei (20 000 — 50 000 fr.) trebuia să dea 12 cămăși, 12 indispensabili, 12 per. ciorapi, 12 batiste, 12 prosoape, 12 flanele, 4 costume de lână, 4 pardesie, 4 per. pantofi, 4 pălării, 4 pături de lână, 4 cearșafuri etc. Este suficient să arătăm că acum un costum de lână costă cel puțin 20 000—30 000 de lei, un pardesiu 15 000 de lei, o pereche de pantofi 5 000 de lei, pentru a ne da seama de importanța sacrificiului cerut de la evrei prin acest decret.

Rezultatul acestei măsuri a fost golirea în cîteva zile a magazinelor de îmbrăcăminte, ale căror stocuri erau deja mult micșorate în urma cumpărărilor masive făcute de germani ; efectele de îmbrăcăminte sînt acum de negăsit la indiferent ce preț.

Astfel, un comunicat publicat cam la o săptămînă după acest decret aducea la cunoștință că „dispozițiile date nu vor fi aplicate“ și că „evreii se vor achita în bani de această contribuție excepțională“.

În același timp, arestările, internările în lagăre de concentrare se înmulțesc și există temeri că măsurile de deportare luate în Basarabia și Bucovina se vor extinde în toată țara.

În zonele ocupate de armată, autoritățile militare sînt mai expeditiv : astfel, în chip de represalii, în urma exploziei din 22 oct. (telegrama mea nr. 883), care a făcut un mare număr de victime la Odessa, 25 000 de evrei au fost îngrămădiți în barăci și s-a tras asupra lor cu mitraliera și tunul, ca apoi trupele române să le dea foc.

Pînă în prezent, chiar și la Iași anul trecut, se putea crede că persecuțiile se datorau inițiativelor unor militari izolați sau ale unor mici tirani locali. Azi nu mai încapе îndoială că ne aflăm în fața unui plan sistematic de exterminare conceput cu citva timp în urmă. Îmi amintesc de fapt de cuvintele ce mi le-a adresat un înalt funcționar român la începutul războiului împotriva Rusiei ; acesta nu ascundea intenția guvernului român de a se descotorosi de evreii din Basarabia și Bucovina, trimițîndu-i în masă în teritoriile rusești cucerite, fără să se preocupe de soarta lor sau de mijloacele lor de existență. Scrisoarea stîngace a mareșalului Antonescu adresată dlui Filderman, care nu aduce nici o justificare reală, dacă presupunem că ar putea exista și care nu contestă în nici un fel faptele, arată că ordinele veneau de sus și de la guvern. Dar ne putem mira, împreună cu mulți români, de faptul că Conducătorul putea declara, cu alte ocazii, că luptă „pentru triumful principiilor creștine în lume“.

(ss) JACQUES TRUELLE

COMANDAMENTUL DE CĂPETENIE AL ARMATEI
DEPARTAMENTUL GUVERNATORULUI CIVIL
AL TRANSNISTRIEI

ORDONAȚA nr. 23

Noi, ION ANTONESCU, Mareșal al României, Comandantul de Căpetenie al Armatei ;

Prin Profesor G. ALEXIANU, Guvernator Civil ;

Văzînd că pe teritoriul Transnistriei se găsește o numeroasă populație evreiască care a fost evacuată din diferitele zone de luptă, pentru a asigura spatele frontului ;

Văzînd necesitatea organizării traiului în comun a acestei populații evacuate ;

Văzînd că această populație trebuie să-și poată găsi un mijloc de existență, pe proprie socoteală și prin muncă ;

În virtutea deplinelor puteri acordate prin Decretul nr. 1 din 19 august 1941, dat la Tighina

ORDONĂM

Art. I. Toți evreii veniți din zonele de luptă ale frontului în Transnistria, precum și evreii din Transnistria, care pentru aceleași considerațiuni au fost deplasați în anumite centre, sau acei care vor mai fi deplasați, sînt supuși regulilor de viață stabilite prin prezenta ordonanță.

Art. II. Inspectoratul Jandarmeriei din Transnistria fixează localitățile unde evreii pot fi cazați.

Evreii vor fi cazați ținîndu-se în seamă numărul membrilor familiei în locuințele părăsite de refugiați ruși sau evrei.

Fiecare familie de evreu care primește o locuință va avea datoria să o pună de îndată în bună stare și să o țină curat.

Dacă aceste locuințe nu vor fi suficiente, evreii vor fi cazați și în locuințele particularilor ce se vor destina, urmînd a plăti chiria ce se va stabili.

Art. III. Toți evreii dintr-o comună vor fi înscrși într-un registru special, în care se va trece :

1. Numele și pronumele. 2. Naționalitatea. 3. Religia. 4. Vîrsta. 5. Profesiunea. 6. Localitatea de unde vine.

Fiecărul evreu i se va elibera un bilet de identitate, cu arătarea tuturor acestor date.

Art. IV. Nici un evreu nu poate părăsi comuna în care i-a fost fixat domiciliul, decît cu autorizația Prefectului județului.

Art. V. Toți evreii dintr-o comună formează o colonie, care se administrează de șeful de colonie, numit dintre evrei, de Pretorul raionului.

Şeful de colonie este ajutat de conducătorii de grupuri.

Fiecare şef de colonie va numi dintre evrei, la un grup de 20 de evrei, un conducător de grup, care răspunde de prezenţa tuturor membrilor grupului, îngrijeşte de buna stare a grupei şi aduce la cunoştinţa autorităţii orice abatere a vreunui membru al grupului.

Şeful coloniei şi conducătorii grupului răspund personal de prezenţa tuturor evreilor în colonie şi de executarea tuturor dispoziţiunilor ce se ordonă de administraţie şi jandarmerie.

Art. VI. Şeful coloniei este obligat a da tablou de toţi profesioniştii, meseriaşii şi oamenii valizi buni de muncă ai coloniei.

Pe baza tablourilor date de şeful coloniei, Primarul comunei va organiza munca în colonie şi în comună astfel :

Meseriaşii vor fi obligaţi a presta orice muncă ce s-ar cere potrivit specialităţii lor.

Profesioniştii vor sta la dispoziţia autorităţilor comunale şi vor fi întrebuinţaţi ori de câte ori nevoia va cere.

Muncitorii cu braţele vor sta la dispoziţia primăriei şi vor presta orice muncă li se va cere, în folosul coloniei şi în folosul comunei, sau la munci de folos obşteşc.

Ei vor fi utilizaţi la muncile agricole, la reparaţiuni de drumuri sau poduri, la tăiatul lemnului în păduri, cărat de piatră sau alte materiale.

În schimbul lucrului real efectuat, muncitorii vor primi un bon de alimeinte în valoarea unei zile de muncă socotindu-se ziua de lucru la una marcă pe zi pentru muncitorii cu braţele şi două mărci pe zi pentru profesioniştii calificaţi.

Organele Jandarmeriei vor inspecta şi controla în continuu coloniile evreieşti aducînd la cunoştinţă organelor superioare constatările făcute.

Art. VII. Întrebuinţarea evreilor la muncă dintr-o comună într-alta se face numai cu aprobarea directorului Administraţiei şi Muncii din Guvernămînt.

Art. VIII. Orice evreu găsit în altă localitate decît aceea în care i s-a fixat domiciliul fără să aibă aprobarea autorităţii va fi considerat spion şi sancţionat imediat după legile militare în timp de război.

Art. IX. Evreii specialişti vor putea fi utilizaţi, cu aprobarea Guvernămîntului, în toate lucrările necesare refacerii industriei distruse de război, punerii în funcţiune a fabricilor, sau în orice alte întrebuinţări se vor socoti necesari.

Art. X. Domnii Prefecţi de judeţe şi d. Inspector al Jandarmeriei sînt însărcinaţi cu aducerea la îndeplinire a prezentei ordonanţe.

Dată în Cabinetul nostru astăzi 12 noiembrie 1941.

Gubernator,
(ss) PROFESOR G. ALEXIANU

11207/P
noiembrie 24

Suceava, 22 noiembrie 1941

NOTĂ INFORMATIVĂ nr. 1765

Pe cât de mare satisfacție și destindere a produs la începutul lunii trecute în rindurile populației românești din circumscripția noastră **evacuarea evreilor**, recunoscuți ca elemente de permanentă dezagregare, sabotaj și piedică în reclădirea vieții naționale din această regiune a țării, unde întreaga economie, comerțul și industria le dețineau aproape exclusiv aceștia, pe atât de multă îngrijorare manifestă în prezent cei mai mulți locuitori din diferite pătri sociale sau care au aparținut la diferite grupări politice, cu roluri mai importante sau mai mici, față de consecințele la început neprevăzute ale evacuării.

Din informațiile ce am obținut, aceeași părere o au chiar și cercurile germane, atât ale locuitorilor băștinași, cât și ale militarilor, care se găsesc în cantonament de iarnă.

Astfel pe lângă faptul că aproape întreaga viață economică a încetat brusc, lovind în primul rînd pe românii de la oraș, care din cauza stării lor materiale precare, nu aveau provizii suficiente pentru un timp mai îndelungat, pînă ce să se poate umple golul mare lăsat de evrei, populația simte și se plînge în prezent din numeroase motive, din care se remarcă mai ales nemulțumirea și părerea că măsura evacuării n-a fost precedată sau imediat succedată de una corespunzătoare a înlocuirii evreilor cu români cel puțin în cele mai urgente și importante compartimente ale vieții de toate zilele, menite să perpetueze un curs pe cât posibil normal al vieții.

De asemenea, se resimt nemulțumiri mari și de pe urma perturbațiilor provocate în raporturile juridice, fie economico-comerciale, fie de drept civil, care existau în mod fatal între evreii evacuați și populația băștinașă, care nu numai că n-a avut timpul necesar să le reglementeze în vreun mod, dar nici n-a aflat despre plecarea evreilor decît ulterior rămînînd astfel mulți români păgubiți, fără mijloace de existență, fără o posibilitate de a-și realiza un cîștig din desfacerea produselor lor etc.

O altă consecință, comentată mult și care a produs multe nemulțumiri, învrăjbire între români, cum de mult nu se mai petrecuse și o stare de permanentă agitare, cu acuzații, procese, condamnări, este și cea a bunurilor rămase de pe urma evreilor pentru administrarea cărora abia în ultimul timp începe să se primească oarecari instrucțiuni mai clare.

După evacuarea evreilor fiind totul aproape improvizat, sigilarea caselor, inventarierea bunurilor mobile și măsurile de conservare ale acestora s-au luat cu totul defectuos și rapid cu oameni neinstruiți suficient, rămînînd, fără voie sau cu intenție, multe imobile deschise de unde în urma tentației unora, a sărăciei celor mai mulți, a lipsurilor

aduse de un început de iarnă aspră, s-au sustras diferite obiecte, îmbrăcăminte, alimente și lemne. Cercetările se fac cu cea mai mare asiduitate și toți cei identificați cu probe sînt înaintați instanțelor de judecată.

Din cauza spiritelor agitate și a pretențiilor exagerate cu care au sosit în localitate unii militari — mai ales reangajați de pe front — și părerii greșite pe care o aveau alții că bunurile rămase după evrei nu trebuie atît respectate, s-au ivit mari dificultăți și din acest punct de vedere, întrucît multe imobile cu bunuri în ele au fost ocupate fără forme, fără asistența membrilor comisiunii, astfel că nu se mai poate ști ce a fost în ele și ce a mai rămas.

Prin scăderea încasărilor la fisc la comună, la întreprinderile comunale (Uzina de electricitate și apă), la Casa Asigurărilor Sociale, la P.T.T., la C.F.R. au scăzut enorm și veniturile acestor capitole bugetare, astfel încît situația sub acest raport este foarte slabă.

Același efect se remarcă și la instituțiile bancare și mai ales la săteni care-și exprimă pe față nemulțumirea, spunînd că și lor le-a scăzut venitul.

Românii care în primele zile asaltau comisiunea administrării bunurilor cu cereri pentru locuințe, prăvălii, ateliere se retrăgeau cu începutul, aflînd că impozitele sau chiria pentru acestea sînt mai mari cu 25% față de cele ce le plăteau evreii. De aceea mulți care ar fi dorit să deschidă cîteva magazine așteaptă să vadă dacă se vor scădea aceste dări sau chirii pe care ei, ca începători fără capitaluri și fără legăturile pe care le aveau evreii în viața comercială și industrială, nu le pot plăti.

Foarte mulți români își exprimă mirarea asupra acestui fapt, spunînd că dacă este vorba de românizare, apoi statul ar trebui să înlesnească totul în acest scop, credite ieftine și pe termene lungi, chirii scăzute față de evrei, funcționarilor să li se fi permis să-și cumpere bunuri mobile, ieftine chiar de la evrei, cu un timp oarecare înainte de evacuare etc. în care caz nu s-ar fi petrecut atîtea abuzuri și ilegalități, de pe urma cărora au de suferit toți românii și care ar fi fost de dorit să fie ajutați și avantați.

Aducerea în localitate a coloniștilor macedoneni nu este de asemenea bine primită, populația locală evitîndu-i complet, din cauza diversității caracterului, a comportării acestora și mai ales a lipsei de seriozitate pe care o manifestă. Sînt și aici de prevăzut numeroase neajunsuri care vor contribui și mai mult la înrăutățirea stării de spirit.

În general, intelectualii sînt îngrijorați că problema evreiască n-a fost soluționată în această regiune, după un plan bine studiat, cum afirmă germanii că s-a făcut în Reich sub regimul național-socialist în timp de 7 ani, cînd orice evreu scos din locul său a fost înlocuit cu un german pregătit, din care cauză există temerea că pe lângă nevoile actuale, mai pot surveni și altele neprevăzute.

Problema aceasta comportă o deosebită atențiune.¹

Informațiunea sigură¹.

BAR, Secția Arh. istorică, fond XXIV, dos. 3246.

¹ Lipsă în text.

DARE DE SEAMĂ
pe luna decembrie 1941**D. PROBLEMA EVREIASCĂ**

Evreii locali din orașul Moghilev sînt în număr de 3 733.

Primăria a inventariat casele și imobilele în vederea evacuării lor în interiorul județului, care încă nu a avut loc, deoarece nu s-a fixat încă de Inspectorat regiunea de evacuare.

Evreii evacuați din Bucovina și Moldova de Nord se află plasați în majoritatea comunelor din județul Moghilev.

În orașul Moghilev au fost opriți un număr de evrei specialiști care lucrează la reconstruirea orașului, curățirea dărîmăturilor cum și la repunerea în funcțiune a fabricilor și industriilor distruse de război și inundație.

În general se constată că populația evreiască evacuată suferă din cauza imposibilităților de a se aproviziona cu cele necesare alimentației, cit și din cauza lipsei de lemne.

Mortalitatea în rindurile evreilor evacuați este în creștere pe zi ce trece din cauza foamei și frigului.

Mijloacele materiale sînt în descreștere și **vînd tot ce mai au încă de vîndut**, nerămînînd decît cu hainele de pe ei.

Posibilitatea de alimentare din țară, prin bani și alimente, a des-crescut în mod vădit în urma măsurilor luate la punctele de trecere, prin-zindu-se mereu pe cei ce se ocupau cu asemenea trafic.

**RAPORT DE ANCHETĂ NR. 2 AL COMISIUNII INSTITUITĂ
CONFORM ORDINULUI DLUI MAREȘAL ION ANTONESCU,
CONDUCĂTORUL STATULUI, PENTRU CERCETAREA
NEREGULILOR DE LA GHETOUL DIN CHIȘINĂU
(Decembrie 1941)**

II. IMPUȘCAREA EVREILOR

A. — În timpul internării

1. Din ghetoul Chișinău.

La 1 august 1941 se prezintă la președintele comunității din ghetoul Chișinău un lt. german care a cerut să-i predea pentru lucru, în câteva ore, un număr de 250 bărbați și 200 femei.

Evreii au fost adunați iar la ora hotărâtă s-a prezentat ofițerul german însoțit de 3 soldați care după ce i-a triat, **alegind în special intelectuali și femei frumoase** — în care scop dintr-o declarațiune din dosar, rezultă că a fost folosit chiar binoclu — a plecat acest grup de 450 evrei. În seara aceleiași zile, s-au întors dintre cei plecați, un număr de 39 evrei bătrâni, care au declarat că **restul de 411 evrei au fost împușcați lângă Visterniceni și că ei au fost special trimiși ca să anunțe acest eveniment.**

A doua zi, a venit în ghetou chiar locotenentul german, care a confirmat săvârșirea acestui fapt.

Verificarea s-a mai făcut de către însuși președintele comunității, însoțit de 20 evrei, care au fost trimiși la groapa comună unde fuseseră înmormântate cadavrele celor împușcați pentru a o **acoperi chiar ei**, deoarece înhumarea se făcuse cu totul superficial.

Acest fapt e confirmat și de col. Tudose, comandantul militar al Chișinăului.

Menționăm că, cu acest prilej, a fost omorât și creștinul Ion Carmen din Ploiești, care se afla în ghetou împreună cu soția sa evreică. Fenia Carmen, el fiind venit în Basarabia încă din luna decembrie 1940, la familia sa, pe care o lăsase sub ruși.

Alt caz este acela întâmplat la 7—8 august 1941, când un inspector de drumuri s-a prezentat în ghetou și a cerut pentru lucru la șantierul Ghidighici un număr de 500 bărbați. I s-au dat acești evrei și în plus 25 femei, ca să le pregătească hrana. După vreo săptămână, s-au întors din dișii 200 evrei, care deveniseră cu totul inapți pentru muncă, iar restul de 325 nu s-au mai întors nici pînă astăzi.

2. În lagărul Tătărești, jud. Cetatea Albă.

În ziua de 9 august 1941, se prezintă comandantului lagărului din Tătărești, cpt. rez. Vetu Gh. Ioan, slt. german Fröhlich din Marele Comandament al unității germane din Chișinău și îi comunică că din or-

dinul dlui Mareșal I. Antonescu, **toți cei 451 evrei, aflați în susmenționatul lagăr, trebuie să fie executați imediat.**

Cpt. Vetu aduce faptul la cunoștința Comandamentului Legiunii, care îi ordonă să execute această dispozițiune și urmare căreia evreii au fost împușcați.

S-a încheiat un proces verbal între ofițerul german și cpt. de jandarmi, proces verbal care se alătură în copie la acte.

Menționăm că, cu prilejul acestei executări, cpt. Vetu și-a însușit de la evreii omoriți următoarele obiecte de valoare: trei ceasuri, un inel de aur, patru verighete de aur, un lanț de metal și suma de 20 000 lei. Inspectoratul Regional de Jandarmi a intervenit la Inspectoratul General al Jandarmeriei pentru ca ofițerul să fie trimis înaintea Consiliului de Reformă.

Urmează să se hotărăască :

a) Dacă procesul verbal original trebuie păstrat la Inspectoratul Jandarmeriei sau depozitat în altă parte.

b) Dacă este oportun ca ofițerul vinovat de jefuire a cadavrelor să fie trimis și în fața Curții Marțiale unde s-ar desfășura un proces public, sau este suficientă reforma.

B. — În parcursul evacuării

Cu privire la chipul în care organele de execuție a evacuării urmau să se poarte față de evreii care nu se supun, instrucțiunile din 7 septembrie 1941 ale generalului Topor conțin următoarea dispozițiune : „Modul de comportare față de cei ce nu se supun“ (Alexianu).

Declarația locotenentului Roșca Augustin din Legiunea de Jandarmi Roman însărcinat cu evacuarea evreilor de la Secureni și Edineți, este edificatoare asupra înțelesului dispozițiunii menționate mai sus.

Intr-adevăr ofițerul declară în esență următoarele :

„Fiind chemat de către lt.-colonel Palade, delegatul Marelui Cartier General, pentru a-i da instrucțiuni asupra modului de evacuare, i-am comunicat cu acest prilej că va mai primi, fie prin jandarmerie, fie prin cpt. Popescu, ofițer informator de la Atachi, un consemn special“.

Acest consemn special i-a fost comunicat de către comandantul Legiunii Hotin, maiorul Drăgulescu, care i-a spus că din ordinul Marelui Cartier General, evreii care nu se vor putea ține de convoaie fie din neputință, fie din boală, să fie executați. În acest scop, i-a ordonat să trimită, cu două zile înainte de plecarea fiecărui convoi, eite un reangajat pe traseu, care cu ajutorul posturilor de jandarmi din localitățile pe unde urmau să treacă evreii, să facă din 10 în 10 kilometri cite o groapă pentru cca. 100 persoane, unde vor fi adunați acei rămași de coloane, împușcați și inhumati. La facerea gropilor și înhumarea celor împușcați trebuiau să ajute și premilitarii din satele aflate pe traseul de evacuare.

Locotenentul Roșca a executat întocmai dispozițiunile date, care au avut drept rezultat împușcarea a circa 500 evrei, dintre cei evacuați pe traseul Secureni—Cosăuți.

Același sistem a fost întrebuințat și pentru convoaiele din traseul Edineți—Cosăuți, unde executarea evacuărilor a avut-o locotenentul Popovici, din aceeași unitate și de sub ordinele locotenentului Roșca Augustin.

Din cauza procedurii urmate pentru facerea gropilor și executarea înhumărilor, au luat cunoștință de evenimentele care urmau să se întâmple țăranii din satele de pe traseu, și care așteptau pe la margine de drumuri prin porumburi și diferite ascunzișuri, faptul executărilor, pentru a se arunca asupra cadavrelor spre a le jefui.

Din declarația verbală a locotenentului Roșca Augustin, reiese că operațiunea de pregătire și mai ales executarea ordinelor date au înregistrat momente așa de dramatice încît cei ce au luat parte vor purta multă vreme impresiunile reținute în acele împrejurări.

Președintele comisiei,
(ss) Gl. G. NICULESCU

(ss) I. PREUȚESCU

Președintele Curții de Apel

(ss) L. PĂUNESCU

Inspector General

Banca Națională

Gl. Magistrat

(ss) ST. STROE

(ss) TRAIAN NICULESCU

Procuror General

Lt.-col. Magistrat

(ss) A. MĂDĂRJAC

M. Carp, C.N., vol. III, p. 62—65.

87

NOTA ¹

Evrei împușcați în Transnistria [...] I 1941, evacuați din Basarabia și parte din Bucovina din ghetourile pînă la Tiraspol și din Tiraspol peste Grebenic—Catargii spre Berezovca cca. 40 000.

com. Bogdanovka jud. Golta 48 000

com. Dumancovka 14 000

com. Ahmecetka 14 000

com. Mostovoi jud. Berezovka 32 600

Evacuați din Nicolaev, Herson și Odesa prin etape și prin trenuri și executați de SS. și parțial de jandarmi în coloniile germane Reichstat, Lichtenfeld etc. raion Mostovoi 150 000

La Odesa arși de vii în barăci 10 000

„ „ spînzurați drept represalii după explozia în clădirea comandamentului german din Odesa 25 000

Nota

Evrei împușcați în Transnistria

I^{ul} 1941, evacuați din Basarabia și părți
din Bucovina, din ghetto-urile prin-
ta Tiraspol și din Tiraspol peste Grobocni-

-Cataigii - spre Beretovca cc. 40.000.-

com. Bogdanovka Jud. Golta 48.000.-

com. Dumancovka 14.000.-

com. Ahmecețca 14.000.-

com. Mostovoi Jud. Beretovca 32.600.-

Evacuati din Nicodaci, Herson și

Odessa prin etape și prin trenuri
și executați de SS și partial de fundamini
în coloniile germane Reichstat, Lichtenfeld
etc. raionul Mostovoi. - 150.000.-

La Odessa arși de vie în barăci 10.000.-

--- --- --- spânzurați drept represalii
după explozia în clădirea coman-
damentului german din Odessa 25.000.-

Tigani evacuați în com. Coraleovka 20.000.-

Raion Mostovoi Jud. Beretovca

Reducați și împușcați de SS la gara
Trihatka 11.500.-

Morți de exantematicus 7.000.-

Șters în țara 1.500.-

infanți ---

Țigani evacuați în comuna Covaliovka raion Mostovoi	
jud. Berezovka	20 000
Ridicați și împușcați de SS la gara Trihațka	11 500
Morți de exantimaticus	7 000
Intorși în țară	1 500

(ss) indescifrabil

D.C.F.R.J., vol. V, p. 541

¹ Insemnarea a fost găsită printre notițele lui R. Lecca, împuternicitul guvernului antonescian pentru problemele evreiești.

88

COMITETUL EVREIESC
Serviciul Sanitar

R A P O R T

**despre epidemia de tifos exantematic din orașul Moghilev
din iarna 1941/1942**

1. ISTORICUL, CAUZELE ȘI ORIGINEA EPIDEMIEI

Prin evacuarea evreilor din Basarabia, Bucovina și jud. Dorohoi, un număr de aproximativ 65 000 evrei au ajuns în lunile octombrie și noiembrie 1941, în orașul Moghilev. Cea mai mare parte dintre ei au trecut numai prin oraș, fiind trimiși în satele și tirgușoarele județului, iar un număr de cca. 15 000 au rămas în oraș. În urma bombardamentelor din vara 1941 și mai ales a inundațiilor catastrofale din august 1941, orașul Moghilău prezenta pe atunci un aspect jalnic, cu cele mai multe case dărimate sau pe cale de a se dărîma, cu locuințe părăsite, fără uși și ferestre, cu străzi și ulițe pline de noroi și de nămolul lăsat de inundația Nistrului. Într-un anotimp friguros și ploios, evreii rămași în Moghilău au căutat să se încartirueze în acele case părăsite. Marele număr al celor evacuați nu le-a îngăduit însă să-și găsească locuințe îndestulătoare în raport cu numărul și cu cerințele de igienă. Cîte 5—19 familii se îngrămădesc în odăi unde, în mod normal, locuia o singură familie. În cel mai scurt timp a dispărut orice urmă de igienă. Cu toții dormeau pe dușumele, îmbrăcați și acoperiți cu hainele pe care le purtau iu timpul zilei; oamenii nu se spălau săptămîni întregi și nu-și schimbau deloc rufăria. Murdăria creștea vîzînd cu ochii, iar lipsa closetelor și a unei canalizații, precum și absența totală a unui serviciu de ridicat gunoaiele, nu puteau decît să contribuie la crearea condițiunilor prielnice marilor epidemii.

Deși populația evreiască venea din regiuni pe atunci absolut libere de orice tifos exantematic, lipsa totală a oricărei igiene corporale și a locuințelor, precum și faptul că atât în orașul Moghilău, cât și mai ales în satele din împrejurimi, tifosul exantematic, deși într-o măsură mică, era epidemic, lăsa să se întrevadă că în curînd va izbucni o mare epidemie de tifos exantematic, între evreii evacuați. Frigul din lunile noiembrie și decembrie, lipsa mare de combustibil, de băi accesibile celor evacuați, lipsa totală de săpun și petrol, condițiunile neigienice de trai și altele au făcut ca o mare parte din ei să devină purtători de păduchi și încă de mulți păduchi. Cu toate acestea, pînă la sfîrșitul lunii decembrie 1941, n-a apărut nici un caz de tifos exantematic, pentru că, cu toate condițiunile prielnice pentru izbucnirea epidemiei, lipsea încă esențialul, adică virusul tifosului exantematic. Și iată că pe la sfîrșitul sau pe la mijlocul lunii decembrie acesta a fost adus de afară pe mai multe căi [...]

În ședința din 11 ianuarie 1942, medicii și comitetul evreiesc, constatînd că sîntem în plină epidemie de tifos exantematic și avînd în vedere condițiunile de trai mizerabile ale populației evreiești, care lasă să se întrevadă că epidemia va lua o întindere înspăimîntătoare, iau primele măsuri de izolare și combatere, fără a avea vreun sprijin...

Odată cu măsurile luate tot [...] din îndemnul dlor șefi de autorități și cu concursul special al noului primar al acestui oraș, serviciul sanitar, completat cu 100 agenți imuni — în cea mai mare parte intelectuali avînd la dispoziție un număr pînă la 300 muncitori evrei, cu uneltele fabricate la Turnătorie, au procedat la o curățire radicală a tuturor caselor, în special a focarelor contaminate și a străzilor și la ridicarea tuturor fecalelor și gunoaielor.

În cele ce am arătat mai sus se oglindește viața sanitară a acestui oraș în timpul celor 7 luni de la evacuare.

Depunînd acest raport ținem să precizăm că serviciul sanitar și Comitetul și-au făcut pe deplin datoria și dacă epidemia a luat astfel de proporții, acestea se datorează motivelor independente și **în special lipsei de concurs din partea autorităților competente**, în primele luni de la izbucnirea epidemiei.

Moghilău, 10 iunie 1942.

Medic șef al spitalului de contagioși
(ss) Dr. N. FINKLER

Medic șef coordonator
(ss) DR. M. WOLF

Președinte
(ss) Ing. S. JAEGENDORF

Secretar
(ss) Dr. J. KESSLER

M. Carp, C.N., vol. III, p. 326—327, 328, 332.

7/II 1942

135

INSPECTORATUL JAND. TRANSNISTRIA

către

-INSPECTORATUL G-1 al JANDARMERIEI

Serv. Jandarmerei

La Ord. Dv. No 48592/941

Am onoare a raporta că evreii despere care
tratează nota informativă No. 10 din 17 Decembrie
1941 și cari se refugiaseră în Dubosari din regi-
nea de plasare Criveje-Ozero, au fost luați în pri-
mire de Serviciul S.S. german care i-a executat.

INSPECTOR JANDARIEI TRANSNISTRIA

COLONEL

ss. Broșteanu

Seful Bir. Poliției

Locot.

Brătciu Iacob

Facsimilul documentului nr. 89

7/II 1942

INSPECTORATUL JAND. TRANSNISTRIA
către
INSPECTORATUL G-L AL JANDARMERIEI
Serv. Jandarmeriei

La Ord. Dv. nr. 48592/941

Am onoare a raporta că evreii despre care tratează nota informativă nr. 10 din 17 decembrie 1941 și care se refugiaseră în Dubosari din regiunea de plasare Crivoje-Ozero, au fost luați în primire de Serviciul S.S. german care i-a executat.

Inspector jandarmi Transnistria
Colonel,
 (ss) **BROȘTEANU**

Șeful Bir. Poliției
 Locot.,
BRETOIU IACOB

D.C.F.R.J., vol. V, p. 238.

90

SITUAȚIA NUMERICĂ APROXIMATIVĂ
A EVREILOR DEPORTAȚI ÎN TRANSNISTRIA

I. Din Bucovina (bucovineni) :

1. Cernăuți	cca 30 000
2. Rădăuți	" 6 000
3. Suceava	" 5 000
4. Jud. Cimpulung : Vatra Dornei, Cimpulung, Gura Humorului	" 6 000
5. Din nordul Bucovinei : evacuați întâi la Edineț (Baarabia) și apoi deportați	" 10 000
	57 000

SITUAȚIA NUMERECĂ APROXIMATIVĂ

A EVREILOR DEPORTAȚI ÎN TRANSISTRIA.

I. Din Bucovina (bucovineni) :

1. Cernăuți.....	cca	30.000.	
2. Radauți.....	"	6.000.	
3. Suceava.....	"	5.000.	
4. Jud. Câmpulung Vatra Dornei, Câmpulung, Gura Humorului	}	6.000.	
5. Din nordul Bucovinei : evacuați întâi la Edineț (Basarabia) și apoi deportați.....	"	10.000.-	57.000.-

II. Din Basarabia (basarabeni):

1. Chișinău.....	cca	11.000.	
2. Edineț.....	"	10.000.	
3. Soroca, Hosiin și alte localități.....	"	35.000.-	56.000.

III. Din Dorohoi și jud. cca 5.500.-

Total general..... 118.500.

Deportările s'au făcut în prima jumătate a lunii Octombrie 1941.

Obs. : Cifrele de mai sus sunt foarte aproximative, având în vedere că n'am avut până în prezent posibilitatea informării directe.

Secretar

de Costine

20/II 1942

Facsimilul documentului nr. 90

II. Din Basarabia (basarabeni)

1. Chişinău	cca 11 000
2. Edineţ	„ 10 000
3. Soroca, Hotin şi alte localităţi	„ 35 000
	<hr/>
	56 000

III. Din Dorohoi şi jud.	cca	<hr/> 5 500
Total general	.	118 500

Deportările s-au făcut în prima jumătate a lunii octombrie 1941.

Obs. Cifrele de mai sus sînt foarte aproximative, avînd în vedere că n-am avut pînă în prezent posibilitatea informării directe.

SECRETAR,

Dr. COSTINER

28/II 1942

D.C.F.R.J., vol. III, p. 571.

91

Iaşi, 4 martie 1942

TELEGRAMA

CENTRALA EVREILOR STR. BURGHELEA NR. 3
BUCUREŞTI

Pentru combaterea epidemiilor şi întreţinerea cantinelor pentru care nu mai avem mijloace rugăm foarte urgent ajutor corespunzător bani şi medicamente prin autorităţile legale. Comitetul Central Evreiesc Moghilău Ing. LAGENDORF * Colonia Şargorod, Doctor TEICH.

Arh. F.C.E.R., fond Transnistria

* Corect : Jaegendorf.

TELEGRAMA

IASI

CENZ CENTRALA EVREILOR STR
BURGHELEA NR 5 BUCURESTI

3141 - 4.MAR.1942

MOSHIU 43 38 3 12 35

TRANSISIA DE

PENTRU COMBATAREA EPIDEMIILOR SI INTRETINEREA CANTINELOR

PENTRU CARE NU MAI AVEM MIJLOACE ROGAM FOARTE URGENT AJUTOR

CORESPUNZATOR BANI SI MEDICAMENTE PRIN AUTORITATILE LOCALE

COMITETUL CENTRAL EVREESC MOSHIU
CENTRALA EVREILOR DIN ROMANIA

SARSOROD DOCTOR TEICH =

INTRAT LA 4

DIRECTOR GENERAL SUB NR

SECTIUNEA

REZOLVAT SUP

p. Conformitate.

Form. 315 (178X 258) 1938.

M. O. Impărieze Național

Facsimilul documentului nr. 91

92

GABINETUL MILITAR
B. 2

NOTA

1942, luna mai, ziua 12
33

I. Marele Stat Major raportează :

I. În județul Bereзовca (Transnistria), polițiștii germani au împușcat
4 047 evrei, internați în lagărele din acest județ și anume :

- 1 725 evrei în ziua de 10 martie ;
- 1 742 evrei în ziua de 20 aprilie ;
- 550 evrei în ziua de 22 aprilie ;
- 30 evrei în ziua de 24 aprilie.

2. După executare, poliția germană a dat foc cadavrelor, iar efectele
— fără a fi fost dezinfectate — au fost date populației germane, din
care cauză într-o comună s-a ivit tifos exantematic.II. Marele Stat Major roagă a i se comunica dacă polițiștii germani
pot să aibă astfel de inițiative, pe teritoriul sub administrație românească *.

D.C.F.R.J., vol. X, p. 193

* Rezoluția Mareșalului : „Nu este în atribuția Statului Major ca să
se îngrijeze de această problemă“. Conform notei lui J. Ancel,
D.C.F.R.J., vol. XII, p. 795.

SUMAR:

80.

Politiștii germani
din județul Bercanovca
au înmănat 4.047 evrei,
internăți în lagăre.

I.- Carle Stat Major raportează:

1.- În județul Bercanovca (Transilvania), politiștii germani au înmănat 4.047 evrei, internăți în lagărele din acest județ și anume:

- 1.725 evrei în ziua de 10 Martie;
- 1.742 evrei în ziua de 20 Aprilie
- 550 evrei în ziua de 22 Aprilie
- 30 evrei în ziua de 24 Aprilie

2.- După executare, poliția germană a dat foc cadavrelor, iar efectele - fără a fi fost desinfectate - au fost date populației germane, din care cauză într-o comună s'a tot tifos exantematic.

II.- Carle Stat Major rugă a fi se comunica, dacă polițiștii germani pot să albe astfel de inițiativă, pe teritoriul sub administrație românească.

DIVIZIA I PAZĂ
STATUL MAJOR
Biroul II

Nr. 1314
1942, luna iunie, ziua 12
DIVIZIA I PAZĂ

Către
PREFECTURA JUDEȚULUI MOGHILEV

13/6 1942
Serv. Ad-tiv
Se vor lua măsuri de executare cînd se va da ordin cu privire la organizarea ghetourilor.

Prefect
Colonel (ss) NĂSTURAȘ

Avem onoare a vă face cunoscut că pentru aplicarea cu strictețe a prescripțiilor ordonanței nr. 23 a Guvernămîntului Transnistriei, Armata 3-a ne ordonă următoarele măsuri pentru a împiedica pe evrei de a mai părăsi coloniile și lagărele de internare :

a) Să se pună în vedere șefilor evrei de colonie, sub luare de seamă, că vor fi împușcați dacă evreii de sub autoritatea lor nu respectă dispozițiile ordonate.

b) **Să fie executați de fiecare colonie cite un evreu care a fost prins de mai multe ori părăsind domiciliul fixat.**

În acest sens am dat ordine batalioanelor acestei divizii, care trebuie să ia legătura cu Prefectura, pentru a li se preciza unde sînt aceste lagăre și colonii și a se pune în vedere evreilor sancțiunile la care se expun.

D. O.

Șef Stat Major
Colonel (ss) BALDOVIN

Șef Birou II
Maior (ss) GHEORGHIADÉ

M. Carp, C.N., vol. III, p. 358—359.

Nr. 192 din 5 iulie 1942
Confidențial

PREFECTURA JUDEȚULUI MOGHILEV
Către
PRETURI, LEGIUNE ȘI PRIMĂRIILE DIN JUDEȚ

Problema evreiască în județul Moghilev trebuie rezolvată după cum am ordonat. Nu admit nici o abatere.

Veți lua măsuri ca toți evreii din întreprinderi să fie înlocuiți cu specialiști și lucrători ucrainieni, aduși chiar din alte localități.

Dacă la începutul infiripării industriei noastre am avut nevoie de specialiști evrei, acum nu mai este nici o rațiune de a-i menține cînd îi putem înlocui.

Noi, aici, vom rămîne cu ucrainienii, iar nu cu evreii.

Toate localurile de consumație deschise de evrei, găsite inutile, vor fi închise imediat.

Cu ocazia inspecțiilor ce fac mă voi convinge de executarea acestui ordin.

Este o chestiune de demnitate românească de a îndepărta pe evrei din acele locuri unde se crede că utilitatea lor este indispensabilă.

Prefect,
(ss) Col. NĂSTURĂȘ

M. Carp, C.N., vol. III, p. 361.

95

București, 14 iulie 1942

MEMORIU

CU PRIVIRE LA NECESITATEA IMPERIOASĂ DE A PUNE CAPĂT METODELOR BARBARE APLICATE CU OCAZIA OPERAȚIUNILOR DE EVACUARE A EVREILOR DIN BUCOVINA ȘI INDRUMAREA LOR PE CĂI LEGALE ȘI CIVILIZATE

O sfîntă datorie față de țară imi impune să vă aduc, avînd în vedere locul de frunte ce-l dețineți între factorii cei mai influenți pe care-i are astăzi Țara Românească și apoi marea parte de răspundere ce aveți s-o purtați și Dvs., pentru cele ce n-ar trebui să se petreacă actualmente, în viața noastră publică, la cunoștință cele ce urmează:

Eliberîndu-se în vara anului trecut, întreaga Basarabie și teritoriul Bucovinei, care fusese cedat U.R.S.S. de sub ocupația bolșevică, armatele noastre biruitoare și-au luat la intrare revanșa cuvenită, pentru gravele insulte ce li se aduseseră de către o parte a evreimii din teritoriile menționate; împușcînd o bună parte a evreilor din Basarabia și un număr de ceva peste 15.000 evrei din Nordul Bucovinei.

Pentru a pune capăt măcelului sîngeros, ce se dezlănțuise și care bineînțeles lovea și în nevinovați, **domnul Mareșal Antonescu** a binevoit să ordone în luna lui octombrie a anului trecut, cu privire la evreii ce mai rămăsese, circa 85 000 de capete la număr, ca o măsură de pedeapsă împotriva acelorora asupra cărora ar putea să cadă numai o umbră de bănuială că ar fi avut o atitudine reprobabilă, „**DEPORTAREA LOR ÎN TRANSISTRIA**“, reținîndu-se ceilalți, care sînt necesari din punct de vedere al utilității publice.

Cu neputasă părere de rău însă, operațiunile de deportare ce s-au efectuat de atunci și anume, acele din toamna anului trecut și acele din luna iunie a anului curent, fără ca ele să fi luat nici pînă astăzi sfîrșit, au decurs în condițiuni din cele mai profund viciate și arbitrare posibile, deportîndu-se bunăoară din sudul Bucovinei, vasăzică dintr-un teritoriu ce nu fusese ocupat și în care deci evreii nici nu aveau posibilitatea să-și manifeste în masă sentimentele lor ostile față de armatele noastre în retragere, deportîndu-se toți evreii, fără nici o deosebire, nelăsîndu-se nici măcar cîte un meseriaș sau profesionist liber, în orașele Suceava, Cîmpulung, Vatra Dornei, Gura Humorului, Solca și Rădăuți, astfel că între timp s-a ivit necesitatea de a-i readuce pe unii din acești evrei meseriași deportați.

Prin aceste metode neobișnuite în țări civilizate, cu totul străine de structura sufletească a populației române din această provincie, crescută prin aproape o sută cincizeci de ani la respectul legii și al celei mai desăvîrșite morale publice, s-a întreținut fără de nici un motiv binecuvîntat, fără de nici un rost, care să frizeze măcar în aparență un cît de palid interes național în rîndurile acestei populații, ea osîndită fiind să vadă cum erau duși mii și sute de evrei pe străzile Cernăuților, în cea mai mare parte cunoscuți personali, cu care au conviețuit o viață întregă, în dimineațele zilelor de cîteva duminici, pe cînd clopotele bisericilor chemau la sînta liturghie, formați în convoiuri flancate de gardieni și soldați înarmați și purtînd tot avutul ce-l luase cu sine în spinare, strigînd și răcnind în cumplita lor disperare, de-ți era mai mare mila, la locurile lor de control și învagonare, o atmosferă de cea mai nebănuită depresiune și întristare, iar în rîndurile evreimii, prin faptul că aceștia erau ridicăți, fără de nici un preaviz prealabil în timp de miez de noapte, organele publice intrînd prin surprindere în casele lor, exact după sistemul bolșevic fără nici o deosebire dacă între timp ei erau sau nu rechiziționați și încadrați deja în viața economică.

Prin aceleași metode, profund reprobabile de mai sus, s-a despoiat completamente întreaga evreime de tot avutul ei în valoare de multe miliarde care deși erau menite să intre în patrimoniul Statului, au devenit aproape pe de-a-ntregul pradă a celor ce-au executat deportările, s-a jignit, prin faptul că datorită acestor metode au fost deportate ele-

mente utile și ireproșabile, prea bine cunoscute ca elemente loiale, babe bătrine de peste 70 de ani, infirmi și invalizi, femei gravide și nebuni, în schimb însă reținuți, deoarece se plăteau sume fabuloase de sute de mii pînă la un milion de lei, pentru fiecare cap de evreu reținut în Țară, dușmani ai ei, comuniști dovediți și alte elemente periculoase. [...]

Cei deportați au fost expuși, ajunși la locul destinației, la cele mai inimaginabile chinuri, ținuți fiind în unele cazuri, nefiind pregătit pentru ei nici cel mai rudimentar adăpost pînă în mijlocul iernii, ca bunăoară, în comuna BARSAT din județul BALTA, pînă la 20 decembrie sub cerul liber, murind din această cauză, în medie 60—70 procente, în cazul din urmă chiar 85 procente din evreii deportați [...].

I. REGLEMENTAREA EVACUĂRII EVREILOR BĂȘTINAȘI DIN BUCOVINA.

1) În sensul pe care-l are măsura deportărilor și pe care l-a precizat **DOMNUL MAREȘAL** însuși, printr-o scrisoare publicată în luna lui octombrie a anului trecut, în ziarele mai principale din țară, mai ales avînd în vedere că, reducîndu-se numărul evreilor prin deportări arbitrare peste linia impusă de necesitățile noastre economice, se periclitează orice posibilitate de refacere economică a acestei provincii greu încercate.

2) Nemaiopterînd deportări din teritoriul ce nu fusese ocupat, în care s-a ivit din cauza deportărilor arbitrare din toamna anului trecut, cu care ocazie au fost evacuați toți evreii, fără excepții, din aceste regiuni, deja nevoia de a readuce, în scopul reînviiorării vieții economice, din nou un număr de foști evrei deportați.

3) Deportînd din teritoriile eliberate și din cele ce n-au fost ocupate, numai pe aceia contra cărora s-au adus dovezi concrete de vreo culpabilitate ;

4) Efectuînd deportările viitoare, care vor mai fi necesare, cu cea mai strictă respectare a principiilor de legalitate și religiozitate, încredințîndu-se executarea unor persoane cu o cultură superioară și cu o reputație ireproșabilă sub raportul moral. [...]

Al Domniei Voastre totdeauna sincer
și profund devotat
TRAIAN POPOVICI

Original

Nr. *14/70*

Arh. No. 1982 -

TELEGRAMA

CENTRALA EVREILOR

BUCUREȘTI BURGHELEA 3 =

5587 16 JUL 1942

CENTRALA EVREILOR DIN ROMANIA

INTIAT 17 JUL 1942

Int. Nr. sub 2. 1598

MOGHILAU 255 : 31 16, 18 CZ data: ora m. timpul

RUGAM TRIMITEZI EXTRAURGENT SER ANTIDISENTERIC

CINCI SUTE CUTII CÎTE ZECE MII UNITĂȚI STOP

DEASEMENI EXPEDIATZI VACCIN ANTITIFIC PARATIFICA

CERUT CANTITATEA EXPEDIATA FIIND INSUFICIENTA = COMITETUL

EVREESC AVOCAT DANILOF PRESSNER =

(mai 1200 fole 20 buc)

500 fiole a 50 buc (1000 buc)

Form. 302 (170-200) 1942. C. 21.06 - M. G. - Imp. Printaria Centrala

Facsimilul documentului nr. 96

96

16 iulie 1942

TELEGRAMA

**CENTRALA EVREILOR
BUCUREȘTI BURGHELEA 3**

Rugăm trimiteți extraurgent ser antidisenteric
Cinci sute cutii cîte zece mii unități stop
De asemenea expediați vaccin antitific paratifica
Cerut. Cantitatea expediată fiind insuficientă = Comitetul Evreiesc
Avocat **DANILOF PRESSNER**

Arh. F.C.E.R., fond Transnistria.

ROMÂNIA CURĂȚATĂ DE EVREI

— Dacă se ține seamă de timpul scurt care a fost pînă acum la dispoziția României Mareșalului Antonescu, pentru a întreprinde demersuri energice pe tărîmul problemei evreiești, cu scopul unei rezolvări definitive, trebuie să constatăm că s-a reușit să se meargă înainte foarte mult, în această problemă hotărîtoare pentru viitorul României și pentru poziția României în noua Europă. Și în rezolvarea și tratarea problemei evreiești, România stă în fruntea statelor din sud-est, iar căile care au fost folosite sint, în multe privințe, pilduitoare.

După ce la început, ca urmare a preluării puterii de către Mareșalul Antonescu, s-a purces la dispozițiuni și legi pe diferite tărîmuri împotriva evreilor și pentru înfrîngerea influenței lor enorme în viața politică, economică și culturală, fără a se fi realizat pretutindeni succese surprinzătoare, Guvernul Român a făcut la sfîrșitul anului 1941 *pasul hotărîtor* prin crearea Centralei Evreiești * în București, a cărei autoritate se întinde în întreaga Românie. Misiunea acestei Centrale evreiești a fost de la început de a aduce claritate în diversitatea dispozițiunilor anti-evreiești, de a sesiza statistic pe evrei, de a-i îndruma spre o activitate utilă statului și poporului român, în sfîrșit de a pregăti toate lucrările în vederea curățării definitive a României de evrei.

După dizolvarea comunității ortodoxe evreiești — Comunitatea evreiască sionistă fusese dinainte dizolvată — și-a găsit sfîrșitul și ultima comunitate evreiască din România, iar toți evreii din România, fără excepție, au fost cuprinși de Centrala Evreiască și îi dau ascultare ei și îndrumărilor conducătorilor ei. Centrala Evreiască este supravegheată de consilierul ministerial Lecca și primește toate ordinele prin el și consilierii săi. Asupra muncii acestor oameni care au realizat în interesul României, într-un timp relativ scurt, lucruri într-adevăr exemplare, am insistat în aceste coloane de repetate ori. Acum s-a încheiat iar un capitol la care se cuvine să ne ocupăm mai deaproape de lucrările Centralei Evreiești.

Orice om obiectiv va fi uimit aflînd că numărătoarea tuturor evreilor a arătat că în România, afară de Bucovina, Basarabia și Transnistria, se găsesc numai 272.409 evrei integrali. Aveam cifre mai mari în vedere și exista în general convingerea că România este una dintre țările din sud-est mai bogate în evrei. Cu plăcere se primește însă documentarea unei cifre mai exacte! Rezultatul surprinzător al recensămîntului evreiesc din România este totodată o dovadă a muncii depuse de organele Guvernului Român, în liniște, fără multă gălăgie, pentru rezolvarea problemei evreiești, în vremea dinainte de numărătoare. Căci numărul evreilor din România înainte de vara anului 1940 a fost într-adevăr simțitor mai mare. Numai în părțile Transilvaniei nordice, cedate Ungariei,

trăiau pe vremea cedării aproape 200.000 evrei integrali. După cucerirea Transnistriei de către trupele germane și române, au fost duși acolo aproximativ 185.000 de evrei. Înainte de orice, Basarabia a fost curățată după realipirea ei și apoi Bucovina. Aici mai sînt însă resturi neînsemnate din comunități evreiești deosebit de importante. Numărul evreilor din Bucovina este evaluat la un total de 16.000. Dacă se numără evreii care au revenit Ungariei, cei care au fost trimiși în Transnistria și numărul evreilor de acum, se ajunge, incluzînd și restul de evrei din Bucovina, la 700.000 evrei, în cifră rotundă. Aceasta ar corespunde aproximativ numărului evreilor stabilit pe baza celui din urmă recensămînt din anul 1930, ca cifră probabilă.

Reducerea față de acest număr mare, în timpul scurt de la vara anul 1940, este considerabilă. Ea explică numărul relativ mic de acum, indicat de statistica evreilor. Deși în cifra de 272.409 evrei, nu sînt cuprinși și botezații realizați din căsătoriile mixte, s-a putut constata pe temeiul cercetării statisticilor că nu poate fi vorba aici de un număr mai mare și că nu sînt în România decît 5—6.000 rezultați din căsătorii mixte. Aceasta constituie un semn cu deosebire favorabil simțului sănătos al poporului român care, în majoritatea lui covîrșitoare, a refuzat să primească pe evrei, prin căsătorie, în familii românești. Evreii rezultați din căsătorii mixte se găsesc în primul rînd în București. Ei nu joacă însă nici un rol ca colectivitate. În orice caz trebuie să subliniem că legile de la Nürnberg au fost aplicate la cercetarea și numărătoarea evreilor din România, cu singura excepție relevată a botezaților rezultați din căsătoriile mixte. De o importanță decisivă pentru atitudinea românilor în chestia evreiască este însă faptul că s-a izbutit în esență și în România, de a se recunoaște chestiunea evreiască ca o chestiune rasială și de a se îndruma tratamentul evreilor pe temeiuri rasiale, care singure oferă o garanție de a stăpîni problema evreiască.

Curățarea completă a României de evrei, care aparține noilor îndatoriri ale Centralei Evreiești, înaintează de asemenea și primii pași în această direcție au și fost făcuți. După ce în teritoriile recucerite ale Bucovinei, ale Moldovei de Nord și ale Basarabiei, evreii preluați de la bolșevici au fost duși în Transnistria, exceptînd doar mici resturi, evreii sînt în bună parte concentrați și în restul României. Ei au fost aduși în orașe, așa că satele sînt aproape complet curățate de evrei. Astfel țaranii români s-au eliberat de o plagă groaznică, căci este știut că evreii au avut în satele românești o influență funestă și că ei sînt în bună parte vinovați că țaranul român trăiește în condițiuni de mare lipsă. Concentrarea evreilor în orașe înlesnește în mod firesc o mai bună supraveghere și oferă totodată cele mai bune posibilități pentru înlăturarea lor.

Această înlăturare este acum îndrumată în proporții mari. Este de prevăzut că în cursul lunilor septembrie și octombrie, un prim contingent de evrei limitat la vreo 25.000, din cauza greutăților de transport, va fi dus în răsărit, adică mai departe, în Transnistria. Alte contingente vor urma în primăvara anului 1943, iar restul evreilor din România, **INCLUSIV CEI CE SE GĂSESC ÎN TRANSNISTRIA**, va trebui să pă-

răsească România în toamna lui 1943. În cursul anului viitor, România va fi deci complet curățată de evrei. Va fi astfel, probabil, primul stat din sud-est care îndrumază problema evreiască spre o rezolvare pe baze rasiale, o rezolvare care, ținându-se seamă de împrejurările grele și nefavorabile, nici nu ar putea fi întrecută.

Pentru vremea ce ne desparte pînă la transportarea celor din urmă evrei din România, guvernul român pregătește o nouă soluție a problemei evreiești, care își va găsi expresiunea într-un Statut evreiesc, pe care-l redactează acum dl ministru Dragoș. La apariția și cu aplicarea acestui Statut, în care sînt valorificate rezultatele recensămîntului, trebuie să ne așteptăm pe curînd. Deocamdată Centrala Evreiască a împărțit toți evreii aflători în România în două categorii și anume în evrei care mai sînt necesari economicește și evrei care sînt supuși muncii obligatorii sub conducerea Statului Major. Evreii necesari economicește se cifrează la vreo 17.000. Înlocuirea lor prin români este în plin curs și dă de pe acum rezultate prețioase.

Activitatea cuprinzătoare a Centralei Evreiești și realizarea rapidă a măsurilor ei distinge România, cum am spus la început, din cadrul statelor din sud-est. Munca oamenilor care sînt răspunzători pentru Centrala Evreiască va folosi direct statului românesc în toate direcțiile. Perspectiva României de a deveni dintr-un Eldorado al evreilor o țară care într-un timp determinat se va fi închis complet evreilor, ca cea dintîi în sud-est, oferă poporului român o dată mai mult asigurarea că-și va cuceri în noua Europă pozițiunea care îi revine, pe temeiul contribuțiunii sale la eliberarea Europei, de toate influențele evreiești.

Articol publicat de ziarul „Bukarester Tageblatt“ oficios al Legației Germane, nr. 4700 din 8 august 1942.

M. Carp, C.N., vol. III, p. 246—249.

* Corect : Centrala Evreilor.

98

19 August 1942

GEHEIME REICHSSACHE !

Nr. 954 vom 19.8.

Am Ministerialbüro Berlin für
Unterstaatssekretär L u t h e r.

Der Bericht des Chefs der Sicherheitspolizei und des Sicherheitsdienstes vom 26 Juli an den Reichsführer-SS betreffend Evakuierung von Juden aus Rumänien lautet wie folgt :

Geheime Reichssache

Feldmark, den 19. August 1942 23,59 Uhr
Ankunft: 20. " " 0,30 "

Nr. 954 vom 19.8. Geheime Reichssache I

- 1.) Telko.
- 2.) An Ministerialbüro Berlin für
Unterstaatssekretär L u t h e r.

Der Bericht des Chefs der Sicherheitspolizei und des Sicherheitsdienstes vom 26. Juli an den Reichsführer-SS betreffend Evakuierung von Juden aus Rumänien lautet wie folgt:

Die Vorbereitung in politischer und technischer Hinsicht in Bezug auf die Lösung der Judenfrage in Rumänien sind durch den Beauftragten des Reichssicherheits-Hauptamtes soweit abgeschlossen, daß mit dem Anlaufen der Evakuierungstransporte in Zeitkürze begonnen werden kann. Es ist vorgesehen, die Juden aus Rumänien, beginnend etwa mit dem 10.9.1942, in laufenden Transporten nach dem Distrikt Lublin zu verbringen, wo der arbeitsfähige Teil arbeitseinsatzmäßig eingesetzt wird, der Rest der Sonderbehandlung unterzogen werden soll. Es ist Vorsorge getroffen, daß diesen Juden nach Überschreiten der rumänischen Grenze die Staatsangehörigkeit verloren geht.

Die Verhandlungen bezüglich der Regelung in Rumänien sind seit einiger Zeit mit dem auswärtigen Amt in Gange, ebenso die Besprechungen mit dem Reichsverkehrsministerium zwecks Fahrplanerstellung; die Verhandlungen sind als durchaus günstig anzusprechen.

SS S. Kappeler
 U.S.S. Pol.
 U.S.S. R.
 Botsch. Ritter
 U.S.S. Luthar
 Leiter Abt. Pers.

Auf Weisung des Reichssicherheits-Hauptamtes ließ sich Berater für Judenfragen in Bukarest, SS-Hauptsturmführer Richter, vom stellvertretenden rumänischen Ministerpräsidenten Mihail Antonescu

Chef Prot.
 Dg. Pol.
 Arb. Exek. bet.

Handwritten initials and number 45

Handwritten signature

160280

Mihail Antonescu ein persönliches Schreiben aushändigen, dessen Fotokopie ich diesem Schreiben mit der Bitte um Kenntnisnahme beifüge.

Ich bitte um Genehmigung, die Abschließungsarbeiten in der vorgetragenen Form durchführen zu können. Schluß des Berichts.

K212613

Einstelen.

H322743

483004

Die Vorbereitungen in politischer und technischer Hinsicht in Bezug auf die Lösung der Judenfrage in Rumänien sind durch den Beauftragten des Reichssicherheits-Hauptamtes soweit abgeschlossen, dass mit den anlaufen der Evakuierungstransports in Zeitkürze begonnen werden kann. Es ist vorgesehen, die Juden aus Rumänien, beginnend etwa mit dem 10.9.1942, in laufenden Transporten nach dem Distrikt Lublin zu verbringen, wo der arbeitsfähige Teil arbeitseinsatzmässig angesetzt wird, der Rest der Sonderbehandlung unterzogen werden soll. Es ist Vorsorge getroffen, dass diesen Juden nach Überschreiten der rumänischen Grenze die Staatsangehörigkeit verloren geht.

Die Verhandlungen bezüglich der Regelung in Rumänien sind seit einiger Zeit mit dem Auswärtigen Amt im Gange, ebenso die Besprechungen mit dem Reichsverkehrsministerium zwecks Fahrplanerstellung ; die Verhandlungen sind als durchaus günstig anzusprechen.

Auf Weisung des Reichssicherheits-Hauptamtes liess sich der Berater für Judenfragen in Bukarest, SS-Hauptsturmführer Richter, vom stellvertretenden rumänischen Ministerpräsidenten *Mihail Antonescu* ein persönliches Schreiben aushändigen, dessen Fotokopie ich diesem Schreiben mit der Bitte um Kenntnisnahme beifüge.

Ich bitte um Genehmigung, die Abschiebungsarbeiten in der vorgelegten Form durchführen zu können. Schluss des Berichts.

RINTELEN

D.C.F.R.J., vol. IV, p. 120.

Secret

Nr. 954 din 19.8.1942

**Către
BIROUL MINISTERIAL DIN BERLIN, PENTRU
SUBSECRETARUL DE STAT LUTHER**

Raportul șefului Poliției de Siguranță și al Serviciului de Siguranță din 26 iulie către Reichsführer-ul SS, în legătură cu evacuarea evreilor din România, are următorul cuprins :

Pregătirile politice și tehnice în legătură cu rezolvarea problemei evreiești în România, efectuate de imputernicitul Oficiului Superior al Siguranței Reichului, sint atît de avansate, încît evacuarea poate începe în cel mai scurt timp. S-a prevăzut ca, începînd din jurul datei de 10.9.1942, evreii din România să fie transportați succesiv în districtul Lublin, unde cei apti de muncă să fie utilizați, iar restul supuși tratamentului special. S-a prevăzut ca, după trecerea graniței românești, acești evrei să-și piardă cetățenia.

Tratativerile în legătură cu reglementarea [deportării] în România sint angajate de cîtva timp cu Ministerul de Externe, la fel și convorbirile cu Ministerul german al Comunicațiilor, pentru întocmirea graficului transporturilor ; negocierile decurg cît se poate de favorabil.

Din dispoziția Oficiului Superior al Siguranței Reichului, consilierul pentru probleme evreiești din București, SS. Hauptsturmführer Richter, a primit din partea primului ministru român, Mihai Antonescu, o scrisoare personală, a cărei fotocopie v-o anexez, cu rugămintea de a o lua la cunoștință.

Vă rog să aprobați efectuarea acțiunii de evacuare în forma prezentată. Sfirșitul raportului.

RINTELEN

99

NOTA*

din 22 august 1942 contra deportării evreilor

Populația evreiască este extrem de alarmată de presa germană — externă și internă — care, după ce declară că România s-a situat în fruntea țărilor cu legi drastice antisemite, în loc să propună stăvilirea acestei avalanșe, sugerează, dimpotrivă, României ca, în scopul de a deveni model desăvârșit pentru celelalte țări, să ia inițiativa deportării tuturor evreilor din România; ca deportarea să și înceapă peste câteva săptămîni cu evreii ardeleni și să sfîrșească în anul viitor cu toți evreii din Vechiul Regat, deși deportarea implică pierderea bunurilor tuturor și moartea celor mai mulți, și deși toți aceștia nu sint niște venetici, ci băștinași.

În adevăr :

a) despre cei din Ardeal și Banat — istoricul Ortelius ¹ scria că s-au raliat armatei lui Mihai Viteazul, deci existau de secole ;

b) despre cei din Vechiul Regat și Hajdeu ² și prof. Giurescu ³ și Philippide ⁴ recunosc că cohortele aduse de Traian cuprindeau între alții și locuitori din Palestina ; iar atît Regele Întemeietor cît și Regele Întregitor au avut cuvinte de laudă pentru purtarea lor în războaiele moderne ale României ; iar în războiul de Reîntregire, prin memoriul adresat Domnului Mareșal a doua zi după mobilizarea generală și-au oferit voluntar viața, deși scutiți de serviciul militar ;

c) în ce privește pe cei 17 000 evrei rămași în București, ei au rămas după trierea efectuată în octombrie 1941 și au fost găsiți și nevinovați și utili economiei naționale.

¹ Ortelius, *Istoria Ungariei*, Frankfurt, anul 1665.

² Hajdeu, *Istoria toleranței religioase în România*.

³ C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. I, p. 11 și 116.

⁴ Philippide, *Originea Românilor*, I, p. 856—857.

Cum s-ar putea justifica deportarea tuturor acestora cînd ea a fost aplicată celor acuzați de cele mai atroce crime ?

În adevăr, domnul Mareșal Antonescu a justificat deportarea evreilor din Basarabia și Bucovina ca o sancțiune pentru actele de dușmănie ce aceștia ar fi săvîrșit împotriva armatei și populației române și ca o necesitate de a nu păstra în zonă de război un număr important de elemente nesigure ; iar armatele germane au justificat deportarea unora dintre evreii din țările ocupate, prin atentatele repetate împotriva armatei germane etc.

Nu numai că nici o imputare asemănătoare celei aduse evreilor din Basarabia și Bucovina nu s-a formulat pînă astăzi nici împotriva evreilor din Ardeal și Banat, nici împotriva celor rămași în Bucovina, și cu atît mai puțin celor din Vechiul Regat, dar toată lumea a recunoscut că atît cu prilejul cedării unei părți din Ardeal cît și după aceea atît evreii din teritoriile rămase — și ceea ce este și mai important — cît și evreii din teritoriile cedate au avut o purtare ireproșabilă ; și cum ei trăiesc la cealaltă extremitate a frontului, iar numărul lor este așa de redus, ei nu pot constitui în nici o ipoteză un pericol, chiar în caz de război în această parte a țării.

De asemenea, nici un act de sabotaj identic sau măcar similar atentatelor din toate țările ocupate de armata germană nu s-a semnalat nici în Vechiul Regat, nici în Ardeal și Banat, nici în Bucovina.

În altă ordine de idei, deportarea ar însemna rezolvarea precipitată a problemei evreiești.

Dacă prin imposibil România s-ar găsi în fața unor probleme care ar obliga guvernul să ia hotărîri potrivnice programului anunțat de domnul Mareșal Antonescu, atunci, dat fiind cele ce preced și ce urmează, ar fi politic ca pe de o parte să se amîne pe cît posibil punerea în executare a planului, iar pe de alta ca deportarea să nu se aplice decît celor stabiliți clandestin în România, celor condamnați pentru crime contra siguranței statului și celor *născuți în alte regiuni* decît cele revendicate de România ca fiind românești.

În nici un caz n-ar trebui deportați copiii, femeile și bătrînii — adică cei sub 1 an și cei peste 55 ani.

Pentru amînarea executării deportării s-ar putea legifera emigrarea evreilor, organizîndu-se prin societăți serioase emigrarea celor sortiți deportării și dîndu-se acestora un termen de cîteva luni.

D.C.F.R.J., vol. IV, p. 125, 126, 128.

*) Material elaborat de W. Filderman.

Berater für Judenfragen.

Bukarest, den 1. September 1942.

AKTENVERMERK

Nach Mitteilung von Herr von Ritgen hat er vom rumänischen Geheimdienst in Erfahrung gebracht, dass der reichste Jude in Kischinev, Schor, dem Marschall 25 Millionen Lei zur Verfügung gestellt habe, worauf ihm der Marschall in einem Schreiben zum Ausdruck gebracht habe, dass er ein guter Rumäne sei.

Ferner habe der berüchtigte Jude Baron Neumann aus Arad 400 Millionen Lei für Zwecke der Armee zur Verfügung gestellt, um dadurch die in Aussicht genommene Aussiedlung der Juden aus Siebenbürgen und dem Banat zu sabotieren.

RICHTER

SS-Hauptsturmführer

D.C.F.R.J., vol. IV, p. 145.

Consilierul pentru probleme evreiești
București, 1 septembrie 1942

NOTĂ

După cum comunică domnul von Ritgen, care a aflat de la Serviciul Secret Român, cel mai bogat evreu din Chișinău, Șor, a pus la dispoziția marelui 25 de milioane, la care mareșalul i-a răspuns, printr-o scrisoare, că este un bun român.

De asemenea, faimosul baron evreu Neumann, din Arad, a pus la dispoziția armatei 400 de milioane lei, pentru a sabota astfel proiectata deportare a evreilor din Transilvania și Banat.

RICHTER

SS-Hauptsturmführer

Berater für Judenfragen
Bukarest, den 11. September 1942.

AKTENVERMERK

Betr.: Unterstaatssekretär im Innenministerium, General Vasiliu.

Nach Mitteilung eines jüdischen Mittelsmanns hat er von gut unterrichteten Juden folgendes erfahren :

General Vasiliu sei am 7.9.42 von einer Besprechung mit dem Marschall in Predeal wieder in Bukarest eingetroffen. Er habe bei dem Marschall versucht, gegen die Aussiedlung der Juden aus Rumänien zu intervenieren. Der Marschall habe jedoch erklärt, dass seine Intervention zwecklos sei und die Juden hinaus müssten. Vasiliu sei über den Verlauf seiner Unterredung mit dem Marschall so verärgert gewesen, dass er am Montag niemand empfangen hat.

Am Dienstag, den 8. September sprach eine Abordnung von 7 Schauspielern, unter denen sich auch 3 Juden befanden bei General Vasiliu vor, um für den jüdischen Regisseur *Sandu Eliad*. Regisseur am jüdischen Theater in Bukarest, der links eingestellt war und aus diesem Grunde zur Deportierung nach Transnistrien bestimmt war, zu intervenieren. General Vasiliu hat dieser Abordnung erklärt, dass er sich wundere, dass sie für Juden intervenieren. Alle Juden müssten ausgerottet werden. Sie hätten den Rumänen alles weggenommen, ihre Güter und ihr Geld. Vasiliu sei sehr energisch gewesen. Die Abordnung hätte unverrichteter Dinge das Innenministerium verlassen müssen.

RICHTER
SS-Hauptsturmführer

D.C.F.R.J., vol. IV, p. 168.

Consilierul pentru probleme evreiești
București, -- septembrie 1942

NOTĂ

Ref. Subsecretarul de stat la Ministerul de Interne, generalul Vasiliu

După cum comunică un agent evreu, de la evrei bine informați a aflat următoarele :

În ziua de 7.9.42, generalul Vasiliu s-a întors la București după o convorbire avută la Predeal cu mareșalul. El a încercat să intervină pe lângă mareșal împotriva deportării evreilor din România. Dar mareșalul i-a declarat că intervenția sa este inutilă și că evreii trebuie îndepărtați. Se pare că Vasiliu a fost atât de iritat de desfășurarea convorbirii cu mareșalul, încît în ziua de luni n-a vrut să primească pe nimeni.

Marti 8 septembrie, generalul Vasiliu a primit o delegație de șapte actori, printre care trei evrei, pentru a interveni în favoarea regizorului

evreu *Sandu Eliad*, regizor la Teatrul Evreiesc din București, ins cu orientare de stînga, motiv pentru care s-a și hotărît deportarea lui în Transnistria. Generalul Vasiliu a declarat delegației că se miră că intervin pentru evrei. Toți evreii ar trebui exterminați, întrucît ar fi luat românilor totul, bunuri și bani. Vasiliu a fost foarte categoric. Delegația a fost silită să părăsească Ministerul de Interne fără a fi obținut vreun rezultat.

RICHTER
SS-Hauptsturmführer

... für Judenfragen.

Bukarest, den 11. September 1942.

86

Aktenvermerk.

Herrn Unterstaatssekretär im Innenministerium,
General V a s i l i u .

Nach Mitteilung eines jüdischen Mittelsmanns
hat er von gut unterrichteten Juden folgendes erfahren:

General V a s i l i u sei am 7.9.42 von einer
Besprechung mit dem Marschall in Predeal wieder in Bukarest
eingetroffen. Er habe bei dem Marschall versucht, gegen die
Ausiedlung der Juden aus Rumänien zu intervenieren. Der
Marschall habe jedoch erklärt, dass seine Intervention
zwecklos sei und die Juden hinaus müssten. Vasiliu sei
über den Verlauf seiner Unterredung mit dem Marschall so
verärgert gewesen, dass er am Montag abends empfangen hat.

Am Dienstag, den 8. September sprach eine Abordnung
von 7 Schauspielern, unter denen sich auch 3 Juden befanden
bei General Vasiliu vor, um für den jüdischen Regisseur
S a n d u E l i a d, Regisseur am jüdischen Theater in
Bukarest, der Linka eingestelltes war und aus diesem Grunde
zur Deportierung nach Transnistrien bestimmt war, zu inter-
venieren. General Vasiliu hat dieser Abordnung erklärt,
dass er sich wundert, dass sie für Juden intervenieren.
Alle Juden müssten ausgerottet werden. Sie hätten den
Rumänen alles weggenommen, ihre Güter und ihr Geld.
Vasiliu sei sehr energisch gewesen. Die Abordnung hätte un-
verrichteter Dinge das Innenministerium verlassen müssen.

SS-Hauptsturmführer.

Facsimilul documentului nr. 101

EXPATRIEREA JIDANILOR DIN ROMÂNIA *

A. — *Dispozițiuni generale.* În mesajul său din 24 februarie 1942 cu ocazia ultimei aniversări a înființării partidului la München, Führerul a pus — în legătură cu ținta războiului alianței dintre comunism și capitalismul jidovesc, de a extermina popoarele ariene — prevestirea sa că în acest război nu lumea ariană va fi nimicită, ci jidanul va fi exterminat. „Înlăturarea acestui parazit“, a spus Führerul, „va fi rezultatul definitiv“. Drumul la aceasta e clar : el duce de la excluderea jidanului din domeniul vieții la scoaterea și expatrierea jidanului din spațiul vieții. România va putea privi problema jidanilor numai atunci definitiv soluționată, când ultimul jidan va fi părăsit țara.

B — *Norme.* Pentru expatrierea jidanilor din România spre răsărit, se stabilesc următoarele norme :

I. *Oficiul de expatriere competent*

Spre a se ajunge la o evacuare metodică a jidanilor și fără dificultăți în privința organizației, se recomandă a însărcina cu aducerea la îndeplinire a expatrierii pe *Delegatul Guvernului pentru Reglementarea Problemei Jidanilor în România, ca singur organ competent și răspunzător.* Delegatul Guvernului se servește la îndeplinirea acestei acțiuni de departamentele respective și celelalte autorități.

II. *Categoria persoanelor ce vor fi expatriați. Se vor expatria :*

1. Toți jidanii care au fost înscriși pe baza Decretului-Lege nr. 1091 din 16 decembrie 1941 (recensământul jidanilor), cu excepția celor din categoriile mai jos enumerate.

2. Toți jidanii care nu s-au prezentat la recensământul ordonat prin Decretul-Lege din 16 decembrie 1941, chiar dacă fac parte din una din categoriile exceptate de la expatriere.

3. Jidanii foști supuși a) germani ; b) cehi ; c) slovaci ; d) croați. Acești jidani au pierdut cetățenia anterioară pe baza legilor de expatriere, decretate între timp de țările respective.

4. *Nu vor fi expatriați deocamdată :* 1. căsătorii mixte ; 2. jidanii botezați pînă la 31 decembrie 1941 ; 3. jidanii supuși străini, care posedă un pașaport valabil ; 4. jidanii necesari economiceste :

a) care posedă un certificat eliberat de președintele comisiei de control asupra situației de muncă a jidanilor, cu excepția patronilor sau proprietarilor de întreprinderi ; b) medici, farmaciști, ingineri și chimiști jidani.

5. *Jidani* a) în vîrstă de peste 65 de ani ; b) în vîrstă de 60—65 ani, cu o infirmitate deosebită, fiind incapabili pentru transport.

La căsniciile jidănești în care o parte e sub 65 de ani și cealaltă parte peste 65 de ani, nu se va proceda deocamdată la evacuare, de asemenea la copiii acestor căsnicii sub 14 ani.

La evacuarea familiilor se va evita separațiunea soților și copiilor sub 14 ani.

6. Jidanii care au : a) următoarele decorațiuni militare : Virtutea Militară ; Bărbăție și Credință cu spade ; Meritul Militar cu Spade ; Steaua României cu Spade ; b) merite deosebite (membrii din Garda Națională Ardeleană 1918/1919).

7. Jidanii care funcționează oficial la Oficiile de Circumscripție ale Centrului Jidanilor (președintele cu 2 membri).

III. *Bazele legale.* Ca bază legală a expatrierii e necesară publicarea, resp. decretarea următoarelor ordonanțe, resp. legi, înaintea acțiunii de expatriere :

1 — Ordonanța polițienească pentru interzicerea *oricăror călătorii pentru jidani.*

2 — Ordonanța polițienească pentru *interzicerea schimbării domiciliului ;*

3. *Legea pentru pierderea cetățeniei române, pe baza unei date fixe și declararea pierderii de averi în folosul statului român ;*

4. *Lege a Subsecretarului de Stat al României, care dispune preluarea și administrarea bunurilor și celorlalte averi jidovești, intrate în patrimoniul Statului Român.*

IV. *Organizarea. 1. Lagăr de trecere.* Spre a evita ca jidanii evacuați să sosească în urma călătoriei lungi într-o situație de istovire fizică în lagărele din răsărit, se recomandă înființarea unui lagăr de trecere pe linia Pașcani—Cernăuți, sau în apropiere de Cernăuți, în care jidanii vor fi cazați 1—2 zile și apoi transportați mai departe spre răsărit.

La înființarea lagărelor de trecere se vor avea în vedere următoarele considerente :

a) terenuri de fabrici, respectiv clădiri de fabrici nefolosite, cazărmi etc., care pot fi folosite ca lagăre de trecere ;

b) capacitatea 3 000 de jidani ;

c) amenajarea unei stațiuni de subsistență și instalațiuni sanitare.

2. *Transportul.* Transporturile se fac cu cîte 2 000 de jidani. *Căile Ferate Germane (Reichsbahn) pun la dispoziție pe tot timpul expatrierii materialul rulant (vagoane de mărfuri închise și locomotive) necesare pentru transport.* Mersul respectiv al trenurilor se va stabili de comun acord cu C.F.R.

Centrala jidanilor și Oficiile ei de Circumscripții pot fi înrolate la pregătirea și executarea transporturilor.

Echipamentul jidanilor : 1 geamantan sau o raniță cu echipamentul necesar și anume : 1 pereche de bocanci de lucru ; 1 pereche de ciorapi ; 2 cămăși ; 2 izmene ; 1 haină de lucru ; 2 pături de lînă ; 2 garnituri de lenjerie de pat ; 1 castron ; 1 pahar pentru apă ; 1 lingură și 1 pulovăr. Hrană de drum pentru 14 zile.

Este oprit a se lua pe drum : efecte, devize, carnete de economii etc., obiecte de valoare de orice fel (aur, argint, platină, cu excepția verighetelor) și inventar viu.

Înainte plecării transporturilor se vor face percheziții după arme, muniții, explozibil, otravă, devize, bijuterii etc.

3. *Însoțirea transporturilor.* În fiecare tren de transport se va repartiza o echipă de însoțire (militari sau jandarmi) care va fi înzestrată cu toate cele necesare. Conducătorului echipei de însoțire i se va înmîna pentru Oficiul de destinație a transportului o listă nominală în dublu exemplar a persoanelor care fac parte din transport. Alte două exemplare se vor înainta după plecarea transportului Delegatului Guvernului pentru Reglementarea Problemei jidanilor din România. În listele de transport se va indica în afară de datele personale și profesiunea fiecărui.

Pentru executarea, în ordine a transporturilor se va forma câte o echipă de conducere de transport, care va desemna din sinul ei pentru fiecare vagon câte un rînduitor cu o eșarfă la braț.

Acești rînduitori sînt responsabili pentru menținerea liniștii și ordinii în timpul călătoriei și curățirea vagoanelor după părăsirea trenului. Echipei de însoțire a transporturilor i se va repartiza câte un îngrijitor jidan pentru bolnavi, respectiv un sanitar cu materialul necesar.

4. *Predarea transporturilor.* Predarea transporturilor se va face la granița Guvernămîntului General — România, Stația de Frontieră Snyatin. Preluarea transporturilor se va face de către poliția germană de siguranță. Conducătorului comandant al poliției germane de siguranță i se va înmîna de către șeful echipei române de însoțire lista de transport prevăzută sub punctul 3.

V. *Dispozițiuni financiare :*

Toate cheltuielile necesare la expatrierea jidanilor din România vor fi suportate de jidanii din România. Răspunzător pentru finanțarea acestui proiect este *Centrul Jidanilor din România, cu sediul în București.*

București, la 15 septembrie 1942.

(ss) RICHTER

SS-Hauptsturmführer și
Consilier pentru probleme jidănești.

D.C.F.R.J., vol. IV, p. 197—202.

* Planul elaborat de SS Hauptsturmführerul Richter în vederea deportării evreilor din România.

CENTRALA EVREILOR DIN ROMÂNIA

**DOMNIEI SALE
DOMNULUI ÎMPUTERNICIT AL GUVERNULUI
PENTRU REGLEMENTAREA REGIMULUI EVREILOR
DIN ROMÂNIA**

Avem onoarea a vă supune respectuos următoarele :

În ultima vreme s-au luat de către autorități măsuri de sancționare a președinților și membrilor Oficiilor Județene și Comunităților, sub diferite pretexte, în special sub învinuirea că ar face intervențiuni pentru evrei.

Unii dintre ei au și fost **internați** în lagărul de la Tg. Jiu sau **deportați** în Transnistria, deși nu li se poate aduce o învinuire serioasă. Între cazurile întâmplute în ultimul timp, cităm următoarele :

1. **La Oficiul Județean Buzău**, a fost internat la Tg. Jiu dl Rapaport, președintele aceluși Oficiu, pentru „insolențe față de autorități și insinuare în ajutorarea ilegală a coreligionarilor săi, abuzînd de funcția sa“.

2. **La Comunitatea din Buzău**, Adler Jacques, președintele acesteia, a fost deportat în Transnistria, pe motiv că a fost inculpat în toamna anului 1940, într-un proces comunist, deși Curtea Marțială dăduse un **verdict de achitare**.

3. **La Oficiul Argeș**, au fost deportați Elias Iosef, secretarul general al Oficiului și Branssolin (?) Mauriciu, membru al Oficiului, ambii ca „suspecți“.

4) **La Oficiul Județean Gorj**, președintele H. Mohnblatt este amenințat de Comandantul Cercului de Recrutare cu deportarea în Transnistria, pe motiv că ar face „intervențiuni pentru evrei“. Față de această situațiune, d-sa a cerut telegrafic să-i fie primită demisia.

5) **La Oficiul Județean Iași**, președintele este de asemenea amenințat serios cu internarea.

Ne permitem a arăta că învinuirea de „intervențiuni pentru evrei“ sau „ajutorarea ilegală a coreligionarilor“ nu poate fi serioasă, fiindcă președinții și membrii Oficiilor Județene, prin însăși natura funcțiilor lor, au tocmai menirea — prin Regulament chiar — de a interveni la autorități pentru rezolvarea chestiunilor evreiești.

Față de situația care s-a creat în ultimul timp conducătorilor organelor Centralei, sintem amenințați de a rămîne cu Oficiile Județene descompletate, deoarece greu se vor găsi înlocuitori ai celor sancționați de autorități pentru modul cum își îndeplinesc funcțiunea.

No. _____

București,

194

79

DOMNIEI SALE
DOMNULUI IMPUTERNICIT AL GUVERNULUI *
PENTRU REGLEMENTAREA REGIMULUI EVREILOR
DIN ROMANIA

Avem onoare a vă supune respectuos următoarele:

În ultima vreme s'au luat de către autorități măsuri de sancționarea președinților și membrilor Oficiilor Județene și Comunităților, sub diferite pretexte, în special sub învinuirea că ar face intervențiuni pentru evrei.

Unii dintre ei au și fost internati în lagărul dela Tg.-Jiu sau deportați în Transnistria, deși nu li sa poate aduce o învinuire serioasă.

Între cazurile întâmplate în ultimul timp, cităm următoarele:

1/. La Oficiul Județean Buzău, a fost internat la Tg.-Jiu Dl. Neaport, președintele aceluși Oficiu, pentru "insolențe față de autorități și insinuare în ajutorarea ilegală a coreligionarilor săi, abuzând de funcția sa".

2/. La Comunitatea din Buzău, Adler Jacques, președintele acesteia, a fost deportat în Transnistria, pe motiv că a fost inculpat în toamna anului 1940, într'un proces comunist, deși Curtea Marțială oăduse un verdict de achitare.

3/. La Oficiul Argeș, au fost deportați ^{Dr. Eliu} Iosef, secretarul general al Oficiului și ^{francezii Klaus} Iosef, membri ai Oficiului, ambii ca "suspecți".

4/. La Oficiul Județean Gorj, președintele H. Mohoblatt este amenințat de Comandantul Cercului de Recrutare, cu deportarea în Transnistria, pe motiv că ar face "intervențiuni pentru evrei". Față de această situațiune, D-sa a cerut telegrafic să-i fie primită demisia.

5/. La Oficiul Județean Iași, președintele este deosebită amenințat serios cu internarea.

Ne permitem a arăta că învinuirea de "intervențiuni pentru evrei" sau "ajutorarea ilegală a coreligionarilor" nu poate fi serioasă, fiindcă președinții și membrii Oficiilor Județene, prin însăși natura funcțiunilor lor, au tocmai menirea -prin regulament chiar - de a interveni la autorități pentru rezolvarea chestiunilor evreești.

Față de situația care s'a creat în ultimul timp conducătorilor organelor Centralei, suntem amenințați de a rămâne cu Oficiile Județene descomplete, deoarece greu se vor găsi înlocuitori ai celor sancționați de autorități pentru modul cum își îndeplinesc funcțiunea.

Vă rugăm să binevoiți a examina această situație și avizați asupra măsurilor de îndreptare necesare.

Primiți, vă rugăm, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni,

Secretar general,

Dr. N. Singold

Vă rugăm să binevoiți a examina această situație și să avizați asupra măsurilor de îndreptare necesare.

Primiți, vă rugăm, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Secretar general,

Dr. N. GINGOLD

[19 sept. 1942]

D.C.F.R.J., vol. VII, p. 109—110.

104

PRESA GERMANĂ ȘI DEPORTAREA EVREILOR ROMÂNI

Presa germană — externă și internă — după ce laudă România de a fi adus cele mai drastice legi împotriva evreilor, o invită să urmeze a servi drept model și dascăl țărilor europene, deportând de îndată pe toți evreii din Ardeal și Banat, iar în cursul anului viitor, pe toți evreii din Vechiul Regat, așa încît, la sfîrșitul anului 1943, să nu mai existe nici un evreu în țară, deși recunoaște :

a) că erau inexacte afirmațiile că în România trăiau milioane de evrei ;

b) că România și-a redus în 2 ani populația evreiască de la 735 032 la 292 409, inclusiv Dorohoiul și Bucovina ;

c) că România a aplicat celor rămași cele mai drastice legi anti-evreiești.

Vom examina problema deportării sub aspectul demografic, economic și politic, intern și extern.

I. ASPECTUL DEMOGRAFIC

a) În România

Populația evreiască în România Mare	Cum s-a redus numărul evreilor		Aflați în țară la 20 mai 1942			Total cedați și deportați	Total rămași după recensămîntul Centr. Evreilor, plus Dorohoiul și Bucovina
	Trecuți în Ungaria și Bulgaria odată cu teritoriile cedate	Luați de armata rusă și deportați din Basarabia, Bucovina și Dorohoi în oct. 1941.	În V.R. și Ardealul de sud după recensămîntul Centrălei Evreilor	În Dorohoi	În Bucovina după trierea ordonată de dl prim-ministru la 14.X.1940.		
Evrei înainte de cedarea teritoriilor (Dr. S. Manuilă, Studiu etnografic, 1940, p. 99)							
735 032	149 343	290 969	272 409	5 000	15 000	440 312	292 409

Aceste cifre sînt în accepțiunea rasistă a cuvîntului, căci cifra de 290 409 include și pe evreii botezați, pe cînd cifra de 735 032 din 1 ianuarie 1930 include numai pe cei de religie mozaică, așa încît după criteriul religiei, proporția evreilor a scăzut și mai mult, încît se poate spune că a fost redusă cu cel puțin 66%, adică cu două treimi.

Astfel fiind, invitația ca România să devină dascălul Europei și în materie de deportări este lipsită de obiect, întrucît inițiativa îi aparține, din moment ce și-a redus populația evreiască cu 66%, din care jumătate prin deportări.

W. FILDERMAN
22 septembrie 1942

D.C.F.R.J., vol. IV, p. 244—245.

DIRECȚIUNEA GENERALĂ A CĂILOR FERATE ROMÂNE
DIRECȚIUNEA MIȘCĂRII

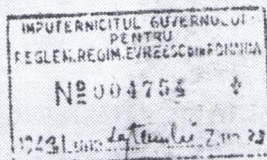
Adresa poștală:
Direcțiunea Mișcării CFR,
Str. Guvernului nr. 23, București 8

Adresa telegrafică:
CFR. Direcțiunea Mișcării
București

PREȘEDINȚIA CONSILIULUI
DE MIȘCĂRI

Șeful Rădă Ileana

Imputernicitul Guvernului
pentru afaceri evreiești

Nr. Dv.

Data Dv.

Nr. nostru

Data

896/212 col. SIC. Bo. 23.9.1942

(Poșta se ocupă de răspuns).

Obiect :

Aveți onoarea să vă aduce la cunoștință că Direcțiunea CF Germane Ost Berlin a convocat pentru zilele de 26 - 28 Septembrie 1942 o conferință la Berlin, pentru întocmirea orarilor trenurilor speciale cu evrei din România în Guvernământul General.

Pentru ca delegații noștri la această conferință să fie în măsură să lua o hotărâre în această chestiune, cu onoarea vă rugăm să binevoiți a ne comunica care este programul întocmit.

DIRECTOR GENERAL,

DIRECTORUL MIȘCĂRII

DECRET LEGE**privind exclusiv evreii din regiunile afectate de deportări în masă**

Se instituie pedeapsa cu moartea pentru evreii de ambe sexe, peste 15 ani, deportați în Transnistria, care ar reveni în mod fraudulos în țară.

Cei care înlesnesc crima se pedepsesc cu munca silnică de la 5—25 ani. Aceeași pedeapsă este rezervată instigatorilor, complicilor și tăinuitorilor.

D.L. nr. 2786, din 22 sept. 1942, M.O. nr. 221.

M. Carp, C.N., vol. III, p. 398.

**DIRECȚIUNEA GENERALĂ A CĂILOR FERATE ROMÂNE
DIRECȚIUNEA MIȘCĂRII**

PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI

**Dlui Radu Lecca
Împuternicitul Guvernului pentru
afaceri evreiești**

nr. 896/212 C-01. SIC.

București, 23 septembrie 1942

Avem onoare a vă aduce la cunoștință că Direcțiunea CF Germane Ost Berlin a convocat pentru zilele de 26—28 septembrie 1942 o conferință la Berlin, pentru întocmirea orarelor trenurilor speciale cu evrei din România în Guvernământul General.

Pentru ca delegații noștri la această conferință să fie în măsură a lua o hotărîre în această chestiune, cu onoare vă rugăm să binevoiți a ne comunica care este programul întocmit.

Director general,
(ss) indescifrabil

Directorul mișcării,
(ss) indescifrabil

D.C.F.R.J., vol. IV, p. 250.

24 septembrie
4754/R.D.L.

DIRECȚIUNEA GENERALĂ A CĂILOR FERATE ROMÂNE
Direcțiunea Mișcării

La adresa dvs. nr. 896/212 c01.SIC, avem onoare a vă face cunoscut că domnul Mareșal Ion Antonescu a ordonat „că evacuarea evreilor din țară se pregătește în cele mai mici amănunte de Ministerul Afacerilor Interne, pe baza indicațiilor date de domnul Mihai Antonescu“.

Vă rugăm deci să vă adresați pentru soluționarea chestiunilor ce fac obiectul adresei dvs. mai sus menționate, Ministerului Afacerilor Interne.

Împuternicitul Guvernului pentru
reglementarea regimului evreilor
din România
RADU LECCA

D.C.F.R.J., vol. IV, p. 252.

108.

PROCES VERBAL

**asupra conferinței ținute la Berlin în zilele de 26 și 28.9.1942
privitor la evacuarea evreilor din Guvernământul General
și expedierea evreilor din România spre Guvernământul General**

S-au luat în discuție :

- 1) Evacuarea a 600 000 evrei din Guvernământul General.
- 2) Expedierea a 280 000 evrei din România în Guvernământul General.

La punctul 1) Transporturi urgente propuse de către șeful Poliției de siguranță și de către S.D. și anume :

2	trenuri zilnice de la district	Warschau la Treblinca
1	„ „ „ „ „	Radom „ „
1	„ „ „ „ „	Krakau „ Belzec și
1	„ „ „ „ „	Lemberg „ „

să fie efectuate cu cele 200 vagoane G puse deja la dispoziție pentru acest scop Gedob după cum va fi posibil din punct de vedere al exploatării.

După terminarea reconstruirii liniei Lublin—Chelm, aceasta înseamnă probabil de la 1 noiembrie 1942, urmează să plece și celelalte, la fel transporturi urgente și anume :

1	tren zilnic de la districtul	Radom la Sobibor
1	„ „ „ „ „	Lublin nord la Belzec și
1	„ „ „ „ „	„ mitte la Sobibor

după cum va fi posibil din punct de vedere al exploatării și stă la dispoziție numărul de vagoane G cerut.

Se presupune că, după slăbirea traficului de cartofi, serviciul de vagoane speciale va avea posibilitatea să cedeze Gedob vagoanele încă necesare acestor trenuri, așa că mișcarea tratată, după cum s-a cerut de către propunător, se va putea termina în acest an.

La punctul 2) **Căile ferate române au comunicat telegrafic în ziua conferinței că nu pot lua parte la această conferință din motive de serviciu și au rugat amânarea conferinței.**

Conferința ținută fără reprezentanții căilor ferate a dat următorul rezultat :

Stația de plecare în România a trenurilor speciale este Adjud pe linia Ploiești—Cernăuți, stația de frontieră spre Guvernământul General este Sniatyn, stația de destinație este Belzec.

S-a avut în vedere ca la fiecare două zile să circule un tren special compus din 50 vagoane de marfă și un vagon călători (pentru însoțitori) pentru transportul a 2 000 persoane. Pentru a se evita curse goale, se vor întrebuința vagoane de marfă acoperite germane, care se află sau vor sosi în România.

Reprezentantul general al căilor ferate germane din București este rugat a aranja cu C.F.R. punerea vagoanelor la dispoziție pentru efectuarea transporturilor și aceasta, probabil, ceva mai târziu decât a fost intenționat, în înțelegere cu T.K. București și cu WTL. Sud Ost.

Predarea trenurilor speciale de către C.F.R. se va face din timp în zilele de circulație, de acord cu Gedob (Direcția Căilor Ferate Germane Krakau), așa ca ele să poată pleca din Sniatyn în direcția Lemberg ora 1,03.

(ss) KLEMM

Nr. 2228 din 29.IX.1942

INSPECTORATUL JAND. TRANSNISTRIA

Către
LEGIUNEA DE JANDARMI
MOGHILEV

Binevoîți a cunoaște că dl guvernator a aprobat evacuarea a 3000 evrei din Moghilev la Peciora.

Veți lua contact cu dl prefect al județului și veți lua imediat măsuri de executare a acestei evacuări.

Colonel (ss) ILIESCU

M. Carp, C.N., vol. III, p. 367.

110

Nr. 1376 din 26 octombrie 1942

LEGIUNEA JANDARMI MOGHILEV

Către
INSPECTORATUL JANDARMI
TRANSNISTRIA

Am onoare a raporta că azi 25 octombrie 1942, am trimis in lagărul Peciora un număr de 200 evrei.

Cu această ocazie am constatat că un număr de circa 50—60 evrei sînt din cei trimiși cu primul lot și care au fugit înapoi la Moghilev.

Toată operațiunea noastră de evacuare este zadarnică deoarece nu știm prin ce mijloace numiții reușesc a se înapoia la Moghilev.

Față de cele de mai sus, vă rugăm să binevoîți a dispune.

Comandant. Leg. Jand. Moghilev

Maior (ss) ORĂȘANU

M. Carp, C.N., vol. III, p. 368.

Az. B.T.T.a.

Berater für Judenfragen.

Bukarest, den 30. Oktober 1942.

Betr.: Deportierung der Juden nach
Transnistrien.

G. G. G.

161

1. V E R M E R K .

Von einem schweizer Journalisten wurde folgendes berichtet:

"Anlässlich der letzten Verschickung von Juden nach Transnistrien sollte auch der Philologe Dr. Barbu Lazarescu (Lazarovici) verhaftet und deportiert werden. Der Polizeikommissar liess ihm jedoch zwei Tage Zeit "um seine Situation zu arrangieren". Lazarescu wandte sich hierauf an den ihm befreundeten bekannten Arzt Dr. Victor Gomoiu der seinerseits wieder bei der Königin-Mutter Helene in bedeutendem Ansehen steht. Gomoiu, der so anständig sei, dass er nicht habe glauben können, dass man die Juden so schlecht behandle, habe sich dann persönlich auf die Strada Sft. Ion Nou begeben und sich vom Elend dieser Armen dort an Ort und Stelle persönlich überzeugt.

Hierauf habe sich Dr. Gomoiu sofort mit der Königin-Mutter und diese mit dem König Michael in Verbindung gesetzt. Die Mutter habe dem König gesagt, dass es eine Schande sei, was man in diesem Lande mit den Menschen treibe und dass sie dies weiter nicht mehr mit ansehen könne, umso mehr, als der König ihr Sohn und dessen Name in der Geschichte Rumäniens dauernd mit den an den Juden begangenen Untaten gebunden sein werde, sodass seine Regierungszeit als die "Michaels des Schrecklichen" benannt werden würde. Die Mutter hätte dem König ganz ernsthaft in Aussicht gestellt, dass sie, sofern die Deportierungen nicht sofort eingestellt würden, das Land verlassen würde. Der König habe sich darauf mit dem Ministerpräsidenten Mihail Antonescu in telefonische Beziehung gesetzt und daraufhin habe der Dauer-Ministerrat stattgefunden, nach we-

nicht nur die Verhafteten sofort entlassen worden,
sondern dazu auch noch ein Kommuniqué vom Präsidium
herausgegeben worden sei.

Von den in der jüngsten Zeit deportierten Juden
sind mehrere Hundert teilweise von den Deutschen und
teilweise von den Russen bereits erschossen worden. " >

II. SS-Standartenführer Böhme.

1/10/42
1/10/42
SS-Hauptsturmführer.

111

Berater für Judenfragen.

Bukarest, den 30. Oktober, 1942.

Btr. Deportierung der Juden nach Transnistrien

I. VERMERK

Von einem schweizer Journalisten wurde folgendes berichtet :

„Anlässlich der letzten Verschickung von Juden nach Transnistrien sollte auch der Philologe Barbu Lazareanu (Lazarovici) verhaftet und deportiert werden. Der Polizeikommissar liess ihm jedoch zwei Tage Zeit «um seine Situation zu arrangieren». Lazareanu wandte sich hierauf an den ihm befreundeten bekannten Arzt Dr. Victor Gomoiu der seinerseits wieder bei der Königin-Mutter Helene in bedeutendem Ansehen steht. Gomoiu, der so anständig sei, dass er nicht habe glauben können, dass man die Juden so schlecht behandle, habe sich dann persönlich auf die Strada Sft. Ion Nou begeben und sich vom Elend dieser Armsten dort an Ort und Stelle persönlich überzeugt.

Hierauf habe sich Dr. Gomoiu sofort mit der Königin-Mutter und diese mit dem König Michael in Verbindung gesetzt. Die Mutter habe dem König gesagt, dass es seine Schande sei, was man in diesem Lande mit den Menschen treibe und dass sie dies weiter nicht mehr mit ansehen könne, umso mehr, als der König ihr Sohn und dessen Name in der Geschichte Rumäniens dauernd mit den an den Juden begangenen Untaten gebunden sein werde, sodass seine Regierungszeit als die «Michaels des Schrecklichen» benannt werden würde. Die Mutter hätte dem König ganz ernsthaft in Aussicht gestellt, dass sie soferne die Deportie-

rungen nicht sofort eingestellt würden, das Land verlassen würde. Der König habe sich darauf mit dem Ministerpräsidenten Mihai Antonescu in telefonische Beziehung gesetzt und darauf hin habe der Daeur-Ministerrat stattgefunden, nach welche nicht nur die Verhafteten sofort entlassen worden, sondern dazu auch noch ein Kommuniké vom Präsidium herausgegeben worden sei.

Von den in der jüngsten Zeit deportierten Juden seien mehrere Hundert teilweise von den Deutschen und teilweise von den Rumänen bereits erschossen worden“.

RICHTER
SS-Hauptsturmführer.

D.C.F.R.J., vol. IV, p. 314—315.

Consilierul pentru probleme evreiești

București, 30 octombrie 1942

Ref. : Deportarea evreilor în Transnistria

I. NOTĂ

Un ziarist elvețian comunică următoarele :

„Cu prilejul ultimului transport de evrei spre Transnistria, urma să fie arestat și deportat și filologul Barbu Lăzăreanu (Lazarovici). Comisarul de poliție i-a dat totuși răgaz ca, „în curs de două zile“, să-și aranjeze situația. Drept care Lăzăreanu s-a adresat cunoscutului medic Victor Gomoiu, cu care e prieten, și care, la rîndul lui, este foarte bine văzut de regina mamă Elena. Gomoiu, om atît de cumsecade, încît nu-și putea imagina că evreii sînt atît de persecutați, s-a dus personal în str. Sf. Ion Nou * pentru a se convinge personal și la fața locului de starea jalnică a acestor nefericiți.

Drept care dr. Gomoiu a luat imediat legătura cu regina mamă, iar aceasta cu regele Mihai. Mama i-a spus regelui că este o rușine ce se întîmplă cu oamenii în această țară și că ea nu mai poate suporta în continuare, cu atît mai mult cu cît regele — fiul ei — și numele său vor fi mereu legate în istoria României de crimele comise împotriva evreilor, iar domnia sa va fi numită mama lui „Mihai cel Cumplit“. Ea i-ar fi pus foarte serios în vedere regelui că, dacă deportările nu sînt imediat sistate, va părăsi țara. Drept urmare, regele i-a telefonat numai-decît primului ministru, Mihai Antonescu, și în consecință a avut loc un consiliu de miniștri, în urma căruia nu numai că arestații au fost eliberați, dar s-a dat și un comunicat al Președinției.

Dintre evreii deportați în ultimul timp, citeva sute au fost împușcați parte de germani, parte de români“.

RICHTER
S.S. Hauptsturmführer

* Se are în vedere o clădire în care erau concentrați evreii bucureșteni, înainte de deportarea lor în Transnistria.

22 decembrie 1942 *

Evreii din Transnistria mor pe capete. Autorizația de a strînge efecte uzate a fost urmată de cererea Centralei de a se autoriza expedierea fără taxe de vamă, dar de două luni se așteaptă aprobarea și Crăciunul a sosit.

*

Se zice că 5 000 de evrei din Bucovina, ar urma să fie trimiși la munca de folos obștească — în Transnistria și în Basarabia — dar că acei care vor plăti cîte 100 000 lei statului și cîte 50 000 lei lui Cunard Star — acot asupra emigrării — vor fi dispensați de muncă.

Evreii rămași în Bucovina, grație intervenției dlui prim ministru — în urma audienței din octombrie 1941 — au pierdut toată averea mobilă și imobilă.

De unde să ia 500 000 000 lei pentru stat și 250 000 000 pentru Cunard Star ?

23 decembrie 1942

Dr. Ghirgold a fost primit în audiență de dl Lecca. I s-a spus în rezumat :

1. Evreii din Transnistria vor putea munci ; s-au dat instrucțiuni.
2. Comisia va pleca de îndată să distribuie efecte, unelte, etc.
3. Nu se pot aduce toți, dar se vor aduce 3 000—4 000 originari din V. Regat și Bucovina după trierea operată de dl Lecca.
4. Dacă Comisia interministerială nu va rezolva repede chestiile, să se vie direct la d-sa.
5. Amnistia pentru paltoane va veni. Centrala să propună o sumă globală.

Patriarhul Nicodem a demisionat ca protest contra masacrelor ... a fost arestat acasă și Bălan l-a înlocuit. Bălan a demisionat la 15 dec. odată cu Arhimandritul Scriban care fusese numit director al Seminarului Odesa.

Altă știre importantă este suprimarea ziarului antisemit „Porunca Vremii“ și crearea unei poliții speciale pentru a menține ordinea ...

D.C.F.R.J., vol. IV, p. 405.

* Material redactat de W. Filderman.

SOCIETATEA NAȚIONALĂ
DE
CRUCE ROȘIE

23 decembrie 1942

Onor

CENTRALA EVREILOR
str. Dr. Burghilea 3
LOCO

nr. 19161

Societatea Naț. de Cruce Roșie, Serviciul Prizonierilor, Refugiaților și Internaților vă facem cunoscut că Marcele Stat Major prin adresa nr. 228796/1942 a dispus suspendarea corespondenței evreilor cu familiile lor din Transnistria urmînd ca toate comunicările să se facă numai colectiv prin Oficiile județene ale Centralei Evreilor.

În consecință serviciul nostru nu va mai pune la dispoziție evreilor formulare speciale pentru corespondența cu Transnistria.

Directoare,
EUFROSINA GH. IOAN

D.C.F.R.J., vol. IV, p. 402.

EXTRAS DINTR-UN MEMORIU AL DLUI M. KATZ,
FOST PREȘEDINTE AL COMITETULUI EVREIESC DIN MOGHILEV

În septembrie 1942, o nouă și grea lovitură a căzut peste deportații ghetoului Moghilev. Mii de evrei au fost trimiși spre lagărul morții Peciora. Recrutarea celor destinați pentru Peciora s-a făcut de către echipe de jandarmi, după criterii barbare, neomenoase, groaznice. Au fost seși pentru completarea numărului copii din orfelinat, bolnavi din infirmerii, femei, copii și bătrîni de pe străzi și din piețe, duși la gară și imbarcați în vagoane. În felul acesta au rămas despărțiți părinții de copii și soții de soții. Cei ce au reușit să fugă din Peciora povesteau grozăviile lagărului. Instalat chiar pe malul Bugului, lagărul era înconjurat de trei rinduri de sirmă ghimpată și păzit de o puternică gardă de militari înarmați. În cîteva rinduri au venit de peste Bug camioane nemțești care au încărcat internați din lagăr ducîndu-i peste apă, unde au fost exterminați. Pe vremea aceea comandant al Legiunii Tulcin era căpitanul Fe-

SOCIETATEA NAȚIONALĂ
DE
«CRUCE ROȘIE»

ROMÂNIEI
Sub Inaltul Patronaj și Ocrotire al M. S.
Regina Maria Elena
SEDIUL (Str. Biserica Anzoi, 29
(Str. Nicolae Bălcescu, 40
Telefon 2.28.67

CENTRALA EVREILOR
DATA 23 DEC. 1942
Directoare: Gh. Ioan
Reținat s. e. No. _____

Onor.
Centrala Evreilor
str. Dr. Burghilea 3

LOCO

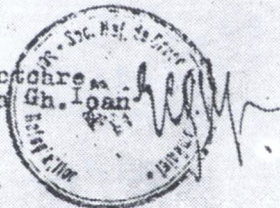
206

M. 19161

Societatea Nat. de Cruce Roșie, Serviciul
Prizonierilor, Refugiaților și Internațiilor
vă facem cunoscut că Marele Stat Major
prin adresa Nr. 228796/1942 a dispus
suspendarea corespondenței evreilor
cu familiile lor din Transnistria, urmând
ca toate comunicările să se facă numai
colectiv prin Oficiile județene ale
Centralei Evreilor.

În consecință serviciul nostru nu va
mai pune la dispoziție evreilor formulare
speciale pentru corespondența cu Trans-
nistria.

Director
Eufrosina Gh. Ioan

Facsimilul documentului nr. 113

tecău, iar prefect colonelul Loghin. Internații lagărului, neavind posibilitatea aprovizionării cu alimente, se hrăneau cu excremente omenești, iar mai tirziu cu cadavre omenești. Numărul celor morți în acest lagăr a atins procentul de 80%, restul de 20% reușind să fugă.

M. KATZ

M. Carp, C.N., vol. III, p. 368.

**EXTRAS DINTR-UN MEMORIU AL FOSTULUI PREȘEDINTE
AL COMITETULUI EVREIESC DIN MOGHILEV, M. KATZ (1943 ?)**

La coloniile Grabivți și Halcinți, oamenii se hrăneau cu carne de cal pierit, ce fusese îngropat la doi metri adincime. Ei n-au renunțat la consumarea acestei cărnii nici după ce autoritățile au stropit-o cu carbol. Am obținut din partea acestor nenorociți promisiunea că nu vor mai consuma acest „aliment“ punindu-le în schimb la dispoziție alimente, îmbrăcăminte și bani pentru o bucătărie. I-am scos din lagăr, plasându-i în satul vecin, plătind pentru ei chiria pe 3 luni. Cei din Grabivți locuiau într-un bordei sub pământ și i-am scos de acolo peste voința lor, plasându-i de asemenea în sat. Nu se puteau despărți de cele 700 morminte ale membrilor familiilor lor, îngropate în imediata apropiere a bordeiului lor. Și acești oameni consumau aceeași carne de cal pierit ; le-am lăsat bani, le-am trimis haine și alimente.

Aceeași mizerie am găsit-o în alte colonii. La Vinoj, Nenerci, Pașinca, Lucineț, Lucincic, Ozarineț, Vindiceni, pretutindeni oamenii erau slăbiți, extenuați, unii lucrau la ferme, alții la cultura tutunului, iar alții la carierele de piatră, la fabrică, dar cei mai mulți se indeletniceau cu cerșitul.

M. Carp, C.N., vol. III, p. 384.

**NOTĂ TRANSMISĂ DE DR. W. FILDERMAN
DOMNILOR ION ȘI MIHAI ANTONESCU**

2 ianuarie 1943

Evreii din Transnistria mor pe capete. Numărul orfanilor a crescut de la o mie la cinci mii : copii între 2 și 16 ani.

Într-un singur orfelinat din 140 de copii au murit 26 într-o lună. Zac goi, în paturi fără rufe de pat, în camere neîncălzite, fără geamuri, așa că nu se pot coborî din pat pentru satisfacerea nevoilor lor și trăiesc într-o atmosferă pestilențială.

Toți suferă de eczeme, furunculoză, scabie și alte boli și sînt sub-alimentați în așa măsură încît, după cum se dovedește cu alăturatele fotografii, apar drept strigoii !

Cum să fie alimentați cînd o piine costă 3 mărci, adică 180 lei ; un kg de carne 7 mărci sau 420 lei ; și cum să fie camere încălzite, cînd 16 kg de lemne costă 8 mărci, adică 480 lei ?

De unde să se ia zecile de milioane necesare în fiecare lună pentru ei, pentru adulții care nu muncesc și chiar pentru cei ce muncesc și care primesc : un lucrător calificat 2 mărci pe zi, iar un lucrător necalificat o marcă, adică atît cu cît nu-și poate cumpăra nici o piine. De altfel nici aceste salarii nu se achită. De ex. : lucrătorii evrei din Moghilev aveau de primit, în iulie 1942, de la Primăria locală o restanță de 134 000 mărci, din totalul de 166 000 mărci, salarii care nici în noiembrie n-au fost achitate și nu știu dacă pînă astăzi au fost achitate. Sînt și alte cazuri.

Nu există decît o soluție : readucerea imediată a copiilor sub 18 ani în Cernăuți, unde viața nu costă nici un sfert din ce costă în Transnistria și unde caritatea publică va putea da roade și va putea îngriji de emigrarea lor.

Cum acestora în nici un caz nu li se poate aduce nici o acuzare, nimic nu se opune la înapoierea lor ; iar emigrarea lor este imposibilă în starea fizică în care se găsesc.

Altfel, înainte de sfîrșitul iernii, toți vor fi morți.

Se amină la infinit readucerea celor trimiși din Vechiul Regat, din cauza muncii de folos obștească, contra legilor în ființă care stabileau pedepse și a celor din Dorohoi trimiși pentru că Dorohoiul făcea parte din Guvernămîntul Bucovinei, deși sînt din Vechiul Regat, precum și a celor care au cerut să plece în U.R.S.S., din cauză că aveau acolo familii sau bunuri, unii din aceștia originari din Vechiul Regat, dar căsătoriți cu bucovineni sau basarabeni și obligați să-și urmeze soții.

Unii din ei au fost recent trimiși pe Bug. Sînt printre ei orfani, văduve, invalizi și decorați de război.

Dacă nu se ia o hotărîre radicală ca toți aceștia să fie aduși la Cernăuți, urmînd ca aci să se facă trierea și se continuă cu sterile formalități, cei mai mulți vor muri între timp.

Pentru ceilalți este necesar :

a) să fie impusă o salarizare care să permită asigurarea nevoilor primare : hrană, îmbrăcăminte, locuință și încălzit.

Altfel zadarnic li s-a dat dreptul de a munci ;

b) să li se deblocheze banii pentru ca să se poată alimenta și pentru ca să poată emigra.

Dr. W. FILDERMAN

SITUAȚIA NUMERICĂ

a copiilor orfani aflați în orașul și județul Moghilev la 1 ian. 1943

Nr. crt.	Raion, oraș, comună	Numărul	TOTAL	OBS.
	I. Raionul Moghilev			
1	Orașul Moghilev	1138		
2	comuna Iaruga	51		
3	Tropova	32		
4	Ozarineți	44		
5	Cucavea	15		
6	Vindiceni	64		
7	Slidi	23	1367	
	II. Raionul Sargorod			
8	comuna Sargorod	165		
9	Djurin	255		
10	Murafa	67		
11	Capusterna	23		
12	Ivascăuți	39		
13	Lozova	11	560	
	III. Raionul Copeaigorod			
14	comuna Copeaigorod	88		
15	Grabivți	41		
16	Popivți	86		
17	Volodievți	4		
18	Cosariți	31		
19	Galcești	18		
20	Carișcova	28	296	
	IV. Raionul Crasnoie			
21	comuna Crasna	13		
22	Tivriv	50		
23	Voroșilovca	232	295	
	V. Raionul Jmerinea			
24	comuna Jmerinea	29		
25	Cotmazov	30		
26	Stanislavci	1		
27	Zatișa	45	105	
			2923	

Moghilev, 28 ianuarie 1943

D.C.F.R.J., vol. V, p. 318.

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE

— Direcțiunea Administrației de Stat —

Nr. 67648 A-4 FEB. 1943.

DOMNULE *,

Avem onoare a vă face cunoscut că în ședința din 5 ianuarie 1943, Comisiunea Interministerială specială instituită ca unicul for pentru darea directivelor privitoare la organizarea regimului evreiesc în România a hotărît ca trimiterea de evrei în Transnistria să rămână exclusiv în competența Comisiunii Interministeriale, singura în măsură a hotări.

În consecință, urmează ca ori de câte ori veți crede necesară aplicarea unor astfel de pedepse evreilor, dosarele cu cercetări și propunerile făcute să fie înaintate Comisiunii Interministeriale, prin Președinția Consiliului de Miniștri, Cabinetul Imputernicitului Guvernului pentru reglementarea regimului evreiesc din România.

M i n i s t r u

Subsecretar de stat

General de Corp de Armată

C. Z. VASILIU

Director,

(ss) indescifrabil

Arh. F.C.E.R., fond Transnistria.

* Circulară adresată prefectilor.

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE

Subsecret. Stat Poliție

REFERAT¹

În cadrul măsurilor de purificare a Basarabiei și Bucovinei, în toamna anului 1941, după reocuparea acestor provincii de armata română, s-a dispus și executat, prin unitățile de poliție ale armatei, transplantarea elementului evreiesc în Transnistria.

O statistică a numărului celor aduși nu s-a putut face decât după așezarea lor și după ce a luat ființă administrația românească, pe măsură ce a fost predată de trupele germane.

Din datele ce avem, numărul lor ar fi fost :

1. Evacuați din Basarabia	— Basarabia	55.867
și Bucovina 1941	— Bucovina	43.798
2. Din orașul și județul Dorohoi		10.368
	<hr/>	
	Total	110.033 *

În decursul anilor 1941—1942, din cauza epidemiilor ce s-au ivit și a imposibilității de asistență medicală și profilaxie, în regiuni peste care trecuse războiul, o parte au murit și după o statistică făcută la 1 septembrie 1943, ar mai fi rămas un număr de 50.741 evrei, care sînt așezați în județele Moghilev, Tulcin și Golta, în mase mai compacte și în restul județelor în număr mai redus.

M. Carp, C.N., vol. III, p. 447.

¹ Referatul se găsește în arhiva secretă „Transnistria” pe anul 1943, a Ministerului Afacerilor Interne, Subsecretariatului de Stat al Poliției și Ordinii Publice. Nu poartă nici dată, nici semnătură. Este întocmit de subsecretarul de stat de atunci, general C. Z. Vasiliu. După conținut se pare că datează din noiembrie 1943 și a fost destinat Consiliului de Ordine ținut la 12 noiembrie 1943.

* M. Carp apreciază ca fiind incompletă cifra mai sus menționată. Sinteza informativă pe luna decembrie 1941 a Inspectoratului de Jandarmi Transnistria menționează că peste Nistru au fost trecuți 118 847 de evrei. Publicistul german H. Laenau, în cartea sa intitulată *Mareșalul Antonescu*, arată că R. Lecca l-a informat că în Transnistria au fost deportați 185 000 de evrei.

120

IUBIȚI OSTAȘI,

Stați cu fruntea sus în fața faptelor voastre, a acelor care amenință și a aceluia care de sus ne judecă, nu a pedepsește drept și la timp pe toți. Lupta noastră este dreaptă.

Fapta voastră în ținuturile ocupate și prin locurile călcate a fost blindă și omenească.

Nimeni, pe unde ați trecut, nu a fost jefuit și nu a fost lovit.

Omul pentru noi este om, orice relație ar fi între noi, ori din ce nație ar fi el și oricît rău ne-ar fi făcut el.

Toți acei care au fost găsiți în calea noastră au fost ajutați și ocrotiți ca oameni. Copiii lor au fost îngrijiți ca și copiii noștri, bătrînii lor au fost ajutați după cum ajutăm bătrînii noștri ; familia rusească a fost considerată ca și familia românească, nu facem nici o deosebire între soldații lor prizonieri la noi și soldații noștri.

Pe unde am trecut și acolo unde administrăm : școala și biserica, munca și libertatea au fost respectate, casele, bunurile, spitalele și instituțiile, orașele și satele au fost reconstituite, biserici și șosele noi au fost făcute.

Noi nu am deportat pe nimeni și nu ați înfipt pumnalul în pieptul nimănui. În temnițele noastre nu au fost aruncați și nu zac oameni nevinovați. Credința tuturor și crezul politic al fiecăruia au fost respectate. Nu am dezrădăcinat nici oameni, nici familii din așezările lor, pentru interesul politic sau național.

De aceea așteptăm cu încredere ultima și dreapta judecată.

Deși popor mic, socotim că dreptul și legea trebuie să fie Una pentru cei mari ca și pentru cei mici.

De câte ori a fost altfel, lupta a reînceput și de data aceasta lupta va reîncepe dacă drepturile și dreptatea vor fi întotdeauna îngenunchiate.

Nu am ridicat niciodată arma în contra acolora care ne-au ajutat. Luptăm pentru ființa noastră.

Luptăm pentru dreptate și numai pentru dreptate

MAREȘALUL ANTONESCU

(Extras din *Ordin de zi* adresat Armatei de către d. Mareșal Antonescu, Conducătorul Statului Român, 1 ianuarie 1944).

Gheorghe Buzatu, Istorie interzisă, Editura Curierul Doljean, Craiova, 1990, p. 170—171.

121

CONDUCĂTORUL
STATULUI ROMÂN

București, 4 februarie 1944

DOMNULE CLEJAN,

Scrisoarea Dvs. privitoare la situația evreilor din Transnistria, a celor de pe Bug și a taxelor de scutire de muncă obligatorie îmi dă ocazia să pun din nou o seamă de aspecte ale problemei evreilor din România, în cadrul realității, înfățișate de starea de război și de evenimentele care au precedat-o.

Dar cum v-am arătat și verbal, am fost nevoit să evacuez evreii din Basarabia și Bucovina, pentru că din cauza oribilei lor purtări din timpul ocupației acestor pământuri românești de către ruși, populația era atât de îndirjită împotriva lor, încât fără această măsură de siguranță ar fi dat naștere la cele mai odioase pogromuri.

Deși hotărisem să evacuez pe toți evreii din Basarabia și Bucovina, prin diverse intervenții și demersuri, am fost împiedicat s-o fac. Azi regret că n-am făcut-o, pentru că am constatat că dintre evreii rămași se recrui-

tează instrumentele cele mai numeroase ale dușmanilor țării. Nu este o organizație teroristă sau comunistă, descoperită de organele polițienești, din care să nu facă parte și evrei și adesea numai evrei. E aceasta tragedia rasei evreiești de a nu fi recunoscătoare țării în care trăiește și profită. De aceea atrag și de astă dată atenția că dacă evreii vor continua să submineze acest Stat prea tolerant, vor suferi consecințe și mai grave decât acelea pe care le-au suferit pînă acum, pentru că Statul nu poate lăsa nepedepsiți pe acei care, abuzînd de această toleranță, lucrează cu criminală înverșunare la dărîmarea propriei lui ființe. Să nu uite apoi, că noi avem în Transnistria peste 200 000 români, iar dincolo de Bug cam tot atîția, care ar voi să vină în țara românească liberă și sint adînc îndurerat de soarta acestor sute de mii de români, pe care nu pot să-i primesc înăuntrul țării.

Se înțelege de la sine că în aceste condițiuni este o imposibilitate morală și politică să consimt la aducerea evreilor din Transnistria. Să nu se conteze deci pe aceasta. Voi da însă dispoziție să fie scoși toți din imediată apropiere a frontului și așezați în sudul Transnistriei, de unde comunitatea evreiască, prin relațiunile ce are în străinătate, îi va putea scoate din țară.

Dintre evreii din Transnistria au fost repatriați numai acei care din eroare au fost deportați acolo, adică cei vreo 7 000 de dorohoieni și 4 500 copii orfani.

În războiul acesta întins pe toată suprafața pămîntului, evreii nu pot fi scutiți de suferința, de asuprirea și de mizeriile la care e supusă aproape întreaga omenire. Dacă din lipsă de hrană și din cauza traiului în condiții sanitare insuficiente cad și vieți evreiești, aceasta însemnează că legile de neînfrînt ale războiului — pe care nu noi l-am provocat — supun și pe evrei la plata tributului lor de sînge. Românii care luptă în linia întîia mor cu miile în fiecare zi.

Dar, ca om de concepție europeană, nu am tolerat niciodată și nu pot să tolerez crime împotriva nimănui. Am luat și voi lua măsuri ca acestea să nu se producă nici contra evreilor, oriunde s-ar afla ei.

În ce privește taxele suportate pentru carnetele de scutire de munca obligatorie și exercitarea profesiei, e o chestiune în care nu mă amestec și care nu mă privește. Socot totuși că nu se poate face nici o comparație între contribuția materială dată de unii evrei pentru a fi scutiți de muncă și între jertfa de viață și de sînge a acelor care, cu fața la inamic și cu arma în mîini, apără și asigură viața și munca tuturor celor dinlăuntrul țării, deci și a evreilor. Aceste taxe sint puse în acord cu Centrala Evreilor și o mare parte din ele folosesc nevoilor Centralei și ajutorării familiilor evreiești lipsite de mijloace.

(ss) ANTONESCU

Mareșal al României
și
Conducătorul Statului

122

BERNARD WALTER

ultimul președinte al Comunității
Evreilor din Bălți

EVREII AU FOST PUȘI SĂ-ȘI SAPE GROPILE

Orașul Bălți a fost ocupat la 9 iulie de trupe din armata a XI-a germană, de sub comanda generalului von Schobert, care a și instalat aici Cartierul său general.

Frontul îndepărtându-se imediat, evreii supraviețuitori ai masacrelor din sate au început să vină în oraș, dar pe măsură ce soseau erau adunați — din ordinul poliției militare germane, conduse de Feldkomandant, colonelul Koller și de ajutorul său, căpitanul Prast — în 2 lagăre, instalate unul în curtea Băncii Moldova, iar celălalt în curtea arestului preventiv.

În seara de 11 iulie 1941, sub motiv că evreii ar fi tras focuri de armă asupra unui camion german, au fost ridicați din lagăr 10 evrei, care au fost împușcați în curtea grădiniței din fața Soborului Vechi.

Între timp, din ordinul căpitanului Prast, s-a format un comitet al ghetoului, compus din 12 fruntași evrei, sub președinția lui Bernard Walter, fost ajutor de primar și președinte al Camerei de Comerț și Industrie. Comitetul avea sarcina de a îngriji de hrana și starea sanitară a evreilor adunați în cele 2 lagăre.

În ziua de 15 iulie, la orele 5 p.m., toți membrii comitetului au fost aduși la sediul poliției germane, unde căpitanul Prast le-a cerut să întocmească o listă de 20 de comuniști evrei, pentru a fi executați. Bestia a adăugat că, în lipsa listei, vor fi împușcați o seamă de evrei, între care primii vor fi membrii comitetului.

Cu tot pericolul, comitetul nu a șovăit și, prin glasul președintelui, a comunicat căpitanului Prast refuzul de a se preta la o asemenea infamie. Imediat au fost arestați toți membrii comitetului. După ce au fost perchezionați și jefuiți de tot avutul, căci, în nesiguranța fiecărui moment, toți evreii purtau asupra lor tot ce aveau de valoare, au fost conduși — în rînd cîte unul și escortați de jandarmi germani — în lagărul din curtea Băncii Moldova.

Aici au fost conduși, sub pază, la gardul din fundul curții, sub ochii înproziți ai membrilor familiilor și ai celorlalți evrei care priveau îndurerăți și deznădăjduiți cum sint duși la moarte cei care mai puteau forma singurul lor sprijin.

La gardul lagărului, membrii comitetului au fost ținuți cam o jumătate de oră, chinuți, batjocoriți și fotografiați de soldații nemți care îi păzeau. Apoi s-au mai adus încă 44 evrei, ridicați dintr-un grup de 150,

închiși cu titlu de ostatici în subsolul clădirii și cu toții au fost încercăți în camioane. Pînă la poartă convoiul a fost însoțit de disperarea celorlalți evrei, care își smulgeau părul din cap și, în plîns și rugăciuni, se aruncau la picioarele celor pe care îi vedeau pentru ultima oară.

Către ora 8 seara, autocamioanele cu evrei au sosit la Slobozia Bălți, la punctul Flămînda, unde Camera de Agricultură a județului avea o stațiune de experiență, pe terenul căreia se afla o carieră de piatră

Împărțiți în grupe de cîte 15 oameni, evreii au fost puși să-și sape gropile, dîndu-li-se pentru aceasta lopeți aduse special. La terminarea cîte unei gropi, grupul care o săpase era culcat cu fața la pămînt și fiecare primea cîte un glonte în ceafă. Unii au murit pe loc : dar alții au trebuit să cheme călăii și să-i roage să le mai tragă încă un glonte. Morții au fost acoperiți cu pămînt de grupele încă neîmpușcate. Ultima grupă a fost înmormîntată de bandiții care i-au omorît.

De la acest măcel a scăpat numai președintele comitetului, Bernard Walter. Bucurîndu-se de multe prietenii în lumea românească a orașului, a fost salvat prin energia și însusletirea șefului poliției românești, Dumitru Agapie, care a obținut grația căpitanului Prast și a scos victima din groapa gata terminată, deci cu 2—3 minute înainte de a fi împușcat.

În noaptea de 15—16 iulie, au mai fost împușcați 20 evrei dintre ostatici, tot de către soldații ai Gestapoului, tot sub motiv că s-ar fi tras asupra armatei germane și tot în grădinița din fața Soborului Vechi.

Apoi trupele germane și Gestapoul au plecat din Bălți. Soarta evreilor supraviețuitori a încăput pe mîna altei brute, a maiorului Ion Gradu, de la Cercul Teritorial. Sub privegherea lui, evreii au fost conduși într-un lagăr din pădurea Răuțel, la 22 km de oraș. Închiși în cîteva bordeie dărăpănate, înconjurare de sîrmă ghimpată, sub pază militară, evreii au trăit aici o viață de foame și mizerie înfiorătoare, care a ucis o parte din ei.

Mai tirziu, evreii din lagărul Răuțel au fost mutați în lagărul Mărculești și de aici deportați în Transnistria.

M. Carp, C.N., vol. III, p. 59—60.

123

Dr. MEIER TEICH

Președintele Comunității Evreilor din
Succava

CÎND VORBEA CU UN EVREU, ERA FEROC ȘI APROAPE NEBUN

În august și septembrie 1941, teroarea și șicanele au devenit ne-maipomenite. Am simțit că se pregătește ceva mai grav. Se făceau percheziții — bineînțeles, noaptea. Se controla dacă nu se pregătește cineva

pentru plecare în altă localitate, dacă lucrurile nu sînt împachetate, interzicîndu-se în mod expres orice plecare și orice plasare de lucruri (în păstrare) la prieteni români. Întrebîndu-l pe prefectul Bratan ce rost au aceste dispoziții, mi-a răspuns că se pregătește înființarea unui ghetou, într-o parte a orașului Suceava, unde vor trebui să se mute toți evreii. Cu cîteva săptămîni înainte de deportare s-a schimbat prefectul, venind în locul colonelului Bratan colonelul Stroiescu. Acesta, deși sever, a fost la început corect și a încercat să atenueze situația celor internați în lagăr, micșorînd numărul lor și dispunînd ca, din două în două săptămîni, să se facă o rotație. Teroarea a fost însă continuată de colonelul Zamfirescu, comandantul Cercului de recrutare din Suceava, care, fără nici o competență, se amesteca în toate, amenințîndu-mă și pe mine de mai multe ori cu „punerea la zid“, fără nici un motiv. Cînd vorbea cu un evreu, era jeroce și aproape nebun. Insuși prefectul, colonelul Stroiescu, mi-a spus de mai multe ori că colonelul Zamfirescu ar trebui să fie arestat sau internat într-o casă de nebuni și că va interveni la autoritățile superioare din București ca Zamfirescu să fie mutat din Suceava.

În ziua de 6 octombrie 1941, prefectul Stroiescu a plecat la București, luînd un concediu de 14 zile. Cred că a făcut aceasta pentru a nu fi prezent la deportările care au început puțin după aceasta.

În ziua de 8 octombrie 1941, cam pe la orele 13, am fost la prefectură, la o ședință referitoare la lagărul din Suceava. Atunci a sunat telefonul și subprefectul Ioachimescu, împreună cu maiorul Botoroagă, pe atunci comandantul legiunii de jandarmi din Suceava, au fost chemați la Florescu, secretarul general al Guvernămîntului, la Cernăuți, cu ordinul să vină imediat într-o chestie foarte urgentă. Ședința a fost aminată pentru a doua zi seara. A doua zi, joi, 9 octombrie 1941, pe la orele 5 și jumătate dimineața, am fost sculat din pat de un aprod al prefecturii, care mi-a spus să vin imediat la biroul subprefectului. Pe stradă am găsit deja cîteva evrei plîngînd, care mi-au spus că ar fi auzit că toți evreii din Suceava urmează să fie evacuați în acea zi. N-am crezut și i-am rugat să nu facă nici o panică. Venind la orele 6 în biroul subprefectului Ioachimescu, am găsit acolo, în afară de acesta, pe maiorul Botoroagă și pe primarii din Burdujeni și Ițani, județul Suceava. Subprefectul a deschis un plic, pretextînd că l-ar fi primit abia atunci. Mi-a citit și arătat ordinul de evacuare în care se dispunea de către Marele Cartier ca toți evreii din Suceava să fie evacuați în două transporturi și anume: cei din Burdujeni, Ițani și jumătate din orașul Suceava în două ore, iar cealaltă jumătate din orașul Suceava a doua zi. Ordinul prevedea sancțiunea pedepsei cu moartea pentru orice neconformare, îndeosebi pentru cei care nu vor pleca, pentru cei care vor preda lucruri unor creștini și pentru creștinii care vor primi lucrurile evreilor în păstrare. Ordinul nu era semnat de nimeni și prevedea împărțirea orașului cu indicarea precisă a străzilor, așa cum am văzut imediat că era redactat, respectiv completat, mai înainte, chiar în Suceava. În legătură cu aceasta este interesant de subliniat că ulterior C.N.R.-ul, prefectura și chiar instanțele judecătorești din Suceava, cînd vindeau lucrurile lăsate de evrei, scriau

(asemenea publicații de vânzări la licitații le citeam în ziarele din București, care se vindeau în Transnistria) că este vorba de averea „abandonată” de evrei, ca și cum le-am fi lăsat de bună voie.

M. Carp, C.N., vol. III, p. 147—148.

124

Conf. dr. ing. IOSIF BERGMAN

NUMAI TATA S-A REÎNTORS

M-am născut la Seletin, la 28 august 1930. Domiciliul în Vatra Moldoviței, jud. Cîmpulung.

La Cîmpulung au fost 4 sinagogi, 4 hahami și un rabin. Rabinul a fost ridicat din sinagogă în ziua de Iom Kipur 1940, cu talesul pe el, fiind înhamat la o căruță și batjocorit în centrul orașului.

În ianuarie 1941, a plecat la București și astfel nu a mai fost evacuat.

*

La 8 octombrie 1941, șeful poliției din Cîmpulung, Boca, a comunicat unor evrei că vor fi evacuați. Într-adevăr, după două zile — era Hașana Raba — toți evreii din localitate au fost imbarcați într-un tren, în vagoane de vite, cite 40 în vagon. Fiecare avea atita bagaj cit putea lua cu sine. Mobila și multe alte lucruri au rămas în casele părăsite. Evacuarea, chiar în aceste condiții, a fost „profitabilă” pentru autorități și pentru cei care ne păzeau. Sperțul era în floare.

*

Am fost trimiși în ghetoul de la Moghilău. Era construit un zid de jur împrejur. Jandarmii erau stăpini absoluți ai ghetoului. Spaima noastră a fost plutonierul Bărbulescu.

Tot la Moghilău au mai fost evacuați evreii din Bucovina de sud și din Dorohoi.

Aici s-a constituit o comunitate a tuturor evreilor deportați, care a organizat trei orfelinate pentru câteva sute de copii, ai căror părinți fuseseră uciși sau se prăpădiseră de diferite boli. Copiii învățau meserii. Se organizau și unele manifestări culturale. Îmi aduc aminte că un comandant militar român, care asistasese la un program artistic, a plins în timpul spectacolului.

A funcționat și un spital de adulți, condus de medici evrei.

Fondurile pentru întreținerea acestor instituții și pentru ajutorarea unor evrei săraci veneau din țară, prin colecte făcute de comunitățile evreiești.

La Moghilău a fost deportat și dr. W. Filderman.

*

Aici evreii au redeschis o parte din sinagogile existente înainte de 1940.

Eu am sărbătorit Bar Mitzva la 17 Tamuz 1943, într-o casă.

*

Din cca 2 000 de evrei deportați din Cimpulung, s-au reîntors în 1945 cca șase sute.

*

Familia mea — mama, tata și cei doi copii — s-au întors toți. Trei din noi am zăcut de tifos exantematic.

Mama a rămas invalidă.

Din familia mamei au rămas trei din zece frați și surori.

Bunicul a murit pe drum. Neputînd fi transportat, a fost lăsat neîngropat sub un pom. Bunica a murit, imediat după aceea, la Moghilău. Nici pe ea nu am putut-o îngropa, cadavrul ei, împreună cu ale altora, fiind luat de serviciul sanitar.

Din familia tatei — patru surori și trei frați — numai tata s-a întors.

Arhiva F.C.E.R., fond Mărturii.

125

BERNARD SCHWARTZ

Suceava

... EXISTA O SINAGOGĂ, DAR NICI UN EVREU NU SE DUCEA ACOLO, DE FRICĂ SĂ NU FIE BATUT SAU OMORÎT

Sînt născut în Suceava, de profesie tinichigiu, actualmente pensionar. Am 78 de ani.

Rebeliunea legionară nu s-a manifestat în Suceava.

Aș vrea să insist mai mult asupra evacuării evreilor din Suceava în Transnistria.

În zilele de 9, 10 și 11 octombrie 1941, citeva luni după izbucnirea războiului, autoritățile au dat ordin ca toți evreii din oraș să-și ia ce pot asupra lor și să se îndrepte spre gară.

Cind am ajuns la Atacu, nu am mai găsit evrei. Fuseseră exterminați. Scriseră în evreiește ca nimeni să nu bea apă din fântini, căci fuseseră otrăvite.

Am fost deportați cca 8 000 de evrei din Suceava. Am fost repartizați în trei localități : Șargorod, Luceniș și Tulcin.

Împreună cu alți conaționali ai mei, am muncit la scoaterea turbei lângă Tulcin.

Lucram în condiții grele. Mincarea era insuficientă. Mulți au murit de frig și foame. Locuitorii ucraineni ne mai ajutau, dar nici ei nu aveau prea mult.

Nimeni nu se interesa de soarta noastră.

Bîntuia tifosul exantematic, care a secerat sute și mii de vieți.

La Șargorod, unde am fost repartizați, exista o sinagogă, dar nici un evreu nu se ducea acolo, de frică să nu fie bătut sau omorît.

Evreii din Șargorod care scăpaseră cu viață ne-au ajutat materialmente. Dar eram prea mulți bolnavi și fără mijloace.

La Șargorod era pretor un anume Dindelegan, care, atunci cind înțilnea evrei în afara orașului, care mergeau să caute de mâncare pe cîmp, îi prindea și îi ducea la cimitir, unde îi împușca. Era de o cruzime ne-spūsă. Tira uneori evrei pe stradă și apoi îi împușca.

Ne-am întors din Transnistria în mai 1944.

Din 8 000 cîți plecasem, ne-am întors vreo 1 000.

Arhiva F.C.E.R., fond Mărturii.

126

BEN ZION REIFER

supraviețuitor al lagărului de la
Edineț

IN FAȚA COLOANEI SE AFLA RABINUL IEHOȘUA FRENKEL

... Era în ajun de Roș Hașana. O zi ploioasă de toamnă. Pe drumurile desfundate ale Basarabiei, se țirau coloane de evrei pribegi. Una dintre ele, formată din 300 de bărbați, care-și lăsaseră la Edineț soțiile și copiii, mergea flancată la dreapta și la stînga de soldați cu arme și cravașe.

În fața coloanei se afla Rabinul Iehoșua Frenkel. Își însoțea obștea pe drumul pribegiei, mîngîindu-i pe cei din jurul său...

... Liniștea era mereu întreruptă de pocniturile cravașelor...

„Gam ze iaavor“ (și asta va trece) — se străduia să-i consoleze rabinul pe cei deznădăjduiți. Între timp, am fost jefuiți de îmbrăcăminte și încălțăminte, „ca să ne fie mai ușor drumul“.

Spre seară, morți de foame și de sete, ajunserăm în orașelul Briceni, unde am fost înghesuiți într-o sinagogă devastată, neavînd nici măcar posibilitatea să ne așezăm. Singura noastră dorință era : „puțină apă“. Cei ce ne priveau s-au oferit să ne dea de băut, în schimbul rufăriei noastre, dar cînd ne-a fost adusă o găleată cu apă, păzitorul a ridicat-o și a vărsat-o încetîșor pe jos...

Dimineața, după regimul de sete și foame ce ne fusese impus, opt dintre noi au fost găsiți fără viață.

Pornind mai departe, ajunserăm la malul Nistrului. Peste tot tablouri înspăimîntătoare — cadavre de bărbați omoriți mișelește și neînmormîntați, gropi cu evrei arși de viu...

Din cînd în cînd, răsuna acea groaznică poruncă : „Ține aproape“ și așa am ajuns la legiunea Hotin. Aici apăru „mai marele“, care se năpusti asupra oamenilor, strigînd : „Unde e rabinul?“

Acesta se ridică îndurerat, dar cu demnitate. I se ordonă : „Fă-ți cruce!“ „Eu sînt evreu și nu-mi fac cruce, eu pot doar să mă rog lui Dumnezeu“. I se administrară lovituri în cap.

În sfîrșit, i se îngădui să-și facă rugăciunea, dar imediat după aceea se dădu foc bărbii stufoase a rabinului.

După consumarea acestui act de cruzime, i se legară pe peiot două șfiori groase și lungi în chip de perciuni și i se ordonă să 'joace, iar credincioșilor li se porunci să strige : „Jos rabinul!“

În ziua de Hașana Raba, a murit, ca un martir „al Kiduș hașem“, venerabilul rabin Iehoșua Frenkel...

După ziarul „Mîntuirea“, an IV, seria a II-a, nr. 4, 27 octombrie 1944.

127

RUTH GLASBERG

în vîrstă de 13 ani, deportată în

Transnistria

ÎN ZIUA DE 27 IANUARIE 1942, AM RĂMAS SINGURĂ PE LUME...

În vara anului 1941, viața noastră liniștită a luat sfîrșit. Au urmat zile în care mii de oameni erau omoriți pe stradă și în case de către nemți și legionari. Străzile Cernăuțiului erau pline de sînge și de leșuri.

Am fost apoi strinși, cei ce mai eram în viață și îngrămădiți în ghetou, adică într-o parte a orașului, împrejmuită și păzită de soldați. Flămînzi, îngrozii, batjocoriți, am stat acolo, pînă am fost duși la Mărculești, în alt ghetou. Aici, am fost jefuiți și de ultimele lucruri pe care le mai aveam, obiecte de aur și argint, căci bagaje aveam foarte puține. Nu ni se dăduse voie să luăm aproape nimic și puținul acela îl lăsasem pe drum, de oboseală.

De la Mărculești, coloana noastră a plecat mai departe. Ploua într-una [...] Primele ploi de toamnă ne înghețau pînă la oase și noaptea ploua mereu și noi ne tîram, împinși cu biciul ca niște animale. Cine cădea era lovit pînă la moarte sau, dacă avea mai mult noroc, era împușcat. Într-o noapte, un grup de bărbați a plecat să aducă apă pentru bolnavi; am auzit apoi strigăte depărtate, împușcături. Am așteptat cu suflul la gură întorcerea celor plecați... dar nu s-au mai întors nici pînă în ziua de azi.

Am ajuns într-o seară pe malul Nistrului și atunci, mai mult ca înainte, am fost convinși cu toții că mai departe nu vom mai merge. Era ceva în aer care prevestea moartea. Simțeam că se pregătește ceva. Eram siguri că ne vor arunca în apă, dar ce a urmat a fost mai grozav.

S-au făcut pregătiri de trecerea fluviului: am fost numărați și așezați cite doi în coloană — era o coloană lungă, nesfîrșită, a cărei coadă se pierdea în noaptea care se lăsase aproape complet. Pe marginea Nistrului, pe o ripă adîncă, în locul în care trebuia să se facă trecerea, au fost așezate două mașini cu farurile aprinse de-a dreapta și de-a stînga coloanei. Apoi s-a dat ordin ca să înainteze coloana, și, în lumina puternică a farurilor, soldații au început să tragă cu mitralierele.

Nu se poate închipui ce a urmat: oamenii cădeau unii peste alții, strigînd de durere și de groază, alții încercau să se salveze sărînd în apă. Dar erau ochiți și împușcați pînă la unul.

Mi-aduc aminte de o mamă care și-a luat copilul în brațe și a sărit cu el. Ea a fost atinsă imediat de glonț, dar copilășul, care avea 2—3 ani, a mai plutit încă un timp pe apă din cauza cămășutei lui care se umflase ca un balon și-l ținea deasupra. L-am mai văzut cum îl ducea apa; se vedea o pată albă în întuneric și soldații trăgeau mereu.

Puține am scăpat; aceia care n-au fost atinși de gloanțe și aceia care poate că erau înlemniiți de spaimă și de aceea n-au făcut nici o mișcare, prefăcîndu-se morți. Nu pot să spun de ce nu m-am mișcat; cred că eram așa de înlemnită de groază, că atunci cînd cei de lingă mine au căzut deasupra mea nici nu mi-am dat seama dacă sînt vie sau moartă. Nu știu cît a durat execuția. Au mai rămas oameni în viață. Cînd ucigașii s-au plictisit și-au obosit, i-au lăsat în pace pe cei ce mai trăiau încă.

Primul oraș ucrainean în care am ajuns se numea Iampol. Erau numai case dărîmate, altele fără uși și ferestre. În toate însă, și în grajduri și în magazii, am văzut același lucru, îndată ce am intrat: morți peste morți, unul peste altul, umflați și vineți. M-am speriat grozav, dar nu am avut ce face și a trebuit să intrăm în aceste case.

Flămînzeam foarte rău, mîncam numai sfeclă crudă și puteam să căpătăm o piine pe un palton sau pe o pereche de bocanci; dar după ce rămîneam fără lucruri, eram și goi și înfometăți.

Și așa din sat în sat, am ajuns în orașelul Berșad, a cărui amintire este cea mai dureroasă rană pentru mine. Acolo, într-o casă dărîpănată, tatăl meu a căzut bolnav; fusese de cîteva ori lovit cu baioneta pînă ce a căzut leșinat și apoi s-a îmbolnăvit. Mie nici nu vroia să-mi spună ce-l doare, ca să nu mă îngrijoreze. A zăcut așa o săptămînă; n-a vorbit cu nimeni, n-a mîncat, doar cînd veneam lingă el mă mîngîia și-mi spunea să nu fiu necăjită, că va fi totul bine. Dar într-o dimineață, cînd m-am

dus lingă el, era rece, cu ochii și gura deschisă, parcă vroia să spună ceva. La priveliștea aceasta, am leșinat. Când mi-am revenit în fire, am început să-l mișc, crezînd că a leșinat. Dar degeaba. Era mort.

În ziua aceea, a murit și fratele meu, un băiat de 19 ani, cu multe talente. Era premiant pe școală la liceul „Aron Pumnul“ din Cernăuți. A cîntat la vioară și la radio Chișinău.

În camera aceea am rămas atunci singuri, fiindcă din cei 30 de oameni cîți eram acolo, am rămas vii numai mama cu mine și alte două persoane, restul au murit toți. Cred că era tifos exantematic.

După un timp a murit și mama, care s-a chinuit două luni, paralizată. Știa că moare, și-și dorea moartea, cu toate că-i era milă de mine că mă lasă singură pe lume, între străini. Am găsit-o țepănă, într-o dimineață, lingă mine. Am strigat, am plîns, nu mi-a ajutat la nimic...

Două săptămîni a zăcut afară, moartă. Cîinii veneau și rupeau bucăți din carnea ei. Când mă duceam după căruța care lua morții, era întotdeauna plină pînă în vîrf și se mai împingeau la margine patru bețe lungi, ca să poată încăpea mai bine toți morții. De vreo cincizeci de ori se tot ducea și se întorcea de la cimitir, ca să adune morții. Groparul îmi spunea mereu că n-are timp și de abia după două săptămîni a venit s-o ridice pe mama.

În ziua de 27 ianuarie 1942, am rămas singură pe lume, între oameni străini.

„România liberă“, zn. III, nr. 171, 19 februarie 1945.

128

BRODER ZALMAN,

fost deportat în lagărul de la

Vapniarka

...INTERESAȚI DE STUDIAREA BOLII ȘI NICIDECUM DE VINDECAREA NOASTRĂ

După două luni de la ivirea paraliziiilor de pe urma mazărei furajere, prin luna februarie 1943, la cererea Comunității din lagăr și cu sprijinul celor de la București, guvernul antonescian a fost determinat să trimită în lagăr o comisie medicală condusă de prof. dr. Balliș din Iași și avînd ca membri mai mulți medici militari, printre care și ofițeri germani. Din primele investigații, cercetări și experiențe făcute de comisie pe cobai, s-a constatat justetea concluziilor privind cauzele bolii, în versiunea prezentată de medicii din lagăr, în frunte cu dr. Kessler. Dar comisia, în loc să ia măsuri pentru vindecarea noastră, s-a mărginit să confirme numai cauzele bolii și apoi a plecat.

De aici și concluzia pe care am tras-o noi, cei loviți de boală, și anume că ei erau interesați de studierea bolii și nicidecum de vindecarea noastră. Probabil că aceasta le-a și fost sarcina dată de guvernul antonescian. De altfel, după plecarea comisiei, în loc să intervină o îmbunătățire a alimentației internaților, în general, și a bolnavilor, în special, situația a rămas aceeași, iar maiorul Burădescu a interzis ieșirea la bazar a internaților pentru aprovizionarea cantinei, urmărind efectiv închiderea și lichidarea acesteia. Numai unitatea strinsă a tuturor internaților din lagăr a dejucat această criminală manevră.

Arhiva F.C.E.R., fond Mărturii.

VI. TRIMIȘI ÎN CAMERELE DE GAZARE

Soarta evreilor din
Transilvania de nord aflată
sub dominația horthystă
(mai – iunie 1944)

DIN DOCUMENTELE MINISTERULUI DE EXTERNE (scris de mină)
 Reichsführerul SS și șeful Poliției Germane
 la Ministerul de Interne al Reichului

IV 84 — 3433/42g (1446)
 Rugăm a se indica în răspuns titulatura
 de serviciu și datele de mai sus

(L.S.)

Ministerul de Externe
 D III 1120 g
 intrat : 1 dec. 1942

not. 9/12. (inițiale ilizibile)

Berlin SW 41,
 la 30 noiembrie 1942
 Prinz-Albrecht-
 Strasse 8

(L.S.)

p. t. post de comanda-
 ment de companie
 Trimiterile poștale vor
 fi adresate fără excep-
 ție pe adresa de la
 Berlin

SECRET

**DOMNULUI MINISTRU DE EXTERNE AL REICHULUI
 JOACHIM VON RIBBENTROP
 BERLIN**

Dragă Ribbentrop !

La 21 iulie 1942 Comandamentul suprem al Wehrmachtului a adresat departamentului său de la Berlin o scrisoare, în care se comunica faptul că generalul-maior ungar Heszlényi ar fi înfățișat dorința guvernului ungar de a coloniza în ținutul de la est de Nistru evrei refugiați fără aprobare în Ungaria, și ar fi rugat ca aceste strădanii ale guvernului ungar să fie sprijinite.

Este de acum ceva știut că mai ales în ultima vreme politicienii, respectiv marcantii oameni de stat unguri au cerut și anunțat prin discursuri și articole rezolvarea problemei evreiești în Ungaria. Din câte am auzit, la Budapesta ar fi nutrită și ideea ca această problemă să fie abordată în etape și de aceea se chibzuiește pentru început, ca un fel de primă tranșă, evacuarea a 100 000 de evrei din regiunile de est ale Ungariei.

La vremea respectivă am hotărît ca evacuarea solicitată de Ungaria a evreilor refugiați în această țară, care nu sînt de cetățenie ungară, să fie aminată pînă cînd Ungaria se va declara de acord să cuprindă în măsurile care se intenționează și pe evreii avînd cetățenie ungară.

De aceea, ținînd seama de strădaniile ungurești, îmi pare potrivit să-l trimit la Ambasada germană de la Budapesta, încă de pe acum, pe unul dintre specialiștii mei — eventual pe Hauptsturmführerul SS Wisliceny, care acționează la Bratislava împreună cu oamenii tăi, în cea mai bună înțelegere, pentru a asigura din punct de vedere tehnic curățirea Slovaciei de evrei —, **care ar putea activa la Ambasada germană de acolo în calitate de specialist sau referent științific pentru problemele evreiești.**

În statistica oficială ungară numărul evreilor de confesiune mozaică este indicat drept 742 827; numărul real al evreilor trebuie să fie însă în jur de un milion.

De aceea ar fi într-adevăr deosebit de îmbucurător dacă ne-ar reuși să eliminăm cu totul și în Ungaria această problemă arzătoare, mai ales că — așa cum cred — astfel va fi silit fără îndoială și guvernul român să renunțe la atitudinea sa ezitantă pe care o manifestă față de începerea, în fine, a evacuării evreilor. Prin aceasta ar putea fi, de asemenea, lămurită în mod automat și problema în Bulgaria, deoarece, așa cum îmi este cunoscut, guvernul bulgar ar ține mult ca măsurile lui împotriva evreilor să se lege de cele ale guvernului român.

Vreau să te rog, dragă Ribbentrop, să-mi comunicî pârerea ta privind propunerea mea.

Heil Hitler !

Al tău

semnat H. HIMMLER

Arh. F.C.F.R. Mapa : Transilvania de nord. (Originalul în limba germană).

130

EXTRAS

dintr-un raport al comandamentului poliției horthyste din orașul Dej

Comercianții evrei din localitate sînt cuprinși de o stare de nervozitate și spaimă. Sînt conștienți că își vor pierde întreaga avere. Se pare însă că acest fapt îl privesc cu relativă resemnare. După propriile lor declarații, nu doresc altceva decît să-și salveze viața.

Dispozițiile privind purtarea semnului distinctiv, precum și restricțiile introduse le-au primit cu indiferență.

Dej, 10 aprilie 1944

Arh. F.C.E.R. Mapa : Transilvania de nord. (Originalul în limba maghiară).

131

DIN ARHIVELE STATULUI — NÜRNBERG

Document nr. 2233

Ministerul de Externe

Inl. II 764 g

Berlin, 24 aprilie 1944

Secret

SCRISOARE-FULGER

Ministerul de Externe a primit din partea împuternicitului Reichului și ministrului german din Ungaria o telegramă, în care se comunică următoarele despre problema evreiască din Ungaria :

La 16 aprilie au început în spațiul carpatic acțiunile de ghețozare. 150 000 de evrei au fost deja concentrați. Se prevede ca pînă la sfîrșitul săptămîinii viitoare acțiunea să fie încheiată, concentrîndu-se în total aproximativ 300 000 de evrei. În încheiere, este planificată aceeași acțiune și pe teritoriul Transilvaniei, precum și în alte comitate de la frontiera cu România, acțiune care se află deja în curs de pregătire. Acolo urmează a mai fi concentrați încă 250 000—300 000 de evrei. După aceasta, va urma acțiunea de concentrare și în comitatele ce mărginesc Serbia și Croația.

În sfîrșit, sînt planificate acțiuni de ghețozare și în interiorul țării, acestea încheindu-se în Budapesta.

Tratativele cu privire la transport au fost deja inițiate, intenționîndu-se a se începe cu un transport zilnic de 3 000 de evrei, cu precădere din spațiul carpatic.

Ulterior, vor urma, concomitent, și transporturile din alte ghețouri, în cazul că acest lucru va fi posibil din punctul de vedere al mijloacelor tehnice de transport. **Ca loc de destinație se prevede Auschwitz.** În scopul realizării acestei acțiuni se au în vedere în primul rînd necesitățile privind economia de război. Potrivit obiectivului ar fi ca transportul celor 50 000 de evrei apți de muncă, ceruți de ministerul ger-

man și aprobați deja de guvern, din zona Budapesta să fie puțin amînat pentru a nu periclita executarea acțiunii. Această amîinare este impusă și de greutatea de transport oricum existente. Transportul în coloană de marș nu este realizabil, întrucît acesta implică problema întreținerii, încălțămîntei și supravegherii, ceea ce ridică mari greutăți.

În încheiere, ministrul a stabilit că planul schițat este corect, întrucît acțiunea evreiască reprezintă un tot întreg.

Către
Oficiul de siguranță
al Reichului
personal SS
Obersturmbannführer
Eichmann
Kurfürstenstr. 116

Din însărcinarea
SS V. THADDEN

Arh. F.C.E.R. Mapa : Transilvania de nord. (Originalul în limba germană).

132

EXTRASE DINTR-UN MEMORIU ADRESAT DE CONSILIUL EVREILOR DIN UNGARIA MINISTRULUI DE INTERNE

27 aprilie 1944

În județul Maramureș evreii au fost concentrați în orașul Sighet și în alte câteva orașe importante. La Sighet majoritatea intelectualilor din localitate, adică în jur de 140 de persoane, au fost închiși într-o sinagogă mică, fără apă și fără hrană. [...]

În orașul Sighet niște soldați merg din casă în casă și iau tot ce poate fi luat. Ghetoul este în curs de organizare. În jurul datei de 20 i.e. toți evreii vor trebui să se mute acolo. Evreii izgoniți din sate au fost victime a numeroase atrocități: femeile au fost violate, fetele tinere au fost obligate să se supună unor examinări de către moașe pentru a vedea dacă nu au ascuns bijuterii. [...]

Eichmann en Hongrie, p. 92—93 (Regest).

TRADUCERE

Ziarul „ESTILAP“ din 4 mai 1944

Ghetoul din Oradea va avea 30.000 de locuitori [Agenția Telegr. Ung.]. Primarul a comunicat prin afișe că evreii din Oradea vor fi așezați în oraș pe un teritoriu închis. În viitor evreii vor locui pe teritoriul situat între sinagoga evreiască, cazarma pompierilor, Piața Mihai Viteazu.

Ghetoul va fi împrejmuț de un gard de 2 m înălțime, iar geamurile spre oraș vor fi acoperite cu scinduri. Din ghetou se poate ieși între orele 9—10.

Ajutorul de primar Gyapay a format o comisie de cinci care va soluționa chestiunile personale ale celor aproape 30.000 de evrei. Mutarea evreilor se va face probabil în patru zile.

Arh. F.C.I.R. Mapa : Transilvania de nord.

134

DIN ARHIVELE STATULUI — NÜRNBERG

Document NG. 2262

Ministerul de Externe

Unl. II 870 g

întreg 5 mai 1944

TELEGRAMA

Budapesta, 4 mai 1944, orele 17,45

Primit : 5 mai 1944, orele 1,30

Secret !

Nr. 1179 din 4.5.44

Și pentru ambasadorul Ritter

Ref. la telegrama nr. 1022 din 23.4.44

Acțiunea de ghetozare din spațiul carpatic (zona I) încheiată în aceste zile. Aproximativ 200 000 de evrei sînt internați în 10 lagăre și ghetouri. În Transilvania (zona a II-a) a început astăzi concentrarea a aproximativ 110 000 de evrei care trăiesc pe acest teritoriu.

La jumătatea lunii mai va începe transportul în Germania a 310 000 evrei din zonele I și II, fiind prevăzute 4 transporturi zilnice a câte 3 000 de evrei. La 4 mai are loc la Viena conferința privind itinerarul acestor

transporturi, la care vor participa reprezentanți ai căilor ferate ale Reichului, poliției de siguranță și ai jandarmeriei ungare.

Intrucât se preconizează că vor fi concentrați și evrei străini, omul de legătură al ambasadei de pe lângă Sonderinsatzkommando (Comandamentul de luptă special) Eichmann va vizita săptămîna viitoare lagărele din estul Ungariei, unde îi va separa pe evreii țărilor neutre și inamice și-i va adăposti în anumite imobile.

VEESENMAYER

Arh. F.C.E.R. Mapa : Transilvania de nord. (Originalul în limba germană).

135

1944 mai 20

NOTĂ INFORMATIVĂ A CENTRULUI C cu privire la măsurile luate de guvernul maghiar de a înființa un ghetou la Cluj pentru internarea evreilor

Se înaintează în original și în traducere un articol apărut în ziarul „Uj Magyarság“ din 5 mai 1944.

Din conținutul articolului rezultă că pentru evreii aflați la Cluj s-a hotărît un ghetou în regiunea fabricii de cărămizi Kujanta.

Se constată că în orașul Cluj se află aproximativ 18.000 de evrei.

Locuințele evreilor evacuați vor fi date creștinilor care n-au locuințe.

Aprecieri :

Informațiunea privitor la numărul populației evreiești din Cluj prezintă o deosebită importanță, prin faptul că acum oficialitatea ungară recunoaște prezența în Cluj a unui număr de 18.000 de evrei, număr pe care îl prezenta pînă acum mult mai redus în favoarea ungarilor.

Se știe că, în sprijinul revendicărilor lor asupra Ardealului de nord, ungurii s-au folosit întotdeauna de date statistice false, prezentînd majoritatea evreilor drept unguri.

Prezenta informațiune dezvăluie adevărul în ceea ce privește numărul populației unguerești din Cluj, care este cu mult mai redus decît a fost prezentat.

Arh. Min. Ap. Naționale, fond Marcele Stat Major, Secția II, dos. 1172.

COPIE

de pe Ordinul Cabinetului Militar al Conducătorului Statului
Nr. 205396 M.2 din 16 mai 1944 către Ministerul Afacerilor Interne —
Cabinet

Am onoarea a trimite în copie Raportul Inspectoratului General al Jandarmeriei, cu nr. 36 945 din 10 mai 1944, relativ la încercările de treceri frauduloase peste frontieră ale evreilor din Ungaria în România, pe care domnul Mareșal a pus următoarea rezoluție :

— Comunicat public.

Evreii trecuți fraudulos să fie împușcați și ei și cei care-i găzduiesc și nu-i divulgă.

— Lege în 24 de ore

— Am cerut domnului ministru von Killinger să numească la punctele de frontieră controlori germani, care împreună cu ai noștri să facă controlul tuturor care trec.

Dacă nu vor numi, se va face tuturor controlul cu forța.

Trebuie supravegheată bine toată frontiera.

Trebuie să se facă razii periodice în țară.

D.O.

p. Șeful Cabinetului Militar

pt. conformitate

Colonel,

(ss) GH. TEODORESCU

Arh. F.C.E.R. Mapa : Transilvania de nord.

1944, mai 30

NOTĂ

**EPISCOPUL MARTON ARON ÎNFIEREAZĂ MĂSURILE LUATE
DE GUVERN RELATIV LA INTERNAREA EVREILOR**

Episcopul romano-catolic de Alba-Iulia Marton Aron, care administrează și Eparhia Clujului, se află de câteva zile în Cluj, unde a venit să facă vizitațiile canonice obișnuite.

În ziua de 18 mai a.c., fiind sârbătoare catolică, episcopul Marton a oficiat un serviciu divin în Catedrala catolică din Cluj, hirotonisind și trei preoți.

La sfârșitul ceremoniei religioase, el a ținut o impresionantă predică, infierînd cu toată energia atrocitățile comise contra evreilor prin luarea de măsuri neumane și abuzive de către autoritățile ungurești. Episcopul a evidențiat în special tratamentul lipsit de sentimentul creștinesc ce se aplică copiilor, femeilor și bătrînilor internați în ghettouri.

Din informațiile ce deținem, reiese că înainte cu cîteva săptămîni, atît Episcopul reformat, cit și protopopul catolic din Cluj, în predicile ținute, **au protestat de asemenea împotriva prigoanei evreilor, precum și contra tratamentului ce li se aplică acestora în ghettouri.**

Arh. F.C.E.R. Mapa : Transilvania de nord.

138

CONSULATUL GENERAL REGAL
AL
ROMÂNIEI

Cluj, 30 mai 1944

SITUAȚIA EVREILOR DIN UNGARIA

Este adevărat că Parlamentul maghiar a votat încă în anul 1939 legea nr. IV prin care se căuta restrîngerea activității și influenței evreiești pe teren economic și social și că acea lege a fost urmată de o serie întregă de alte măsuri similare ; adevărata acțiune de lichidare a problemei evreiești a început însă după sosirea trupelor germane în Ungaria.

Seria acestor măsuri a început prin ridicarea de către poliția germană în Budapesta și Cluj a unui număr de ostatici aleși dintre evreii cu situație proeminentă materială și socială.

După instalarea guvernului Sztojai a început să apară în Monitorul Oficial maghiar o adevărată cascadă de ordonanțe privitoare la evrei și care, începînd cu obligarea de a purta o stea galbenă, prevăd confiscarea întregii averi evreiești de orice natură, precum și interzicerea oricărei activități intelectuale, comerciale și industriale.

O analizare în amănunte a dispozițiilor cuprinse în aceste ordonanțe — făcută de altfel printr-o serie de rapoarte ale Legațiunii noastre din Budapesta — nu mai prezintă astăzi nici un interes, deoarece între timp a apărut și ordonanța nr. 1610 1944 M.E. referitoare la înființarea ghetourilor.

Urmarea acestei ordonanțe a fost concentrarea evreilor din toate părțile Ungariei în capitalele de județ, iar unde numărul lor era prea mare și în alte centre. Cu excepția citorva orașe, unde ghetourile au

fost instalate în anumite cartiere, împrejmuite cu garduri de scinduri și din care au fost evacuați creștinii, în toate celelalte centre evreii au fost masați la periferii, în fabrici de cărămidă, în șoproane sau chiar sub cerul liber.

Internarea evreilor în ghetouri se va termina pînă la sfîrșitul acestei luni.

Singurul oraș unde nu s-a luat o astfel de măsură — probabil din cauza numărului enorm, de circa 300 000 suflete — este Budapesta.

Dintr-o declarație oficială a subsecretarului de stat Vitez Endre Lászlo rezultă că numai în teritoriile de la răsărit de Tisa au fost băgați în ghetouri 320 000 evrei.

Locuințele evreilor evacuați au fost sigilate, iar inventarierea averii trecute în proprietatea statului este în curs de executare.

Cu toate că din unele declarații ale membrilor guvernului se părea că acum se caută numai izolarea completă a evreilor de creștini și că îndepărtarea lor din Ungaria se amînă pînă la sfîrșitul războiului, în realitate această operațiune a și fost începută cam de o săptămînă.

Din informațiunile primite rezultă că trenurile cu evrei — formate din cam 50 vagoane de marfă cu cîte 70 persoane — sînt trimise la Kassa, iar de acolo în Guvernămîntul Polonez.

Deocamdată este vorba numai de evacuarea evreilor din zona de operații militare, cuprinzînd întreg Ardealul de nord și Ucraina Subcarpatică, deci de aproape 250 000 suflete. Transporturile se succed în ritm destul de accelerat. Astfel din Oradea au plecat pînă acum peste 8 000, iar evacuarea celor 20 000 evrei din ghetourile din Cluj și Gherla se va termina pînă la 9 iunie crt.

Ordonanța nr. 1.730.1944 din 11 mai crt. (Budapesti Közlöny nr. 108 1944) reglementează în mod unitar categoriile de evrei exceptați. Acestea sînt :

a) cei care au fost decorați în războiul din 1914—1918 cu medalia de aur, sau cel puțin de două ori cu medalia mare de argint, iar ofițerii cel puțin cu Ordinul Coroana de fier cl. III cu spade ;

b) invalizii de război cu invaliditate de cel puțin 75%. Văduvele și copiii acestora sînt exceptați numai dacă invalidul era în viață la 1 ianuarie 1939 ;

c) cei exceptați pentru merite naționale excepționale ;

d) văduvele și orfanii celor morți în războiul actual, precum și soțiile și copiii celor dispăruți pe front ;

e) evreii cetățeni străini, dacă dovedesc această calitate cu un certificat eliberat de Oficiul central pentru controlul străinilor și dacă există reciprocitate de tratament cu țara respectivă.

Măsurile luate contra evreilor au fost executate de autoritățile locale fără cruțare și în modul cel mai brutal. Această brutalitate, caracteristică de altfel pentru unguri, pentru noi românii nu este o noutate, deoarece din 1940 încoace am avut ocazii nenumărate să o simțim în fiecare zi. Cu toate acestea în general nu se poate vorbi de o solidarizare a românilor cu evreii care astăzi sînt loviți și ei de unguri. Motivul este că după 30 august 1940 evreii au căutat prin toate mijloacele posi-

bile să se manifeste ca foarte buni unguri — cum au făcut-o de altfel și sub stăpînirea românească — și să dovedească acest lucru denunțînd pe români și regimul românesc. Nu este mic nici numărul evreilor care au intentat procese pe baza ordonanței 1440 1941 M.E. sau care s-au refugiat din România în Ungaria.

Este adevărat că în ultimii ani, fiind trimiși la companii de muncă și reducîndu-se posibilitățile lor de cîștig, atît din cauza măsurilor anti-semite ale autorităților, cît și din cauza situației economice grave a Ungariei, mulți evrei au început să afirme față de români că a fost mai bine în România, în realitate însă aproape fiecare dintre ei așteaptă numai venirea rușilor și instalarea unui regim comunist care să le asigure o situație predominantă.

Dacă totuși s-au găsit români care au căutat să ajute pe evrei prin ascunderea de averi sau prin facilitarea trecerii clandestine în România, aceasta se explică pentru unii prin interese materiale, pentru alții prin relații personale, în fine pentru o a treia categorie prin scontarea unor avantaje în eventualitatea unei victorii rusești. De altfel, în această privință mulți români nu au făcut altceva decît să imite pe unii unguri, chiar suspuși.

Arh. F.C.E.R. Mapa : Transilvania de nord.

139

PRIVIRE GENERALĂ ASUPRA SITUAȚIEI EVREILOR DIN UNGARIA *

Darea de seamă de mai jos are ca scop de a da o imagine asupra măsurilor luate în ultimul timp de autoritățile maghiare împotriva evreilor din Ungaria și în special împotriva evreilor din teritoriile cedate vremelnic de România, Ungariei.

Distincțiunea aceasta se impune, deoarece autoritățile maghiare au impus evreilor din Ardealul de nord, Maramureș și Crișana chiar din prima zi a acordării acestor teritorii un regim cu mult mai vitreg și sever decît populației evreiești din regatul vechi maghiar, **aplicînd legile evreiești cu mai multă severitate evreilor din teritoriile foste românești.**

Distincțiunea aceasta a fost cu atît mai evidentă și fățișă, încît înseși autoritățile competente guvernamentale au recunoscut dublul regim aplicat evreilor din Ungaria.

Deși cauzele acestei distincțiuni în aplicarea legilor evreiești nu s-au recunoscut niciodată față de nimeni, acestea au fost și sînt atît de bine cunoscute, încît este de prisos a le mai cerceta. **Cei care cunosc mai bine atitudinea mării majorități a evreilor din Transilvania în decursul celor 25 de ani față de Statul Român își vor da bine seama de ce evreii din Transilvania de nord trebuiau și trebuie, în special azi, să sufere mai mult decît restul evreilor din Ungaria.**

Situația evreilor din Ungaria înainte de guvernul Sztojai

Situația evreilor din Ungaria a fost reglementată după cedarea Ardealului de nord, de așa-zisa „a doua lege evreiască“. Această lege a introdus un „**numerus clausus**“ pentru diversele profesii (în industrie și comerț 12%, în profesii libere 6%), punînd la baza acestei reglementări principiul rasial.

Această lege, cu toate restricțiile grave, a fost caracterizată printr-un principiu umanitar; **respectînd drepturile cîștigate**, nu s-a impus aplicarea imediată a lui „numerus clausus“ — în afară de cîteva profesii — tinzînd să se ajungă la procentul minimal fixat de lege prin decese, respectiv prin împiedicarea ocupării posturilor rămase libere prin deces. **În Ardealul de nord însă drepturile cîștigate n-au fost respectate**, înfăptuindu-se imediat și în mod radical îndepărtarea evreilor din diferite profesii. Din baroul avocaților, colegiul medicilor și al inginerilor au fost excluși evrei imediat după cedarea Ardealului de nord, iar procentajul legal de 6% nu s-a ales **după capacitatea profesională**, ci exclusiv numai **după activitatea politică anterioară a respectivilor, în cadrul fostului Partid Maghiar**, fiind menținuți astfel numai cei care au făcut parte din acest partid, înainte de cedare. Toți cei care au activat în partidele politice românești, sau în partidul evreiesc, au fost excluși. În același spirit s-a înfăptuit anul trecut și revizuirea brevetelor din comerț și meserie, avînd ca singur scop scoaterea definitivă a evreilor și din aceste ramuri de activitate. În schimb, drepturile cîștigate ale evreilor din vechiul regat maghiar au fost respectate.

După venirea la putere a actualului regim

Situația evreilor din Ungaria s-a înrăutățit cu începere de la 19 martie 1944, dată cînd a venit la putere guvernul Sztojai. Noul guvern a fost constituit în majoritatea lui din cadrele partidului guvernamental al lui Kallay, rezervîndu-se cîteva locuri reprezentanților partidelor de extremă dreapta, astfel lui Endre Laszlo, subsecretarul de stat în Ministerul de Interne și lui Baky Laszlo, subsecretar general al aceluiași departament. Conducerea în problema evreiască a fost preluată numaidecît de această minoritate extremistă din guvernul maghiar, **care pare să aibă o influență covârșitoare în cadrul guvernului.**

Acest grup extremist a aplicat, în timpul scurt de trei luni de zile, măsuri atît de radicale pentru lichidarea problemei evreiești, cum nu

s-au mai aplicat în nici o țară din Europa. Ceea ce în alte țări europene s-a împlinit în 3—4 ani de zile și în mod treptat se duce la îndeplinire cu o grabă extraordinară, în decurs de câteva săptămâni, de către actualul guvern maghiar.

Mai jos vom enumera, în ordine cronologică, dispozițiunile guvernului maghiar, aduse în ultimele săptămâni împotriva evreilor din Ungaria :

1. — S-a interzis întrebuințarea telefonului și a posturilor de radio-recepție.

2. — S-a introdus „numerus nullus“ în barourile de avocați și în colegiile de ziariști și actori.

3. — S-a impus portul semnului galben distinctiv.

4. — S-au interzis călătoriile pentru evrei, aceștia neavând dreptul să întrebuințeze mașini particulare sau taximetre.

5. — S-a interzis evreilor accesul în localurile publice (teatre, cinematografe, cafenele, restaurante, băi, parcuri publice etc.).

6. — S-a dispus distrugerea operelor literare ale scriitorilor evrei.

7. — S-au sechestrat resp. s-au confiscat averile mobile și imobile ale evreilor având o valoare mai mare de 10.000 p. Evreii au fost obligați să depună la băncile autorizate toate valorile lor, bijuterii, efecte, acțiuni etc.

8. — Fiecare evreu a fost autorizat să păstreze asupra lui o sumă de maximum 3000 p. (90.000 lei) în numerar, fiind obligat să depună restul la una din băncile autorizate.

9 — În ziua de 17 aprilie a.c. au fost închise și sigilate toate magazinele evreiești, mărfurile fiind confiscate.

10 — Printr-o ordonanță specială, li s-a interzis evreilor orice ocupație care putea să le asigure un venit.

11 — S-a dispus mutarea evreilor în cartiere special înființate, ghetouri și izolarea lor de restul populației.

Tragedia evreilor ardeleni

Toate aceste dispozițiuni guvernamentale au intrat în vigoare între 19 martie și 30 aprilie 1944, deci într-un interval de 6 săptămâni.

Măsurile de mai sus au fost puse în aplicare pe căi mai mult sau mai puțin legale. Aceste măsuri, deși neumane, au rezervat evreilor un minim de existență omenească, cu toate că cunoașterea acestor dispoziții nu poate da nici măcar o imagine slabă a suferințelor și a grozăviilor prin care au trecut și trec și astăzi evreii din Ungaria.

Cu acest prilej, trebuie să insistăm din nou asupra distincției izbitoare ce se face în tratamentul aplicat de guvernul maghiar față de evreii din Ardeal. În timp ce în vechiul regat maghiar rezolvarea problemei evreiești continuă să fie făcută în cadrul măsurilor legale de mai sus, evreii din Ardeal și din celelalte teritorii alipite Ungariei au fost așezați în afară de cadrele oricăror drepturi omenești, iar tratamentul aplicat față de ei este atât de barbar, încât aceste măsuri nu-și găsesc asemănare nici în timpurile cele mai barbare ale istoriei.

Evreilor din Ardeal li s-au răpit deodată și cele mai minimale drepturi omenești, fiind tratați ca niște sclavi, cu deosebirea că în timpurile antice proprietarul asigura sclavului său un tratament în vederea menținerii sănătății și a condițiilor fizice ale acestuia, căci numai astfel îi putea exploata puterea de muncă. În cazul evreilor din Ardeal, pînă astăzi nu s-a manifestat din partea autorităților această grijă.

Majoritatea evreilor din Ardeal nu au fost izolați în ghetouri, ci au fost internați, începînd cu data de 1 mai 1944, în uriașe tabere de concentrare, unde au fost privați de cele mai elementare condițiuni de trai. Taberele de concentrare au fost înființate în cea mai mare parte pe teritoriul fabricilor de cărămizi, situate la marginea diferitelor orașe, unde evreii au fost îngrămădiți sub șoproanele întrebuintate pentru uscarea cărămizilor. Conform regulii generale, s-a afectat fiecărei persoane un spațiu de 60 cm. Sînt însă cîteva tabere, ca de exemplu la Dej și Șimleul Silvaniei, unde evreii au fost lăsați pur și simplu sub cerul liber.

Evreii internați în lagăre erau autorizați să-și păstreze îmbrăcămîntea de corp și un singur schimb de rufe. Li s-au confiscat toate obiectele de valoare și banii găsiți asupra lor, chiar și verigheta, ceasornicul sau stiloul. Taberele au fost izolate în mod ermetic de restul lumii și cei închiși nu mai au voie să trimită sau să primească nici o corespondență.

Locuințele evreilor au fost sigilate la început, iar mai tîrziu întregul mobilier, toată garderoba și articolele de gospodărie au fost inventariate și expediate în depozite publice. În multe locuri li s-au confiscat evreilor chiar și actele de identitate, ceea ce înseamnă că ei au încetat de a mai fi subiecte de drepturi.

Există teama îndreptățită că aceste tabere vor deveni în curînd, în urma alimentației și condițiilor igienice insuficiente, focare de epidemii. Chiar și pînă azi, s-au semnalat mai multe cazuri de tifos exantematic în taberele de concentrare a evreilor din Ardeal.

Toate aceste grozăvii sînt întrecute de pericolul care-i amenință pe evreii ardeleni prin măsura deportării. Deși informațiile primite pînă azi nu sînt controlabile, se pare că o parte a evreilor ardeleni concentrați în tabere a fost transportată spre o destinație necunoscută. Împrejurările în care s-a făcut transportul lor (în vagoane plumbuite) inspiră cele mai mari îngrijorări cu privire la destinul evreilor deportați.

Atitudinea autorităților maghiare

Reprezentanții evreilor din Ungaria adresîndu-se cu plîngerii personalităților responsabile pentru tratamentul neomenos aplicat evreimii din Ungaria, li s-a răspuns că toate măsurile au fost luate numai în urma presiunii autorităților germane și chiar exclusiv în baza ordinului direct al acestor autorități. Față de aceste afirmațiuni, se primesc informațiuni din care rezultă că dispozițiile guvernamentale aplicate împotriva evreilor din Ungaria și în special împotriva evreilor din Ardeal au întrecut mult măsurile impuse de necesitățile politicii externe. Există chiar dovezi că autoritățile germane au intervenit pentru temperarea

măsurilor, intervenind la autoritățile maghiare competente, în contra barbariilor și lipsei de omenie cu care acestea au fost puse în aplicare. Sint informații după care cercurile extremiste din sinul guvernului maghiar ar fi cerut deportarea din Ungaria a unui număr de 300.000 evrei, în special din Ardealul de nord, fără a avea însă informațiuni despre atitudinea adoptată de guvernul german față de această cerere.

Raporturile dintre românii și evreii din Ardealul de nord

Populația românească din Ardealul de nord, devenită minoritate, a manifestat chiar din momentul cedării teritoriului Ardealului de nord o simpatie vie față de cerințele populației evreiești, simpatie izvorită în mare parte și din împrejurarea că, în momentul tragic al sfîșierii Ardealului, evreimea a fost singura grupare etnică din Ardealul de nord care a împărtășit durerea românilor și care s-a străduit să-i aline suferințele printr-o neschimbată loialitate și simpatie. Reprezentanții evreilor au menținut tot timpul un contact strîns și amical cu conducătorii români, contact care de multe ori a dat roade bune populațiilor respective. Reprezentanții evreilor au stat la dispoziția românilor în mod efectiv, prin legăturile lor politice și economice, lucru care se poate afirma în mod reciproc și despre conducătorii românilor de dincolo.

Această simpatie s-a manifestat mai ales cu prilejul evenimentelor triste din ultimele săptămîni. Simpatia aceasta nu s-a manifestat numai printr-o atitudine de compătimire pasivă, ci printr-un ajutor efectiv și activ. Cei cîțiva evrei care au trecut granița, spre a-și salva viața, au scăpat din taberele de concentrare numai datorită sprijinului și spiritului de abnegație al românilor ardeleni și în special al țăranilor români din Ardealul de nord, care au dat ajutorul lor în mod spontan, adăpostind pe evreii fugari din tabere și înlesnindu-le să treacă granița, cu toate că prin aceasta își asumau riscuri și pericole mari. Autoritățile ungurești vegheau atent ca nu cumva cineva să le vină în ajutor evreilor, despuiați de drepturile și bunurile lor, pedepsind cu severitate pe cei care comiteau această „crimă“ gravă.

Între victimele severității maghiare se află și domnul dr. Emil Socol, avocat din Cluj (fiul fostului vicepreședinte al Camerei Deputaților române), condamnat de Judecătoria polițienească din Cluj la 6 luni internare în lagăr, pentru ajutorul activ acordat evreilor.

Din faptele expuse mai sus se constată, incontestabil, că atitudinea guvernului maghiar față de evreii din Ardealul de nord a fost dictată în afară de considerente antisemite și de motive politice bine cunoscute, în strînsă legătură cu destinul viitor al Ardealului și al românilor din Ardeal.

mai 1944

D.C.F.R.J., vol. X, p. 384—387.

* Raportul a fost întocmit probabil la Ministerul de Externe al României pe baza unor informări ale Consulatului Român din Oradea.

Se va trata numai ca o problemă cu
caracter închis

TELEGRAMĂ

(prin teleimprimatorul Ambasadei)

Budapesta, la 13 iunie 1944 — ora 2,30

sosită : la 13 iunie 1944 — ora 10,30

Nr. 1657 din 13 iunie ; în continuare la telegrama nr. 1474 din 25 mai

Strict secret !

I. La 7 iunie s-a încheiat transportarea a 289 357 evrei, în 92 trenuri cu cite 45 vagoane, din spațiul carpatic și Transilvania (zona I și II) la destinație. Faptul că numărul global evaluat inițial (cca. 310 000) n-a fost atins se explică prin recrutările făcute între timp de partea ungară pentru serviciul evreiesc militar de muncă.

II. La 10 iunie 1944 s-a încheiat concentrarea evreilor din spațiul de la nord de Budapesta — de la Kosice pînă la granița Reichului — zona a III-a. De asemenea, nici aici nu va fi atinsă pe cit se pare cifra globală prevăzută (cca. 67 000), deoarece evaluările ungurești sint în general prea mari și pe lingă aceasta și în acest spațiu au mai avut loc în ultimul moment recrutări pentru serviciul de muncă.

III. Înainte de transportare lagărele au fost inspectate de Grell și Hezinger, și, după ce au fost eliminați străinii de către partea ungară și de comandoul DS de intervenție specială, au fost încă o dată triați în mod corespunzător prin apeluri, ocazie cu care au mai fost depistați și scoși de acolo un mic număr de străini.

IV. La 11 iunie a avut loc o consfătuire a organelor germano-ungare în problema preluării zonei a IV-a (spațiul pînă acum necuprins de la est de Dunăre, fără Budapesta). Aici se prevede concentrarea de la 17 pînă la 24 ale lunii curente, transportarea cu 15 trenuri de la 25 la 28 ale lunii curente, numărul global estimat 45 000 (iar nu 100 000, așa cum s-a crezut inițial pe baza evaluărilor ungurești). După terminare se va lua apoi în lucru zona a V-a (spațiul pînă acum necuprins de la vest de Dunăre, pentru care s-a stabilit o consfătuire pe 22 ale lunii curente). Ultima zonă, zona a VI-a (teritoriul orașului Budapesta) urmează a fi apoi luată în lucru pe la mijlocul lui iulie în mod fulgerător și cu măsuri de siguranță deosebite.

(L.S.)

VEESENMAYER

Arh. F.C.E.R. Mapa : Transilvania de nord. (Originalul în limba germană).

DIN ARHIVELE DE STAT — NÜRNBERG

Document NG 5567

Ministerul de Externe

Inl. I 1213 g

20 iunie 1944

TELEGRAMA

din Budapesta, nr. 1880 din 17. 06

Pentru ambasadorul Ritter

Referitor la telegrama nr. 258 din 15 iunie, Comandantul superior SS și de poliție îmi comunică la 15 iunie :

2) **Evrei**

Numărul total al evacuațiilor în Reich : 326 000. Din cercurile consulului general român de la Cluj s-a aflat că evreii unguri refugiați în România sînt tratați acolo ca refugiați politici, urmînd a li se înlesni de către guvernul român emigrarea în Palestina.

VEESENMAYER

Arh. F.C.E.R. Mapa : Transilvania de nord.

LEGAȚIUNEA REGALĂ
A ROMÂNIEI

Stockholm, den 11 August 1944

HERRN PAUL FRÄNKEL,
VERTRETER DES „JEWISH WORLD CONGRESS“,

STOCKHOLM

In Beantwortung meines Telegrammes, in der ich die von Ihnen gemachten Vorschläge zwecks Erleichterung der Auswanderung der Juden von Rumänien nach Palestina und Bukarest weitergeleitet habe, habe ich von der Vizepräsidentschaft eine Antwort bekommen, dahingehend, dass die Rumänische Regierung in Prinzip mit den Vorschlägen einverstanden ist.

Die Transporte könnten mit den Schiffen des S.M.R. eine halbstaatliche Gesellschaft, ausgeführt werden, oder auch mit den Schiffen

BESARABIA und TRANSYLVANIA, die auch zu dem Zweck verkauft werden können.

Die Rumänische Regierung möchte aber voreinst wissen, wer für die Bezahlung der Transporte haftet, und die erforderlichen schrift-erhalte, würde ich von Bukarest einen Kostenanschlag erbitten, der dann weiter mit Ihnen zu besprechen wäre.

Es wäre auch nötig, dass Sie die nötigen Einreise- und Durchreise- visa nach der Türkei oder Palestina verschaffen, und selbstverständlich die Geleitbriefe von den Alliierten Mächten für die rumänischen Schiffe.

Ich persönlich bin der Meinung, dass das Angebot die Schiffe BE- SARABIA und TRANSYLVANIA zu verkaufen, die Möglichkeit nicht ausschliesst, falls das Angebot nicht angenommen wird, sie auch für diesen Zweck und für einzelne Reisen zu chartern. Es wären Zweifel- los die sichersten und schnellsten Beförderungsmittel. Die Rumänische Regierung würde selbstverständlich von den Deutschen Behörden die nötigen Geleitbriefe besorgen müssen.

Bei dieser Gelegenheit kann ich hinzufügen, was Sie gewiss in- teressieren wird, dass diese Tage 8 000 jüdische Flüchtlinge aus Ungarn in Constanța erwartet werden, die mit dem Schiffe SMYRNA nach der Türkei weiterreisen sollten. Das Schiff sollte am 10. des Monats in Constanța eintreffen.

Was die rumänische Verfügung betrifft, dass aus Ungarn' flüchtige Juden an der rumänischen Grenze erschossen werden müssen, kann ich Ihnen mitteilen, dass die Verfügung nur deshalb veröffentlicht wurde, um als Abschreckungsmittel zu dienen, da man einen Massenandrag befürchtete, dass aber die Grenzbehörden Befehl hatten von ihren Waf- fen keinen Gebrauch zu machen und dass tatsächlich kein einziger flüchtiger Jude ums Leben gekommen ist.

Hochachtungsvoll
NANU

Arh. F.C.E.R. Mapa : Transilvania de nord.

LEGĂȚIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI Stockholm, 11 august 1944

**DOMNULUI PAUL FRÄNKEL,
REPREZENTANT AL CONGRESULUI MONDIAL EVREIESC**

Ca răspuns la telegrama mea pe care, la propunerile făcute de dumneavoastră, în vederea facilitării emigrării evreilor din România spre Palestina, am trimis-o mai departe la București, am primit din partea vicepreședinției un răspuns cum că guvernul român este de acord în principiu cu propunerile.

Transporturile ar putea fi realizate cu nave ale SMR-ului, o socie- tate semietatizată, ori cu vasele „Basarabia“ și „Transilvania“, care ar putea fi vândute în acest scop.

În prealabil, însă, guvernul român ar dori să știe cine garantează plata transporturilor și cine va primi actele necesare; apoi, voi cere Bucureștiului un deviz, care ar urma să fie discutat cu dumneavoastră.

Ar mai trebui ca dumneavoasă să procurați vizele de intrare și de tranzit necesare pentru Turcia sau Palestina și, bineînțeles, scrisorile de însoțire ale puterilor aliate pentru vasele românești.

Personal, sînt de părere că oferta de a vinde navele „Basarabia” și „Transilvania” nu exclude posibilitatea ca, în cazul cînd oferta nu este acceptată, ele să fie închiriate în acest scop și pentru călătorii separate. Ar constitui, neîndoios, cele mai sigure și rapide mijloace de transport. Este de la sine înțeles că guvernul român va trebui să obțină din partea germanilor convenitele scrisori de însoțire.

Cu acest prilej, pot să adaug, ceea ce cu siguranță vă va interesa, că zilele acestea sînt așteptați la Constanța 8 000 de refugiați evrei din Ungaria, care vor pleca mai departe, spre Turcia, cu vasul „Smyrna”. Vasul va sosi la Constanța în ziua de 10 i.e.

În ceea ce privește ordinul românesc ca evreii fugiți din Ungaria să fie împușcați la granița românească, vă pot comunica că el a fost dat publicității doar ca un mijloc de intimidare, întrucît exista temerea unui aflux în masă. Autoritățile de graniță primiseră însă ordin să nu facă uz de arme și, într-adevăr, nici un singur evreu refugiat n-a fost ucis.

Cu deosebită stimă,
NANU

143

POPULAȚIA EVREIASCĂ DIN TRANSILVANIA DE NORD

ÎNAINTE DE DEPORTARE — MAI 1944
165 061

Deportări în mai, iunie 1944	Detasamente de muncă obligatorie 1942 — 44
151 180	14 881

SUPRAVIEȚUITORI

Reîntorși în Transilvania — sept. 1945	În alte țări ale lumii
15 769	10 000
9,4 ⁰ „	6,1 ⁰ „
Total	
15,5⁰ „	

ASASINAȚI ÎN HOLOCAUST — CIRCA 130 000 EVREI

Arh. F.C.E.R. Mapa : Transilvania de nord.

**JERTFELE POPULAȚIEI EVREIEȘTI
DIN ARDEALUL DE NORD ***

Populația evreiască	1930	1941	1947	Dispăruți
1. TOTAL JUD. BIHOR	26.150	25.806	9.283	16.523
Total orașe	20.578	21.930	8.190	13.740
Oradea	19.838	21.337	8.000	13.337
Salonta	740	593	190	403
Total rural	5.572	3.876	1.093	2.783
2. TOTAL JUD. CIUC	2.525	2.067	444	1.623
Total orașe	887	858	330	528
Miercurea Ciuc	268	299	126	173
Gheorgheni	619	559	204	355
Total rural	1.638	1.209	114	1.095
3. TOTAL JUD. CLUJ	16.551	19.097	7.355	11.742
Total orașe	14.530	17.723	6.845	10.878
Cluj	13.504	16.763	6.500	10.263
Huedin	1.026	960	345	615
Total rural	2.021	1.374	510	864
4. TOTAL JUD. MARAMUREȘ	34.089	39.583	3.596	33.987
Total orașe	10.609	10.144	2.308	7.836
Sighet	10.609	10.144	2.308	7.836
Total rural	23.480	29.439	3.283	26.151
5. TOTAL JUD. MUREȘ	10.377	10.426	3.526	6.900
Total rural	6.789	7.328	3.240	4.088
Tirgu Mureș	5.193	5.633	2.480	3.213
Reghin	1.587	1.635	820	815
Total orașe	3.597	3.098	286	2.812
6. TOTAL JUD. NĂSAUD	6.375	6.426	1.941	4.485
Total orașe	2.623	2.773	1.410	1.363
Bistrița	2.198	2.358	1.300	1.058
Năsăud	425	415	110	305
Total rural	3.752	3.653	531	3.122
7. TOTAL JUD. ODORHEI	1.362	823	271	552
Total orașe	313	300	83	211
Odorhei	313	300	89	211
Total rural	1.049	523	182	341
8. TOTAL JUD. SALAJ	13.754	10.582	3.369	7.213
Total orașe	4.391	4.145	1.175	2.979
Zalău	421	391	145	249
Carci	2.394	2.255	590	1.665
Șimleul Silvaniei	1.568	1.496	440	1.056
Total rural	9.363	6.437	2.194	4.243
9. TOTAL JUD. SATU MARE	25.370	25.037	10.597	14.440
Total orașe	13.885	16.892	8.530	8.362
Satu-Mare	11.533	12.960	7.500	5.460
Baia-Mare	2.030	3.623	950	2.673
Baia-Sprie	322	309	80	229
Total rural	11.485	8.145	2.067	6.078

Populația evreiască	1930	1941	1947	Dispăruți
10. TOTAL JUD. SOMEȘ	10.619	10.478	2.155	8.323
Total orașe	4.397	4.566	1.230	3.336
Dej	3.360	3.719	1.020	2.699
Gherla	1.037	847	210	637
Total rural	6.222	5.912	925	4.987
11. TOTAL JUD. TREI-SCAUNE	942	800	169	631
Total orașe	475	472	128	344
Sf. Gheorghe	378	404	116	288
Tirgul Secuiesc	97	68	12	56
Total rural	467	328	41	287

* Așezările evreilor din România, p. 159, 165, 167, 171, 173, 179, 182, 191, 195, 201, 208.

Arh. F.C.E.R. Mapa : Transilvania de nord

145

NUMĂRUL EVREILOR DEPORTAȚI DE LA PRINCIPALELE CENTRE DE ÎMBARCARE DIN TRANSILVANIA DE NORD

(Cifrele se bazează pe datele culese de Comandamentul militar ungar din Kosice, prin care transporturile din Transilvania de nord au fost îndreptate spre Auschwitz)

1944

16 mai	Sighetul Marmației	3.007
17 "	Okörmezö	3.050
18 "	Sighetul Marmației	3.248
19 "	Vișeu de Sus	3.032
19 "	Satu Mare	3.006
20 "	Sighet	3.104
21 "	Vișeu	3.028
22 "	Sighet	3.490
22 "	Satu Mare	3.300
23 "	Oradea	3.110
23 "	Vișeu	3.028
25 "	Oradea	3.145
25 "	Cluj	3.130
25 "	Ocna Slatina	3.317
25 "	Vișeu	3.006
26 "	Satu Mare	3.336
27 "	Tirgu Mureș	3.183
28 "	Dej	3.150

29 mai	Cluj	3.417
29 „	Satu Mare	3.306
29 „	Oradea	3.166
30 „	Ţirgu Mureş	3.203
30 „	Oradea	3.187
30 „	Satu Mare	3.300
31 „	Cluj	3.270
31 „	Baia Mare	3.073
31 „	Şimleul Silvaniei	3.106
1 iunie	Oradea	3.059
1 „	Satu Mare	2.615
2 „	Bistriţa	3.106
2 „	Cluj	3.100
3 „	Oradea	2.972

Arh. F.C.E.R. Mapa : Transilvania de nord.

146

ROZENBERG BÈLA
originar din Satu Mare

... AVEAU SĂ SFIRȘEASCĂ ÎN CAMERA DE GAZARE

În martie 1944, germanii au venit în Ungaria, iar de atunci fiecare zi aducea noi măsuri antievreiești. Într-o zi a trebuit să ne prindem pe haine o stea galbenă, în ziua următoare ni s-au închis magazinele, apoi aparatele de radio au trebuit să fie predate și toate acestea păreau să nu se mai sfirșească niciodată...

La 15 mai am fost duși în ghetoul din Satu Mare. Ni s-a jurat totul : obiecte de aur, ceasuri, bani, biciclete... Și eram bătuți fără milă...

La 1 iunie am fost înghesuiți într-un tren, cite 80 de suflete în fiecare vagon de vite, fără hrană sau apă. În timpul călătoriei mulți dintre noi s-au îmbolnăvit ; copiii plîngeau și cereau apă, dar răspunsul pe care-l dădeau jandarmii era : „Lua-v-ar dracu' jidani imputiți !“ În stație ușile vagoanelor noastre erau deschise și ni se striga : „Evrei, predați banii, aurul, bijuteriile, hainele, obiectele de piele !...“

La Kosice am fost predați nemților, care ne-au transportat la Auschwitz, unde am ajuns în ziua de 4 iunie. Primul lucru pe care l-au făcut cu noi a fost să ne separe. Familiile au fost dezmembrate, bărbații și femeile au fost trimiși în grupe diferite... Am fost obligați să lăsăm bagajele în tren. Am vrut să mă întorc să-i dau copilului meu ceva de mâncare, dar nu mi s-a dat voie : mi s-a spus să mă duc la baie și că mă voi întâlni cu copilul mai tirziu. Și noi chiar am crezut așa. [...] Când m-am întors la vagonul nostru, n-am mai văzut nici o ființă vie [...]. De atunci nu mi-am mai văzut familia.

M-au dus la baie : am fost tuns peste tot, supus dezinfecției și obligat să mă îmbrac în veșminte vărgate. Apoi m-au dus direct la baracă ; circa 1 500 de oameni am fost înghesuiți laolaltă. Am petrecut noaptea șezînd unul în brațele altuia ; era singura poziție în care se putea sta. Hrană aproape deloc.

Programul de lucru era de la 5 dimineața la 6 după-amiază : trebuia să stăm în picioare 16 ore din 24. Iar cînd ne întorceam, eram obligați să stăm circa 3 ore — uneori chiar pînă la 11 noaptea, dacă lipsea cineva — în picioare, pentru apel. Selecțiile erau foarte frecvente... În septembrie au aranjat o selecție la miezul nopții... 17 000 de oameni

au fost trecuți în revistă : deținuții din fiecare baracă au fost duși la clădirea băii, acolo au trebuit să se dezbrace la piele, iar ofițerul SS Kaduk, care făcea selecția, indica oamenii ale căror figuri nu-i plăceau. Cei arătați de el nu mai plecau la lucru. Încărcați într-o mașină, aveau să sfârșească în camera de gazare.

Arhiva F.C.E.R., fond Mărturii.

147

VICTOR HELEN [...] TRAVESTITA ÎN ȚĂRANCĂ A AJUNS LA TURDA

Cu scopul deliberat de a salva de deportare oameni nevinovați, colonelul Revicki, comandantul statului major din Transilvania de nord, a trimis ordine de chemare evreilor între 16—45 ani.

Era vorba de detașamente de muncă ungurești.

În multe cazuri, aceste ordine erau semnate, dar necompletate. Urma ca în ghetou să se decidă asupra numelor. Dar oamenii tineri nu vroiau să-i părăsească pe cei în vîrstă.

Mișcările de tineret sioniste din Cluj și Budapesta au încercat și ele — fără succes — să-i convingă pe tineri să evadeze din ghetou. Ne sînt cunoscute două asemenea întimplări. La 3 mai, prima zi a concentrării evreilor din Dej în ghetou, a ajuns în oraș un „șaliah“ (delegat) din Cluj, Iehuda Levi. Era înarmat cu documente false (el însuși colinda prin țară cu ajutorul unor astfel de documente); nu a reușit să convingă nici un evreu să se salveze.

La data de 5 mai, a ajuns în ghetoul din Dej un alt „șaliah“ (un instructor al mișcării sioniste venit din Palestina), Aránji Istvan, din Budapesta. Avea, de asemenea, asupra lui acte false, dar nici el n-a reușit să convingă pe cineva. Tinerii, care s-ar fi putut salva, nu au făcut acest lucru, gîndindu-se la răspunderea față de familiile lor, pe care n-au vrut să le părăsească în momentele cele mai grele. Firește, nimeni nu știa exact ce va urma, ce va însemna deportarea.

Cu toate acestea, s-au făcut unele încercări — în parte reușite — de evadare din ghetoul orașului Dej. Au fost încercări individuale și neorganizate. Astfel, tînăra Victor Helen a părăsit ghetoul travestită în țărancă. Ea a ajuns la Turda și de acolo la București.

În capitala României a aflat de soarta rezervată evreilor din Ungaria. S-a reintors în teritoriile ocupate de unguri, cu scopul de a ajunge

în ghetoul din Dej și de a-i avertiza pe toți; dar a fost prinsă lângă Sărmășag și predată jandarmilor unguri.

Ei au dus-o la închisoarea din Bistrița și de acolo au transferat-o în ghetoul din Debreczen, din Ungaria.

În drum spre Auschwitz, a sărit din tren lângă orașul Kosice și s-a întors la Dej, dar era prea târziu; cei de acolo fuseseră deja deportați. Tinăra s-a reîntors în România și a rămas acolo pînă la sfîrșitul războiului.

Tot în România a ajuns — prin Turda — Ițhac Klărman, de profesie șofer; și el evadase din ghetoul orașului Dej, în haine de țaran.

Samuel Rudi a încercat, de asemenea, să se salveze, dar a fost prins și reîntors în ghetou. Trimis apoi la Auschwitz, se numără printre supraviețuitorii.

O parte dintre cei ce s-au salvat s-au ascuns în pădurile din apropiere; țaranii îi aprovizionau cu hrană.

Printre ei se aflau: Nusi Avram, Simon Isak, frații Hari și Beri Steinfeld și alții.

Unică în felul ei este evadarea rabinului Iosef Paneth, din Ileanda Mare, care, împreună cu cei nouă copii ai săi, a reușit să scape din ghetoul orașului Dej. Este o întîmplare fără asemănare în întreaga regiune ocupată a Transilvaniei.

Deportarea evreilor din Dej s-a făcut în trei etape: primul eșalon a plecat la 28 mai, fiind format mai ales din evreii domiciliați în județ; eșalonul al doilea a fost expedit la 4 iunie, iar ultimul la 6 iunie.

Din totalul de 3 266 evrei din Dej, au fost uciși în lagăre de exterminare (marea majoritate la Auschwitz) 3 207. Aceeași a fost, într-un procent asemănător, soarta celor 3 000 de evrei din satele și țirgușoarele județului.

Pinkas Hakehilot, vol. II, p. 150.

148

KIȘ ANDREI

MITRALIERE ÎN JURUL LAGĂRULUI

În septembrie 1940 lucram la fabrica de încălțăminte „Favorit” din Oradea, care fusese militarizată de către horthyști. Cineva m-a denunțat că la o adunare sindicală am vorbit împotriva ocupării Ardealului de nord. Drept urmare, am fost concediat, din care cauză am fost nevoit să plec la Cluj, pentru a căuta de lucru. Negăsind, după scurt timp am plecat la Budapesta.

Aici am trăit cu acte false și am muncit în diferite ateliere de încălțăminte, pînă în 1942.

În anul acela [...] toți evreii au fost chemați la muncă obligatorie. M-am prezentat și eu, deoarece cei ce nu se supuneau acestui ordin erau împușcați. Am fost repartizat la un șantier pentru construcția unui aeroport.

Tot în 1943, am fost îmbarcați 3 000 de evrei pentru a fi transportați cu vaporul pe Dunăre către Iugoslavia, în localitatea Bor, la o mină de cupru.

Am fost încadrați în companii, comandantii și șefii de grupe fiind militari horthyști, care pronunțau deseori și pedepse.

Șantierul minei de cupru era de fapt în mîinile hitleriștilor; acolo au muncit recruți din organizația „Todt”. Noi însă eram sub supravegherea militarilor horthyști, de la comandanți la șefii de grupe.

Am lucrat cu toții în subteran și în exploatările de la suprafață, pe terenurile cuprifere. Munca ne punea viața în pericol, pentru că dispozitivul pentru declanșarea exploziilor nu se declanșa în momentul prevăzut; din această cauză au murit mulți dintre noi. Hrana era injectă, ca și în lagărele hitleriste din Germania. În urma foametei și a condițiilor inumane, foarte mulți au încercat să evadeze. Cei prinși au fost executați prin împușcare. Pentru a ne teroriza, călăii au instalat mitraliere în jurul lagărului, iar evadații prinși, condamnați la moarte prin împușcare, erau executați în fiecare duminică, în fața tuturor celorlalți deținuți. După execuții, ofițerii țineau discursuri, subliniind că aceia care vor îndrăzni să fugă vor avea aceeași soartă. Eu am fugit, după un astfel de avertisment.

Cea mai mică greșeală era pedepsită cu ore de ședere în poziția spinzurat. Dacă cineva leșina, era readus în simțiri cu apă rece. De aici unora li s-a tras moartea.

În mină lucrau și angajați civili. De la aceștia am aflat cursul războiului, înaintarea trupelor sovietice etc. Unii dintre ei aveau legături cu partizanii iugoslavi, indicîndu-ne momentul în care era potrivit să evadăm. Cînd frontul s-a apropiat de Bor, Niș, Belgrad, horthyștii au evacuat lagărul și oamenii au fost duși spre o destinație necunoscută. Unii dintre noi (Katz Ernest, Senher Ladislau, Ludovic Löb, Ghelender Ernest și cu mine) ne-am hotărît să fugim. Mergînd pe cîmp în pauza de odihnă, cite unul trecea prin vie și nu se mai întorcea. Am ajuns la localitatea Drugovăți, unde am fost trimis la un pantofar, de către cei ce se cunoșteau cu angajații civili de pe șantierul din Bor. Acel pantofar ne-a făcut legătura cu un tînăr, care ne-a condus și predat, cu o scrisoare, la o unitate de partizani care se pregătea de luptă pentru eliberarea Belgradului. Am primit aici instrucție militară. Ne-au dat arme, iar după trei săptămîni am pornit la luptă.

În drum spre Belgrad ne-am întîlnit cu o mare unitate sovietică, împreună cu care am participat la eliberarea Belgradului, apoi am luptat mai departe împreună cu armata regulată iugoslavă. În iunie 1945 m-am reîntors la Oradea.

B. EISENBERG

...CHIAR POLITICOS...

Născută la Oradea, la 14 august 1914; casnică, soție de timplar de mobilă; domiciliată la Oradea.

La Oradea locuiau 25—30 000 de evrei, majoritatea negustori, dar și mulți medici, juriști și oameni de afaceri, în general oameni bine situați. Soțul meu era timplar de mobilă [...] Am intrat în ghetou la 5 aprilie 1944...

Ne-au spus că vom munci la cimp în Ungaria și că nu vom fi duși în Germania. Unii au încercat să scape printr-un canal; puțini au reușit. Unii s-au sinucis în ghetou: dr. R. Gals, dna S. Klein, dr. Polláček cu familia. Mulți alții au murit tot aici; erau cite 10—12 înmormintări în fiecare zi. Evreii mai bogați erau duși la fabrica de bere, unde erau bătuiți și torturați, pentru a-i face să mărturisească unde și-au ascuns valorile [...]

Sosirea la Auschwitz a fost groaznică. Seara târziu, cind am ajuns acolo, ploua cu găleata. Ne-au obligat să părăsim foarte repede vagonul, ne-au spus chiar politicos să ne lăsăm bagajele pe loc urmînd să ne fie aduse mai târziu. La gară am fost separați imediat: într-un grup bătrînii, copiii și cei slabi, în celălalt cei capabili de muncă. Pînă la miezul nopții am stat flămînzi, slăbiți și obosiți după călătoria înșiorătoare. Am fost duși la baie, unde ne-au dezbrăcat și ni s-au luat și ultimele lucruri. Ne-am spălat cu apă fierbinte, după care am căpătat doar o rochie ruptă și mototolită, fără nici un fel de lenjerie. Am fost tunse la zero [...]

Arhiva F.C.E.R., fond Mărturii.

Dr. KÖPPICH ANA

**DACĂ O FEMEIE NAȘTEA ÎN LAGĂR, ERA OMORÎTA
IMPREUNĂ CU NOUL NĂSCUT. ERA.. INUMAN SĂ FIE DESPĂRȚIT
COPILUL DE MAMĂ !..**

Patruzeci și cinci de ani, o viață de om, n-au fost destui ca să-mi șteargă amintirea evenimentelor de groază trăite în lagărul de la Auschwitz. Toată ființa mea, pînă în ultima celulă, este pătrunsă de aceste trăiri. Drept să spun, nici n-am căutat să uit ceva din cele petrecute, ele constituind o parte însemnată a vieții mele. Dar nu numai noi n-avem

voie să uităm ; trebuie să avem grijă ca generațiile viitoare să aibă cunoștință de cele petrecute. Poate, în felul acesta, vom contribui la prevenirea repetării unor asemenea grozăvii, unice în istoria omenirii.

Asasinarea pe scară industrială a deportaților s-a făcut după o schemă minuțios prelucrată sub toate aspectele. Nu este vorba numai de uciderea cu gaz de cianură, ci și de toate circumstanțele care ușurau înfăptuirea acestui țel, fără cea mai mică rezistență din partea acelor care urmau să fie uciși.

Tot ce s-a organizat în lagăr, în aparență în interesul deținuților, băi, spitale asistență medicală, dezinjecție, orchestră, echipă de teatru de varietăți, servea unui singur scop : păstrarea liniștii, deci ușurarea țelului propus de naziști : lichidarea unor rase, așa-zis inferioare, sau a unor grupări politice nedorite de regimul lui Hitler. În acest scop, mijlocul, de o ipocrizie și un cinism fără pereche, consta într-o comportare aparent blândă, grijulie, a SS-iștilor, mai ales față de noii veniți.

Ca exemplu citez atitudinea dr.-ului Mengele, medicul șef călău al lagărului, într-un caz special, când s-a constatat, în una dintre barăci, moartea unei fete tinere. El, care ordona asasinarea a mii de oameni, de data aceasta a făcut un tapaj enorm pe marginea acestui fapt, că o ființă atât de tinără a putut muri subit, fără a se putea stabili cauza decesului. Apoi s-a aflat că tinăra, încă din tren, înghițise o doză mortală de substanță toxică. Ulterior, se făcea mereu caz de acest comportament ce reflecta, chipurile, grija corpului medical al lagărului față de viața fiecărui om în parte. Nu rareori, dr. Mengele făcea observații privind etica medicală, subliniind — culmea ! — valoarea umanismului.

Dacă o femeie năștea în lagăr, era omorâtă împreună cu noul născut, deoarece era... inuman să fie despărțit copilul de mamă. Femeia își putea păstra viața doar dacă copilul se năștea mort. Despre sadismul și cinismul dr.-ului Mengele așa mai putea spune încă foarte multe, fiindcă-l întâlneam zilnic, în spital, la vizita medicală.

Păstrarea secretului era socotită un factor de mare importanță pentru menținerea liniștii. Se manifesta în această perioadă o dibăcie diabolică, așa încât abia după 6 săptămâni de ședere la Auschwitz, am descoperit ceea ce se întâmplă în jurul meu și asta numai datorită faptului că după 4 săptămâni am fost repartizată într-o baracă-spital, unde puteam să-mi dau seama de adevărata față a lucrurilor. Cei rămași în lagăr aveau să se lămurească mai târziu.

În același scop, se păstra secretul echipei de deținuți care efectua muncile secundare pe lângă crematorii ; îi era oprit orice contact cu populația lagărului. Din când în când ea era înlocuită cu o nouă echipă, cea de dinaintea ei fiind exterminată. Soarta noului detașament era apoi identică celeia a predecesoarelor lui și așa mai departe.

Odată s-a întâmplat ca în camera de gazare o fetiță să rămână în viață, deoarece fusese acoperită de trupurile adulților, cantitatea de cianură mortală neajungând astfel la ea. Cu toate insistențele medicilor din comandoul special, ea a trebuit să fie asasinată, ca să nu povestească cele întâmplate.

Lagărul era împărțit în mai multe unități, între care nu se putea comunica. De exemplu, mîncarea era adusă în bidoane de la o bucătărie

centrală și depusă la intrarea în lagăr; abia după plecarea persoanelor care o transportaseră putea fi ridicată de noi.

Bărbați, vechi deținuți, care serveau mașinăria nazistilor, treceau pe la femeile nou sosite, povestind despre copii că sînt îngrijiți de bătrîne, în lagăre amenajate în acest scop, cu hrană și condiții corespunzătoare. Nu o dată mi-au cerut cîteva rînduri pentru a le înmîna băiatului meu.

De la femeile poloneze, supraveghetoarele noastre, cu o vechime mai mare în lagăr, mai aflam cîte ceva, dar ele erau așa de rele și sadice cu noi, încît, la început, n-am dat crezare afirmațiilor lor.

În cele ce urmează, voi încerca să redau cîteva momente mai însemnate din cele trăite în lagărul morții.

La 11 iunie 1944, după o călătorie grea, ce durase 5 zile, am ajuns, împreună cu părinții, sora și cu unicul meu copil, băiețaș în vîrstă de numai 7 ani, în lagărul de la Auschwitz.

La 4 dimineața am fost scoși din vagoane; era o zi rece, cu un vînt puternic. După încolonare, medicii au fost chemați în față; mama m-a făcut atentă să trec înainte, eu fiind ocupată cu copilul meu care tremura de frig.

Un ofițer S.S., care era dr. Mengele, dispunea cu o mișcare a degetului: viață sau moarte. La stînga însemna moartea imediată; la dreapta — viață. Numai 10% din cei sosiți au apucat să intre în lagăr, dar pînă la urmă și dintre ei prea puțini au scăpat cu viață. Împărțirea se făcea sub pretextul că bătrînii și copiii aveau să fie transportați pînă la lagăr cu un vehicul.

Prima oprire a fost la baie, unde trebuia să ne spălăm fără săpun și prosop, după ce părul nostru era tuns la zero. După baie, am primit altă îmbrăcăminte, dezinfectată, adesea împreună cu excremente sau sînge menstrual. Așa ude cum eram, cu capetele rase, am fost scoase în vîntul rece, fiind conduse la o baracă, care de acum înainte trebuia să fie locuința noastră. Podeaua goală servea drept loc de culcare. Înghe-suiala era atît de mare, încît nu puteai să-ți întinzi picioarele, iar capul trebuia să-l pui pe picioarele rîndului din față.

Acoperișul era plin de găuri; iar cînd ploua, acest spațiu chinuit se mai reducea în mod sensibil. Fără W.C., hîrtie, în condiții groaznice, am petrecut patru săptămîni. Din cauza hranei mizerabile — prînzul, de exemplu, fiind format dintr-un terci verde, plin de nisip, pietricele și așchii — și a „Zahlapel“* -ului, care dura cîte 4—5 ore, oamenii cădeau ca muștele. În numai cîteva săptămîni, majoritatea femeilor pierdeau 15—20 kg, îmbolnăvindu-se de diaree, supurații ș.a.

Abia după 4 săptămîni, s-a organizat într-o baracă așa-zisul spital, o parte a acestuia servind drept trambulină pentru gazare. Gravidele tinere, suferind de afecțiuni epidemice, precum și cele slăbite erau îndrumate în așa-numita „cameră de trecere“, „Durchgangzimmer“ și gazate imediat. Aceste fete își cunoșteau dinainte soarta. Încă îmi țiuie în urechi țipetele lor de groază și disperare, din momentul cînd erau

* Apelul numerelor; numele oamenilor erau înlocuite cu numere.

urcate în camioane, în pielea goală, cu destinația camera de gazare. Scena se repeta aproape zilnic.

Nu voi uita niciodată noaptea exterminării țiganilor germani. La început ei au intrat în lagăr împreună cu familiile, dar mărindu-se numărul transporturilor de deportați, era nevoie de spațiu. În acest scop, bărbații capabili de muncă erau separați, iar restul, femei, copii, bătrini, erau goniți spre camerele de gazare. Plinsetele copiilor, țipetele disperate ale femeilor se azeau de la o distanță de circa 2 km. Aceste urlete erau întrerupte de lătratul cîinilor și pocnitul bicelor folosite de SS-iști.

În ziua de 13 octombrie 1944, spitalul, în care lucrasem timp de 3 luni, a fost lichidat. Aici trebuia să luptăm în condițiile și cu mijloacele cele mai rudimentare, nu numai pentru a salva viața bolnavilor, dar mai ales pentru a preveni trimiterea lor în camerele de gazare.

500 de bolnave, majoritatea în convalescență, au fost urcate în camioane, cu destinație necunoscută.

Parcă văd și acum în fața mea o soră de spital, care îl implora pe Mengele s-o lase în viață pe mama ei, în vîrstă de numai 40 de ani. Călăul i-a răspuns, cu un zîmbet cinic: „Las-o, că a trăit destul“.

Eu, făcînd parte din personalul spitalului, am rămas în viață, dar nu am cuvînte pentru a arăta cîtă durere a însemnat pentru mine părăsirea bolnavelor pe cale de însănătoșire, pentru salvarea căroră luptasem atît de greu.

Ceva mai tîrziu am fost transportată în alt lagăr, fiind repartizată într-o baracă-spital, ocupată în parte de poloneze bătrîne, care luaseră parte la răscoala din Varșovia; unele dintre ele erau mame, cu copiii lor. Din noiembrie 1944, camerele de gazare au fost dărîmate; de la această dată, deportații au fost aduși în lagăr împreună cu familiile lor.

Dacă, pînă în acel moment, lupta pentru salvarea vieții umane mi-a dat tăria să-mi mențin un oarecare echilibru, de atunci înainte, fiind și despărțită de sora mea, am fost copleșită de durerea cauzată de pierderea copilului meu.

În scurt timp m-am îmbolnăvit de hepatită epidemică, zăcînd multe săptămîni cu temperatură ridicată.

La 27 ianuarie 1945, am fost eliberată de către Armata Sovietică, iar în același an, la 7 mai, am ajuns la Cluj. La scurt timp după aceea s-au întors soțul, apoi sora mea.

În încheiere pot spune că atît cărțile, cit și filmele cunoscute de mine n-au reușit să redea în toată amploarea grozăviile din lagărul morții; atît cuvîntul, cit și imaginea sînt prea slabe pentru a reflecta, cit de cit, realitatea. Dar dacă cumva ar reuși totuși să se apropie de adevăr, mîntea omenească normală n-ar putea să conceapă cele suferite de „Häftling“*-ii care au trecut prin lagărul de la Auschwitz. Grozăviile ce s-au petrecut în acest lagăr rămîn de necrezut pentru orice ființă omenească.

Arhiva F.C.E.R., fond Mărturii.

* Om scos din rîndurile oamenilor și internat într-un lagăr de concentrare nazist. Om care nu mai este considerat om. (cf. Oliver Lustig. Dicționar de lagăr, București, 1952).

M. GRUN

SINAGOGA A FOST DISTRUSA

Născută la 15 martie 1895 ; casnică ; domiciliată la Tg.-Mureș ; număr de lagăr 39 021.

[...] După intrarea trupelor de ocupație germane, sinagoga a fost distrusă. Autoritățile s-au retras [...] Nu puteam face nimic ca să împiedicăm evenimentele ce aveau să urmeze [...]

La 13 mai poliția ne-a luat și ne-a dus la fabrica de cărămizi [...] Ghetoul era înconjurat cu mitraliere, fiind păzit din interior și din afară de jandarmi. [...] Eram înghesuiți într-o cameră mică. Bărbații lucrau, femeile nu. Cei bogați erau bătuti în mod special, ca să mărturisească unde și-au ascuns valorile...

Intr-o zi au venit jandarmii, ne-au pus să ne împachetăm lucrurile ca să fim duși la gară... Nu am putut lua însă nimic cu noi. Ne-am lăsat hainele, proviziile și așternuturile la fabrica de cărămizi. Mașinile au pornit spre Kosice. Nu știu unde ne-am oprit prima dată. Din când în când ni se dădea apă. La frontiera poloneză, germanii, de cum ne-au preluat „paza“, ne-au și amenințat cu moartea. După trei zile de călătorie am ajuns la Auschwitz... Am fost separată de soțul meu și, după câteva minute, de sora și fetița mea...

Arhiva F.C.E.R., fond Mărturii.

FERDINAND SALAMON

TRIMIȘI IMEDIAT ÎN CAMERA DE GAZARE

Născut la Dej, la 4 noiembrie 1921, muncitor ; domiciliat în Dej. [...] Munceam câte 15—16 ore pe zi ; de bunuri fusesem deposedați. Până la 20 ianuarie 1944, am muncit în regiunea Hárómszék, săpind tranșee și fiind supuși celui mai îngrozitor tratament posibil. Din cauza alimentației insuficiente, o mare parte a camarazilor mei s-au îmbolnăvit și au ajuns într-o stare de totală istovire [...]

La 19 mai am fost luat [...] în ghetou la Cluj. Poliția și jandarmii, împreună, ne jefuiau sistematic. Am fost deposedați de toți banii și obiectele de valoare [...] După ce am stat în ghetou [...] am fost urcați într-un tren [...] Plecarea a avut loc seara, fiind escortați de jandarmi unguri care ne-au maltratată tot timpul [...]

Am călătorit în vagoane închise, înghesuiți câte 75—80 de persoane în fiecare vagon [...] Nu ni s-a dat drept hrană pentru călătorie decît o jumătate de kilogram de pîine. Nemții, cărora le-am fost predați, ne-au dat ceva apă de băut, dar absolut nimic de mîncare.

După încă patru zile de călătorie, cu suferințe de nedescris, am ajuns la Auschwitz [...]

Crematoriul fumega zi și noapte. După cum ni s-a spus mai tîrziu, cei incapabili de muncă și copiii erau trimiși chiar în ziua sosirii în camera de gazare...

Foamea ne chinuia îngrozitor ; cei mai mulți dintre noi și-au pierdut puterile.

Exista o infirmerie ; dar preferam să nu ne prezentăm acolo, știind că pacienții erau sistematic selectați și trimiși imediat la camera de gazare.

Arhiva F.C.E.R., fond Mărturii.

153

IOAN GOTTLIEB

DEȚINUTUL NR. 72 762

Intr-una din primele zile ale lunii iunie 1944, la ora două noaptea, trenul de marfă care transporta evreii din ghetoul din Baia Mare se opri la destinația marcată de două focuri uriașe. Erau crematoriile de la Auschwitz-Birkenau. Acolo au fost duși bunicii mei.

După ce am fost scoși din vagoane, am fost aranjați în flanc și am trecut , unul cîte unul, prin fața unui ofițer SS, despre care am aflat mai tîrziu că era doctorul Mengele, în persoană. „Wilst du arbeiten?“ (vrei să muncești ?), m-a întrebat el. „Jawohl“ (da), am răspuns prompt și hotărît, precum mă învățase tatăl meu. Așa s-a întîmplat că, în acea zi, avînd vîrsta de 16 ani neîmpliniți, am rămas împreună cu tata.

Auschwitz, Mauthausen, Melk au fost stațiile prin care am trecut în călătoria noastră funebră. Melk, orașel lingă Dunăre, aproape de Viena, vestit pentru o splendidă și veche mănăstire ; am stat acolo 10 luni, în haine vîrgate, înconjurat de sirmă ghimpată, avînd deasupra capetelor noastre coasa morții, care a strîns în acel an o recoltă foarte bogată. Acolo, la Melk, nu mai aveam nume, eram doar deținutul nr. 72 762, iar tata 72 763, numere cu care am fost botezați la Mauthausen. Acolo, la Melk, am învățat să muncesc cu ciocanul pneumatic în subteran. Acolo,

La Melk, la acea vîrstă fragedă, am văzut cum se spinzură oameni nevinovați, cum mor deținuții bătuți de călăi sadici, cum pier camarazii mei, de foame, de frig, de suferință [...] Intr-o perioadă, cînd am lucrat la infirmerie, am stat la patul a zeci de prieteni și cunoscuți, stringindu-le mina care se răcea treptat. Acolo, la Melk, în luna ianuarie 1945, mi-am pierdut cel mai drag și prețios prieten: pe tata. Și nu există nici un mormînt care să-i poarte numele, unde să mă reculeg în amintirea aceleia căruia îi datorez viața, căci trupul său neînsuflețit s-a transformat în fum și cenușă. În lagărul de la Melk, dintr-un efectiv de aproximativ 10 000 de suflete, începînd cu venirea vremii reci de toamnă, zilnic decedau 30—40 de persoane. Noi, cei de la infirmerie, transportam aceste schelete-cadavre.

Printre mulți alții, am cunoscut în lagărul de la Melk un evreu din Satu Mare, cu vreo treizeci de ani mai în vîrstă decît mine, cu care mă înțelegeam de minune. În puținele minute libere, îmi povestea despre el, despre familia lui. Intr-o zi mi-a grăit așa: „Știi cum îmi păstrez tăria sufletească? În fiecare seară mă gîndesc la faptul că, fără să știu cînd vine eliberarea, m-am apropiat totuși cu încă o zi de ea“. Sărmanul, într-o seară, nu s-a mai putut gîndi la nimic, dar eu am preluat înțelepciunea lui, ceea ce mi-a întreținut puterea de rezistență morală.

Din întîmplare, coasa a trecut „deasupra“ capului meu. În lung aprilie lagărul din Melk a fost evacuat. Impreună cu un grup de bolnavi, am fost transportat din nou la Mauthausen. Aici am fost eliberat și transportat la infirmeria lagărului din Ebensee, ce se afla deja sub îngrijirea armatei americane. Hrănit artificial, am fost pus pe picioare și, în iulie 1945, am revenit acasă, la Baia Mare. Colegii mei de liceu nu m-au mai recunoscut. Nu semănăm cu cel de dinainte.

Arhiva F.C.E.R., fond Mărturii.

154

ELISABETA MANDEL

UN EVEREST AL CRUZIMII *

Dictatul de la Viena — prin care, la 30 august 1940, Germania hitleristă și Italia fascistă impuneau României cedarea către Ungaria horribilă a părții de nord a Transilvaniei — însemnase nu doar o barbară încălcare a drepturilor românilor asupra pămîntului lor strămoșesc, nu doar o înrăutățire bruscă a vieții românilor din această parte a țării, ci

* Mărturii consemnate de Ioan Barbu și Gheorghe Smeoreanu în ziarul „Orizont“, Rîmnicul Vilcea, nr. din 15 iunie 1984 și următoarele.

și premisa începutului prigoanei fasciste împotriva evreilor de pe acest teritoriu.

Era primăvară și în comuna Panticeu din județul Cluj liliacul înflorise ca în vreme de pace. În felul ei, comuna mai era o oază de liniște într-o Europă însingerată.

Pînă în ziua de 3 mai. Cine ar fi știut atunci, la Panticeu, că eliberarea era atît de aproape, că numai peste 112 zile avea să scape de coșmarul fascist !...

Elisabeta Mandel povestește :

— Despre valurile de teroare fascistă, în forme dintre cele mai crude, despre lagăre și despre gazare auzisem vag ; unii spuneau că ar fi aflat cite ceva de la un post de radio străin. Aflasem și despre înființarea ghetourilor și că deportările erau inevitabile. Nu ni s-a explicat nimic. Credeam, totuși, că ne vor duce la muncă și eram destul de liniștiți. Unde ? Cine să bănuiască, cine ar fi putut să meargă cu gîndul pînă la infernul pe care aveam să-l trăiesc ? Încă mai eram oameni, încă mai trăiam între oameni.

Aveam „dreptul“ de a lua cu noi doar cîteva haine și ceva de-ale gurii. În seara zilei de 2 mai m-am dus la Nicolîță, un vecin de-al nostru care fusese pe front cu primul meu soț, și l-am rugat să-mi păstreze cîteva lucruri. Credeam că ne vom întoarce... Nicolîță era sărac și, pe vremea aceea, doar sărăcia însemna cinste. Noaptea, am aruncat peste gard, în curtea unui alt vecin, mai înstărit, o plapumă și două perne, dar pe acestea n-aveam să le mai recapăt. Bogatul tot bogat.

Nicolîță, care-mi mai salvase o ladă cu alte cîteva lucruri, a vrut să mă ascundă la socrii lui, un sat tot de prin părțile acelea. „Au ei o cameră dosnică, zicea. Te bagi acolo și nu te știe nimeni“. Aș fi scăpat ? Nu știu. Poate m-ar fi prins și m-ar fi împușcat. Mi-a fost jrică... „Lasă, Nicolîță, i-am zis, voi păți și eu ce pățește toată lumea...“.

Spre dimineață, pe la ora 4, m-am uitat pe fereastră. La ușă era un paznic. Nu mai aveam voie să părăsim casa. Peste cîteva ore ne-au strîns pe toți la școala din sat, unde am rămas peste noapte. În dimineața zilei de 4 mai, ne-au făcut o percheziție aspră. Îmi cususem niște bani în căptușeala de la pardesiu. A trebuit să-i scot de teamă. I-am dat primarului ca să nu mă spună că-mi luasem ia mine ceva mai multe haine, un ceas, verigheta și-un inel. Apoi, ne-am încărcat bagajele în patru care și am pornit-o spre Cluj. Pe dealul de-i zice „al Clujului“, a ieșit tot satul să ne conducă pe noi, evreii care plecam fără să știm unde, izgoniți din căminele noastre, jefuiți de cele agonisite. Fiecare sătean avea pentru noi o sticlă cu lapte, o bucată de caș sau de slănină, o piine ori măcar o vorbă de îmbărbătare. Mi-am dat seama că perchezițiile de-abia începuseră și i-am strecurat lui Nicolîță ceasul, inelul și verigheta. Venise și el să ne petreacă, împreună cu cei din sat. I-am lăsat în urmă ; fiecare avea lacrimi în ochi ; eram mînați spre locul de adunare din capitala județului.

Din Panticeu, am fost 94. Cine s-ar fi gîndit că numai doi dintre noi — eu și verișoara mea Rozalia — vom cunoaște drumul întoarcerii ? Dar reîntoarcerea era încă departe...

În drum spre Cluj, am făcut un popas de o noapte în comuna Băbuț. Ne-au cazat aici, în sălile de clasă ale școlii din sat. Fiecare și-a găsit un loc de odihnă pe dușumea, iar ca așternut ni s-au adus paie de la vite. A doua zi, dis-de-dimineață, ne-am pregătit să plecăm mai departe. Era 5 mai 1944, țin minte 'ca azi, și eram stăpinită de aceeași obsesie : „Încotro ne duc ? Ce s-o alege de noi ?... Încotro ?... Încercam să mă stăpinesc... Imi stăteau pe limbă frânturi de dialoguri, care însă nu puteau fi rostite. Frânturi de dialoguri pe care nu apucasem să le port niciodată cu cei din gloata minată de la spate : „Încotro vor să ne ducă ? Încotro ?...”

Un jandarm mă privește în ochi. Ce așteaptă ? Să-i spun că nu, nu sintem în afara timpului, că sintem oameni, oameni... Ciudat ! Ii licăreă în ochi o fărîmă de bunătate. Jandarmul îmi șoptește : „Eu am fost cu notarul cînd v-am ridicat de-acasă. Mi-a spus că sînteți văduvă de război... Luați găleata asta și vă faceți că mergeți după apă. Vă ascundeți într-o șură. Vă descurcați mai departe...”

Mătușa mea m-a oprit. Trebuia să-i spun cuiva ce propunere mi se făcuse. „Mergi cu noi, mi-a zis. Un' te duci singură, făr' ai tăi ?” M-am lăsat convinsă.

În aceeași zi, tristul nostru convoi a ajuns la porțile Clujului. După cîteva ore de așteptare — timp în care din toate părțile soseau alte și alte mii de evrei mînați de la spate de jandarmi — am ajuns la „locuința” noastră provizorie. Era o fostă fabrică de cărămizi. Au fost strînși, aici, din Cluj și din împrejurimi, peste 15 mii de oameni, bărbați și femei, bătrîni și copii. Ne făceau mîncare în căzi de baie ; nu aveau pe dormi, cu ce să ne acoperim noaptea copiii. Au început bătăile. Unii erau torturați îngrozitor, abia îi mai recunoșteam la întoarcere. Li se cerea să spună unde și-au ascuns lucrurile și banii. Unii predaseră tot, n-aveau ce să mai recunoască.

În cele trei săptămîni pe care le-am stat la Cluj, am simțit, încetul cu încetul, infiltrarea groazei, sentimentul că ne-am pierdut drepturile de oameni. Zilnic, plecau transporturi de cîteva mii. Încotro ? Nimeni nu știa. În jine, venise și rîndul meu. Pe 27 mai am fost înghesuiți în vagoane pentru animale. Tot drumul a fost un chin inimaginabil. Într-o gară, la Nyregyhaza, horthyștii ne-au predat nemților. Ce avea să urmeze nu știam.

Cînd am coborît pe peron, primul lucru pe care l-am văzut a fost un grup imens de vreo două mii de femei strînse de-a lungul unui gard de sîrmă ghimpată. Erau tunse la piele, unele îmbrăcate în pijamale, altele în rochii de seară, ca la un carnaval de neînchipuit. Ne strigau în diferite limbi, să le aruncăm peste gard o foarfecă, un cuțit, un batic, o bucată de pîine... Credeam că ne aflăm în fața unui ospiciu ; le consideram nebune. Și mai credeam, în naivitatea noastră, că vom putea păs-tră cele cîteva obiecte de îmbrăcăminte pe care le aveau asupra noastră și puțina hrană care ne mai rămăsese. Fără să ne inchipuim că peste două ore vom fi în aceeași situație, vom deveni și noi personajele acestui grotesc carnaval. Mai bine zis, o parte dintre noi, fiindcă mulți, la un

semn al doctorului Mengele, această fiară cu chip de om, cum aveam să ne dăm seama în curînd, au luat imediat drumul crematoriului.

Porțile Auschwitzului erau ca niște porți ale destinului. În pragul lor se despărțeau mamele de copii, frații de surori, soții de soțiile lor. Aici m-am despărțit și eu de fratele meu Zoltan, cu care venisem în același vagon. Pe drum m-a rugat să-i dau o bucată de slănină. I-am spus că slăcina o păstrăm pentru mai târziu; nu se strică. Ne-am să-mi pot niciodată ierta că nu i-am satisfăcut această dorință. De-atunci, de la poarta Auschwitzului, n-aveam să-l mai revăd niciodată...

Pe noi ne-au dus într-o hală uriașă, plină cu dușuri. „Pînă număr la trei, toată lumea se dezbracă“, a poruncit un SS-ist. Cîteva lovituri de cizme și cu bastoanele de cauciuc ne-au arătat că am ajuns într-un loc unde supunerea animalică era prima condiție. După ce ne-au tuns, a urmat un duș scurt și rece, doar cîteva secunde, după care — dezbrăcate și cu pantofii în mînă — ne-am îndreptat spre ieșire. Țin mînte că aveam o pereche de botine frumoase, cumpărate în primăvara aceluia an. În ele ascunsesem o forfecuță și un batic. SS-ista care aștepta la ieșirea din baie cu dușuri mi-a dat peste mînă și pantofii mi-au fost luați. După ce am ieșit de la duș, am primit și noi haine de bal mascalat.

Peste întregul lagăr se cernea o stranie muzică de fanfară.

Dintr-un morman de haine vechi am primit o cămășuță de copil, o pereche de saboți și o rochie mov, lungă, un fel de rochie de bal. Tunse la piele și îmbrăcate cît mai caraghios cu puțință, eram obligate să încercăm să opunem rezistență morții care ne asalta din toate punctele cardinale. Ne-am ținut de mînă, eu și verișoara mea, și am reușit să fim repartizate amîndouă în lagărul C, în aceeași baracă. Erau 32 de barăci și în fiecare trăiau cîte 1 200 de femei. Barăcile aveau la capete cîte o sobă imensă de cărămidă, în care iarna se făcea puțin foc. Țin mînte aceste sobe, fiindcă au jucat un rol într-o întîmplare tragică petrecută la o lună de la intrarea în lagăr. Nu-mi dau seama cum se întîmplase, dar doctorul Mengele și cu Eichmann n-au observat, la triajul făcut prin porțile Auschwitzului, că una dintre noi era însărcinată în luna a opta. A avut noroc, altfel ar fi mers imediat la crematoriu. După o lună, femeia, care era de la noi, din Lugoș, a născut. Am ajutat-o fiecare după puteri. Au răsărit, ca din pămînt, cîteva scutece, o bonefică. Eram foarte fericite. Ni se părea că nașterea acestui copil, o fetiță, ar fi un semn că viața poate învinge. Ne era, în același timp, o teamă imensă că miracolul nostru va fi descoperit. Noaptea dormea la sinul mamei, dar spre dimineață, la trei, cînd se scoteau la apel, o lăsam într-una din sobele de care v-am povestit. Noapte de noapte veneam, pe rînd, lingă fetiță să-i ascultăm gînguritul, să ne îmbărbăteze.

Așa au trecut două săptămîni. Dar într-o dimineață, Mengele, care nu prea obișnuia să intre în barăci, ne-a făcut o vizită, însoțit de unul din paznici. Se plimba printre noi cu cravașa în mînă, cînd dinspre sobă s-a auzit un scîncet. Noi toate, deținutele, incremeniserăm. S-a lăsat o tăcere de gheață. Ne țineam respirația. Apoi, deodată, plînsul de copil a umplut baraca. Nemții n-au dat semne că ar fi surprinși. Tacticoși, au

întrebat cine e mama. Apoi i-au ordonat, sub amenințarea pistolului, să-și scoată pruncul din sobă și să-l ducă la poarta lagărului. Ca o somnambulă, femeia s-a supus. Și-a dus copilul în brațe la poartă, lângă un punct de observație, o schelă de lemn în vârful căreia stătea un neamț cu mina pe pistolul automat. Aceasta s-a întâmplat pe la opt dimineața. Incet, se ridica pe cer soarele de iunie. Nu adia vântul, nu se vedea nici o pată de nor. Noi n-aveam voie să ne apropiem de copil mai mult de zece pași. Neamțul din vârful schelei de lemn stătea cu degetul pe trăgaci. În baracă, mama agoniza de durere, plîngea cu un plîns pe care nu vi-l pot descrie. Pe la prînz, m-am apropiat de copil, la cei zece pași îngăduiți. Scîncea stîns, tresărea în convulsii. Soarele torid îl ardea, muștele îi intrau în urechi, în nas, în gură. Nimeni n-a avut voie să-l ridice și a murit acolo, în soare, iar seara a fost cărat cu lada de gunoi la crematoriu. Pentru noi toate, a fost un șoc insuportabil. Am devenit și mai deprimate și mai convinse că din acest cerc al morții nu mai există scăpare. Fusesem urcate cu forța pe un Everest al cruzimii.

Crematoriile fumegau zi și noapte. Pe marginea unor gropi imense, în care ardea motorină, veneau, în șiruri de cîte doi, cei pentru care nu mai era loc în camerele de gazare supraaglomerate. Primeau un glonte în ceafă și se rostogoleau în groapă. Dar, repet, nu despre aceste scene de iad — despre care, de altfel, ați citit și dumneavoastră — vreau să vă povestesc. Vreau să evoc o scenă de mare dragoste și omenie la care am fost martoră.

Intr-o noapte a sosit un transport de deținuți cehi. Femeile au fost repartizate într-un cîmp de barăci, copiii într-altul. Noi ne aflam la mijloc, îi despărțeam. Intr-o zi s-a apropiat de gardul de sîrmă ghimpată un copil. Să fi avut vreo 12 ani. A aruncat în cîmpul nostru un bilețel înfășurat într-o piatră. Nu știu unde găsisese hîrtie și creion. Pe bilețel era scris numele copilului și rugămîntea de a-l arunca, la rîndul nostru, în celălalt cîmp, unde copilul credea că se află mama sa. Intr-adevăr, în cîmpul din stînga noastră mai erau vreo 10—12 femei din transportul ceh. Cîteva zile de-a rîndul se căraseră de acolo leșuri cu căruța la crematoriu. Se pare că izbucnise în rîndurile lor o epidemie de tifos și doar cîteva supraviețuiseră. Am îndeplinit rugămîntea și am aruncat bilețelul peste gard. L-am aruncat tare, fiindcă nu ne puteam apropia prea mult. De la o jumătate de metru, gardul, prin care trecea curent electric, te atrăgea și într-o clipă te făcea negru precum cărbunele. Femeile, cîte mai rămăseseră în cîmpul vecin, s-au aruncat toate asupra bilețelului. L-au citit și ne-au făcut semn că, într-adevăr, mama băiatului se afla acolo. Ei bine, în zilele care au urmat băiețelul nostru a aruncat mereu bucăți de pîine în lagărul nostru cu rugămîntea de a le arunca mai departe, mamei sale. Cît i-a fost cu putință, iubirea acestui copil s-a opus morții. Intr-o noapte, însă, și femeile și copiii au dispărut. După toate semnele, luaseră drumul camerelor de gazare. Dar acest gest de iubire nu se poate uita. El poate fi înscris în cartea de aur a speciei umane. Credem că dacă s-ar păstra în univers, dintre toate fap-

tele bune ale omenirii, doar povestea gestului de iubire al acestui copil, tot ar fi o mărturie suficientă că omul este, în mod fundamental, o ființă magnifică, o ființă bună.

.....

În fiecare săptămână aveau loc, în barăci, selecționări. Fiecare dintre ele reprezenta un pericol imens. Dacă dădeai semne de slăbiciune, erai imediat îndrumat spre „dispensar”, adică la camera de gazare. Într-o zi, o parte dintre noi am fost din nou duse la peron și încărcate în știutele vagoane de animale. Păraseam astfel Auschwitzul și ne îndreptam spre alt lagăr de exterminare, spre Stuthoff...

.....

Îmi vine în minte acum drama familiei medicului Kiss Arpad din Cluj. La intrarea în lagăr, el fusese despărțit de soție și fiică. La una dintre selecționări a fost luată fetița, care avea vreo 14—15 ani, de lângă mama ei. Nu numai mama, dar și noi toate încercasem să ocrotim copilul. Când fetiței i s-a făcut semn să iasă din rind, mama a început să urle în disperare. I-am astupat gura și am dus-o cu forța în baracă. Știam că „cine face gălăgie” e împușcat pe loc. Într-o oră, fumul de pe coșul crematoriului se ridica spre cerul de vară, albastru ca ochii acestei fetițe...

.....

La a cincea sau a șasea dintre selecționări a fost scoasă din rind și verișoara mea, Rozalia. Arăta jalnic, era slabă, iar pielea i se îngălbenise. Avea 17 ani, iar după aproape două luni de lagăr era de nerecunoscut. Ochiul de „expert” al lui Mengele o dibuise. Am apucat să-i strig: „Fugi, ascunde-te după baracă!” Nici eu nu mai puteam crede că e posibil așa ceva. Până atunci nu mai scăpase nimeni. Dar a avut noroc. Un noroc imens, cred că unic în sumbra istorie a Auschwitzului. S-a strecurat în spatele barăcii: „cursa” spre crematoriu a plecat și miracolul scăpării cu viață se înfăptuise.

.....

De fapt, selecționări, de un fel sau altul, aveau loc în fiecare clipă la Auschwitz. Iar una dintre cele mai dramatice se petrecea la așa-zisa masă de prinz. Cam la zece deținute exista o singură oală în care se turnau zece polonice de ciorbă. Cred că o făceau din iarbă cosită de pe marginea șanțului. Nu avea nici un gust, era plină de pământ, de așchii. Oala trecea din mână în mână. Sorbeam, n-aveam lingură. Cele de la coada șirului strigau la cea care lua oala să nu bea prea mult, să o dea mai departe. Dar ultimele două-trei rămâneau cam de fiecare dată chiar și fără acea fiertură, care constituia, în exclusivitate, masa de prinz. Dimineata mai primeam cite o cană de surogat de cafea, tot un fel de apă chioară, iar seara doar o feliuță de piine, pe care o mîncam firimitură cu firimitură. Uneori, noaptea, ascundeam în sin o bucată de piine cit o unghie. Dar dacă dormeai prea adînc, riscai să rămii și fără ea

.....

Într-o noapte, cu puțin înainte de a fi transportate în lagărul de muncă de la Stuthoff, tăcerea aglomerației de barăci a fost sfîșiată de lungi rafale de puști automate. Deținutele își țineau respirația ascultînd în beznă. Mai întii am crezut că e iarăși vorba de o execuție spontană,

izvorită din capriciul vreunui dintre călăii noștri. Dar nu, schimburile de focuri durau prea mult. Trebuie — gîndeam noi atunci — că s-a întimplat ceva deosebit. De ce să nu recunosc? — o clipă eu, și poate nu numai eu, m-am dus cu gîndul la sosirea trupelor aliate, la faptul că suferințele noastre vor lua sfîrșit. Dar n-a fost așa. Am aflat a doua zi că se răscolase grupul celor 60 de evrei care făceau de serviciu la crematoriu, cărînd cadavrele din camerele de gazare la cuptoare. La intervale regulate, din două în două luni, nemții obișnuiau să-i înlocuiască pe cărătorii de cadavre cu alții noi, cei vechi pierzîndu-și urmele și puțința de a depune mărturie despre crematoriu. Schimbarea echipei de ciocli fără voie urma să se facă a doua zi, iar aceștia erau conștienți că moartea va veni o dată cu zorile. Nu se știa cum, dar luaseră legătura cu partizanii. În miez de noapte, aceștia au tăiat gardul de sîrmă ghîmpată și au aruncat peste gardul electric cîteva arme. Evreii de la crematoriu s-au transformat într-un grup de comando, care a reușit, pentru aproape două ore, să fie stăpîn pe situație. Nemții au opus rezistență, dar balanța victoriei părea că se înclină în favoarea răsculaților. Răzbunarea acestora a fost cruntă, pe măsura suferințelor îndurate: un SS-ist luat prizonier a fost aruncat de viu în flăcările cuptorului. Destul de repede, însă, din două camioane a coborît un detașament de SS-iști înarmați pînă în dinți. Răsculații s-au bătut eroic, dar n-au rezistat în fața superiorității numerice a nemților. Cei prinși au fost și ei arși de vii. Cîțiva însă, se zvonea prin lagăr, au reușit să treacă la partizani. Să fi fost oare adevărat sau speranțele noastre născociseră această înfimă victorie a dorului de libertate?... A doua zi, teroarea a cunoscut un moment de virf. Și crematoriile au fost mai pline ca niciodată.

Aș vrea să spun, nu știu dacă cunoașteți, că moartea la Auschwitz era organizată ca o industrie. Din părul oamenilor se făceau covoare; din osemintele calcinate se fabricau îngrășăminte; din grăsimea umană se făcea săpun, „celebrul“ săpun de lux RIF, răspîdit și comercializat în toate teritoriile ocupate de fasciști. Mimeni nu știa ce înseamnă RIF. Abia după război, comunicatele aliaților au răspîdit o veste care a umplut Europa de groază: RIF (Reine Jüdische Fett) însemna „săpun pur de evreu“. Ceva mai odios nu putea fi imaginat. Oamenii au adunat acel săpun și l-au îngropat în cimitire. Și la Rm. Vilcea există, într-un cimitir, un loc unde a fost îngropat săpunul de om fabricat după „rețeta“ paranoiei fasciste.

Spre toamna lui 1944 am părăsit lagărul de la Auschwitz. La un moment dat s-au făcut în lagăr înscrieri pentru plecarea la muncă într-un alt loc. Cei înscriși — printre care firește că m-am numărat și eu, în dorința de a părăsi cît mai grabnic lagărul — au fost trecuți în revistă de o comisie în frunte cu Mengele, pentru a se vedea dacă sînt capabili să facă față drumului lung și muncii istoritoare la care nemții ne predestinaseră. Ne-au imbarcat, de data aceasta, într-un tren de persoane. Imi aduc aminte că am trăit un moment de spaimă cînd am intrat în toaleta vagonului. O persoană necunoscută, cu chipul desfigurat, mă pri-

vrea dintr-un tablou așezat pe perete. Tabloul mișca. După o clipă de derută mi-am dat seama că e propriul meu chip, reflectat în oglindă. Am chemat-o și pe verișoara mea Rozalia și am pus-o să privească în oglindă. Ne dezvățasem să ne privim chipurile; am suferit un adevărat șoc văzînd în ce stadiu de degradare ajunseseam. Am mers trei zile cu acest tren. N-am mîncat nimic. La un moment dat, pe un cîmp, nemții ne-au permis să coborîm și să mîncăm cîteva foi de varză împrăștiate pe acolo. Apoi, am ajuns într-o gară. Noaptea — fiindcă numai noaptea eram scoși din vagoane, indiferent de ora la care ajungeam — am fost transportați cu niște vagoaneți mici, din cele cu care se cară cărbunele, la cîteva kilometri distanță. Am aflat mai tîrziu că eram la Stuthoff.

Lagărul de la Stuthoff era situat într-o frumoasă pădure de brazi. Nu lipsea însă, din mijlocul acelor brazi faînici, simbolul vieții veșnice, crematoriul — expresia cea mai concretă a terorii naziste. Un contrast la fel de puternic exista între peisajul de vacanță care ne înconjura și bătăile crîncene, adevărate torturi, la care ne supuneau doi supraveghetori solizi, doi haidamaci tatuati pe tot corpul, încît începeai să tremuri numai cum îi vedeai. Probabil că se plictiseră să bată și să maltrateze pur și simplu, încît își creaseră un anume „stil“: așteptau ca deținutele să iasă din barăciile supraaglomerate, în care nu puteai respira, atrase de soare și de mirosul de brad de afară; ne lăsau cîteva clipe să privim dincolo de sîrma ghimpată, spre libertate, apoi brusc răsăreau ca din pămînt și, fără nici un motiv, începeau să ne lovească. De cele mai multe ori ne întorceam la barăci, tirîndu-ne, pline de singe. Plăteam scump cele cîteva clipe de liniște din preajma brazilor; și, totuși, deținutele, unele dintre ele cu ani mulți de Auschwitz în spate, nu rezistau tentației de a se întinde cîteva minute în curte, pe iarba cea moale...

Așa cum ne obișnuiseră, nemții — care vroiau, uneori, să ne dea impresia că ne hotărîm singure soarta — au întrebat cine vrea să meargă la muncă. De fapt vroiau să le determine pe deținutele slăbite, epuizate, să se demaște singure. N-aș putea spune cu certitudine ce s-a întîmplat cu cele care nu s-au înscris pe listele de muncă, dar e de presupus că nu degeaba instalaseră hitleriștii un crematoriu în mijlocul minunatei păduri de brazi de la Stuthoff. Eu și cu verișoara mea ne-am înscris pe listă. „Pe cîmp mai găsești un cartof rătăcit, o ceapă, o boabă de grîu...“ i-am spus Rozaliei.

Celor înscrise pentru muncă li s-au dat numere. Am primit atunci numărul 52 749. Identitatea ne-o pierdusem de mult, acum ne-o „recăpătăm“ sub formă de număr ...

De la Stuthoff am mers cîteva kilometri pe jos, încolonate, escortate de SS-iști cu cîini, apoi am fost imbarcate pe un vapor de mărjuri. Aici am adormit repede, epuizate, pe puntea goală. Am mers apoi cu vaporul vreo jumătate de zi fără să știm încotro. Cînd am coborît, noaptea, într-un port, un bătrîn marinar ne-a șoptit că sîntem la Danzig (n.r.: denumirea germană a orașului polonez Gdansk).

În noaptea aceea nimeni n-a dormit. Nemții ne-au ținut în picioare, încolonate cîte cincî, pentru a ne repartiza în lagăre de muncă. Veri-

șoara mea se afla în rîndul din față, iar eu, împreună cu patru din cele cinci cumnate ale mele, formam rîndul din spate. Numărătoarea ne-a despărțit. Verișoara mea a plecat cu un lot de alte 500 de femei spre o destinație necunoscută. Dimineața, cînd am ajuns în lagărul de muncă de la Steinorth, am observat — la apel — că Rozalia nu se afla aici, că fusese repartizată în altă parte. Pentru mine această despărțire a fost ca o pierdere a propriului copil. Eu aveam 31 de ani, iar Rozalia era încă o adolescentă; pentru cei 17 ani ai ei era destul de firavă, ca să nu mă mai gîndesc la halul de slăbiciune în care se afla. Știam că fără mine nu avea să reziste, precum știam că dacă nu aveam s-o regăsesc nici eu n-aș fi putut supraviețui. Peste trei zile, o întîmplare fericită a făcut să aflu că Rozalia se găsea într-un lagăr de muncă la 5 kilometri distanță de-al nostru. Trebuia să fac totul pentru a o regăsi, pentru a fi din nou împreună. Și am făcut ...

Lagărul acela nu avea bucătărie proprie, astfel încît, zilnic, la prînz, venea de acolo o căruță cu niște bidoane, însoțită de un căruț și de două deținute. Aflîndu-mă la bucătărie, le-am întrebat: „Unde duceți voi mîncarea asta?“ Ele mi-au spus că o duc la depărtare de 5 km, unde se află un alt lagăr de muncă. Am mai aflat că deținutele erau sosite acolo de o săptămînă. „Am fost transportate cu vaporul“, mi-a spus una dintre deținute. Cred că am sosit deodată cu voi“. Le-am rugat să se intereseze în barăci dacă există acolo Klein Rozalia, deținuta cu nr. 52750 (ea fusese înregistrată imediat după mine). Mi-au spus că, după cîte își amintesc ele, în lagăr există o fată care plînge, spunînd că a fost despărțită de verișoara ei. Nu știau cum o cheamă. Mie mi-a trecut atunci un fior prin inimă, la gîndul că este vorba de Rozalia, verișoara mea...

În sfîrșit, bănuiala mi-a fost confirmată: Rozalia trăia și se afla în lagărul vecin. Bucuria, însă, mi-a fost scurtă, jîndcă nu întrevedeam pe moment vre-o cale de a o reîntîlni. În coșmarurile mele mi-o închipuiam cedînd în fața muncii grele la care era forțată, mi-o închipuiam îmbolnăvindu-se și sub amenințarea morții care le aștepta pe toate cele ce nu rezistau îndrăcitului regim de viață din lagărele fasciste.

Șansa mea s-a numit curajul. Am încercat să fac imposibilul, adică să-l înduplec pe comandant s-o aducă pe Rozalia în lagărul unde eram eu. M-am dovedit un bun psiholog. Știam că risc: simplul fapt de a ridica o asemenea problemă în fața unui SS-ist ar fi putut să provoace una din acele crize de irascibilitate în care pistolul era scos din teacă și totul se termina rău pentru deținută. Am prins momentul cînd comandantul părea în toane bune și, într-o zi, la apelul de dimineață, am ieșit și i-am raportat situația, spunîndu-i că am fost despărțită de „șoara mea“. Voiam să fiu mai convingătoare. Pentru comandant rugămîntea aceasta a părut amuzantă. Se pare că „stăpînilor“ naziști le plăcea uneori să se joace cu destinele noastre. Li oferisem șansa să facă pe „vrăjitorul cel bun“. A pus însă o condiție: ca una dintre deținutele din lagărul nostru să accepte să treacă în lagărul vecin în schimbul Rozaliei.

Încă o dată am înțeles, cu acest prilej, că bunătatea umană și spiritul de solidaritate ies la iveală în cele mai dramatice situații. O colegă

din lagăr, compatrioată de-a noastră din Ardealul ocupat de horthyști, s-a oferit să iasă la apel și să-i spună comandantului că are o rudă în lagărul vecin și-l roagă să fie transferată în locul Rozaliei.

Am îmbrățișat-o înainte de a se urca în căruță și de atunci n-aveam s-o mai revăd niciodată. În doua zi, în căruța cu bidoane venea Rozalia, iar bucuria vederii noastre a fost fără margini. Cîștigasem o bătălie...

La Steinorth am mai rămas o lună, fasciștii întrebunțindu-ne la săpatul tranșelor. Apoi, rînd pe rînd, au început să plece convoaie de deținute spre o altă destinație: necunoscută. Prin septembrie '44 am simțit că vine și rîndul nostru. Spun „al nostru“ pentru că era vorba de mine, de verișoara mea Rozalia, cit și despre cele cinci cumnate ale mele, cu care mă reintîlnisem aici, la Steinorth.

La sfîrșitul lui septembrie '44 s-a desființat lagărul de la Steinorth. Mai rămăsesem acolo vreo 250 ... Ne-au luat și ne-au dus la Krumou, o localitate tot în Polonia; aici se afla ferma unui SS-ist. Fusese „împroprietărit“ imediat după cîștigarea Poloniei de către hitleriști. La început am fost cazate într-un șopron uriaș; dormeam în paie și fîn ... Plecam la lucru dimineața, cu noaptea-n cap, pe ploaie, pe vînt, dezbrăcate; aveam pe mine doar o rochiță. Lucram tot la tranșee, dar, după vreo lună, ne-au pus să săpăm niște gropi antitanc. Erau de vreo trei metri adîncime și aproape de patru metri înălțime. Pămîntul era tare, cu multă piatră. Dădeam cu tîrnăcopul în neșire, ca niște mecanisme vii. Muncă epuizantă, multe dintre noi n-au rezistat. Iar soarta acestora era pecețluită. SS-iștii, paznicii noștri de zi cu zi, nu-și pierdeau timpul cu cele neputincioase, cu înjirmele. Plecam la lucru dimineața și veneam seara. Prînz nu era. Seara — o ciorbă lungă și porția de piine pentru ziua respectivă, vreo sută de grame. De multe ori ne întorceam plouate, înghețate; așa ne culcam în paiele acelea, care începuseră să putrezească de-atîta apă. Mai tirziu, cînd au fost aduse aici încă 250 de deținute, ne-au făcut zece barăci din placaj. În fiecare baracă dormeau cîte 50 de femei.

În această perioadă am cunoscut-o pe doctorița Blum Ella din Cluj, de care m-am atașat foarte mult; o femeie care a fost în stare de cîteva acte de mare curaj, în acele zile de maximă amenințare, cînd putea cădea pradă în orice clipă furiei fasciștilor muribunzi.

Sînt două momente în care curajul și omenia Ellei Blum au fost de neprețuit. Unul dintre aceste momente a fost hotărîtor pentru viața mea și a Rozaliei, iar, în celălalt, doctorița s-a dovedit salvatoarea unor alte deținute.

Iată despre ce este vorba:

Cu șiretenia lor bine cunoscută, SS-iștii din conducerea lagărului de la Krumou au anunțat, într-o bună zi, că acele deținute care se simt bolnave și incapabile de muncă pot să-și înscrie numele pe o listă, urmînd să se reîntoarcă la lagărul de la Stuthoff. Ne-am grăbit să ne înscriem: eu, Rozalia și celelalte femei din echipa noastră de muncă.

S-au înscris și alte femei ; un număr destul de mare ... Am luat această hotărâre fiindcă ajunsesem la capătul puterilor. Era mijlocul lui decembrie, cu un ger cumplit, iar tirnăcopul ricoșa din pământul înghețat. Din zori și pînă noaptea tirziu săpam, cum am mai spus, gropi adînci anti-tanc. Săpam, săpam, în neștire, ca într-o lume de robi, exterminabilă ; a doua zi dimineața găseam gropile pline cu zăpadă. O dam la o parte cu greu și iarăși începea acel monstruos și dezarticulat „dans“ al tirnăcoapelor ; muncea cu cîinii în spatele nostru și sub amenințarea pistolului automat. Nu te puteai opri nici să-ți trași răsufierea ...

După ce ne-am înscris, supraveghetorii noștri ne-au cerut să le predăm hainele de muncă — de fapt niște rochii subțiri — și saboții, rămînînd fiecare desculțe și în cămăși. Ne-au strîns pe toate cele destinate transportului pentru Stuthoff într-o baracă. A doua zi dimineața, cînd doctorița Ella Blum a dat cu ochii de mine, a rămas înmărmurită. M-a tras deoparte și mi-a spus că de fapt mă înscrisesem pe lista morții. Hitleriștii, în perfidia lor, încercaseră — prin această stratagemă — să le depisteze pe cele slabe și bolnave. Și cum la Krumou nu era crematoriu, expediau pe cele care nu mai puteau munci la Stuthoff : prin urmare, le duceau la moarte. Mi-a deschis ochii Ella, dar ne-am dat amîndouă seama că era prea tirziu. Transportul spre Stuthoff urma să plece în cel mai scurt timp. Ella nu mi-a dat prea multe speranțe, dar mi-a promis că va face totul ca să mă salveze.

Marele și unicul prilej de a fi salvată s-a ivit, în aceeași zi, cu ocazia unei inspecții a comandantului lagărului pe care Ella Blum l-a însoțit în calitate de medic. Ca din întimplare, doctorița a atras SS-istului atenția asupra mea și a verișoarei mele, Rozalia, spunînd : „Iată, aceste două deținute, care arată destul de sănătoase, încearcă să se sustragă de la muncă, de la datoria lor față de marele Reich“. Înșelat de vorbele Ellei, comandantul a dat ordin să fim scoase din grup. Și astfel, speculîndu-se pofta de exploatare a SS-istului, noi am scăpat și de data aceasta cu viață.

Al doilea moment s-a petrecut pe la mijlocul lunii ianuarie 1945, cînd fasciștii, aflați în retragere, suportînd pe front înfrîngere după înfrîngere, s-au hotărît — cuprinși de panică — să evacueze și lagărul de la Krumou. Pe acelea dintre noi care erau într-atît de bolnave încît nu puteau merge — șaptesprezece la număr — fasciștii le-au dus într-un dispensar improvizat, de fapt o cocină mare, lăsînd impresia că vor fi abandonate. Cînd noi, toate celelalte, stăteam încolonate și gata de plecare spre Germania, l-am văzut pe comandantul lagărului cum o cheamă pe doctorița Ella Blum, dîndu-i un plic și o cutie. I-a dat și cîteva dispoziții în șoaptă.

Convoiul s-a urnit, dar Ella a rămas pe loc, între două santinele. Am mers o zi întregă, gîndindu-mă obsedant la ce se va fi întîmplat cu prietena și salvatoarea noastră. Seara, cînd am făcut un popas, am auzit-o pe una dintre deținute strigînd : „Uite, vine doctorița !“ Ella era palidă. În ochi purta o groază nedefinită și tremura din tot corpul. Cînd m-am apropiat de ea mi-a șoptit : „Nu mă întreba de ce-am rămas, că nu pot să-ți spun...“. Abia peste două zile, în timp ce convoiul epuizat

mărșăluia prin zăpadă, Ella a rupt tăcerea și mi-a destăinuit teribilul ei secret. „În plicul acela era un ordin pe care trebuia să-l execut. Și sentința pentru neexecutare: moartea! Iar în cutie se afla un ser care ucidea instantaneu. Trebuia să le injectez pe cele șaptesprezece bolnave rămase în infirmerie. Cei doi SS-iști m-au condus pînă în încăpere. Apoi, au ieșit afară, spunîndu-mi să execut ordinul. Și au îndreptat automatele spre mine... Le-am culcat pe bolnave cu fața în jos. Le-am spus, în șoaptă, adevărul. Nu puteam să fac ceea ce mi se ordonase. Eram medic, nu puteam... Am riscat totul. Le-am spus să stea nemișcate, ca și cum le-aș fi injectat. Am așteptat. O așteptare grea. Minutele treceau, ca orele, orele ca zilele. După un timp mi-am zis: fie ce-o fi! Am ieșit afară, cu pași pierduți, ca după o obligație care mi-a distrus mintea. «Ți-ai făcut datoria?» — parcă m-a fulgerat ca un glonte vocea unui SS-ist. Am spus un «da» pe care nici eu nu l-am auzit. Așteptam ca cineva să-mi ofere un pai de care să mă prind... Mergeam cu pași pierduți, iar cei doi SS-iști după mine. Gîndeam că totul se prăbușește dacă intră vreunul în infirmerie... Am ajuns, apoi, convoiul din urmă. M-ai văzut cum eram“.

După un timp, Ella s-a întors iar spre mine: „Trăiesc! ... Trăiesc fetele! ... Trăiesc!“ — repeta ea stăpînită de o bucurie tulbure.

Imi aduc bine aminte de clipele acelea grele din ianuarie 1945. Căutam să scap, căutam un adăpost unde să mă ascund. Nu puteam însă părăsi convoiul morții fără să iau cu mine pe Rozalia și Ella. Era în noaptea de 27 spre 28 ianuarie. Fuseserăm cazate în citeva case, într-un sat polonez evacuat de hitleriști. I-am zis Ellei: „E timpul să fugim“. Mai aveam în suflet un crîmpei de viață și de speranță. Dar Ella s-a împotrivit: „Nu pot, nu pot lăsa fără medic aceste biete femei...“. În noaptea aceea multe dintre deținute s-au ascuns pe unde au putut. Dimineața, cînd SS-iștii le-au observat lipsa, au plecat în căutarea lor. Trei dintre ei, niște adevărate gorile, le-au luat urma, împreună cu ciinii. Noi, celelalte, stam aliniat în ger, pe șoseaua națională de la marginea satului, pázite de alți patru SS-iști. Auzeam din cînd în cînd împușcături. Prin șire de paie, prin poduri de case, prin diferite ascunzători SS-iștii lăsau, de fapt, în urmă jertfele dorului nostru de libertate. Aveam să aflu mai tîrziu, prin martie, că de la acel măcel scăpaseră doar două surori din Huedin, Cipu și Aiduș Albert, care se ascunseseră într-o batoză. Se urcaseră pe o scară: apoi, au tras scara după ele. A doua zi dimineața ciinii le-au pierdut urma.

Stînd aliniat pe șoseaua aceea pustie, într-un ger sticlos, am văzut cum se apropie de noi un alt lot de deținute. Printre ele am zărit-o pe Irma, cumnata mea, epuizată de durerea drumului greu. Era mai mult tîrîtă de alte două cumnată de-ale mele. Un SS-ist s-a apropiat de ea și a tras-o spre șanț. Una dintre cumnate, care se mai ținea pe picioare, a început să urle în disperare: „Eu nu mai pot merge, pe mine împușcați-mă!“ ...Dar SS-istul, mașinal și imperturbabil, a apucat-o pe Irma de păr și i-a tras un glonte în ceafă.

Cu cât mă apropiam de țară, de pământul fierbinte al României, simțeam cum îmi revin puterile, cum reîncep să devin om, în toate drepturile pe care această condiție le implică. De la Budapesta la Oradea am mers cu un mărjar, iar de aici pînă la Cluj cu un tren de persoane. Cînd am trecut granița, acum reaşezată în drepturile ei istorice prin jertfele ostaşilor români, care, aflasem, luptaseră cu eroism pe frontul antihitlerist, nu mi-am mai putut reține un plîns zguduitor. Erau lacrimile suferințelor îndurate în lagărele de neagră teroare fascistă, amestecate cu lacrimi de fericire imensă pentru regăsirea pămîntului drag al țării. Era ca și cum m-aș fi regăsit la pieptul mamei mele și i-aș fi povestit tot ceea ce îndurasem din partea celor mai mari dușmani pe care îi avusese vreodată specia umană.

Era în după-amiaza zilei de 16 mai 1945, cînd am ajuns pe peronul gării din Cluj. Am trăit atunci momente sfișietoare, de mare zbucium sufletesc. Pe mine și pe Rozalia ne-au înconjurat zeci de oameni, bărbați distruși de durere, în așteptarea soțiilor și a copiilor ce fuseseră luați și trimiși, asemeni nouă, în lagărele fasciste de exterminare. Ni se arătau fotografii de femei tinere, frumoase și eram întrebate dacă nu cumva le-am văzut, dacă nu cumva le cunoaștem, dacă le-am întîlnit și știm ceva de soarta lor. Stăteam pe peron împietrite de durere; prin fața ochilor îmi treceau convoaiele jalnice ale deținutelor de la Auschwitz, Steinorth, Krumou... Poate le cunoscusem pe unele dintre femeile din fotografii, poate mărșăluiseam alături de ele, sub amenințarea pistolului, poate împărțisem cu ele bucățica noastră amară de pîine, poate le văzusem căzînd împuşcate în ceafă sau poate le petrecusem cu privirea spre camerele de gazare ... Dar cine le-ar fi putut recunoaște? În fotografiile acelea arătau tinere, frumoase, iar acolo, în lagăre, alături de noi, văzusem niște umbre mișcătoare, acolo eram toate stoarse de viață.

Pe la începutul lui iunie, m-am întors, împreună cu Rozalia, în satul nostru, Panticeu. Odinioară, sătenii ne conduseseră pînă la marginea satului. Tot aici ne așteptau și acum, întîmpinîndu-ne cu lacrimi în ochi, îmbrățișîndu-ne. Numai că atunci fusesem 92, acum însă eram doar două...

VII. „AM PIPĂIT CELE 126 DE CADAVRE“

În Sărmașul cotropit de trupele
horthyste (septembrie 1944)

București, 8 februarie 1945

REFERAT**în chestiunea masacrelor de la Sărmaș**

Am fost vizitat de cițiva supraviețuitori ai masacrului de la Sărmaș care mi-au înfățișat — în afară de amănuntele îngrozitoare ale crimelor — unele probleme speciale ce se pun evreilor din localitate.

Ei sint complet sărăciți pentru că, după săvârșirea crimelor, toate bunurile mișcătoare, fie gospodărești, fie comerciale, au fost prădate. Este adevărat că au rămas imobilele a căror proprietate le-a revenit, dar din acestea ei nu pot realiza deocamdată nimic. (În legătură cu aceasta se deschide problema imobilelor rămase fără stăpîn deoarece au fost uciși familii întregi din care n-a mai rămas nici un moștenitor legal și trebuie împiedicat ca acestea să intre — codul civil — în patrimoniul statului).

Durerea acestor evrei e cu atit mai mare cu cît nu s-au putut împlini nici măcar îndatoririle religioase față de martirii lor. Indiferent dacă această durere pornește din fanatism religios sau din pietate omească, ea trebuie înțeleasă și mîngiiată. Oarecare mîngiere li s-ar aduce dacă vor fi ajutați să dezgroape cadavrele din cele 2 gropi comune pentru a le înhuma într-un cimitir cu gropi individuale.

Pentru aceasta e nevoie de :

1) Un ordin al Ministerului de Interne către primăria comunei Sărmaș, jud. Cluj-Turda, de a dona Comunității evreilor din Sărmaș o suprafață de cca. 2 000 m² din izlazul proprietatea comunei, la locul numit „SUSCUT“, pentru a se înființa acolo un cimitir destinat evreilor masacrați de unguri în ziua de 17 septembrie 1944.

2) Un ordin al Inspectoratului de Jandarmi către Legiunea Cluj-Turda, pentru a înlesni operațiunile de deshumare și înmormîntare, procurînd, prin rechiziții, mină de lucru și mijloace de transport.

3) Suma de maximum 2 milioane lei necesară pentru sicrie, pinză rituală, tăblițe funerare etc.

Am primit delegația din partea Inspectoratului Jandarmeriei și voi pleca la Sârmaș în ziua de 19 februarie.

MATATIAS CARP

D.C.F.R.J., vol. VI, p. 27.

156

PROCES VERBAL

Astăzi, douăzeci și două februarie, anul una mie nouă sute patruzeci și cinci, orele 17, în comuna Sârmaș, la postul de jandarmi.

Noi,

Căpitan Pușcașiu Emil, comandantul Legiunii Jandarmi Cluj, delegat al Parchetului Curții Marțiale a Corpului 6 Teritorial Sibiu și Matatias Carp, avocat din București, strada Grigore Alexandrescu nr. 70, delegat al Federației Uniunilor de Comunități Evreiești din țară :

Avînd în vedere ordinul nr. 327.443 din 8 februarie 1945, al Parchetului Curții Marțiale a Corpului 6 Teritorial Sibiu, precum și adresa nr. 52.652 din 25 ianuarie 1945, a Inspectoratului General al Jandarmeriei și delegațiunea nr. 488 din 28 ianuarie 1945, a Federației Uniunilor de Comunități Evreiești, prin care se dispune exhumarea cadavrelor ce se vor găsi în comuna Cămăraș, județul Cluj, pe șoseaua Cluj—Tg. Mureș, la punctul numit „Suscut“ și cercetarea faptelor ce au dus la masacrul în masă și la jefuirea populației evreiești din comuna Sârmaș ;

În ziua de 21 februarie 1945, orele 8 ne-am prezentat comandantului militar sovietic Cluj, raportînd dlui colonel Machedon Alexandru, comandantul militar al Clujului, că s-a fixat pentru acea zi începerea operațiilor de exhumare a cadavrelor și de anchetă a împrejurărilor care au dus la masacrarea populației evreiești din Sârmaș. Totodată am solicitat delegarea unui ofițer sovietic care să participe la lucrările comisiunii de anchetă.

D-sa ne-a făgăduit că, dacă va fi posibil, va trimite un ofițer care va veni ceva mai tirziu.

Ne-am transportat apoi la punctul „Suscut“, situat între km 53—54 pe șoseaua națională Cluj—Tg. Mureș, unde am găsit prezenți pe următorii :

Hönig Ignațiu, rabinul Comunității Evreilor din Sârmaș, împreună cu cițiva fruntași ai obștii din comună ;

Medicii : dr. Emil Mora, medic al Circumscripției Sărmaș, dr. Ghitta Gavrilă, medic al Circumscripției Sînpetru și dr. Hirsch Adolf, medicul Comunității Evreiești din comuna Sărmaș ;

Subofițerii de jandarmi : plut. Mesina Dumitru, șeful postului jandarmi Sărmaș, plut. Eđaru Constantin, șeful postului Sărmașel, plut. Moisa Vasile, șeful postului jandarmi Geaca și plut. Maiuga Nicolae, secretarul biroului judiciar de la reședința Legiunii jandarmi Cluj, precum și o seamă de localnici din comunele Sărmaș, Cămăraș, Catina, Geaca și Turda.

Ne-am urcat pe dealul „Suscut“ la o distanță de 800 m de la șosea, unde chiar aproape de vârful dealului, pe un mic podiș, sub o ripă, în care se afla înainte scaldătoarea bivoliilor de pe izlazul comunal, am găsit două urme de gropi de următoarele dimensiuni :

Prima de 10 m lungime și 2,5 m lățime, iar a doua de 9 m lungime și 2 m lățime, separate de o movilă largă de circa 10 m.

Reprezentanții obștii evreiești din Sărmaș ne-au declarat că la 8 septembrie 1944, în timpul ocupării vremelnice a comunei Sărmaș, de către trupele maghiare, întreaga populație evreiască din comună, numărînd în acea zi 126 suflete, a fost ridicată din case și de pe stradă de către jandarmii unguri însoțiți de sâtenii unguri din comună, iar mai tirziu cu 8 zile acești evrei au fost uciși, pe dealul „Suscut“, cadavrele lor fiind azvirlite în cele 2 gropi sus menționate. Reprezentanții obștii evreiești ne-au prezentat lista nominală a victimelor, care — vizată de noi — se atașează prezentului proces verbal.

S-a procedat apoi la săparea pămîntului de la suprafața primei gropi și la adîncimea de 50 cm, au început a apărea cadavre.

Constatînd că primele presupuneri erau întemeiate, am pornit operațiunile de săpare în suprafață și adîncime, iar apoi de exhumare a cadavrelor.

Operațiunile au durat 29 ore, de la 21 februarie orele 11, pînă la 22 februarie 1945, orele 16, cu o pauză în timpul nopții.

Au fost găsite și exhumate din ambele gropi 126 cadavre, dintre care : 31 bărbați, 52 femei și 43 copii sub 15 ani. Aceste cifre concordă ca total și repartizare pe sex și grupe de vîrstă cu lista ce ne fusese predată înainte de exhumare de către reprezentanții obștii evreiești din Sărmaș. Cadavrele au fost găsite precum urmează :

65 în prima groapă și 61 în cea de a doua.

Am procedat apoi la luarea jurămîntului legal al dlor medici dr. Mora Emil, dr. Ghitta Gavrilă și dr. Hirsch Adolf, după care s-au urmat lucrările medico-legale de constatare a cauzelor morții.

Majoritatea cadavrelor — intrate de mult în descompunere — prezentau urmele de pătrundere a proiectilelor, stabilindu-se astfel, în genere, uciderea tuturor prin arme de foc.

Foarte multe cadavre — în special cele din groapa a doua, unde s-au aflat mai mult femei și copii — prezentau urme de violențe, din cele mai sălbatice, avînd craniile zdrobite și chiar sfărîmate de pe urma loviturilor puternice provocate de corpuri tari sau ascuțite (paturi de armă, tirnăcoape, lopeți etc.) ; multe corpuri erau străpunse sau chiar sfîșiate de arme albe ; altele aveau oasele membrilor superioare sau inferioare fracturate.

Cadavrele au fost aruncate de-a valma unele peste altele, găsindu-se totuși corpuri îmbrățișate, un soț îmbrățișându-și soția, tată stringînd la piept copilășul.

S-a constatat la unele cadavre — în special la copii — lipsa orificiilor de pătrundere a proiectilelor, ceea ce lasă presupunerea că, nefiind atinși de loviturile armelor, au fost îngropați de vii. În orice caz starea de descompunere a cadavrelor nu permitea stabilirea, prin autopsia organelor interne, a cauzelor reale ale morții.

Cadavrele au fost găsite complet dezbrăcate și descălțate. Numai la cițiva copii au fost găsite ghetuțele și ciorapii în picioare.

În ambele gropi s-au găsit tuburi de mitralieră și numeroase tuburi de pistol, cal. 9 mm.

Cu ajutorul localnicilor, al membrilor de familie rămași în viață, precum și al medicilor care au îngrijit această colectivitate timp de peste 10 ani, s-au putut identifica un număr de 31 cadavre.

Detaliile operațiunilor de constatare a cauzelor morții, precum și de identificare a cadavrelor sînt consemnate în alăturatul act medico-legal.

În cursul operațiunilor de exhumare s-au scos 12 fotografii care, vizate de noi, se alătură prezentului dosar.

Cadavrele au fost predate membrilor familiilor rămași în viață și reprezentanților obștii evreiești din Sărmaș, pentru a fi reînhumate.

Am procedat apoi la cercetarea martorilor și informatorilor, care ne-au dat relațiuni asupra faptelor petrecute și indicațiuni asupra vinovățiilor și răspunderilor. Depozițiunile acestora sînt consemnate în alăturatele declarațiuni.

Se menționează că din cercetările făcute a rezultat vinovăția următorilor localnici unguri din comuna Sărmaș și împrejurimi :

Varga Iuliu și Varga Ecaterina, foști farmaciști în comuna Sărmaș, Biro Iosif, fost locuitor în comună și venit ca pretor maghiar din prima zi a ocupației, magnații unguri din împrejurimi și anume : Betegh Alexandru, grof din comuna Balda, Kemeny Bella, grof în comuna Cămăraș, Moitely Ștefan, grof în comuna Silivaș, Gall Iosif, grof în comuna Silivaș, Wacsman Carol, grof în comuna Tăcșor, Wacsman Elemer, fiul celui de mai sus, Bethlen Daniel, Szalai Alexandru, fost primar al comunei Sărmaș, Cziraky Iosif, fost ajutor de primar ; Szekelly Marton, Balint Iosif, Borbey Ludovic, Zsigmond Nicolae, foști comandanți ai Gărzii Naționale maghiare ; Incze Iosif, Szas Ștefan, Borbey Șandor, Moruncz Ștefan, Sütő Ioan junior, Lucaci Mihai, Bus Karol, Bartha Mihai, Barabas Ludovic, Barabas Ștefan, Szinco Ludovic junior, Sütő Coloman, Felvinczy Ioan, Bereczky Mozes, Kutyl Bella, Kiss Pavel.

Cei de mai sus nu au putut fi cercetați din următoarele cauze :

Farmacistul Iuliu Varga și soția sa Ecaterina, reîntorși în comună în ziua de 5 noiembrie 1944, s-au sinucis.

Locuitorul Kiss Pavel, chemat de noi, în timpul cercetărilor, s-a spînzurat.

O parte din vinovați au dispărut odată cu plecarea trupelor maghiare, iar alții după aceea.

O parte din vinovați, care au fost arestați cu prilejul primelor cercetări, au dispărut după eliberarea lor de către Parchetul Curții Marțiale din Sibiu.

Din cercetările făcute de noi, rezultă următoarele :

Localitatea Sărmaș, a fost ocupată de trupe maghiare în ziua de 5 septembrie 1944. După două zile a sosit o trupă de jandarmi de tărâie unei companii, comandată la început de locot. Balasz, iar mai târziu de căpitanul Lancz Laszlo, ajutat de subalternii locot. Vekardy, ajutor de locot. Fekete, ajutor de sublt. Holosz, plut. major Horvath și plutonierii Polgar și Szabo. Această trupă provenea din Școala de jandarmi Zalău.

În ziua ocupării comunei de trupele maghiare s-au constituit Gărzile Naționale Maghiare compuse din toți locuitorii unguri de la vârsta de 15 ani în sus, sub comanda lui Szekely Iosif, căruia i-a succedat a doua zi Szekelly Marton.

Chiar din primele zile, populația maghiară a început jefuirea populației românești și evreiești din Sărmaș, ajungându-se la asasinat.

În același timp, o consfătuire a adunat în casele farmacistului ungar Iuliu Varga pe magnații unguri din împrejurimi, care, într-un cadru solemn, au hotărât exterminarea evreilor din Sărmaș.

În ziua de 8 septembrie 1944, după ce evreii din localitate au fost obligați să însemne locuințele cu cîte o stea galbenă, au pornit echipe mixte, formate din jandarmi maghiari și sătenii unguri, membri ai gărzii naționale, care au ridicat pe toți evreii din localitate, în număr de 126.

Internați în lagărul înființat în șura și șopronul casei picherului Pop Ioan, cei 126 evrei au fost chinuți în mod sălbatic, timp de 8 zile. Au fost bătuți, puși la corvezi grele și munci de batjocură, iar unele din femei și fete au fost necinstite.

În timp ce evreii erau închiși în lagăr, primarul ungar Szallay Alexandru și ajutorul de primar Czyraky Iosif au împărțit locuințele evreilor între localnicii unguri, lăsându-i pe aceștia să jefuiască întregul avut. Aproape întreaga populație maghiară a comunei Sărmaș a luat parte la acest jaf.

În ziua de 16 septembrie 1944, 20 bărbați evrei au fost ridicați din lagăr și duși la punctul „Suscut“, unde au fost obligați să sape două gropi. După cîteva ceasuri, toți evreii din Sărmaș, în număr de 126, au fost ridicați din lagăr și transportați de asemenea pe dealul „Suscut“. În noaptea de 16—17 septembrie 1944, între orele 2 și 6 dimineața, acești evrei au fost măcelăriți și aruncați în cele două gropi.

Se anexează actul medico-legal, procesul verbal de luarea jurămintului medicilor, lista nominală a victimelor, 12 fotografii și declarațiile următorilor martori și informatori : plut. Mesina Dumitru, șeful postului jandarmi Sărmaș, dr. Mora Emil, Cherteș Iacob, Aluasi Ioan, Moceanu Ioan și Bus Karol.

Drept care am încheiat prezentul proces verbal, spre cele legale.

Delegatul F.U.C.E.

Comandantul Legiunii Jandarmi Cluj

(ss) Av. MATATIAS CARP

Căpitan (ss) EMIL PUȘCAȘIU

M. Carp, Sărmaș, p. 29—33.

ACT MEDICO-LEGAL

Astăzi, douăzeci și unu februarie 1945, ora 11, subsemnații: dr. Emil Mora, medicul Circumscripției Sărmaș și dr. Ghita Gavrilă, medic al Circumscripției Sînpetru de Cîmpie, însoțiți fiind de dl căpitan Pușcașiu Emil, comandantul Legiunii de Jandarmi Cluj și dr. Hirsch Adolf, medicul Comunității Evreiești, ne-am deplasat, în urma adresei nr. 327443/945 a Curtii Martiale a Corpului 6 Teritorial Sibiu, în comuna Cămăraș, punctul numit „Suscut“, pentru a proceda la exhumarea cadavrelor evreilor din comuna Sărmaș, județul Cluj, care în noaptea de 16/17 septembrie 1944, au fost masacrați de jandarmeria maghiară.

După depunerea legiuitului jurămint, am procedat la cele legale. La punctul sus amintit, se văd desemnate două gropi mari.

Procedînd la săparea primei gropi, după îndepărtarea unui strat de pămînt de 50 cm, se văd o mulțime de cadavre aruncate unul peste altul. Procedînd la ridicarea cadavrelor, se constată că în această groapă, care are o lungime de 10 m și 2,5 m lățime și unul și jumătate adîncime, se află 65 de cadavre și anume: 22 cadavre femei adulte, 20 cadavre bărbați adulți, 23 cadavre copii de la 0—15 ani.

La examenul extern se constată la o parte din cadavrele adulte orificii de intrare a unor proiectile de arme de foc care au produs moartea. unele cadavre, îndeosebi cele de copii, prezintă craniul zdrobit de corpuri contondente (pat de pușcă, tîrnăcoape, lopeți).

Procedînd la dezgroparea celei de a doua gropi, după îndepărtarea unui strat de pămînt de 50 cm și îndepărtarea cadavrelor, se vede că această groapă are dimensiunea de 9 m lungime, 2 metri lățime și 1,60 m adîncime. Exhumînd cadavrele se constată că în această groapă se află 11 cadavre de bărbați adulți, 30 cadavre femei adulte și 20 cadavre copii sub 15 ani. Majoritatea acestor cadavre sînt mutilate în mod îngrozitor, cu capetele zdrobite de corpuri contondente, cu picioarele și mîinile fracturate și multe din ele fiind spintecate de arme albe; numai puține din ele prezintă urme de împușcare. Copiii îndeosebi, loviți și zdrobiți, par să fie îngropați încă în stare vie. Cadavrele fiind într-o stare de putrefacție foarte înaintată, autopsia amănunțită nu s-a putut face.

Dintr-un total de 126 cadavre au putut fi identificate după unele semne particulare, ca dinți, formația craniului etc., următoarele:

1. Albert Estera de 33 ani.
2. Baruh Iacob de 82 ani.
3. David Mihai de 45 ani.
4. Davidovici David de 49 ani.

5. Ernster Adolf de 31 ani.
6. Ernster Iuliana de 27 ani.
7. Erczman Adolf de 82 ani.
8. Fișer Farcaș de 75 ani.
9. Fegyveres Maximilian de 62 ani.
10. Fegyveres Magdalena de 61 ani.
11. Fegyveres Viorica de 21 ani.
12. Farcas Ludovic de 12 ani.
13. Farcas Herman de 59 ani.
14. Farcas Tili de 75 ani.
15. Fiser Sali de 47 ani.
16. Fiser Livia de 23 ani.
17. Fiser Rozalia de 25 ani.
18. Gross Iosif de 41 ani.
19. Gross Reghina de 41 ani.
20. Gross Ionel de 12 ani.
21. Gersch Mauriciu de 58 ani.
22. Gersch Reghina de 51 ani.
23. Gersch Wolf de 47 ani.
24. Hasz Artur de 53 ani.
25. Hasz Elisabeta de 46 ani.
26. Hasz Veronica de 23 ani.
27. Lewy Isac de 57 ani.
28. Lewy Hani de 52 ani.
29. Mandel Simion de 47 ani.
30. Rosenblum Etelca de 56 ani.
31. Rosenfeld David de 83 ani.

Din 77 cadavre la care s-a constatat moartea prin împușcare, au fost adulți 62 și copii 15. Restul de cadavre au fost omorîți prin corpuri contondente și arme albe, iar o parte din copii, nereprezentînd nici o leziune cauzatoare de moarte, se deduce că au fost îngropați de vii.

Din ancheta medico-legală care a durat din ziua de 21 februarie ora 11, pînă în ziua de 22 februarie 1945 ora 16, se constată că toți acești evrei, în număr de 126, au fost omorîți într-un mod de o cruzime extraordinară și feroasă de bandele jandarmeriei maghiare.

(ss) Dr. EMIL MORA
 (ss) Dr. ADOLF HIRSCH
 (ss) GHITA GAVRILĂ
 (ss) Cpt. PUȘCAȘIU EMIL
 (ss) Av. MATATIAS CARP

DECLARAȚIE

Subsemnatul dr. Emil Mora, de ani 45, român, născut în orașul Bistrița, cu domiciliul în comuna Sărmaș, jud. Cluj, declar :

În ziua de 8 septembrie 1944, am fost arestat de garda națională maghiară și de jandarmii maghiari, după care am fost dus în lagărul aflat în casa picherului Pop Ioan din comuna Sărmaș.

În lagăr am mai aflat, între alții, pe comisarul de poliție Sirbu, notarul Mornaila, avocatul Ban Vasile, agentul sanitar Persa, proprietarul Dogaru și mai mulți prizonieri de război români, între care și un locotenent. La 2 zile au fost aduși în lagăr toți evreii din comuna Sărmaș, în număr de 126. Eu am stat arestat pînă în seara de 15 septembrie 1944, cînd am fost eliberat. În tot acest timp, arestații români nu au primit nici un fel de hrană, ba zilnic au fost bătuti și maltratați, înscenindu-se noaptea chiar executări pentru a ne teroriza.

Internații evrei, cărora li s-a adus hrană, au fost la început mai bine tratați, apoi au fost cu noi împreună goliți de toți banii și obiectele de valoare. Peste zi bărbații erau puși la corvoadă (săpat de gropi, șanțuri și la cărat de materiale de război). Dimineața eram puși să jucăm hora, să facem broasca și alte batjocuri.

În noaptea de 12/13 septembrie 1944, fetele Vais Baira și Hasz Vera au fost ridicate cu forța de lîngă părinți de către jandarmi, au fost scoase în grădina lagărului și toată noaptea au fost necinstite de către jandarmi și garda maghiară aflătoare în serviciul lagărului respectiv. Spre dimineață au intrat jandarmii la noi și ne provocau batjocoritor să venim și noi să necinstim fetele.

Dimineața fetele s-au reîntors într-o stare aproape inconștientă, zăcînd apoi ziua întregă, ca moarte.

În seara de 15 septembrie 1944, am fost eliberat și a doua zi am aflat că evreii împreună cu restul românilor au fost transportați din Sărmaș, iar după cîteva zile circula zvonul prin comună că evreii au fost executați.

De români nu se mai știe nimic.

Aceasta-mi este declarația pe care o semnez propriu.

Sărmaș, la 22 februarie 1945

(ss) Dr. MORA EMIL

Dată în fața noastră.

Delegat al Federației Uniunilor de Comunități Evreiești,

(ss) MATATIAS CARP

Comandantul Legiunii Jandarmi Cluj,

Căpitan (ss) EMIL PUȘCĂȘIU

DECLARAȚIE

Subsemnatul jand. plut. Meșina Dumitru, șeful postului jandarmi Sărmașu, din legiunea jandarmi Cluj, declar :

La 23 August 1944, se aflau în comuna Sărmașu 195 evrei cu domiciliu forțat, stabilit încă din decembrie 1941.

Odată cu evenimentele din 23 August 1944, le-am comunicat că sint liberi, iar ca urmare, parte din ei văzînd pericolul maghiar au plecat din localitate. La 5 septembrie 1944, trupele maghiare au ocupat comuna Sărmașu. M-am ascuns îmbrăcat în haine țărănești pentru a nu fi luat prizonier, dar am urmărit de aproape desfășurarea evenimentelor din comună.

Am stat astfel timp de 5 săptămîni, pînă în octombrie 1944, cînd sectorul a fost reocupat de trupele române, astfel că m-am putut reîntoarce și verifica pe teren informațiunile ce le aveam.

Am stabilit următoarele :

În comuna Sărmașu a fost o trupă de jandarmi maghiari comandată de căpitanul maghiar Lancz, ajutat de locot. Vekerdy, amîndoi provenind din școala de jandarmi maghiară din Zalău. Din compania de jandarmi maghiari au făcut parte și soldații Pall Alexandru și Panczel Ioan, locuitori ai comunei Șincai, județul Mureș, care au participat efectiv la executarea evreilor din Sărmaș și care mai tîrziu au fost văzuți îmbrăcați civil în comuna lor de origine sus menționată.

Știu de ridicarea tuturor evreilor găsiți în sat la data de 8 septembrie, de suferințele lor din lagăr, între 8—16 septembrie, de uciderea lor în masă și de jefuirea de tot avutul lor. După reluarea postului în primire am întreprins cercetări zi de zi, aflînd la mai mulți locuitori unghiuri care întregi cu lucruri ce au fost cunoscute ca jefuite de la evrei. Acestea au fost restituite membrilor de familie fugiți, care au rămas în viață și s-au înapoiat în comuna Sărmaș.

Locuitorii la care am găsit aceste lucruri sint : Cziraky Iosif, fost ajutor de primar în timpul unghurilor, Borbey Șandor, Vilma Szilagy, care ne-a afirmat că ar fi fost mai bine să se împuște toți evreii, Felvinczi Ioan, Bereschi Mozes, Cuti Bella și alții.

În același timp am stabilit că locuitorul Szeckely Marton, comandant suprem al gărzii naționale, a ordonat nominal gărzilor pe evreii ce trebuie ridicați.

Szentes Marton a denunțat familia Fischer, compusă din patru persoane, că este refugiată în comuna Neoiu, de unde jandarmii maghiari i-au ridicat pe toți, i-au internat în lagăr și apoi i-au împușcat.

Morucz Ștefan, fiind în garda națională, a declarat că atita vreme cit toți evreii nu vor fi împușcați, Ardealul nu va putea fi al ungarilor. Sutö Ioan junior, din garda națională, a scos din lagăr pe fata Beila Weiss, de 19 ani, pe care a batjocorit-o împreună cu jandarmii maghiari timp de 6 ore ; chiar înainte de ridicarea evreilor, a pătruns în casa lui Weiss Maier, pe care a voit să-l jefuiască, dar negăsind nimic l-a împușcat nimerindu-l în mină.

Varga Iuliu, farmacist în comuna Sărmașu, a convocat în casa sa o consfătuire cu locotenentul Biro Iosif, pretorul maghiar, fost locuitor în comună, Bethlen Daniel, fiul adoptiv al acestuia, Betegh Alexandru, grof din comuna Balda, Kemeny Bella, grof din comuna Camaraș, Moitely Ștefan, grof în comuna Silivaș, Gall Iosif, grof în comuna Silivaș, Wacsman Karol, grof în comuna Tăcșor, Wacsman Elemer, fiul celui de mai sus și Ecaterina Varga, soția farmacistului. La această consfătuire, la care toți grofii au venit în haine de sărbătoare ungurești, s-a pus la cale masacrul evreilor din comuna Sărmaș. Kiss Pavel, cenzor telefonic al gărzii naționale maghiare, a fost primul care a anunțat masacrul spunând : „Acum jidovii dorm bine. I-am asigurat“. El a participat și la jefuirea avutului evreilor. Garda națională care a ridicat pe evrei a fost compusă din : Lucai Mihai, Bus Carol, Barta Mihai, Barabas Ludovic și Ștefan și alții.

Atit declar și semnez.

(ss) MEȘINA DUMITRU

Data în fața noastră :

Comandantul legiunii jandarmi Cluj

(ss) Căpitan EMIL PUȘCAȘIU

Delegat al Federației Uniunilor de Comunități Evreiești

(ss) Av. MATATIAS CARP

M. Carp, Sărmaș, p. 38—39.

160

DECLARAȚIE

Subsemnatul Chertes Iacob, de ani 60, agricultor, de religie greco-catolică, nu știu carte, născut și domiciliat în comuna Sărmaș, județul Cluj, declar :

În ziua de 16 septembrie 1944, au venit la mine de la primărie Cziracky Iosif, Zsilagy Alexandru și Porcolab Francisc, care mi-au cerut să vin cu căruța cu boi și cu mîncare pentru mine și vite pe 2—3 zile la casa picherului Ioan Popa, unde era lagărul de evrei.

Acolo, am mai găsit alte 13 care, dintre care 6 din comuna Sărmaș și restul din comuna Sărmășel.

Am așteptat de la orele 14 până la orele 18, când au fost scoși evreii din lagăr și puși pe căruțe. În carul meu au fost numai fete, între care am cunoscut pe fata lui Fișer Mihai.

La îmbarcare nu s-a permis nimănui să primească hrană.

În care au fost puși desagii cu bagajele evreilor.

Când a pornit convoiul, o parte din evrei au mers în care, alții pe jos și toți erau escortați de o grupă de jandarmi unguri înarmați.

Ne-am oprit la dealul „Suscut“ de pe șoseaua Tg. Mureș—Cluj, unde evreii au fost coboriți, iar nouă, căruțașilor, ni s-a dat ordin să ne întoarcem acasă.

Aceasta-mi este declarația pe care o semnez prin punere de deget, carte nu știu, după ce mi s-a citit.

Sărmaș, la 22 februarie 1945

(ss) CHERTES IACOB a pus degetul.

Data în fața noastră

Delegat al Federației Uniunilor de Comunități Evreiești

(ss) Av. MATATIAS CARP

Comandantul Legiunii Jandarmi Cluj

Căpitan (ss) EMIL PUȘCAȘIU

M. Carp, Sărmaș, p. 40.

161

DECLARAȚIE

Subsemnatul, Moceanu Ioan, de ani 39, român, de religie greco-catolică, căsătorit, carte nu știu, născut și domiciliat în comuna Cămăraș, jud. Cluj, de profesiune pădurar, declar :

Sîmbătă 16 septembrie 1944, pe la asfințitul soarelui, au venit pe șoseaua națională Tg. Mureș—Cluj, dinspre Sărmășel, vreo 12 care, trase de boi, în care se aflau evrei din Sărmaș. Oamenii au rămas pe șosea în dreptul casei mele și au fost adunați grămadă lingă fîntînă, păziți de 7 jandarmi unguri. Odată cu carele cu evrei au venit, tot dinspre Sărmaș,

două autocamioane și două mașini de turism în care se aflau soldați. Toată seara au patrulat pe șosea soldații, nelăsând pe nimeni să treacă.

M-au oprit și pe mine și nevasta mea, dar ne-au lăsat liberi ca să le pregătim cina. În timpul serii, evreii au fost ținuți tot timpul în jurul fântinii, fără să aibă voie să vorbească.

Speriat de tot ce vedeam, m-am dus la vecinul meu Aluasi Ioan de unde am văzut un felinar aprins către vârful dealului unde e băltoaca vitelor.

Pe la orele 2 după miezul nopții, am văzut cum evreii au fost ridicați și duși pe coasta dealului spre felinar. Am auzit atunci multă larmă și vaiete între evrei. La vreo jumătate de oră după ce evreii au ajuns sus, am auzit împușcături de mitralieră.

Cred că erau trei mitraliere care au tras tot timpul de la 2 noaptea pînă în zorii zilei. Speriat, mi-am pus nevasta și copiii la adăpost și m-am ascuns în porumbiște la vreo 200 m de locul unde se împușca. Era noapte și nu am putut vedea nimic, dar am auzit vaietele și gemetele victimelor.

Un geamăt de băiat tânăr s-a auzit mai mult decît toate.

După ce a încetat și acesta s-au oprit și împușcăturile.

După aceasta am mai auzit cîteva împușcături rare.

Se luminase de ziuă și am văzut încărcîndu-se în autocamioane desagi și bagajele victimelor. După aceea am văzut soldații urcînd la locul măcelului cu sape și hîrlețe. Aceștia au coborît apoi cu îmbrăcămîntea victimelor, pe care de asemenea au încărcat-o în autocamioane, care au plecat spre comuna Sărmaș.

Am numărat soldații unguri cînd coborau : erau 40. Menționez că soldați germani nu am văzut în această regiune cînd s-au făcut masacrele.

După ce au terminat, doi jandarmi au venit să mă caute acasă și negăsindu-mă au plecat.

Aceasta-mi este declarația pe care o semnez prin punere de deget, după ce mi s-a citit, carte nu știu.

(ss) MOCEAN IOAN a pus degetul

Dată în fața noastră.

Delegat al Federației Uniunilor de Comunități Evreiești

(ss) Av. MATATIAS CARP

Comandantul Legiunii Jandarmi Cluj

Căpitan (ss) EMIL PUȘCAȘIU

M. Carp, Sărmaș, p. 41—42.

DECLARAȚIE

Subsemnatul Aluasi Ioan, de ani 35, carte știu, român, de profesiune agricultor, născut și domiciliat în comuna Cămăraș, județul Cluj, asupra celor întrebate declar :

Locuind pe șoseaua națională Tg. Mureș—Cluj, la km 53, peste drum de dealul „SUSCUT“, am văzut, către seara zilei de 18 septembrie 1944, vreo 12—14 care cu boi, încărcate cu oameni care veneau de la Sărmaș.

Oamenii au fost coboriți și așezați pe marginea drumului, în jurul fântinii. Am văzut atunci că erau evreii din comuna Sărmaș.

Carele au plecat îndată goale, unele la stînga șoselei, altele la dreapta. Cam deodată cu carele au sosit dinspre Sărmaș două autocamioane și două automobile turisme. De cu seara pînă după miezul nopții am auzit gemete din grupul evreilor. Pe la 2 după miez de noapte am auzit larmă mare între evrei, care au fost duși spre vârful dealului, unde vedeam aprins un felinar.

Un al doilea felinar era aprins jos pe șosea și aceste două semnalizau între ele.

La puțin timp după ce evreii au ajuns sus, am auzit împușcături care veneau de la mitraliere, pistol-mitraliere și pușcă.

Am cunoscut împușcăturile după zgomot, fiindcă am fost pe front. Impușcăturile le-am auzit pînă la revărsatul zorilor.

Am auzit gemete din ce în ce mai puține, iar după ultimul geamăt au încetat și împușcăturile. Cînd a început a se lumina, am văzut soldații unguri, cam vreo 40, coborînd, apoi întorcîndu-se cu o povară, care părea să fie sape și hîrlețe.

S-au dus din nou pînă sus, iar de acolo au revenit cu brațele pline de îmbrăcăminte. Au pus în autocamioane desagii, bagajele și îmbrăcămîntea și apoi au plecat toate mașinile spre comuna Sărmaș.

Aceasta-mi este declarația pe care o semnez propriu, după citire.

22.II.1945.

(ss) ALUASI IOAN

Data în fața noastră.

Delegat al Federației Uniunilor de Comunități Evreiești

(ss) Av. MATATIAS CARP

Comandantul Legiunii Jandarmi Cluj

Căpitan (ss) EMIL PUȘCAȘIU

M. Carp, Sărmaș, p. 43.

DECLARAȚIE

Subsemnatul Bus Karol, de ani 21, ungar, necăsătorit, carte știu cinci clase primare, de meserie pantofar, născut și domiciliat în comuna Sârmaș, jud. Cluj, declar :

Din prima zi a ocupației trupelor maghiare, s-a înființat Garda Națională compusă din civilii unguri.

Toți locuitorii unguri de la vârsta de 18 ani au făcut parte din garda națională. Toți au fost înarmați din prima zi, purtând armele în tot timpul serviciului, fie în sat, fie în patrulare.

Garda națională maghiară era compusă din patru grupe.

Fiecare grupă avea câte un comandant. Comandanții au fost : Balint Iosif, Borbei Ludovic, Zsigmond Nicolae și Székely Marton, care era și comandantul întregii gărzi.

În ziua de 8 septembrie 1944, fiind în post la gardă pe la orele 16, am primit ordin de la comandantul gărzii Székely Marton să mergem la postul de jandarmi maghiar instalat în casa veterinarului dr. Bucin Eugen.

Membrii gărzii care au ridicat pe evrei au fost : Szinko Ludovic, Bartho Mihai, Szas Ștefan, Barabas Ludovic, Barabas Ștefan, Incze Iosif și cu mine. Dintre aceștia se află concentrați la detașamentele de lucru Incze Iosif, Barabas Ștefan și Barabas Ludovic, iar ceilalți sînt refugiați în Ardealul de nord.

În aceeași zi se dăduse ordinul de jandarmi ca toți evreii să însemne casele cu o stea galbenă.

La postul de jandarmi am primit ordin să ne împărțim pe sectoare. 10 oameni din gardă împreună cu 30 jandarmi maghiari să mergem să ridicăm pe evrei și să-i ducem în lagăr la casa picherului Pop Ioan.

Fiecare grupă era compusă dintr-un sergent, un caporal, un fruntaș și un membru al gărzii naționale.

Am primit un ordin scris cuprinzînd numele a trei familii evreiești. Eu am ridicat pe Fișer Mihail cu soția și două fete, Farcas Herman cu soția și fata, precum și pe Rozenblum Etelca și sora ei Bertha.

Evreii au fost întii scoși în curte, iar apoi retrimiși în case cu scopul de a lua cîte două rînduri de îmbrăcăminte și mîncare pe două, trei zile. Ușile și ferestrele caselor au fost sigilate.

După ce i-am adunat pe toți, i-am dus la casa picherului unde era lagărul.

Între cei care au fost însărcinați cu paza lagărului sînt Bartha Mihai și Sazs Ștefan.

După ce evreii au fost închiși în lagăr s-a început jefuirea caselor de către aproape toți locuitorii unguri din sat, sub conducerea primarului

ungur Szalay Alexandru și ajutorului de primar Cziraky Iosif. S-au distribuit casele spre a fi jefuite, iar apoi din lucruri s-au împărțit pe la aproape toți locuitorii.

După câteva zile, am auzit în sat că evreii din lagăr au fost puși în căruțe și duși din comuna Sărmaș.

Căruțașii care au dus carele cu evrei au spus că i-au coborât pe toți evreii pe șoseaua Tg. Mureș—Cluj, în comuna Cămăraș, la punctul „Suscut“.

Atit declar, susțin și semnez.

(ss) BUS KAROL

Data în fața noastră.

Delegat al Federației Uniunilor de Comunități Evreiești

(ss) Av. MATATIAS CARP

Comand. Leg. Jand. Cluj
Căpitan (ss) EMIL PUȘCAȘIU

M. Carp, Sărmaș, p. 44—45.

164

TABLOU NOMINAL

al evreilor masacrați de hoardele maghiare în comuna SĂRMAȘ

Nr.	Numele și prenumele	Vîrstă	Nr.	Numele și prenumele	Vîrstă
		I			
1	Levi Isac	58	21	„ Hodela	19
2	„ Hani	55	22	„ Aron	28
3	Honig Frida	45	23	„ Geza	17
4	„ Irina	20	24	„ Francisc	15
5	„ Ana	19	25	„ Carol	12
6	„ Esti	12	26	„ Natan	10
7	„ Rozalia	10	27	Baruch Lazăr	75
8	Erczman Adolf	82	28	Marcovits Reghina	45
9	„ Estera	70	29	Gherș Isac	52
10	Weiss Maurițiu	38	30	„ Elena	48
11	„ Estera	36	31	„ Beniamin	20
12	„ Iosif	12	32	„ Goldi	22
13	„ Mihai	8	33	„ Reghina	17
14	„ Bernard	6	34	„ Hana	15
15	„ Eva	9	35	„ Ienti	12
16	„ Rozalia	3	36	„ Seindi	8
17	Hirsch Mihail	22	37	„ Pincas	7
18	Rosenfeld David	83	38	Gherș Herman	5
19	„ Beniamin	46	39	„ Noe	48
20	„ Elisabeta	40	40	„ Bela	45

Nr.	Numele și prenumele	Vîrsta	Nr.	Numele și prenumele	Vîrsta
41	„ Zalman	12	85	„ Lea	17
42	„ Rozalia	10	86	„ Jenica	15
43	„ Lana	1	87	Mandula Viorica	23
44	Gherș Maurițiu	55	88	„ Salomon	9
45	„ Reghina	50	89	Ernster Adolf	30
46	„ Rozalia	18	90	„ Ilena	26
47	Barach Iacob	82	91	„ Iuda	6
48	Rosenberg Frida	40	92	„ Israel	4
49	Rosenblum Etelca	55	93	„ Rozalia	1
50	„ Bertha	38	94	Faerverger Margareta	30
51	Albert Esti	35	95	„ Nathan	12
52	„ Irina	16	96	Fegyveres Maximil.	62
53	„ Iosif	14	97	„ Magda	61
54	„ Aron	12	98	„ Czili	25
55	„ Silvia	8	99	Fischer Farcaș	75
56	„ Magdalena	6	100	„ Lea	70
57	„ Dina	5	101	Hasz Arthur	55
58	Farcaș Serena	38	102	„ Elisabeta	50
59	„ Elisabeta	16	103	„ Veronica	23
60	„ Ludovic	12	104	Weiss Serena	75
61	David Mihail	44	105	Fischer Mihail	52
62	„ Rozalia	40	106	„ Serena	48
63	„ Iacob	16	107	„ Letiția	23
64	„ Mircea	14	108	„ Henica	19
65	„ Isac	12	109	Fischer Alter	63
66	„ Sidonia	10	110	„ Frida	60
67	David Frida	24	111	„ Rozalia	23
68	Farcaș Reghina	28	112	„ Ernestina	20
69	„ Hani	10	113	Mandel Simion	45
70	„ Lea	8	114	„ Serena	40
71	Farcaș Czili	75	115	Davidovits David	48
72	„ Blanca	40	116	„ Otilia	45
73	„ Helena	38	117	„ Tobias	20
74	„ Jenica	36	118	„ Bernardt	19
75	Farcaș Herman	59	119	„ Francisc	17
76	„ Bertha	60	120	„ Aron	15
77	„ Ida	23	121	„ Leopold	12
78	Weiss Abraham	54	122	„ Salomon	10
79	„ Hani	50	123	Gross Iosif	38
80	„ Rozalia	28	124	„ Reghina	38
81	„ Irina	22	125	„ Ionel	12
82	Farcaș Herman	55	126	„ Abraham	10
83	„ Hani	50			
84	„ Bernard	19			

Văzut de noi astăzi 21 februarie 1945.

Delegat al Federației Uniunilor de Comunități Evreiești.

(ss) Av. MATATIAS CARP

Comand. Leg. Jandarmi Cluj
Căpitan (ss) EMIL PUȘCAȘIU

M. Carp, Sărmaș, p. 46—47.

Av. MATATIAS CARP
București

AM PIPAÎT CELE 126 DE CADAVRE

Așezați în imediata apropiere a frontierei maghiare, evreii din Sărmaș nu au putut, ba chiar au fost împiedicați, să se evacueze. Vuietul apropiat al războiului l-au cunoscut ei într-un miez de noapte, la vreo săptămână după armistițiu. Era vineri 1 septembrie [1944]. Tunete surde din depărtări mai auziseră în zilele dinainte, dar acum se deslușeau bine pocnete multe din toate colțurile; unele scurte și rare, altele repetate des și repede. Dar nu numai colo, departe, dar și aici în sat e larmă mare. Uruit de motoare și gemete de răniți colindă drumurile

Atunci e adevărat! Vin ungerii! Poate că acum sînt pe deal la Geaca sau poate că nu mai au decît să urce drumul de la Sărmășel?

— Să fugim! Să fugim, evrei, dacă mai e vreme.

Volbura panicii se întinde repede prin casele evreiești. Ajunge pînă la rabin. El nu și-a pierdut cumpătul. Ascultă, gîndește și hotărăște.

— E Simbătă și Domnul vă oprește să umblați. Dar viața bătrînilor și a copiilor voștri e amenințată. Eu, rabinul vostru, vă absolv de urmările păcatului. Peste mine să cadă urgia lui Dumnezeu. Jertfiți tot ce aveți. Nu precupețiți banul. Luați căruțe și încărcați bătrânii, bolnavii, femeile și copiii. Bărbații să meargă pe jos și Dumnezeu să vă binecuvînteze. Eu însă nu plec. Astăzi, aștept aici voința Domnului. Miine, dacă va mai fi vreme, vă voi ajunge.

Toate frămîntările și grăbitele pregătiri din noaptea aceea au rămas aproape fără urmare. Au plecat numai două căruțe cu cîteva femei și 7—8 bărbați. Cu totul vreo 15 suflete.

Simbăta a trecut oarecum în liniște. Nu se mai auzeau împușcături și nu mai uriau camioanele cu răniți. Pericolul însă plutea în văzduh și se simțea mai aproape ca oricînd. Trenul către Luduș a pornit în ziua aceea încărcat ca niciodată. Plecau intelectualii și fruntașii români ai satului, împreună cu aproape întreaga populație evreiască. Dar numai după cîteva ore, convoiul a fost oprit în stația Miheș. După o așteptare de șase ceasuri, a venit un ofițer superior care a cerut ca toată lumea să se reîntoarcă, asigurînd că s-au trimis trupe suficiente de întărire și

s-au luat măsuri atât de serioase, încît orice pericol de invazie maghiară este înlăturat. Mai de frică, mai de nevoie, oamenii s-au supus și s-au înapoiat.

După două zile Sărmașul era ocupat.

În sat, au intrat pe la 9 dimineața trupe de honvezi, în umbra cărora s-a fofilat o veche cunoștință a sărmășenilor — fostul localnic Iosif Biró — în mîndră uniformă de locotenent maghiar. A doua zi a venit o companie de jandarmi sub comanda lt. Balázs, care, în primul ceas, l-a înscăunat pe Biró ca pretor. Deși nu a funcționat decît 3 zile, a găsit timp deajuns ca să ducă la capăt toate pregătirile în vederea acțiunii oribile ce avea să se desfășoare în cele 10 zile următoare.

Lui i se datorează crearea, chiar în prima zi, a așa-numitelor „gărzi naționale maghiare“, bandele de țilhari în care s-au înrolat cu însuflețire toți ungurii din sat, aproape fără excepție, de la cei bătrîni de tot pînă la copiii de 15 ani.

El a ademenit, printr-o proclamație mieroasă, pe evreii ascunși în sat sau în împrejurimi, să se întoarcă fără teamă la căminurile lor, asigurînd că nu li se va întîmpla nimic.

Instigat de ungurul Szentes Márton, el a trimis soldații să ridice dintr-un ascunziș pe fetele Reiza și Etuş Fischer, care altfel ar fi scăpat de masacru.

Sub el s-a început teroarea și jaful. În cele 3 zile de pretorat ale lui Biró, s-au jefuit casele românilor fugiți și au fost ridicați și internați în așa-numitul lagăr fruntașii vieții românești: protopopul dr. Stupineanu, preotul Micu, dr. Emil Mora, avocatul Banu, notarul Mornăilă etc. În timpul lui au început pentru evreii din Sărmaș chinurile ce aveau să sfîrșească abia în gropile de pe dealul Suscut. Gealații lui Biró l-au torturat pe Grosz Iosif ca să-i poată prăda depozitul de talpă și piele și tot o brută a lui Biró, Szutó Pišta, a împușcat pe Weiss Mauriciu, de necaz că, voind să-l jefuiască, nu a găsit nimic la el în casă.

Pînă simbătă toate pregătirile erau terminate. Gărzile erau organizate și înarmate; evreii se întorseseră mai toți la casele lor și puteau fi spionați cu ușurință ca să nu dispară; poftetele și instinctele bestiale erau trezite și puteau fi dezlănțuite. Misiunea lui Iosif Biró era terminată.

Ziua hotărîtoare pentru soarta evreilor din Sărmaș a fost duminică. Nu se cunoaște încă de unde a pornit inițiativa, dar se știe că în ziua aceea s-au adunat în casa farmacistului Varga Iuliu conducătorii ungarilor din Sărmaș, împreună cu magnații maghiari din împrejurimi. Au venit călări, în veșmintele lor de sârbătoare, înzorzonate cu fireturi, blănuri și pené, groșii de la Cămăraș, Balda, Silivaș, Tăcșor și alții. Și-au luat o popească blagoslovenie și și-au strigat bucuria victoriei pe care orbeții nu o vedeau cât e de șubredă. În cîntece sălbatice și în mijloc de bachice libații, au hotărît să aducă o jertfă de mulțumire păgînelor lor credințe, pe evreii din Sărmaș. Așa s-a dat sentința uci-gașă, pentru 126 de bătrîni, femei și copii.

Executarea a început de îndată. A fost incredințată companiei de jandarmi, la comanda căreia a fost adusă, pentru circumstanță, o căpetenie nouă, căpitanul Lancz Laszlo și „gărzile naționale maghiare“, căroră li s-a pus în frunte o brută încercată, săteanul Székely Márton.

Luni dimineată, toboșarul satului bătea furios în toba lui dogită. Evreii erau vestiți că în câteva ceasuri să împodobească fațada locuințelor cu semne mari galbene înfățișînd „steaua lui David“. Oamenii, înspăimîntați, s-au supus. Pentru cei ce nu s-au grăbit, au îngrijit membrii gărzilor naționale.

Către seară au pornit din toate colțurile satului putere de jandarmi și săteni, care au luat la rînd casă cu casă evreiască, au scos cu forța pe toți evreii, i-au silit să ia cu ei cît mai multe legături de îmbrăcăminte și tot ce aveau mai de preț și i-au zvirlit apoi într-un șoproș pe care l-au numit lagăr.

Două zile nu le-au făcut nici un rău. Dimpotrivă ! I-au trimis pe la casele lor să-și mai aducă ceva lucruri și au lăsat pe sătenii români să le trimită cîte ceva de mîncare.

Începînd cu a treia zi, au pornit să-i chinuiască. I-au scos la corvezi grele pe toți, de la copii pînă la bătrîni ; i-au ținut fără hrană și fără loc de odihnă, înghesuți într-un spațiu mult prea mic pentru numărul lor ; i-au bătut și maltratată fără milă. Bătrîni, unii dintre ei de peste 80 de ani, erau scoși de dimineată în curte și printre lovituri erau siliți să joace hora sau să facă sărituri caraghioase ; fetele erau scoase de cu seara în grădină și chinuite noaptea întregă, ca să satisfacă poftele bestiale ale paznicilor și soldaților.

În timp ce evreii își mai trăgeau în lagăr ultimele fărîme de viață, primarul și subprimarul au adunat pe toți unгурii din sat și le-au împărțit locuințele ca să fie jefuite. N-a rămas casă evreiască neprădată pînă la ultimul scaun, ultima pernă sau ultima toală, dar nici casă ungurească care să nu se înfrupte din ceva avut evreiesc.

Apoi, a venit ziua cea mare a unгурilor din Sărmaș. Sîmbătă dimineată (16 septembrie), ziua Domnului, evreii abia începuseră să murmure rugăciunile de implorare a harului și îndurării Dumnezeiești, cînd au năvălit în lagăr jandarmii și au ales 20 de bărbați zdraveni cărora le-au dat tîrnîcoape, hîrlețe și sape și i-au trimis afară din sat, spre Sărmașel.

Spre seară s-au adunat în fața lagărului vreo 14 care cu boi care au încărcat pe cei 126 de evrei și bagajele lor și au pornit, de asemenea, către Sărmașel.

Pe urmă s-a făcut liniște în sat. Vreme de 4 săptămîni, cît au mai stat acolo trupele maghiare, nimeni n-a mai pomenit un cuvînt despre evreii din Sărmaș. Toată lumea știa că în noaptea de sîmbătă ei au fost urcați pe dealul Suscut, hăt în vîrf, la scaldătoarea bivoliilor, unde cei 20 de bărbați trimiși înainte au pregătit două gropi încăpătoare. Se mai știa că toată noaptea a răsunat vîzduhul de împuscături care au trezit satul, lăsînd pe toată lumea în nedumerire și spaimă. Se știa, în sfîrșit, că toți evreii din Sărmaș au fost omoriți într-un măcel fîrios, cum nu se

pomenise pînă atunci prin locurile acelea și că toți au fost aruncați de-a valma în cele două gropi peste care s-a azvirlit pămînt. Toate acestea se știau bine, dar se șopteau numai, cu oroare și spaimă, de cei cîtiva rămași în sat ; cu satisfacție bestială de toți ungurii.

Sînt unul dintre cei ce au trăit și simțit întreaga tragedie a populației evreiești din anii de prigoană. Sînt puțini aceia care, ca mine, au ascultat și înregistrat atîta durere evreiască.

Am trăit zi de zi teroarea legionară ; am simțit pe trupul meu sălbăticia fascistă ; în vremea rebeliunii din București am cunoscut întreaga simfonie a vînei de bou, a frînghiilor ude și a sărurilor amare înghițite în amestec de benzină și oțet ; am stat atunci împreună cu vreo 70 de frați de suferință, două zile și două nopți, înotînd în propria noastră murdărie ; am înfruntat, îmbrățișat cu bătrînul meu tată, plutonul de execuție care avea deja armele întinse, dar care — nici acuma nu știu pentru ce — nu a tras ; am văzut și cercetat cadavrele de la Jilava și cele din curtea Institutului Medico-Legal din București ; am însemnat mii de istorisiri ale crimelor și ororilor făptuite de hoardele fasciste pe întinsul României și pe plaiurile Transnistriei ; au trecut pe sub ochii mei sute de fotografii înfățișînd măcelurile de la București, de la Iași, de la Chișinău, Bălți, Mostovoi, Odessa și atîtea altele.

Dar tot ce am trăit, văzut, simțit și auzit în cei patru ani de urgie nu poate sta alături de ceea ce am văzut la Sărmaș. Este peste puterea unei minți sănătoase, a unui om civilizată, să imagineze atîta cruzime și bestialitate.

Am pipăit cele 126 de cadavre. Am văzut la unii orificiile de pătrundere ale gloanțelor ucigătoare, dar am văzut la alții țestele sfărîmate pentru că glonțul nu apucase să-i ucidă. Am văzut copiii de 5, de 3 și de un an care, neatînși de gloanțe, au fost și ei azvirlți și îngropați de vii. Am văzut soț și soție încleștați într-o ultimă îmbrățișare și am văzut un tată cu mîinile crispate stringînd în brațe copilul de un an.

Am văzut aceste 126 de cadavre dezbrăcate și am văzut cei cîtiva copii cu ciorăpiorii și ghetuțele în picioare.

Am văzut apoi nepăsarea cu care femeile ucigașilor fugiți au privit isprăvile făptuite de bărbații lor. Am văzut pe una din bestii spinzurată de spaimă, imediat după ce a fost chemată pentru cercetare.

Este cu neputință și nu mă încumet să povestesc tot ce am simțit în cele 3 zile cît a durat ancheta de la Sărmaș. Mă voi strădui doar să istorisesc cum s-au desfășurat operațiunile și cîte ceva din ceea ce am văzut.

Comisiunea de anchetă s-a constituit la Turda, în ziua de 20 februarie [1945], în compunerea sa intrînd dl căpitan Emil Pușcașiu, comandantul Legiunii de Jandarmi Cluj și cel ce scrie aceste rînduri.

Ancheta a început în ziua de 21 februarie. În 3 mașini, dintre care două autocamioane, au pornit de la Turda spre Sărmaș — drum de vreo 70 km — Comisiunea de anchetă, medicii, membrii familiilor celor uciși, delegații organizațiilor politice locale și binevoitori care să

uşureze prin priceperea sau munca lor desfăşurarea operaţiunilor. După un drum greu, semănat la tot pasul cu urme lăsate de urgia războiului, ne-am oprit la Luduşul de Mureş, unde ni s-a înfăţişat un prolog al dramei ce aveam să cunoaştem la câţiva kilometri mai departe. La Luduş n-au fost ungurii lui Horthy, ci blestemaţii lor tovarăşi de arme şi de crimă: trupele germane. Nu au fost nici măcar unităţi de SS, ci soldaţi din infanteria Wehrmacht-ului, nu au stat mult pentru că Armata Roşie i-a alungat foarte repede şi totuşi au găsit timp să distrugă, să chinu-iască şi să ucidă. Cincisprezece morminte proaspete din cimitirul evreiesc acoperă o parte din crimele nemţeşti de la Luduş. Ne-am înclinat cu pietate, în special la mormintele celor trei surori — fetele Heller — ucise chiar în faţa mamei lor, pe care — ca o ultimă cruzime — bestiile au lăsat-o în viaţă. Ne-am îndepărtat în tăcere evlavioasă de ruinele templului — o mică bijuterie arhitectonică înălţată de curînd de această vrednică comunitate — pe care nemţii l-au incendiat prin aruncătoare de flăcări.

După ce am lăsat în urmă Sărmaşul şi Sărmăşelul, am ajuns la poalele dealului Suscut, unde ne-a întâmpinat Rabinul Ignaţiu Hönig — păstorul sufletesc al acestei nefericite comunităţi —, o patriarhală înfăţişare a evlaviei şi blîndeţii. Ne-a prezentat lista celor 126 de suflete care de 6 luni lipsesc din comunitatea sa şi ne-a indicat un punct în vârful dealului unde se presupunea că aceştia au fost măcelăriţi şi îngropaţi. Cu multă greutate, grupul nostru, format numai din oameni tineri, a străbătut în urcuş cei 800—1 000 metri, pînă la cele două gropi. Erau atîtea piedici în pămîntul mocirlos al dealului, încît o clipă a mijit nădejdea că totul e o fantezie şi că nu vom găsi nimic acolo sus. Era în adevăr foarte greu de imaginat că acelaşi drum a putut fi făcut în miez de noapte de un convoi care cuprindea 52 femei, 10 bătrîni de peste 70 de ani — trei dintre ei de peste 82 de ani — şi 39 de copii sub 15 ani, dintre care 21 între 1—10 ani.

La capătul drumului ne aştepta o surpriză supărătoare. Prin îngrijirea Legiunii de Jandarmi se dăduseră încă de la Turda ordine ca la sosirea Comisiunii să se afle la locul crimelor toţi sătenii unguri din Sărmaş, ca să ajute la operaţiunile de deshumare. Totuşi, în faţa gropilor nu am găsit decît un singur ungur şi câţiva săteni români veniţi de bună voie. Şeful postului de jandarmi se grăbeşte să explice. Cică se zvonise că în ziua anchetei vor fi împuşcaţi 250 de unguri şi cum toţi se ştiau vinovaţi au dispărut din sat. A fost foarte greu să se pornească săpăturile numai cu o mîină de oameni, dar, cu puţină energie a jandarmilor şi cu ceva mai multă a noastră, a „celorlalţi“ — din comisiune şi din afara ei —, s-au umplut golurile şi, în cele două zile următoare, au fost suficiente braţe de muncă pentru lucrările de deshumare, pentru săparea gropilor din noul cimitir, pentru transportul coşciugelor în vârful dealului şi mai eu seamă pentru munca cea mai obositoare, coborîrea cadavrelor pînă la noile gropi din vale.

Săpăturile au început cam pe la amiază. Pămîntul îngheţat rezista puţinelor noastre tîrnăcoape. Anevoie s-a ajuns, abia după vreo trei cea-

suri, la primul cadavru. Era o fetiță de 10—12 ani. Incetșor s-a înlăturat pământul de pe picioare și, după multă trudă, s-a ajuns pînă aproape de gît. Dar capul, cu ochii spre cer, era încă prins între bulgări de pământ înghețat care nu mai putea fi lovit cu hîrlețe. Cu răbdare și grijă meticuloasă — pentru care se cuvine a se aduce și de aci omagiu de admirație și recunoștință —, cîțiva evrei din Turda s-au căznit mai bine de un ceas și au izbutit să desfacă întregul corp, fără să schimbe nimic din ceea ce cruzimea oamenilor și neîndurarea naturii încercaseră pe trupul plîpînd al copilei. În tăcere și cu răsufierea mereu întretăiată, zeci de oameni am privit oribila scenă. Dar liniștea a fost întreruptă de un strigăt :

— Opriți ! Opriți !, se tînguia bătrînul rabin al Sărmașului. Acoperiți totul și renunțați. Este cu neputință să scoateți cadavrele fără să desfaceți carne sau oase din trupuri și aceasta e oprit prin orînduirile Dumnezeiești.

Mi-a fost greu să-i liniștesc revolta și să-i înlătur ceva din deznădejde.

Lucrul a continuat. Următoarele 3—4 cadavre s-au scos cu aceleași dificultăți. O obsesie, aproape o psihoză a neputinței a cuprins încet, încet pe toți cei de acolo. Au venit întii rudele celor din groapă, rugîndu-mă — implorîndu-mă aproape — să renunț. Apoi medicii au încercat să mă convingă de deșertăciunea oricăror strădanii. În cele din urmă, colegul meu din comisiune, ofițerul de jandarmi, s-a apropiat în tăcere și mi-a șoptit impresiile sale de zădărnicie. Era singura șovăială de care mă temeam. Am răsuflat ușurat cînd am înlăturat-o și pe aceasta și munca a putut continua.

Dacă pentru primele 5 cadavre s-a muncit aproape șase ore, pentru următoarele 50 nu a fost nevoie decît de un ceas.

Primul strat de cadavre era alcătuit aproape numai din copii. Erau unii mititei de tot ; să fi avut 2—3 anișori. Cei mai vîrstnici dintre ei nu treceau de 15 ani. La cîțiva s-au putut constata orificiile de pătrundere a gloanțelor ucigătoare ; la alții s-au găsit țestele sfărimate, iar la unul ambele picioare fracturate. Dar au fost copii la care, căutîndu-se cu multă grijă, nu s-a găsit nici un semn exterior care să indice cauza morții. Toți medicii — între care dr. Emil Mora, cu o practică îndelungată medico-legală — au opinat că nu se poate presupune decît că au fost îngropați de vii. Firește că toți copiii — ca și celelalte cadavre — erau complet despuiați. La cîțiva s-au găsit totuși piciorușele învelite în ciorapi sau ghete sărăcăcioase și rupte, care nu mai puteau folosi hienelor.

După copii au început să apară bărbații și femeile. A fost scos întii bătrînul Erczman Adolf, care în urmă de șase luni își mai purta cu mîndrie cei peste 82 de ani ai săi. Lîngă el Farcaș Fischer, cu mult mai tînăr — nu avea decît 75 de ani —, și-a păstrat și în mormînt barba sa patriarhală. Mai încolo două corpuri stau încheștate într-o strînsă îmbrățișare. Fără greutate, dar cu dureroase tresăriri, cei 2 medici îi identifică : Hana și Isac Levy. O căsnicie fericită, binecuvîntată cu copii și

nepoți, s-a sfârșit în fundul gropii de pe Suscut, în această ultimă îmbrățișare a deznădejdiei. Nu departe de ei găsim și pe fiica lor, Iuliana Ernster și aproape de dinsa pe soțul ei, Adolf Ernster, cu mâinile încolăcite în jurul trupului micuței lor Rozalia, care încă nu împlinise 2 ani. I-am înmormântat în același coșciug, fără să desfacem nimic din ceea ce prinseseră pentru totdeauna încheștarea morții.

Dejilarea cadavrelor continuă neîntrerupt. În respectuoasă liniște se înclină băștinașii înaintea rămășițelor morarului Arthur Hasz. Se spune că era un bărbat de o uimitoare inteligență. Făcuse ceva studii tehnice la Leipzig și era vestit în toată regiunea, pină la Cluj și Turda, pentru inventivitatea și ingeniozitatea sa. Avea în cap proiecte de mașini născocite de dinsul și planuri întregi de fabrici pe care nădăjduia să le instaleze mai târziu. În drumul spre Suscut, reușise să fugă din convoi și și-ar fi salvat viața. S-a ascuns în grajdul unui binevoitor, dar numai după citeva minute, cînd a văzut pustiul din jurul său, a ieșit afară și a alergat gîfîind să împartă soarta cu soția și fiica sa. Acum cadavrul lui stă la picioarele noastre și capul lui, care a gîndit și a împărțit pretutindeni știință și înțelepciune, stă spintecat, cu o parte din țeastă sfărîmată de o lovitură de hîrleț. În aceeași groapă găsim și pe soția lui, Elisabeta și în alt colț pe fiica lor, Veronica. Mi se spune că era o fată plină de viață... Mi s-a arătat fotografia ei și m-am îngrozit cînd am văzut ce s-a ales din această minunată înfățișare a frumuseții feciorelnice.

În cele 5 zile de calvar al lagărului, a fost sufletul cel mai chinat. În fiecare seară era scoasă în grădină spre a fi batjocorită. Cu puterile sleite de suferința fizică și morală, a rezistat totuși. A luptat, s-a zbatut, a mușcat, a zgîriat și, ca o pasăre pe care o sfișie dihorul, a țipat și gemut din ce în ce mai slab, pină dimineața, cînd era adusă în lagăr o bucată de carne inertă, fără simțire.

Din familia Farcaș nu au putut fi identificați decît cinci membri. Cu toate acestea, de la bunici pină la strănepoți s-au adunat în cele două gropi 46 de trupuri. Din toată familia a rămas în viață un singur răsleț, pe care destinul și dictatura fascistă l-au trimis și lăsat în Transnistria. Se va reîntoarce probabil cu repatriații din U.R.S.S. și se va duce la Sărmaș să-și îmbrățișeze soția, copilul, frații, părinții și bunicii. Va găsi numai 46 de morminte în cimitirul martirilor de la poalele dealului Suscut.

Operațiunile de deshumare s-au urmat timp de 2 zile. Firește că au jost găsite tocmai 126 de cadavre și repartizarea lor pe sex și grupe de vîrstă a corespuns tabloului alcătuit de Comunitatea Evreilor din Sărmaș și predat comisiunii de anchetă înainte de începerea lucrului. Subliniez acest amănunt pentru că ungerii din sat au lansat ca o lozincă zvonul că evreii au fost transportați la Cluj — preotul lor jura că a văzut dovada de predarea tuturor către autoritățile de acolo — și că în gropile de pe Suscut s-ar afla cîtiva honvezi morți într-un accident de automobil. În lipsa ungerilor fugiți din sat, am adus în jurul gropilor pe femeile lor și le-am pus să defileze de-a lungul șirului de cadavre. Le-am urmărit tot timpul și n-am văzut pe fețele lor decît grimase provocate de mirosul putreziciunii.

Paralel cu deshumarea, s-a pregătit reîngroparea în cinste și pietate a victimelor, într-un cimitir amenajat la poalele dealului, lângă șosea. Cu ritualul prescris, s-a făcut sfințirea locului de către rabinul Ignățiu Hönig. S-au săpat 3 șiruri de gropi, cel din față fiind destinat copiilor, în majoritate neidentificați. S-au construit 125 coșciuge (un tată și copila sa au fost îngropați laolaltă) și s-au lucrat 126 învelișuri mortuare de pînă.

În asfințitul de vineri seara, rabinul Hönig, care îngropa deodată soția și trei fete, dintre care nici una nu a fost identificată, a oficiat slujba religioasă și liniștea veșnică s-a așezat peste mormintele comunității evreiești din Sărmaș.

M. Carp, Sărmaș, p. 12—15, 18—23.

**CETAȚENI ROMĂNI DISTINȘI DE STATUL ISRAEL CU MEDALIA
„YAD VASHEM“ DE „DREPTI AI POPOARELOR“**

Numele	Anul acordării
Agarici Viorica	1983
Anatoiu T. Anghel	1979
Antal Rozalia	1973
Appan Calman	1976
Appan Maria	1976
Baias Wassyl	1971
Baias Maria	1971
Beceanu Dumitru	1987
Cojoc Gheorghe	1984
Crăciun Ana	1978
Crăciun Pavel	1978
Demusca Letitiana	1978
Florescu Constanța	1989
Gabor Vas	
Grosz Rozalia și fiul ei	1979
Grosz Bandi	1979
Hij Simion, dr.	1972
Hij Metzia	1972
Kertész Dezideriu	
Lajos Peter	1989
Motora Savin	1983
Muranyi Rozsi	1969
Onișor Ioana	1978
Pantea Nona	1986
Pocorni Egon	1984
Pocorni Nicolina	1984
Pop Valer	1983
Popovici Traian	1969
Puti Alexa și copiii	1987
Puti Maria	1987
Puti Todor	1987
Sion Mircea Petru	1986
Stoenescu Ioana	1969
Stoenescu Pascu	1969
Strul Elisabeta	1987
Suta Ioan	1980
Szakadati Ianos	1980
Szakadati Iuliana	1980
Șorban, Raoul, prof.	1986

Cf. „Revista Cultului Mozaic“, 1 iulie 1990.

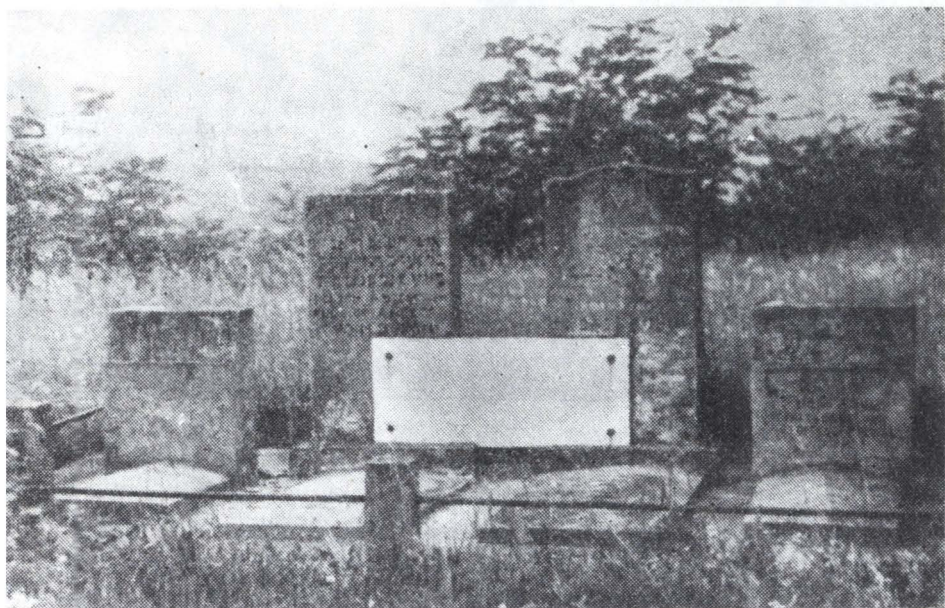
;

Tiparul executat sub comanda nr. 766
la I. P. „Filaret”, str. Fabrica de chibrituri
nr. 9–11, București
România

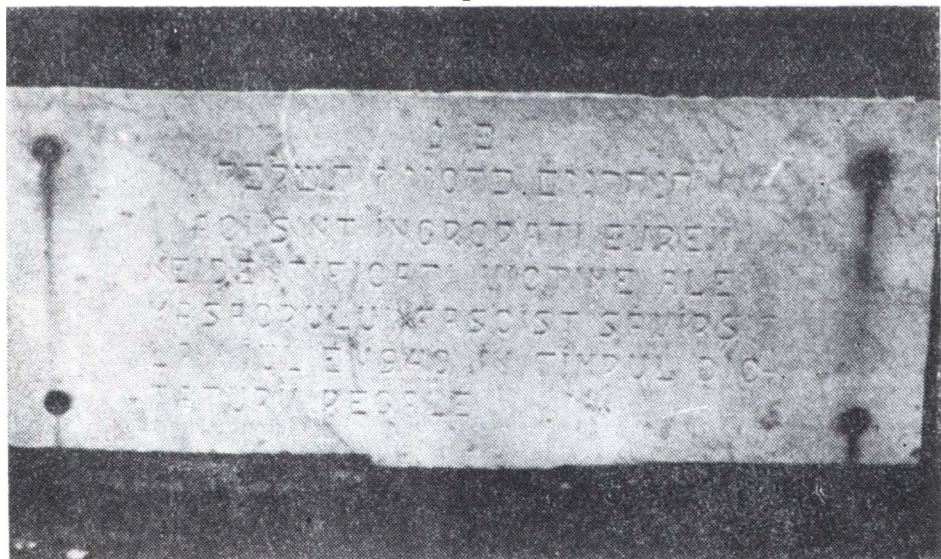
REPRODUCERI

INCEPUTUL MASACRELOR

Dorohoi. Morminte ale victimelor pogromului din iulie 1940

Inscripția de pe placa memorială : „Aici sînt îngropați evreii neidentificați, victime ale masacrului fascist săvîrșit la 1 iulie 1940, în timpul dictaturii regale“

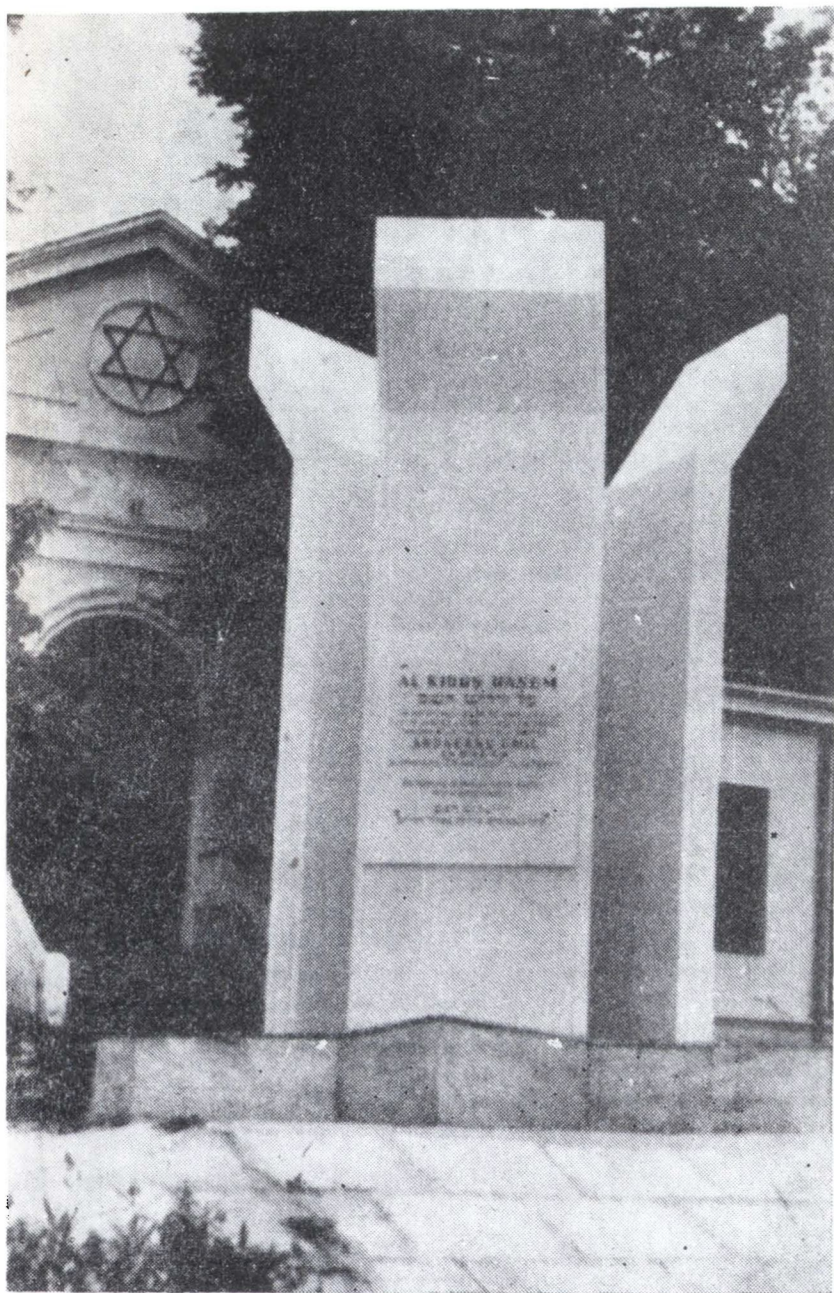

Tinărul sergent T. R. Emil Bercovici (al doilea din stînga), ucis în timpul pogromului din Dorohoi

Mormîntul sergentului T. R. Emil Bercovici, în cimitirul evreiesc din Dorohoi

Cimitirul evreiesc din Dorohoi. Monument dedicat memoriei victimelor Holocaustului

AL KIDUŞ HAŞEM

על קידוש השם

IN AMINTIREA FRĂȚILOR ȘI SURORILOR
EVREI ANONIMI ALE CĂROR TRUPURI AU FOST
TRANSFORMATE ÎN SĂPUN CU INSCRIȚIA
R.I.F. (REINES JUDISCHES FETTEN)

GRĂSIME PURĂ EVREIASCĂ
ALE CĂROR RĂMĂȘITE LE-AM ÎNMORMINTAT AICI

FIE MEMORIA SCUMPILOR NOȘTRI MARTIRI
ÎN VECI BINECUVÎNTĂȚĂ

ה' ינקום דמם

תהיו נשמותיהם צדוקת בצרור החיים

Inscripțiile de pe mo-
numentul din Dorohoi

AL KIDUŞ HAŞEM

על קידוש השם

ÎN AMINTIREA CELOR PESTE 5000 DE EVREI DIN
COMUNITĂȚILE DOROHOI, MIRAJLENI, SĂVENI, BARABANI
ȘI RĂDAUȚI-PRUT, CARE DEPORTAȚI ÎN TRANSMISTRIA
LA 11 NOIEMBRIE 1941, AU MURIT ACOLO PRIN GLONȚ,
PRIN FOAME ȘI PRIN BOLI CUMPLITE.

CEIALȚI 5000 DE SUPRAVIEȚUITORI AU FOST
REPATRIAȚI LA 23 DECEMBRIE 1943.

FIE MEMORIA SCUMPILOR NOȘTRI MARTIRI
ÎN VECI BINECUVÎNTĂȚĂ

ה' ינקום דמם

תהיו נשמותיהם צדוקת בצרור החיים

REBELIUNEA LEGIONARĂ

21—23 ianuarie 1941

Evreul Spieghel, din Constanța (dreapta), legat de stîlpul infamiei, împreună cu trei țărani. (vezi doc. 17)

Cadavre evreiești în pădurea Jilava. În ziua de 22 ianuarie, mai erau învelite în veșminte

La 23 ianuarie, veșmintele erau furate și dinții de aur smulși din gura cadavrelor

Încă un colț al pădurii blestemată

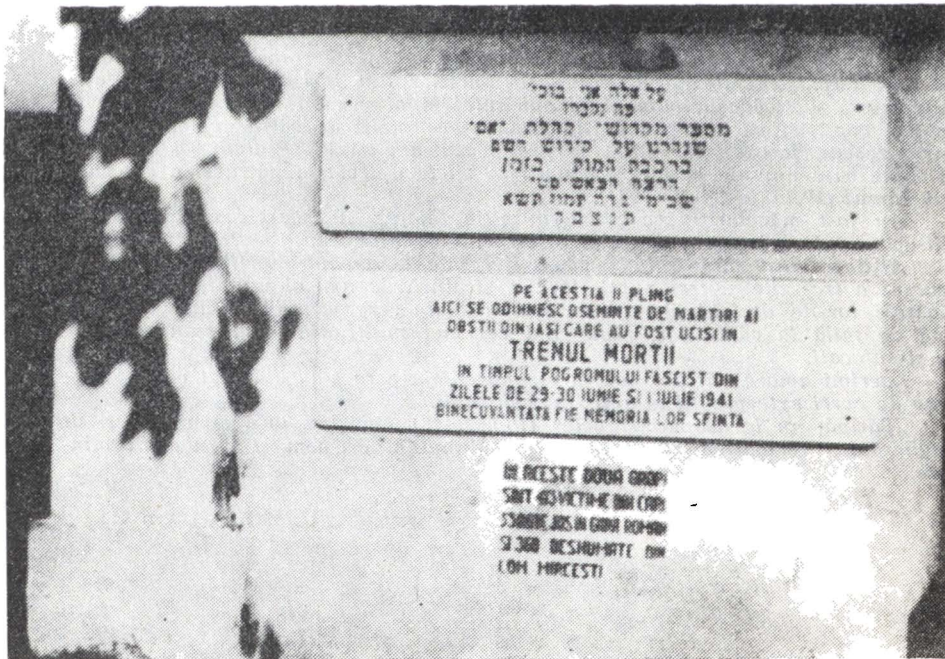

**Cadavrul comerciantului Sigmund Colin, din București,
torturat și ucis în zilele rebeliunii**

Șiruri de morminte ale martirilor neidentificați (Cimitirul evreiesc din Iași)

Monument ridicat în cimitirul evreiesc din Roman la reînhumarea osemintelor martirilor decedați în „trenul morții“, și aruncați în gropi comune la Mircești și Săbăoani

Iași 29 iunie 1941. Așa a început...

...și așa s-a sfârșit

În ziua de 30 iunie, numeroși evrei din Iași erau siliți să spele străzile orașului de sângele coreligionarilor lor

Gara din Iași în zorii zilei de 30 iunie : mii de evrei erau gonți spre „trenurile morții“

Roman, 3 iulie. După descărcarea cadavrelor, întoarcerea în „trenurile morții“

Călărași, 6 iulie. Aici s-a încheiat acea chinuitoare călătorie în care au pierit mii de oameni nevinovați

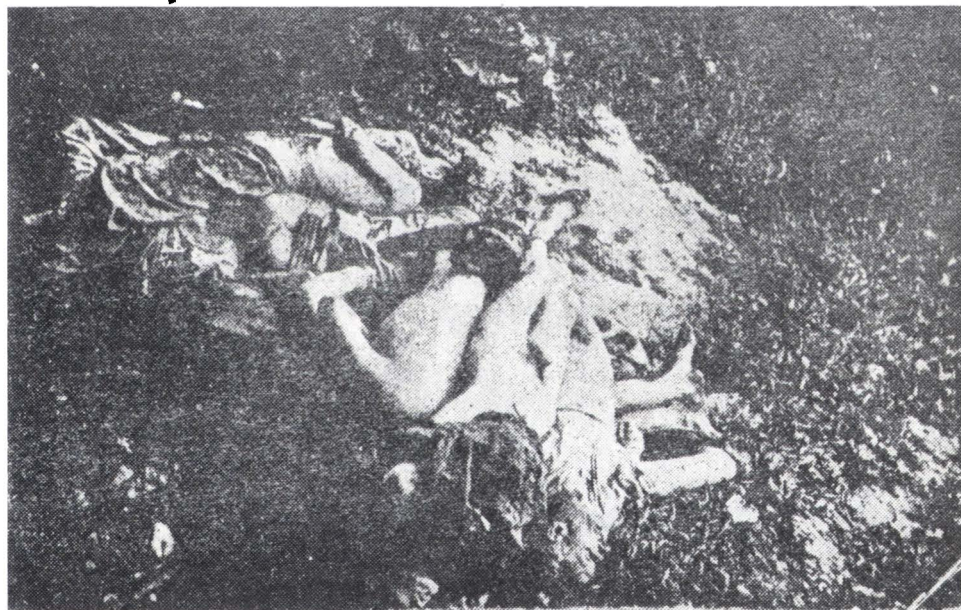

În așteptarea traversării Nistrului (octombrie 1941)

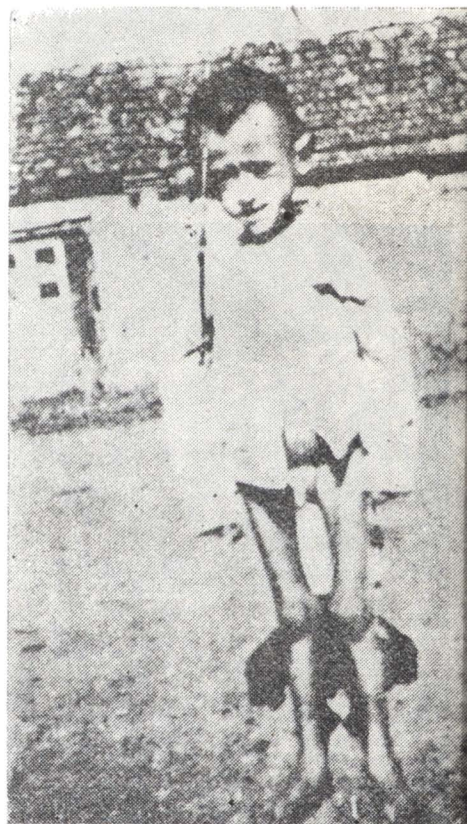

În drum spre Transnistria : evrei jefuiți și împușcați

Nu este Auschwitz, e doar Transnistria

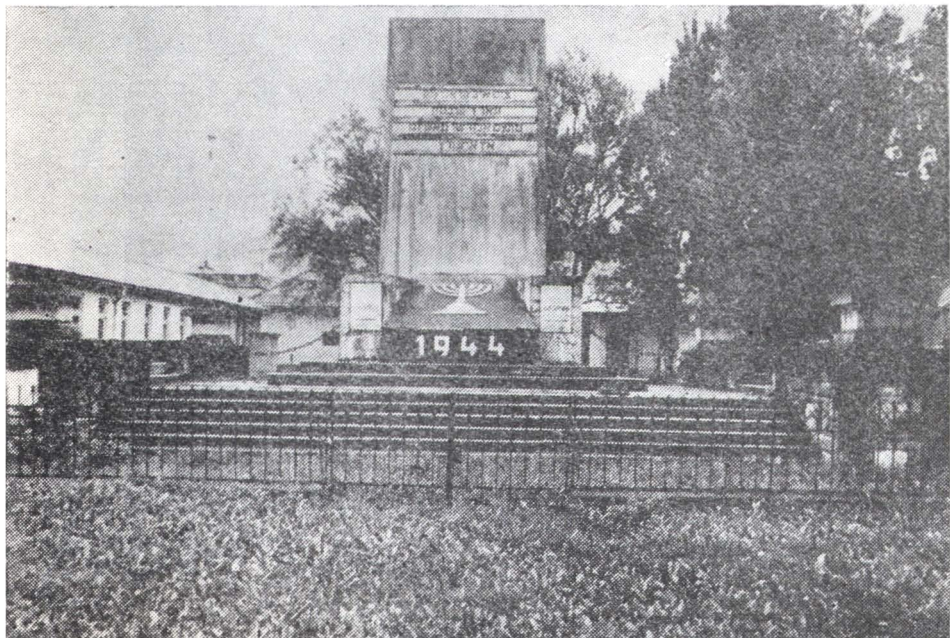

TRIMIȘI ÎN CAMERELE DE GAZARE

Îmbarcarea evreilor din Sighet. Direcția : camerele de gazare

Monumentul din orașul Sighet

Tîrgu-Mureș. „Ororile fascismului“ — sculptură de Izsák Márton

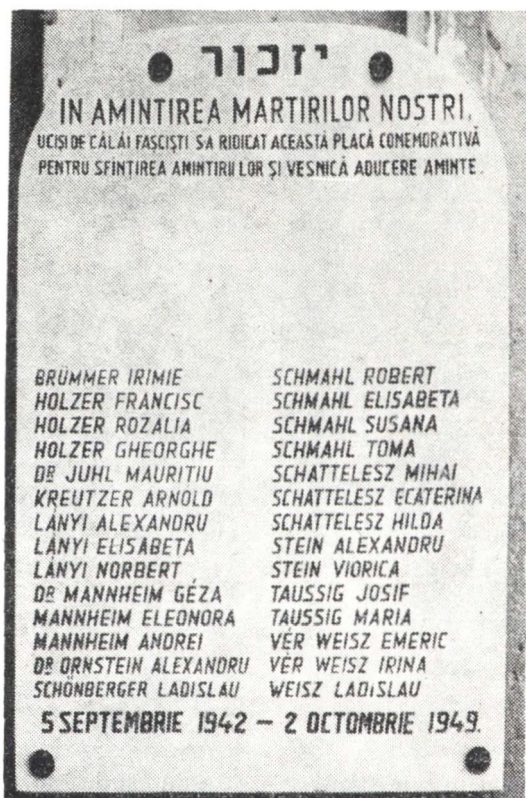

Cîmp de cadavre în lagărul de exterminare din Bergen-Belsen unde au ajuns și deportați
din Transilvania de nord

Monument ridicat în cimitirul evreiesc din Timișoara

Deda (jud. Mureș) Mormînt simbolic în memoria victimelor care au pierit în camerele de gazare

Timișoara. Placa memorială din capela cimitirului evreiesc

**Cimitirul evreiesc din Reghin. Monumentul funerar cu numele
evreilor din localitate dispăruți în cuptoarele lagărelor de
exterminare**

„AM PIPĂIT CELE 126 DE CADAVRE“

Sărmaș. Deshumarea victimelor pogromului horthyst

Printre cei uciși erau și morarul Artur Has și fiica lui, Veronica

Tatăl a murit strângînd la piept copilașul care în fotografie este în brațele mamei

Bunic și nepot. Copilul Nathan Faerwerger avea 12 ani

Sărmaș, februarie 1945. Caravana coșciugelor

VOLUMUL CUPRINDE
DOCUMENTE ȘI MĂRTURII
DESPRE MARTIRIUL
EVREILOR DIN ROMANIA
ÎN TIMPUL
CELUI DE-AL DOILEA
RĂZBOI MONDIAL

Lei 100